

WERKEN

VAN

J. A. ALBERDINGK THIJM

J. A. ALBERDINGK THIJM

VERSPREIDE VERHALEN

MET INLEIDING DOOR J. F. M. STERCK

*

UIT DE CHRONIJKEN VAN DEN HUIZE VAN BERKELE — GEER-
TRUIDE VAN OOSTEN — DE ORGANIST VAN DEN DOM. A. D.
1483 — DIRCK DIRCXEN BOMMER — ISABELLA CLARA
EUGENIA, VORSTIN DER NEDERLANDEN — JOANNES STAL-
PAERT VAN DER WIELE — MARIA TESSELSCHADE ROEMERS

AMSTERDAM

'S-GRAVENHAGE

C. L. VAN LANGENHUYSEN

MARTINUS NIJHOFF

1909

INHOUD.

	Bladz.
OVERZICHT DOOR J. F. M. S.	VII
VOORBERICHT VAN A. TH.	XII
UIT DE CHRONIJKEN VAN DEN HUIZE VAN	
BERKELE.	I
Aanteekeningen	23
GEERTRUIDE VAN OOSTEN	27
Aanteekeningen en Bijlagen	62
DE ORGANIST VAN DEN DOM. A. D. 1483 . .	73
DIRCK DIRCXEN BOMMER.	95
Aanteekeningen	136
ISABELLA CLARA EUGENIA, Vorstin der Neder-	
landen	139
JOANNES STALPAERT VAN DER WIELE. . .	191
Aanteekeningen	243
MARIA TESSELSCHADE ROEMERS	247
NAREDEN DOOR A. TH.	315

OVERZICHT.

Geen van zijne geschriften hebben Thijms naam zooveel bekendheid gegeven als zijn *Verspreide Verhalen*. Evenals zijn „Portretten van Vondel”, eerst als gewone bijdragen tot de „Mengelingen” van zijn „Volks-Almanak”, en van een paar andere jaarboekjes, geschreven, gaven zij hem gelegenheid een tweevoudig plan ten uitvoer te brengen in ’t belang van zijn katholieke landgenooten: hun letterkundige en hun geschiedkundige ontwikkeling te bevorderen, naast zijn hoofdstreven: hun godsdienstige stichting. Daarom gaf hij zijn „Volks-Almanak” uit, in eenvoudige boekjes, bestemd om door elk gezin gelezen te worden bij de toen algemeen verspreide neutrale *Aurora*, *Muzen-Almanak*, e.d. Beoogden deze jaarboekjes slechts een dillettantisch letterkundig genoegen, en werd hun inhoud in den regel met veel moeite bijeengebracht, Thijm bezielde een hooger doel, door hem aangeduid in ’t merkwaardige woord „Aan den Lezer”, dat den tweeden bundel, voor 1853, inleidt.

„Men heeft gedurende twee eeuwen, van 1566 tot het einde der 18^e Eeuw, het mogelijke gedaan om het Katholieke Nederland af te breken. Men heeft getracht de personen der Katholieke Nederlanders uit te roeyen door bij plakkatens . . . de „exercitie der Pausselijke Religie . . .” te verbieden. Daaronder bezweek de kern der Ned. Katholieken; naar elders uitgeweken, verstrooid, ontzenuwd, gedeeltelijk ontrouw gemaakt aan het oud geloof . . . Alle Katholieke herinneringen schenen van den Nederlandschen bodem wechgevaagd. De kerken en kloosters werden beroofd van hunne goederen, gewijde vaten en kunstwerken . . . De voortbrengsels van Poëzie en Kunst der Katholieke eeuwen werden door een bijna eenparig en toch bewusteloos streven van alle Nederlandsche standen, vergeten en vernietigd; hunne waarde werd niet onderzocht, maar hun bestaan werd stilzwijgend ontkend en daarmee vervielen zij . . . Nederland, met zijne bezielende Priester-

orde en harmonischen liturgischen polsslag — dat Nederland was niet alleen zoo goed als vernietigd — maar volkomen vergeten; men wist, in alle oprechtheid, ter 17^e en 18^e Eeuw niet meer, dat er ooit iets dergelijks bestaan had.”

„Maar, God dank! wij weten het!.... Onze ziel heeft behoeften, die om vervulling vragen.... Wij moeten te-rug in ons verleden; niet náar ons verleden — men vlye er zich niet meê — maar slechts in den geest te-rug in de Middeleeuwen, om daar nog wat beter te leeren beminnen en gelooven; om er de *beginselen* voor meerdere en zuivere kunst en wetenschap uit te-rug te halen.... Wij moeten ons-zelfen, als Katholieke Nederlanders, gaan oefenen en versterken in den dampkring, die over-een-komt met onze natuur, opdat wij aldus eene waardige plaats naast onze anders gevormde Protestantsche broeders innemen.”

Zoo was het doel, dat Thijm zich bij de uitgaaf van zijn Almanak voorstelde in 1852. Slechts weinig hadden de Katholieken zich nog bewogen op het gebied der letteren in de eerste helft der 19^e eeuw. Broere, Van der Ploeg en Leesberg, van hoeveel beteekenis ook als groote voorgangers, volgden soms nog te veel romeinsch klassieke modellen, om reeds als roomsche dichters volksinvloed te hebben; al heeft des eersten „Dithyrambe” 1) in 1845 doen voelen, dat een krachtige herleving van katholieke poëzie ging opbloeien. Maar over ’t algemeen was het bij de Katholieken geen gebruik meer, zich in te laten met schoone kunsten en letteren.

Aan studie en wetenschap werd, tenzij bij de opleiding tot geestelijken, geneesheeren of advocaten, in ’t algemeen weinig waarde gehecht.

De handel nam, bij de goeuden, tijd en werkkraft in beslag, evenals bij Thijm; doch hij, de veelbegaafde, wist nog de gelegenheid te vinden om zich te bewegen op het veld, dat zijne geloofsgenooten nagenoeg braak lieten liggen. Hiervoor moest hun belangstelling weder worden opgewekt; hen in aangenamen vorm de geschiedenis van hun roomsche voorvaderen te laten lezen, daardoor hun gezichtskring te verruimen, dit was het streven van Thijm bij het uitgeven der „verhalen”.

Neemt men ze in chronologische volgorde, zooals zij door den schrijver zijn verzameld en ook hier weder worden uitgegeven, dan blijkt, dat Thijm tafereelen uit bijna elk tijdvak onzer vaderlandsche geschiedenis daarin heeft geschetst.

Van de middeleeuwsche „Chronijken van Berkele,” of „Geertruide

1) Zie Broere's Dithyrambe op het Allerheiligste door J. C. Alberdingk Thijm, S.J. — Amsterdam — Brugge. (1892).

van Oosten" en „De Organist van den Dom," langs de periode van het „Geus-woorden" en „Isabella," tot „Stalpaert van der Wiele" en „Tesselschade," loopt één historische lijn door dit eerste deel, die ook in de volgende wordt doorgetrokken, en waar de 17e en de 18e eeuw vooral met groote voorliefde behandeld worden. 't Valt niet te ontkennen, dat Thijm door deze verhalen zijn bovengemeld doel bereikt heeft. Door de levens en werken van vele min bekende, maar zeer verdienstelijke katholieke Nederlanders weder aan 't licht te brengen, wekte hij bij zijn geloofsgenooten een ernstig streven op om zijn werk na te volgen en aan te vullen. Overal werd de historische zin, de liefde tot onderzoek der vaderlandsche geschiedenis, zoolang onder protestantschen invloed onkenbaar geworden, voor de Roomschen opgewekt.

Op Thijms aansporing begon Dr. Nuyens zijn geschiedkundige studiën ¹⁾, die een geheel nieuw inzicht op de gebeurtenissen der 16^e en 17^e eeuw zouden openen. Een krachtige herleving van de beoefening der historie, die nu nog frisch en jong blijft doorwerken, was het gevolg van Thijms eenvoudige romantische verhalen.

Eigenaardig is het, dat men dezen wegbereider, ook op dit terrein, later de hoogst ernstige verwijten heeft gemaakt, dat hij zoo vaak waarheid en verdicthting heeft doorengemengd en meer romantiek dan geschiedenis geleverd zou hebben. Doch deze strenge keurmeesters vergeten, dat het een man als Thijm zeker heel weinig moeite gekost zou hebben, volkomen zuivere historie te schrijven, wat hij ook later voldoende heeft bewezen. Hij koos echter het romantisch kleed voor de roomsche strijders en voorgangers, met wier groote daden hij zijn lezers bekend wilde maken, van wier geest hij ze wilde doordringen, omdat hij wel inzag, dat zij dit noodig hadden om de belangstelling voor hen gaande te maken van zijn tijdgenooten, wier ontwikkeling in 't algemeen nog niet rijp was voor 't verwerken van droge, historische gegevens.

Heeft ooit iemand gemeend, zuivere geschiedenis te leeren uit de romans van Jacob van Lennep of Mevr. Bosboom Toussaint?

Waarom dan in de op geschiedenis gegronde „verhalen," — zooals hij ze met nadruk noemt — van Thijm een beteeckenis gezocht, die zij niet hebben?

Het verwijt aan den schrijver valt echter te verklaren. Thijm wist met zóoveel realiteit de toestanden, de zeden en de taal van onze voorouders weêr te geven; hij kon zóo plastisch hun gezelschappen, hun gesprekken en gewoonten afschilderen, en had zich

¹⁾ Zie „Dr. W. J. F. Nuyens, beschouwd in het licht van zijn tijd," door G. C. W. Görris, S. J. bl. 46 en volg. (Nijmegen, Malmberg 1908).

zoo in hun dagelijkschen omgang ingeleefd, dat men meent, inderdaad op echte documenten steunende feiten en gebeurtenissen te lezen en voor den geest te hebben. Zeker, menig lezer werd daardoor op een dwaalspoor geleid. Velen zullen b.v. vast en zeker meenen, dat Vondel, als weduwnaar, Tesselschade heeft willen huwen. Maar mag men er den schrijver een grief van maken, dat hij in een van zijn beste verhalen, enkele meer of minder vage gegevens over deze liefde van onzen puikpoët wat aanvulde en uitbreidde, zonder daardoor in een onmogelijke voorstelling der feiten te vervallen? Een ieder is immers gewaarschuwd, die Thijms boeken leest; en ten overvloede heeft hij zelf nog in een „Nareden” tot dit deel zich verantwoord over de opvatting van zijn taak als verhaler ¹⁾.

Was het bij de „Portretten van Vondel” noodig hierop te wijzen, ter inleiding van de „Verspreide Verhalen”, die voor ’t meerendeel op een vasteren grondslag steunen, wat de hoofdfeiten betreft, mocht ik deze opmerking ook niet achterwege laten.

Met het hiervoor uiteengezette doel is het eerste verhaal: „De Chronijken van den Huize van Berkele” echter niet geschreven. Het werd in 1870 afzonderlijk uitgegeven bij J. C. Loman te Amsterdam ²⁾, met een afbeelding van het laatst overgeblevene der drie geschilderde glazen uit de 16^e eeuw, gegeven door het geslacht van Berckel in een klooster van ’s-Hertogenbosch. Het genealogische deel is daar in de aantekeningen nog belangrijk uitgebreid. De ridderlijke fransche opdracht van dit werk aan eene dame uit dit geslacht, te typisch Thijmsch om hier niet te worden afgedrukt, vindt men op bl. 317.

„Geertruide van Oosten” verscheen het eerst in *Aurora*, Jaarboekje voor 1852, een bundel bijeengebracht door Mr. J. L. D. Nepveu en S. J. van den Bergh. In hetzelfde jaar werd de „Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken” door Thijm en Van Nouhuys „gesticht”. Al moet het bevreemden, dat dit echt roomsche verhaal niet in den Almanak maar in de protestantsche *Aurora* werd geplaatst, de katholieken behoefden het genot van dit juweeltje niet lang te missen, daar het reeds in 1853 afzonderlijk werd uitgegeven met twee platen van Dujardin ³⁾.

Een heftige kritiek bleef na de eerste uitgave niet achterwege; wat Thijm deed schrijven dat men G. v. O. „in maandschriften

1) Bladz. 316—317.

2) Als overdruk uit het tijdschrift „Nederland”. De „Dietsche Warande”, Dl. IX, bl. 158, 195 bevat nog een uitvoerige studie, met genealogische tabellen over dit geslacht en zijn afstamming.

3) Bij C. L. van Langenhuysen, Amsterdam.

zooveel mogelijk ontheiligd" heeft, (zie bl. 70) en ter verdediging van het Begijntje de pen deed opnemen.

„Aurora" had reeds in 1849 het voorrecht gehad „De Organist van den Dom" 't eerst bekend te maken; zeker een van Thijms beste werken, geschreven in 1848. Het werd in den bundel „Palet en Harp" (1849) herdrukt met een opdracht aan Mevr. Hendrichs-Moorman, die hierachter te vinden is op bl. 317.

De overige verhalen van dit deel zijn, evenals het grootste aantal van die, welke in de andere deelen zijn bijeengebracht, voor 't eerst achtereenvolgens in Thijms „Volks-Almanak" uitgegeven; bij den herdruk heeft de schrijver vaak belangrijke veranderingen aangebracht. Zoo verscheen „Stalpaert van der Wiele" in 1853, „Tesselschade" in 1854, „Isabella Clara Eugenia" in 1859 en „Dirck Dirckzen Bommer" in 1866 in den Almanak.

Nov./Dec. 1909.

J. F. M. S.

VOORBERICHT.

Ziet hier dan het Eerste Deel mijner bij-een-gebrachte Verhalen. Is het wat langer uitgebleven dan het heusche ongeduld der Intekenaren stilzwijgend kon toelaten, — het was niet in 't nadeel van den Lezer. Ik heb de voorstelling der feiten, die de stof mijner verhalen uitmaken, zoo veel mij mogelijk was in over-een-stemming gebracht met den tegenwoordigen stand onzer geschiedkennis. Wat verder de verhouding van waarheid en verdichting aangaat, kunnen gegadigden mijne verandwoording vinden aan het slot van het boek.

Men zal, in de volgorde, eene chronologische herkennen, niet geregeld naar den leeftijd des auteurs, maar naar de onderwerpen. Mij dacht eene andere orde had een min harmonischen indruk gegeven. De jaartallen onder de stukken zullen voldoende de veranderingen en overgangen in des schrijvers manier verklaren. *Il faut juger les écrits d'après leur date.* dat de Lezer dien regel volgen zal, heeft mij zonder al te groote opoffering doen berusten in het mij thands verkeerd voorkomende eener vroegere penceels-behandeling.

A. TH.

AMSTERDAM, half Augustus, 1879.

UIT DE CHRONIJKEN VAN DEN
HUIZE VAN BERKELE.

HOE DE DRIE GOUDENE STERREN IN HET BLAEUWE
VELT QUAMEN.

A MA COUSINE
MADEMOISELLE
JULIE VAN BERKEL.

6 *Déc.* 1869.

Een van Thijm's „drietal bevallige nichten", Cataut, Louise en Julie, te Delft, aan wie hij 1842-'44 eenige aardige dichtjes wijdde. („Viooltjens", 1844, bl. 111, 115, 160.)

DE CHRONIJKEN VAN BERKELE.

HET EERSTE BOEK.

De Linie der Pausen:

Anno M.C. en xcviij.

INNOCENTIUS de III. was de C. en lxxij Paus en zat 18. jaar, 6 maanden en 9. dagen. Hij was een hoog geleerd en beroemd man in de Heilige Schriften.

Hij stichtte bij S. Pieters Kerk een schoon gasthuis in de eere des H. Geestes, 'twelk Paus Sixtus de IV, namaals zeer verbeterd heeft.

Hij gaf elke kerk binnen Rome een pond zilver, tot restauratie en vermakinge harer kelken.

En als hij vele goede werken had gedaan, stierf hij te Perusen en werd daar begraven.

De Linie der Keizeren:

Anno M.C. en xcviij.

PHILIPS, Hertog van Swaven, bleef Koning van Rome (maar hij werd geen Keizer gekroond) 10. jaar lang.

Anno M.C. en xcviij.

OTHO, Hertog van Saxen, wordt Koning van Rome gekroond en in den jare M.CC. en ix Keizer in St. Pieters Kerk te Rome, maar Anno M.CC. en x in den ban gedaan.

Anno M.CC. en xiij.

Keizer VREDERIC de II. gekroond te Aken; op nieuw Anno M.CC.xv; te Rome M.CC. xx; M.CC. xxix te Jherusalem.

't Was te Pinxteren van het jaar ons Heeren Twaalfhonderd-en-acht ¹⁾, dat de Koning der Romeinen Philippus, de Tweede van den naam, hof-hield in zijne vaste burcht te Ulm, en, te midden zijner Baroenen en zwabische grooten, Ridders en Raadslieden, een bode te woord stond van den edelen Grave Henric van Brabant, die, als zijn zalige vader Godevaert, sints eenige jaren met den titel van Hertog begroet werd.

1) 25 Mei.

Door de zes voet hoog in den zaalmuur staande kleine boogvensters, vielen lieflijke stralen der zon op den kroon-dragenden Koning en gekozen Keizer, die met een ernstig gelaat, en de armknoppen van zijn zetel omspannend, luisterde naar de voorlezing van den brief. 's Konings geheimschrijver Pero stond, in het zwarte kleet der zonen van Benedictus, naast den bode. Ter zijde van den thronstoel stonden de Edelen, die den met goud bekruisten rijksappel, den staf, en het zwaard in hunne handen droegen; maar onder den hemel-zelf, hoezeer op een lageren zetel, onmiddelijk naast haren Heer vader, throonde wat den Koning het liefst op de waereld was: zijne dochter Maria, die den bijnaam droeg van de Gouden Ster van Zwabenland.

De bleeke geheimschrijver, nog bleeker door den weerschijschijn van het brabantsehe pergament, ging voort met lezen:

„Indien Gij, Heer Koning, in het minste geneigd zijt mijn „zeer eerbiedig verzoek eenig gehoor te verleen, bedenk „dan onder welke omstandigheden ik mij vermeet het U „voor te dragen: bevriend met de Bisschoppen van Ceulen „en Luyc, met den Hertog van Limburch en den Grave van „Vlaenderen; overwinnaar van die van Hollant en Gelre, „die nog niet van den schrik en de schade bekomen zijn, „hun door mij te Heusden overgezonden. Als hunnen Leen- „heer hebben zij mij in den krijg te volgen en zijn dus door „dubbele banden aan u gehecht; Meghen, Kempenlant en „Oisterbeec, Breda en Dordrecht zijn mij; en daarmede de „voornaamste havenplaats en toegang voor de koopvaart „naar het Rijk.

„De overmoed mijner leenmannen, in Brabant-zelf, is sints „lang getemd. De veeten en oorlogen met het Huis van „Grimbergen zijn geslist; de hoofden van den opstand ver- „heffen zich niet meer; de zonen van het geslacht der „Berthouden zijn mijne trouwste Ridders.

„Mijne broeders: Heer Willem van Perwijs en Godevaert „van Leuven, behooren tot de besten van Christen Rijk; „mijn oom, Graaf Aelbrecht van Moha en Dasburg, tot de „machtigsten; om niet te spreken van den Heilige, die voor „den Stoel van Luyc bestemd schijnt ¹⁾.

¹⁾ Zijn broeder de Heilige Albrecht. ²⁾ Zie Aant. 1.

„Zie daar, Heer Koning, mij en mijne Magen en Mannen.
 „Zal ik u zeggen, wie de jongeling is, voor wien ik bij
 „U om de hand der vrome en schoone Maria, uwe door-
 „luchtige dochter, eerbiedig aanhoude? Hij is mij te na,
 „Heer Koning; maar zal eenmaal het voorbeeld leveren
 „van een held en Hertog, die zijnen vader (dit verleene
 „de Almogende God!) in alle opzichten zal overtroffen
 „hebben.”

Maria, 's Konings dochter, zat met neêrgeslagen oogen; heure geel-blonde tressen hingen nog zachter en rechter dan anders over hare schouderen. De Ster, het zinnebeeld van haren lichtenden en troostenden geest, schitterde met zijn gesteenten op de goudkroon, die het edel maagdenhoofd omspande. Maar dat voorhoofd-zelf was bewolkt; en allengs verbleekte het aangezicht, dat zoo even nog met een zedig rood bedekt was. De leenmannen en raden, geestelijk en waereldlijk, zaten in het ronde; de meeste met hunne zwaarden vóór zich op de kniën. Allen, op twee na, trachtten steelscherwijs in den blik van den Koning te lezen, welken raad hij van hen begeerde. Een van die twee was Otho van Wittelsbach, die van onder zijn rosse wenkbraauwen een dreigenden blik op den Koning durfde werpen. De andere was een jongeling van donkeren opslag; maar in plaats van naar den Koning te zien, wendde hij het hoofd schuchter af, en liet slechts even een oogblik dwalen langs het gelaat van de koninklijke Princes. Hij was mede Otho genaamd, en een jonger zoon des Graven van Cilley; meer bekend als leerling van den dichter Heere Walther von der Vogelweide ²⁾ en uitstekend luitspeler, dan door rijkdom van grondbezit. Hij droeg een gedeelden wapenrok: bij den rechter arm was het goudlaken, waarop de halve rijks-adelaar gestikt stond; bij den linker een azuurblauwe grond en, voor het hart, een gouden ster.

Zelden werd 's jonkmans geslachtsnaam aan het Hof van Philippus uitgesproken. Meest altijd werd hij de zanger Otho, of Otho met de Ster genoemd.

De oorzaak hiervan lag in zijn hooggaand eergevoel. Zijn vader, een hardvochtig krijgsman, kon den minstreelsaard des jonkmans niet dulden, en wierp hem eens voor, dat hij

onwaardig was het wapen der Cilleys te voeren ¹⁾. Op staande voet ontvluchtte hij het vaderlijk huis, en zwoer, dat de „Drie Sterren” nooit meer op zijn kleed of schild zouden schitteren, tot dat hij, of een zijner nakomelingen, ze door Godsvrucht, Heldenmoed of edele Vrouwenliefde herwonnen had. Het eenig symbool, dat hem nu voor-eerst onderscheidde, was zijn devies: IE UIUE EN ESPOER — *Hoop doet leven*.

Maar het augsburgsche tornooiveld was, niet lang daarna, getuige van zijn ridderaard geweest, en toen hij, als overwinnaar, uit handen van Maria van Zwaben tot prijs den leenbrief eener heerlijkheid ontvangen zoû, wierp hij zich voor de voeten des Konings, en vroeg hem, liever dan dezen titel als omschrift tot zijn zegel, aan zijn wapen-zelf de Ster te verleen, wier opbeurend licht hem in het strijdperk bezielde had; en zoo voerde hij nu, als Rooms-koninklijk huisgenoot, gedeeld, van goud en blaauw, met den zwarten rijksadelaar des vaders en de gulden Ster der dochter.

De stoet, die zich in den zomer van dat zelfde jaar langzaam voortspoedde naar de oostelijke grenzen van het Bisdom Luyc, had de bestemming van ten minste éenen gelukkige te maken.

Een bende speerknechten trok te paard vooruit. Zij waren toegerust met harnas en geweer, om des noods te kunnen strijdvoeren, maar ook met seinhorens, om in de verte te kunnen berichten, wat zij waarnamen. Een der knechten droeg den valk der koningsdochter op de hand; als zoû men ter jacht gaan.

Wel op een half uur afstands achter hen draafde er eene andere bende aan, die nagenoeg gelijke plichten te vervullen had. Geen banier viel hier of ginds in het oog, behalve het kostbaar doek, ten paviljoen gespannen over een rustbed, dat, op wagenraderen, door vier zwaabsche blessen getrokken werd, omgeven van een zestal Ridders, en onmiddelijk gevolgd door drie lastwagens, op wier banken eenige bedienden hadden

1) Zie Aant. 2.

plaatsgenomen. Dit een en ander maakte den middengroep uit in de optocht.

Naast het paviljoen reed ter linker zijde, waar het was dichtgeslagen, een hofjonker, die een tweede (een melkwit) paard bij den teugel voerde; ter rechter zij, en hier waren de gordijnen met koorden in de schuinte opgenomen, reed Heer Otho van Cilley, ditmaal met een zwarten mantel omhangen, edoch waar de gouden zespuntige Ster niet op ontbrak.

Nu en dan sloeg hij onder de huive eenen blik die een mengling van weemoed, wrevel, en eerbied vertoonde.

„Gij schijnt niet opgeruimd van daag, Jonker Otho!” sprak de zoetste altstem, die ooit met hemelsblauwe oogen samenging. Tegelijk sloeg de schoone Maria een blaadtjen om van den geschreven quartijn, die op haren schoot lag, zag den Ridder niet aan, maar bekeek ook maar schijnbaar de gekleurde voorletter van een nieuw hoofdstuk.

De toegesprokene zuchtte, haalde de teugels van zijn paard aan, en zeide grimlachend:

„Gij schijnt, tot mijne niet geringe voldoening, veel vermaak te vinden in de kluchten van den Vos Reinaert, Mejonkvrouw!”

— „Wat zal ik u zeggen, mijn vriend,” antwoordde zij: „het is het eigen handschrift van Heer Willaem van Berkele, dat mijne lieve vriendin Luytgarde, zijne strijdbare erfdochter, mij, met den bode van mijn genadigen bruidegom, heeft overgezonden, en ik vermaak mij even zeer met de herinnering van dien kluchtigen Ridder (die nu óók al een jaar of vijf ter ziele is!) als met de grappen van den schalken Vos” ¹⁾.

— „Gelukkig, wie behagen vindt in zulke afleidingen van des levens lasten,” ging Otho voort.

„Het is tijdskorting!” zeide Maria, en voegde er ernstig bij: „Koningsdochters hebben die wel noodig. Zij bereiken niet altijd zoo spoedig als velen het zich wenschen den eindpaal..., den triomfboog van het eeuwig sanktuarium, waar ouden en jongen zingen en palmwuiven....”

— „Voor Koningsdochters, die over haar hart en eigen geluk als soeverein beschikken kunnen, is er toch zoo groote

1) Zie Aant. 3.

haast niet bij het bereiken van dien eindpaal," zeide Otho.

„Die over hun hart naar welgevallen beschikken kunnen!" riep Maria eenigszins opgewonden uit: „gij weet wel beter, Otho," en tegelijk wierp zij het zijden dek, dat over hare kniën lag, ter zijde, en riep tot haren paadje: „Raso, ik wil opstijgen! — Dat men een oogenblik inhoudel!" ging zij voort tot Otho: „de avondkoelte, na dezen broeyigen dag, moet aangenaam zijn: wij willen een eind voortrijden."

Raso zwenkte met den schimmel achter het rijtuig om; Otho steeg af, en gaf zijn paard aan een tweeden lijfknaap. Hij stak den voorarm uit, waarop Maria leunde, terwijl zij uit haar voertuig sprong; hij boog zich, zij zett'e den linker voet in zijne aangeboden hand, greep de witte manen van haren klepper, en wipte in den zadel.

„Ik heb mij belast, uw geluk te maken," zeide zij, een oogenblik later, tot Otho, toen zij op een boogscheut afstands de wagens achter zich hadden: „bemoeilijkt mijne taak mij niet."

— „Daar is voor mij geen geluk meer op de waereld: gij weet het, Mejonkvrouw," antwoordde Otho.

„Dwaasheid!" hernam zij. „Het zou er slecht uitzien, indien het geluk alleen te vinden was, dáar waar wij, kortzichtige stervelingen, te-recht of te-onrechte ons verbeelden, dat die zeldzame plant bloeit."

— „Gelooft gij dan niet aan de voorbestemdheid der zielen voor elkander?" vroeg Otho; „gelooft gij niet, dat het christelijk huwelijk eene waarheid is, en dat ons groote voorrecht tegenover de aanbidders van Mahomet en Apolijn juist gelegen is in de herstelling der ware vereeniging van twee, die met ziel en lichaam elkander aanhangen?"

— „Hoe vele dergelijke huwelijken meent gij wel dat er zijn?" vroeg Maria, op min of meer luchtigen toon.

„Dat is, met eerbied gesproken, de vraag niet," antwoordde Otho; „Onze Heer Christus zegt, weest volmaakt, gelijk mijn Hemelsche Vader volmaakt is; dat gebod is niet voor niet gegeven — en toch!"

— „Gij wilt zeggen, dat een toestand de echte, de voorgeschrevene zijn kan, al is hij de zeldzaamste," zeide Maria, nadenkend. „Ondertusschen merkt gij uit alles, dat de goede

God op een hoogst onvolmaakten staat van zaken hier gerekend heeft; en ik twijfel, of het aan te raden zou zijn, dat een meisje, bij voorbeeld, wachtte tot dat de uitverkorene der uitverkorenen haar ten huwelijk vroeg, in de vaste overtuiging, dat zij ook de eenig mogelijke vrouw voor hem was. De Hertog van Brabant heeft voor zijn zoon mijn hand gevraagd, en ik kan niet afkeuren, dat mijn vader het aanzoek welwillend beantwoord heeft. Ik kan het niet afkeuren, al is er meer dan één Otho, die meent, dat ik voor hém bestemd was. Gij weet, dat mijn vader mij reeds voorwaardelijk aan den Heer van Wittelsbach had toegezeid...."

— „Aan dergelijke zielen heeft men zijn woord niet te houden,” zeide de Jonker.

„Nochtans gelooft de Heer van Wittelsbach grootere rechten te hebben dan gij....” ging Maria aarzelend voort. „Hoe mijn vader over u-beiden denkt, blijkt anders wel uit den last, dien hij u heeft opgedragen.”

De Ridder bleef een verder antwoord schuldig; hij zag stil voor zich, en verviel in gepeinzen.

Eenige oogenblikken later — de avond was inmiddels gevallen en de blanke maanschijf dreef achter een wolk van daan — klonk het vrolijk horensein der voorste bende. Men naderde namelijk de luycksche grenzen, en op eenigen afstand zag men zich uit een stofwolk een troep gewapenden ontwikkelen, die in gestrekten draf kwamen aanrijden: het was de eerewacht van den Hertog van Brabant.

Maria slaakte een kreet van vreugde, toen zij, in hun midden, hare vriendin Luytgardis, de erfdochter van Berkele, herkende. De beide jonge-vrouwen galoppeerden voor heure medgezellen uit, en omhelsden elkaâr met aandoening. Otho van Cilley kende de brabantse jonkvrouw wel; zij had eens de Goede- en Paaschweken aan het hof des Duitschen Konings doorgebracht: maar zoo schoon hadden hare groote bruine oogen nooit geschitterd, als nu in het weeke maanlicht 'en bij het ontmoeten harer vriendin. De tweede blik dezer oogen trouwens werd vluchtig, maar niet zonder een snelle aandoening, geslagen op Otho van Cilley-zelfen.

„Dat is immers de zanger, dien ik bij uwen vader met zoo veel genoegen gehoord heb?” vroeg de jonkvrouw, wier slank-

heid zeer afstak bij het beeld, dat men zich doorgaands van een brabantisch meisjes vormt. Inmiddels reed zij aan Mariaas rechter zijde, en haar vurig paard met de kleine vuist krachtig inhoudend, boog zij zich voorover, om een tweeden blik (en dit maal van louter heuschheid) op Otho te werpen.

„Een, die even gaarne de lans als de luitpen hanteert,” zeide Otho met eene zachte stembuiging, „en, zoo hij hoopt, de eerste tegenover een man met minder schroom dan deze tegenover vrouwen.”

— „Wie twijfelt daaraan, mijn Ridder!” antwoordde Luytgardis op eenigszins beschermenden toon. „Indien het veër met veër en hair met hair jagen u even goed afgaat, zal mijn doorluchtige neef, Hertog Henric u zeker gaarne aan onze nu reeds beraamde jachtpartijen zien deelnemen.”

— „Heer Otho van Cilley is een onvermoeibaar jager,” zeide Maria, „en 's Hertogen Bosch zal hem vast genoeg aanstaan, om zijn verblijf hier zoo veel mogelijk te rekken...”

— „In uwe nabijheid, in uwen dienst, Vorstin,” antwoordde Otho met geestdrift, zoû ik willen wonen, al ware 't te midden der woestijnen van Ægyptenland.”

— „Ik herinner u toch geen ægyptische heidin?” vroeg Maria, ondanks de schalkheid van de vraag, een bestraffenden blik op Otho slaande.

Hij zweeg. Luytgardis liet beurtelings op beiden een vorschend oog rusten, terwijl haar edel blank voorhoofd betrok: toch had zij het devies van den Ridder nog niet tot het hare durven maken: IE UIUE EN ESPOER.

Het was op Zondag, den 22ⁿ der Zomermaand van gezegd jaar 1200 en acht, dat de gesprekken gehouden werden, die ik u heb medegedeeld. Maria had de vorige week juist nog aan de feesten deelgenomen, die ter gelegenheid van het huwelijk harer nicht Beatrijs van Bourgondië te Bamberg waren aangericht. Van haren vader had zij op den Altenburg, waarheen hij zich begeven had, afscheid genomen, en was zij in het bergland, waarover de burcht het uitzicht had, afgedwaald in de valleijen, waardoor de schilderachtige Main

en Rednitz zich heenslingeren. Maandag was dus hare 3^e dagreize, en al vroeg had men, in alle stilte, het bisschoppelijk paleis van Luyc verlaten, om niet te spade op den dag bij den Brabantschen Hertog aan te komen, wien het, ter liefde van zijn zoon, toch moeite moet gekost hebben zijn voormaligen vijand Philippus van Zwaben, zoo voorkomend te behandelen.

Het reisgezelschap was niet spraakzaam, en bij het koesteren der bedauwde planten door de zon, bij het vrolijk geschreeuw of getijlp der vogels, bij de morgengroet van dezen en genen boer, stapte het rijdende gezelschap haastig, maar stilzwijgend voort. De jonge vrouwen reden naast elkander; Heer Otho achter haar, tusschen de paadjes. De rustwagen en een deel der gewapenden volgden op eenigen afstand. De Ridders van den Hertog openden den trein.

„Wat een geluk voor mij, zoo ik u hier in Brabant houden mocht!” zeide Maria met zachte stem.

„Niets zoû ik zelve inniger wenschen,” antwoordde Luytgardis: „maar als de Hemel een huwelijk over mij beschikt heeft, zal ik toch, hoe ongewoon ook te buigen, dien Heer en meester dienen te volgen.”

— „Daarom moet gij maar een man nemen uit uw eigen land,” zeide Maria, niet zonder bedoeling.

„En wien wilt ge, dat ik kiezen zoû?” was het driftig antwoord.

„Gewis een zeer krijgshaftigen...” zeide Maria.

„Waarom geen bloedgierigen!” hernam hare vriendin.

Maria zag haar sterk aan. De fiere, moedige jonkvrouw bloosde.

„Wilt gij wel eens niet zoo onbescheiden in mijne geheimen dringen!” zeide zij met een allerliefsten glimlach tot Maria, en bewees, dat niets schooner is dan een vriendelijk zonlichtjen over een bruinen boomgroep.

„Het is niet vreemd en niet kwaad, dat het sterke aan het zachte gepaard wordt,” antwoordde Maria.

„En zoo, bij voorbeeld, had u de rosse Heer van Wittelsbach niet tegengestaan,” schertste Luytgardis. „Nee, Maria, ik beken het,” ging zij ernstig en fluisterend voort: „het is een zwakheid: voor een vrouw als ik, zijn er eigenlijk geen

mannen, wanneer men zoù begeeren, dat er een nog mannelijker aard in woonde Maar de natuur behaagt zich soms in uitzonderingen. En zijn deze wel altijd te veroordeelen?"

— „Gewis niet,” hernam Maria: „ik lever zelve er een voorbeeld van. Waar zoudt gij een tweede Vorstin vinden, die hare aanstaande leenverhefster met de heiligste geluksbedoelingen zoù willen uithuwelijken aan een Ridder, die ver is van haar-zelve onverschillig te zijn”

Luytgardis opende hare groote oogen nog wijder: „En gij wilt mij een Brábantsch Edelman doen huwen?"

— „Niets minder dan dat, mijn lieve! — Dien ik u bestem is hier in onze nabijheid Spreken we zacht.”

— „De zoon des Graven van Cilley?"

— „Geen andere: maar hij is een jonger zoon, en zal nergends liever dan in Brabant wonen.”

— „Ja, wij vernamen zoo even om wier wille,” zeide Luytgardis te-ontvrede.

„Dat zal en moet anders worden,” antwoordde Maria. „Heer Otho van Cilley kan niet ongevoelig blijven voor uwe gaven. Gij hebt immers altijd geschitterd onder allen: en de zwaabsche dichters waren onvoorzichtig genoeg om te zeggen, dat uwe Ster naast de mijne — dat beteekent boven de mijne — blonk. Laat dat zoo zijn, en zoo blijven, mijne heldin! Ik wil alleen maar u een bewaker ter zijde geven, om, als ik aan het hof zal verschijnen, een bondgenoot te hebben, die mijne belangen uit eigenbaat zal voorstaan en u tegen al te veel wierook beschermen zal.” Maria zeide dit alles met de beminnelijkste eenvoudigheid en half schertsende.

De vriendinnen waren nog aan het spreken, toen zij het gedruisch hoorden van eene ruiterbende, die, van achteren, haren stoet scheen te willen oprijden. De Ridderwacht des Hertogen was ver vooruitgedraafd, om den Hertog te gaan berichten, dat de Vorstin de brabantse grenzen naderde. De meeste knechten waren, met de goederenwagens, op eene pleisterplaats te-rug-gebleven.

Voor dat men den tijd had gehad zich de vraag te beandwoorden, wat de aanrukkenden bedoelden, hadden zij het reisgezelschap omringd. Jonker Otho, de beide paadjes en de 4 ruiters, die met hen waren, trokken alle te gelijk hun

zijdgeweer; maar plotseling werden zij aangegrepen, van hunne paarden gesleurd en gekneveld, hoewel niet zonder dat een der paadjes zijn horen had gestoken.

„Vlucht, Maria!” riep Luytgarde, en gaf met hare rijzweep een slag aan Mariaas paard. De aanvoerder der bende, die onherkenbaar was, daar hij, gelijk al zijne genoten, een zwart schild droeg, en een helm, die zijn hoofd geheel omsloot, liet daarop de kneveling van Otho aan twee zijner medestanders over, en reed Maria op zijde; maar Luytgardis had hem niet uit het oog verloren.

Met ongewone bedrevenheid deed zij haar paard zeer hoog steigeren en het met de voorpooten nederstorten op den Ridder, die, op dezen aanval onvoorbereid, zijn evenwicht verloor en uit den zadel tuimelde; de Jonkvrouw-zelve deed haar paard zwenken, joeg dat van den ter-aarde-liggenden Ridder met een tweeden zweeps slag het naaste bosch in, en rende de Heer Otho ontvoerende ruiters na. Juist draafden in de verte de knechten, die de goederen bewaakten, en het horensein gehoord hadden, hun in 't gemoet. De aanvallers vloten rechts naar het bosch, en lieten Heer Otho, hun prooi, gebonden op zijn paard, achter. In een oogenblik was Jonkvrouw Luytgardis hem ter zijde, omvatt'e het rijke gevest van een kleine pook, die zij in haren gordel droeg, en sneed zijne koorden los.

„Helaas, Mejonkvrouw!” zeide de Ridder: „alles wilde ik aan u te danken hebben; maar het leven, de vrijheid, dat is te veel!”

— „Vergeef me dezen dienst,” andwoordde de heldin, hem de hand reikende: „alleen de geminachte zwakheid vermocht iets tegen die overmacht.”

Toen zij met de aangedraafde ruiters op de plaats kwamen, waar Maria bedreigd was, vonden zij den aanvaller niet te-rug; maar een oogenblik later zagen zij hem, in de verte, met ontbloot hoofd op eene hoogte staande, en herkenden Heer Otho van Wittelsbach, die hun een vreeslijken groet toewierp en langs een begroeide helling verdween.

Acht dagen later bewogen zich in optocht onze vrienden te-rug op den weg, dien wij hen hebben zien volgen: Maria, vergezeld van haren echtgenoot, den Hertogszoon Henric; beide in het somberst rouwgewaad; de schoone erfdochter van den Huize Berkel, ter zijde gestaan door Otho van Cilley, die voortaan zijn lot met heilige banden aan het hare verbonden rekende.

De vreeslijkste tijding was hun toegekomen. Toen Otho van Wittelsbach de verloofde Hertogin had willen oplichten, waren zijn handen nog klam van het bloed haars vaders, dat hij in bittere wraakzucht op den Altenburg verraderlijk was gaan storten ¹⁾.

De Heeren en Vrouwen gingen de laatste eer bewijzen aan den dierbaren verslagene.

Drie maanden later werden in het huwelijk vereenigd Otho, die voortaan den naam van Berkele zoû voeren, en Luytgaerde, de erfdochter van het geslacht, dat, in de mannelijke linie uitgestorven, bestemd was, als een glansrijke ster, aan den Nederlandschen Hemel te herrijzen ²⁾.

Of het met zinspeling hierop was, of dat de schoone Luytgaerde door dit hemellicht werd aangeduid, — maar Heer Otho van Berkele verkreeg van Hertog Henric, op verzoek der Hertogin, het recht zich te wapenen: „Van lazuur, met twee Sterren van goud.”

[Hoe gaarne zoû ik mijn lezers hier het Tweede Boek der Chronijken van het geslacht van Berkel ³⁾ voorleggen; maar, welke reuzenschreden de vooruitgang onzer dagen ook make, het middel is nog niet gevonden om — hazepeper te bereiden zonder haas. Het vervolg der Chronijken ontbreekt, — op een brokstuk van weinige bladzijden na, die zich niet onmiddelijk bij het meêgedeelde aansluiten. Dit fragment volgt hierachter. Men zal er uit vernemen, hoe de nazaten van

1) 21 Juni. Zie Aant. 4. 2) Zie Aant. 5. 3) Zie Aant. 6.

Heer Otho van Cilley hier te lande in het onbetwist genot zijn gekomen van de Derde gouden Ster in hun wapen. Wij hebben er twee door Krijgsmoed en Vrouwenliefde veroverd gezien: de derde zoû der Godsvrucht ten deel vallen; en dit gebeurde, toen de erfzoon van Heer Otho in 1248 het Kruis aannam, en met den H. Lodewijk naar het Oosten trok, ter herovering van het Graf des Heeren.

Om in de kosten der uitrusting zijner mannen te voorzien, had hij de Heerlijkheid van Berkel verkocht ¹⁾, en van dit belangrijk goed is sinds eeuwen niets meer overgebleven dan wat de Aardrijkskundige Woordenboeken rechtigt, op de Letter B, tusschen twee andere *Berkels* te schrijven: „BERKEL, Oud Nederl. dorp, Prov. Noord-Braband, distr. 's Hertogenbosch.”

Het schijnt trouwens, dat Heer Otho-zelf reeds, om het een of ander belang (en op het voorbeeld der vroegere Heeren) een gedeelte der heerlijke rechten van het goed aan den Hertog van Brabant had opgedragen: want men vindt aangeteekend, dat Henric I nog in 1214 het derde gedeelte van de tienden der plaats aan de aldaar bestaande openbare kapel heeft vergund ²⁾. Zeker is het, dat de vrome kruisvaarder, na een 22-jarige afwezigheid in zijn vaderland te-ruggekeerd, niets had om van te leven, en door den grootmoedigen Hertog Jan den 1^e ... maar leg ik u liever, in eenigszins vernieuwde form, voor, wat de Chronijken hier nog van bewaard hebben.]

Na een lange gevangenschap eindelijk ontslagen, was Jonker Aernout van Berkele ³⁾, op 42-jarigen leeftijd door ongeheelijke wonden niet meer bekwaam voor den krijg, zijn brood bedelend, in de landen van Brabant weêrgekeerd. Met droefheid zag hij die bosschen te-rug, waar hij zoo dikwijls in zijn jonge jaren gejaagd had, die kasteelen, waar hij zoo menig-malen als welkome gast was getoefd geweest.

Toen hij tegen den avond het Huis naderde, dat door den

1) Zie Aant. 5.

2) Coppens, *N. Beschryf. van het Bisd. 's Hertogenb.* III, 2, bl. 282, die verwijst naar Miræus, I, 736.

3) Zie Aant. 7.

Hertog in leen was uitgegeven aan den Heer van Oisterwijk, zag hij, van deze zijde der ophaalbrug, boven de voorburg uit, het binnenplein met fakkels verlicht, en nam hij eene drukke beweging van bedienden, al het uiterlijk eener feestviering, waar. Het was St-Jan in den winter, en wie weet, of de Hertog in persoon niet tot de genoodigden behoorde, om op dien dag de hulde te ontvangen van liefde en vreugde van vele voorname Heeren en Vrouwen.

De arme pelgrim had den moed niet den poorthoren te steken, voor die huizing, waar zijn vader te gebieden had, waar zijne heldhaftige moeder, die hem eerst na twintig jaren huwelijks ter waereld bracht, hem zoo teder bemind had, wyl hij het beeld van haren gemaal door hooger en heldenaard volmaakte. Helaas, dat hij deze moeder, ontroostbaar over Heer Othoos dood, verliezen moest, toen hem pas de wijding als Edelknaap ten deel was gevallen. Met welk een geestdrift zoù hij uit het Oosten elken thuiskeerenden krijgsman berichten hebben meêgegeven; met welk eene hooop en angst elken pelgrim, die derwaards kwam, gevraagd hebben om tijding van Vrouw Luytgaerde van Berkele — bekend bij alle Ridders van Christen rijk, als een heldin zonder wedergaâ. Maar, helaas!

Hij had zijn lot moeten dragen! en alleen!

Neen, toch niet alleen! Daar ging geen dag voorbij, of hij begroette, ook toen hij de Sarazijnsche ketens droeg, uit de verte, de „*Consolatrix afflictorum*”, de „*Salus infirmorum*”: Maria, de Ster der zee, de veilige baak op de baren des levens, had hem altijd weldoend toegelachen. Welken balsem van vertroosting had zij hem al, en waar hij 't het minst verwachtte, in het hart gestort! Hoe wist God altijd zijne liefste dienaren en dienaressen in Hemel en aarde uit te kiezen, om Jonker Aernout eene tijdelijke opbeuring te verstrekken: en onder deze niet zelden de Koningin der Martelaren. Zijne liefde voor Maria was dan ook onmetelijk, en in den waren zin des woords, kon hij van geen ongeluk spreken. Ongeluk, voelde hij, is slechts hierin gelegen van Gods liefde gescheiden te zijn: en dat hij dit niet was, voelde hij diep, telkens als hij gezegd had: Moeder der Barmhartigheid! en hem was geandwoord: „Mijn kind!”

Misschien was hij veel gelukkiger dan zij, die daar in het burchtslot feestvierden.

De grond was met eene ijsschors bedekt; de wind gierde door de bladerloze bosschen; elke ademhaling joeg den voetreiziger een nieuwe rilling aan; maar hierbinnen, in zijn hart, was het Hemel; en de tranen, die langs zijn wangen rolden, waren, ook dit-maal, teekenen van vreugde en verheffing: nog had hij het devies van zijn Huis niet afgezworen: „Ie uiue en espoër”: *ik leve op hoop*.

Intusschen, daar moest naar een nachtverblijf worden omgezien. Moeizaam sleepte hij zich, op zijn trouwen staf, door de welbekende, maar thands zoo onherbergzame streek.

In de verte glinsterden hem de schaarsche lichtstippen tegen van het dorp Oisterwjc. Plotseling voelde hij zich levendig aangetrokken door het verlangen, om, daar ter plaatse, in het Heiligdom van Maria, bij den vermaarden lindeboom, met zijn, drie hoog, omgangen en paviljoenen, door natuur en kunst gevormd¹⁾, de nacht door te brengen.

Eene diepe wonde aan zijn hoofd was, door de vermoeienissen van den dag, gevoegd bij de aandoeningen van den te-rug-keer in het vaderland, weêr opengegaan. Zijn linker arm en been, waaraan hij jaren lang een zware keten had moeten sleepen, bij den veldarbeid, waartoe hij met stokslagen door de Sarazijnen gedwongen was, weigerden bijna hun dienst, en eene onrustbarende prikkeling vernieuwde er zich meer-malen des daags in. Met de uiterste moeite bereikte hij de rustplaats zijner keuze. Aan eene put, nabij het bedehuis, leschte hij zijne dorst — want eene koortshitte wisselde zich onophoudelijk met doodskoû bij hem af. Hij wiesch en verbond zich, zoo goed hij kon, en trad het Heiligdom binnen.

De kapel bestond uit een portaal en twee vertrekken. Links, aan de achterhelft, was een gerwekamer²⁾ uitgebouwd. Het portaal was door een eiken beschot, met klapdeur, van de voorkerk gescheiden. Als men, uit dat duistere, vochte portaal, in de voorkerk of eigenlijk schip der kerk trad, scheen het geheimzinnig licht van de drie hangende, met waskaarsen omringde lampen, die in de tweede helft of het

1) Coppens, t. a. p. 2) Sakristij.

choor des Heiligdoms hingen, den bezoeker al met een dampkring van troost en versterking te omzweven. Door een fijn bewerkt koperen hek, dat van den vloer opklom tot aan het spitsche gewelf, en waarvan het middengedeelte zich tot eene deur kon openen, had men het gezicht op het altaar. De muren, onder de geschilderde vensters, die thands hunne kleurenpracht niet konden afwerpen, waren met verschillende tafereelen uit de kerkgeschiedenis keurig bemaald. Men zag en herkende daar alom Maria, die geleden onrecht herstellen, wankelmoedigheid ondersteunen, tranen van rouw en liefde op de aangezichten der zondaren ontvangen, zieken genezen, bedroefden vertroosten kwam. De drie vensters (bij dag) gaven de Droeve, Blijde en Heerlijke mysteriën, uit het leven van Maria, te beschouwen. Waren deze vensters thans blind, te glansrijker kwam het beeld der lieve Moedermaagd, met het Kind op den arm, de kroon op het hoofd, de maan onder hare voeten, en de glorie van haar geheele persoon, uit, tegen den donkeren grond. Het stond op een kraagsteen boven den altaar, en scheen de reliquiën te bewaken, die in arkvormige metaalkassen, rijk versierd met gesmeed en gegoten beeldwerk en kleurrijk gesteente, het altaar meubelden. Toch duidde Mariaas blik dat niet aan. Het oog, waar een weêrglans der luchters in viel, zag met zooveel zoetheid vooruit, als of het elken bezoeker der kerk had willen noodigen den gantschen dag en nacht door de gesloten koperen deur te dringen, die zich slechts één maal opende, en dat alleen voor den geestelijke, die het beneficie bediende, aldaar gesticht ter eere vande HH. Antonius, Sebastiaen en Catharina ¹⁾. Deze drie Heiligen, benevens Sint Joseph, schenen den hofstoet der zoete Koninginne uit te maken, en bekleedden de dammen tusschen de choorvensters.

Aan weêrszijden van de gesloten vlechtwerkdeur was tegen het hek een doorloopende knielbank aangebracht, uitgehold door veelvuldig gebruik.

Toen Heer Aernout uit de portaaldeur trad, die achter hem dichtklepte, was hij zoo getroffen bij den aanblik van dit kleine Paradijs, dat hij plat voorover ter aarde viel, en

1) Coppens, ald.

niets voelde van de kou dier graauwe steenen, noch van de pijn zijner wonden en verlammingen.

Luisteren wij, voor hetgeen hem verder overkwam, naar de woorden van een ouden schrijver.

„Doe Here Aernout aldus een amerijken ¹⁾ vier, vijf, afgemat „ende als sinneloos opten vloer van Onser Vrouwen Capelle „gelegen had, wordt hy opgheroepen door eene oversoete „stemme, die tot hem seyde: „Mijn kint!” — Heer Aernout „sat toen over eynde, op sijnen knieen, en hy wist nauwelicx „of hy droomde ofte waecte. Maria was van hare standt- „plaetse afghetreden ende stondt, bynae levensgroot, in de „gheopende deure van den chore. Den appel, dien sy in „hare handt plach te houden, gaf sy haren Kindeken, en „zachtkens, met ghestrekten arm op Here Aernout aen- „tredende, sach sy hem aen met eenen oversoeten grimlach „in de oogen, en sprack liefvelijck: „Mijn trouwe dienaar, „daer ghy my niet verlaet, so en sal, so en can ic u niet „verlaten. Uw lijden is ten eynde.” Ende teffens raecte sy „sijn hoofd aen, met hare sachte handt, en legde hem het „Kindeken in syne armen, ende boogh sich voor-over, ende „beroerde niet alleen synen lincker arm, maar oock syne „verleemde linker dye en knie. Doe ontnam sy hem het „lieve Jesuken weder, en alles wert duyster voor 's Heren „Aernouts ooghen.”

Tot hiertoe de woorden van den ouden schrijver. Hoe 't Heer Aernout onmiddellijk daarna verder gegaan zij, is onzeker; maar zoo veel staat vast, dat hij die zelfde nacht nog eene tweede ontmoeting gehad heeft.

Hij kan ter-naauwer-nood een uur in de kapel zijn geweest, toen hij uit het gebed, waarin hij op de voormelde knielbank verzonken lag, werd opgeschrikt, door een luid gedruisch buiten het kerkjen. De portaaldeur werd driftig geopend; verscheidene personen, wier gewaad hen als zeer aanzienlijk herkennen deed, vertoonden zich, en onder deze de aanzienlijkste van het gantsche land: Hertog Jan, de beroemde Ridder en Minnezanger.

Hunne bonten en fluweelen mantels waren met sneeuw

1) [Ave Marijken, Wees gegroet.]

bedekt, en de wind huilde woedend tegen de muren van het Heiligdom.

„Laat ons hier schuilen en bidden!” zeide de Hertog tot den Jonker van Oisterwijk, die aan zijne zijde binnentrad; en zich tot zijn gevolg wendende, zeide hij: „Dat men met de paarden naar Berkele te-rug-keere en ze daar stalle! Ik blijf met den Jonker de komst van den Priester Desservitor verbeiden. Misschien, dat onze smeekingen voor den armen landzaat de verwoestingen voorkomen, waar deze geweldige hoos de gantsche streek meê bedreigt.”

Aan dit bevel werd gehoor gegeven. Heer Aernout lag geknield voor het hek, in den hoek aan de Evangeliezijde, en buiten het gezicht der beide Heeren. De Jonker had zijn opgevouwen mantel in het midden van den vloer gelegd, en deed er den Hertog op knielen; hij-zelf knielde naast hem.

Nog altijd voer de wind bij groote vlagen om het kerkjen heen, deed de glasramen rinkelen en haalde hoge tonen uit het klokjen, op de kapel.

Binnen weinige minuten kwam de oude Priester; hij groette zedig den Hertog, en ontsloot het koperen hek. Met de beide Heeren knielde hij nu op de treden van de autaar.

De Priester bad langzaam en overluid de groet des Engels: „Ave Maria, gratia plena!” en daarna op plechtig-smeekenden toon het toen reeds beroemde gebed van den H. Bernardus: „Recordare, o piissima!”

En toen hij het geëindigd had, riepen er drie stemmen om strijd: „Amen!” De beide Edelen huiverden lichtelijk — niet wetend, dat er nóg iemand in de kapel was.

Daarop trad Heer Aernout tot hen. Zij zagen een man, vergrijsd vóór den ouderdom, maar hoog en recht van leest en die meer het uiterlijk van een krijsman had dan van een pelgrim, waar hij het kleed van droeg. Zijn aangezicht was door den bloot der bezieling overdekt. Hij hief zijn rechter hand op, en zeide: „Heer Hertog, de toevlucht der Christenen zal zich niet onbetuigd aan u laten. Ziet gij dit hoofd? — Het toont de sporen van veeljarig lijden; maar voor nog geen uur geleden bloedde het uit eene diepe, ongeneeslijke wonde. Zie-hier daarvan het litteken. Ziet gij deze geheele linker zijde? — voor geen uur nog geleden was zij met ver-

lamdheid geslagen — nu is zij zoo krachtig, dat ik weêr als van ouds te paard zoû kunnen zitten, 10 uren lang, en dragen zelf mijn schild. Dat heeft Maria gedaan, die daar vóór u staat

In dat uur — in die kapel — bij dien storm — met dien ernst, sprekend uit oog en gebaar, maakten de woorden van den pelgrim een diepen indruk.

„Wie zijt gij, vreemdeling?” vroeg de Hertog.

„Men noemde mij eens Heer Aernout van Berkele,” was het antwoord: „wat ik voortaan zal zijn, als ik nog te leven heb, hangt aan God en uwe liefde, Heer Hertog.”

— „Heer Aernout!” riep Hertog Jan, „de zoon van den beroemden, al vóór mijn tijd, helaas! gestorven, spreker en zanger! In welk een staat zie ik u vóór mij!”

— „Het is vreemd,” merkte de Jonker van Oisterwijk op, „dat niemant, sints zijn kruisvaart, ooit meer iets van den jonkman gehoord had

— „Ik ben het, Jonker!” antwoordde Heer Aernout kalm; „en gij zijt de Jonker van Oisterwijk, die op het Huis te Berkel woont: maar vrees niet: ik heb daar geen rechten meer, en zal u niet ten last zijn.”

— „Edele Heeren!” sprak de Priester, „blijft dit uur in vrede. Ik heb Heer Aernout gekend, als kind en als jongeling, en ik zal u het kruiswaard op den arm wijzen, dat hij zich in liet branden, ten onderpand voor zijn moeder, dat hij een christen held zoû worden. Maar Maria-zelve schijnt het verwonderlijk woord van dezen pelgrim te staven: want luistert: de storm drijft af; Gods toorn legt zich neêr: laten wij te zamen haar danken, wier machtige liefde zich deze nacht zoo treffend geopenbaard heeft.”

Toen het gebed was geëindigd en de geheele natuur tot rust gekeerd, hoorde men paardgetrappel en scheen er fakkellicht door de reten der portaaldeur.

„Jonker van Oisterwijk,” zeide de Hertog, „wij nemen voor deze nacht uwe verdere herbergings aan. Keeren wij naar Berkel te-rug. Ik wil er hem, die, van morgen af, mijn gast zal wezen, voor dit-maal nog eens binnenleiden. Heer Aernout, uw handslag! Beloof me, dat ge, vooreerst, rust gaat nemen. Ik behoef een wakkeren Schepen in mijnen stede

van den Bossche. Dien mij daar: en wilt gij later het zwaard weder aangorden, ik zal het u niet beletten. — Nog iets: ik ken de overlevering van uw geslacht. Het was de droom uws vaders de drie Sterren van Cilley in zijn wapen te herwinnen. Hij bracht het tot twee: die van Ridderoefening en Vrouwenliefde; gij hebt er de derde bij gewonnen: die der moedigste Godsvrucht.”

Zoo is het geslacht van Berkel aan zijn Drie Gouden Sterren in het Blauwe Veld gekomen.

AANTEEKENINGEN

OP

DE CHRONIJKEN VAN BERKELE.

1. Blz. 5. „Heer Walther von der Vogelweide, de lierdichter bij uitnemendheid der Duitsche Middeleeuwen en een der grootste van de geheele oudere en nieuwere literatuur, die met volle ziel en mannelijke kracht in het forsche heden optreedt, als de held van het lied, te midden der helden van de geschiedenis, was, naar 't schijnt, afkomstig uit Thurgau, volgens anderen uit Franken- of Zwabenland. In Oostenrijk leerde hij de zangkunst, gelijk hij-zelf mededeelt. Hij behoorde tot den ridderstand, maar had geen vermogen, en reisde op zijn kunst de Hoven der aanzienlijken af; in Oostenrijk [verkeerde hij] aan het Hof van Hertog Frederik (1193—1198), wiens dood een keerpunt der geschiedenis aanwijst.... In de lente van 1198 had te Mentz de krooning van Philippus [van Zwaben] plaats, die door Walther misschien werd bijgewoond." Karel Goedeke, *Deutsche Dichtung im Mittelalter*, 1854, blz. 920.

2. Blz. 6. Het is inderdaad zeer opmerkelijk, dat het Oud-Graaflijk Huis van Cilley of Cilli — gevestigd en rijkgegoed in Stiermarken aan deze zij van Hongarije — van ouds her het blaauwe schild met de drie gouden zespuntige sterren voert, 'twelk hier in Nederland als dat der Van Berkels bekend is. Het Graafschap is later aan het Huis van Oostenrijk gekomen. Met zijn 4 steden, talrijke dorpen, en 170,500 inwoners die de Wendische taal spreken, is het een der 5 kreitsen van het Hertogdom Stiermarken.

3. Blz. 7. De XIII-eeuwsche Nederlandsche bewerker van den *Reinaert*, de beroemdste dierenfabel uit de middeleeuwen, is niet verder bij name bekend dan „als Willem, die *Madoc maecte*." Den author of „*Waverley*” kennen wij beter.

4. Blz. 14. De wraak van den Heer van Wittelsbach is historiesch.

5. Blz. 15. „Nous Pierre Albert de Launay, Chevalier, des Barons de Launay: Seigneur d'Oisel et de Fontaine, Gentilhomme de la Maison du Roy Cath^e, Genealogiste, Armoiriste et Chroniste de ses Royaumes et Estats, et son premier Roy d'Armes Provincial de ses Pays-bas au tiltre de Brabant, exerçant en iceux l'estat de son Conseiller et premier Roy d'Armes dit Thoisson d'Or: A Tous ceux qui ce present verront et orront salut.

Comme il est juste et raisonnable de donner tesmoignage de la verité au profit ou en faveur de ceux qui y ont de l'interest et particulièrement des choses dont on a la Cognoissance, Certifions et attestons doncques a tous qu'il appartiendra,

qu'entre les familles et Maisons de nom et d'armes de ce pays et Duché de Brabant, celle de *Berchete* ou *Berkel*, tient un des premier Rangs, ne cedant en ancienneté en generosité et en pieté a aucune autre. Peu de Genealogistes sont d'accord de son commencement, aucuns (sommigen) la faisant descendre des anciens Seigneurs de Tilbourg et d'autres de ceux d'Oostrewijk; la plus probable opinion estant qu'elle seroit venue d'Allemagne, comme l'a remarqué le Chroniste Petrus de Thimo qui rapporte qu'environ l'an Mil deux cens et huit certain Othon de la Maison des Comtes de Cilley, passa avecq la Princesse Marie de Sueve fille de l'Empereur Philippes en ce dit Pays et Duché et s'en venant espouser le Duc Henry second du nom, et qu'il y auroit alors estably sa demeure et s'y seroit marié par l'autorité de ce Prince avecq l'heritiere de la terre et Seigneurie de *Berkel*, Quartier de Bois-le-ducq au dit Pays et Duché, ou il alloit d'ordinaire a la chasse avecq luy, et qu'il en auroit procréé (quelque temps apres) un fils aussi nommé Otton comme luy, qui auroit apres son decès aussi esté Seigneur du dit *Berkel*, dont il auroit prins le nom, délaissant celui de son dit Pere. Ce qui me fait adjoûter d'autant plus de foy a ce rapport la, est que les dits Comtes portoyent anciennement pour Armes d'azur a trois estoilles d'Or et sur le timbre d'icelles (qui estoit couronné) une pareille estoille entre deux Cornes d'azur, ainsy que ceux de la dite famille les portent encore presentement, et ainsi qu'elles sont cy devant depeintes et blasonnees. Or est-il qu'iceluy, touche d'un saint désir de l'avancement de la Religion Chrestienne, print en lan 1248 le party du Roy de France Saint Louys et d'autres Princes Barons et Gentilhommes Chrestiens, l'ors des Guerres de la Terre Sainte contre les Sarrasins et infidèles, vendant sa dite Terre et Seigneurie au Duc susdit pour subvenir aux fraix de son Voyage, d'ou estant de retour en l'an 1270, apres une absence de Vingt et deux ans, et n'ayant de quoy y subsister, pour estre quitte de ses biens et n'avoir rien rapporté des vendu, le Duc Jean premier du nom, meû de compassion et luy voulant donner moyen de vivre, le crea et le fit Eschevin de la dite ville de Bois-le-ducq, depuis le quel temps *Gerard van Berckel*, son Fils et grand nombre de ses descendants l'ont aussi esté en diverses annees des siècles passez memes jusques a nos jours, si bien qu'on peut dire avecq beaucoup de verité qu'il n'y a pas eu de famille a Bois-le-ducq qui luy en ait donné tant et de si attachez au service de leurs Princes que celle de Berckel. En effet un Jean de Berckele l'estant et l'an 1476, après la mort de Charles le Hardy Duc de Bourgongne et de Brabant, tint si sortement le party de Madame Marie de Bourgongne, sa fille unique et heritiere, contre le peuple de la dite ville sous-levée et revoltée contre elle, qu'il en fut arresté prisonnier et si maltraité qu'il en mourut quelque temps après, ce qu'il fit à l'exemple d'un de ses devanciers appelé *Henry van Berckel*, qui en avoit esté chassé et banni en l'an 1400, avec Henry Dikbier et quelques autres Gentilshommes de ces Pays et Duché, pour avoir maintenu après le decès du Duc Wenceslaus l'autorité souveraine de la Duchesse Jeanne sa femme, l'ors des divisions et discordes de la dite ville, de sorte que ceux de la dite famille ont en tout temps et en toutes les occasions ou il s'agissoit de l'honneur et de l'Interest de leurs Princes naturels, fait paroistre une fidelité, un zele et une propension toute particuliere, jusques la que d'y avoir non seulement exposé leurs biens, mais leurs vies, ainsy qu'a esté dit cy dessus, ayans d'ailleurs toujours esté tres bien alliéz a des Maisons et des Lignages fort anciennes et nobles. Si comme, entre autres a celles de *Daesdonck*, *Bermouts*, *Doorne*, *Werdenbourg*, *Staekenbourg*, *Bruhese*, *Veene*, *Heym*, *Dintere*, *Braekel*, *Back*, *Dronghelen*, *Pels*, *Aerlé*, *Crehen*, *Vladrache*, *Linden*, *Eynatten*, *Beecke*, *Wijck*, *Luymont*, *Geldorp*, *Hoornkens*, *Hamelenberg*, *Thollinx*, *Eyck* et *Schagen*. Desquelles neuf dernieres est legitiment et directement procréé par succession de temps et representation de personnes, Noble

homme *Pierre van Berckel* ainsy qu'il paroît par la Genealogie de sa dite famille la quelle a produit aussi divers Chevaliers et Esquyers fort preux, qui ont esté Seigneurs de diverses Terres, Seigneuries et Fiefs, dont aucuns se trouvent dans les listes ou estats des Princes, Barons et Nobles Vassaux, Subjects et Feudataires de nos Ducs et Duchesses de Brabant: notamment, en l'an 1369, *Gerard et Henry de Berckel* qui ayans comme tel prins les armes pour le dit Duc Wenceslaus en l'an 1370, furent tuez en la bataille de Baswilde. Adjoutons a tous ces Trophées profanes, pour la gloire de la dite famille, quelques sacrés. De faict elle a donné a l'Eglise un Abbé d'Efternack, un de Villers auparavant Prelat de Zibkeloo, un Protonotaire Apostolique, un Chanoine de Maastricht, un de Santen et un d'Arschot, et diverses Religieuses Dames des Nobles et Celebres Abbayes et Cloistres de Hoydonck, de Binderen et de Herckenroode, selon que le tout nous est apparu par Histoires, Chroniques tant Ecclesiastiques que profanes, Registres feodaux, Lettres Eschevinales, Partages, Traitez de Mariage, Testaments et autres bonnes et certaines preuves que nous avons chez nous, et qui nous ont esté communiquez. En temoin de quoy nous avons (a la requisition de Noble homme *Pierre de Berckel* sus dit) expedie ce present certificat sous nostre signature et seau pour luy servir et valoir ou il trouvera convenir, ce que de raison. Faict a Bruxelles, Le seizième de Septembre de l'an de grace Mil sixcens septante et huit.

LS

„Signé: P: A: DE LAUNAY.

„Nous Bourgemrs: Eschevins et Conseil de la ville de Bruxelles, au Duché de Brabant, attestons et certifions a tous qu'il appartiendra, que Messire Pierre Albert de Launay Chevalier etc qui a Signé et scellé le Certificat cy devant couché est premier Roy d'Armes Provincial de ces Pays bas pour sa Maj^e et est Officier d'honneur et Legal au faict de son dit office. En tesmoing de quoy avons sur cestes faict Imprimer le scel secret de la dite ville, et signer par un de nos Secretaires Le Vingt Septiesme de Septembre 1678.

LS

„Signé: J: B: DIERTINS.

„Na gedane collatie en confrontatie heb ik ondergeteekende Notaris resideerende binnen de Stadt Rotterdam, bevonden dat het vorenstaende Wapen, bestaende in een Asuere grond met drie goude starren, en booven den Helm daarvan (die gekroond was) een soort gelijke ster tusschen twee hoornen Van Azuer, en het daer aen volgende Certificaet, en acte van Legalisatie, accordeeren me' een diergelyk Wapen, en met het Origineele Certificaat en Acte van Legalisatie. Ter bevestiging hiervan heb ik deze voor Copie geauthentiseert en geteekent binnen Rotterdam den 17 September 1768.

„ANTHONY WESTERBAAN, *Notaris*.

1768.

„Naaauwkeurig gekollationeerd met het origineele geauthentiseerde afschrift op pergament, uitm. 6 bladz. kl. fol. met get. en verguld wapen, berustend onder den Heer J. A. M. van Berckel, te Rotterdam, door mij

18 Feb. 1868.

„J. A. Alb. Th."

In 't algemeen verdienen de attesten, afgegeven door den Wapenkoning de Launay, niet veel vertrouwen; maar de belangrijkste bijzonderheden die hij hier meedeelt, zijn uit andere schrijvers geput, de verwantschappen, die hij staaff blijken uit talrijke echte stukken, die in 't bezit waren van Dr C. R. Hermans, en de Brabantsche Wapenkoning zal toch wel niet Jonkheere Pieter van Berckel hebben willen vleyen, ten koste van de waarheid, met in herinnering te brengen, dat zijn

geslacht onderscheidene Prælaten en Kloosterzusters aan de (K.) Kerk heeft geleverd.

6. Blz. 14. 't Geslacht Van Berkel. De spelling van den naam heeft, in hare afwisseling geluisterd naar de orthografische smaak der eeuwen, waarin de familie optreedt. Omstreeks 1200 vindt men *bercle*, 1300 *berkel*, *berkele*, *berkelle*; in de XVIe en XVIIe Eeuw meest *Berckel*, in de XVIIIe natuurlijk *Berkel* (doch niet bij alle *branches*). De bossche en rotterdamsche staken hebben doorgaands de *c* bewaard: echter standvastiger in gedrukte stukken dan in geschrevene. Pieter v. B. Jr., de Rotterd. Schepen, van 1678, teekende zijn naam zonder *c*. Den Delfschen Burgemeester Mr Hendrik van Berkel en zijnen nakomelingen werd (bij Kon. Besluit van 18 Dec. 1857) toegelaten de *c* in zijnen naam op te nemen.

De nakomelingen van zijn broeder Arnold van Berkel, in tweede huwelijk getrouwd met Theresia Regina Thijm, behielden den naam in den ouder vorm (zonder *c*). Zie voorts *Dietsche Warande*, IX, 158, 195.

7. Blz. 15. Volgens familie-aanteekeningen, geput uit authentieke bescheiden, zou de hier bedoelde Heer v. B. (eerste Schepen van dien naam in 's Hertogenbosch) den naam van Aernout gevoerd hebben, ofschoon hij in de verklaring van den Baron De Launay, Othon (gelijk zijn vader) genoemd wordt.

GEERTRUIDE VAN OOSTEN.

EEN DELFSCH BEGIJNTJEN UIT DE XIVe EEUW.

AAN MIJNE LIEVE ZUSTER
ANTOINETTE ALBERDINGK THIJM
(MEVROUW CUYPERS.)

1853.

Gehuwd met Dr. P. J. H. Cuypers, den architect van het Rijksmuseum. Zij is geb. 15 Maart 1829 en overleed 7 Januari 1898.

„Gij waart het steeds, die uwe dienstvaardige zang gave leende, om mij het eerst de voor mij met een dicht geheim omgeven muzieknoden in de heerlijkste of tederste melodiën te vertolken.” (Opdracht der uitgave van 1853.)

GEERTRUIDE VAN OOSTEN.

I.

The musical score is written on four staves in a single system. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature (C). The melody consists of eighth and sixteenth notes. The lyrics are written below the staves, aligned with the notes. The second staff continues the melody and includes the word 'al:' followed by a colon. The third staff features a 3/4 time signature change and includes the words 'he-nen zal....'. The fourth staff concludes the phrase with 'nog de lief..... ste, nog de lief..... ste.' The lyrics are: „„Het da-get in den Oos-ten, Het licht schijnt o-ver-al: Hoe wei-nig we-tet nog de lief-...-ste, Waar dat zij he-nen zal.... Hoe wei-nig we-tet nog de lief-..... ste, nog de lief-..... ste.

„„O waren 't al mijn vrienden,
Dat mijn vijanden zijn —
Ik voerde u spoedig uit den lande,
O zoetste maagdelijn....
Ik voerde u spoedig uit den lande,
Uit den lande.””

„Waarheen woudt gij mij voeren
O Ridder, fel en koen?”
„„k Wil naar den lindeboom u voeren,
De linde frisch en groen....
'k Wil naar den lindeboom u voeren,
Ik u voeren.””

„„Daar, Ridder, toeft mijn liefste,
Daar bij de linde groen;
En zal mijn woord van trouw ontvangen,
O Ridder, fel en koen!....

En zal mijn woord van trouw ontvangen,
Trouw ontvangen."

„Zal hij uw trouw ontvangen?
Bijlo! 't en is niet waar!....
Gaat onder uw linde groene,
Verslagen leit hij daar....
Gaat onder uwe linde groene,
Linde groene....—" "

Daar was eene onbeschrijfelijke droefheid in de trilling der zilverzoete stem, waarmede dit oude liedeken gezongen werd. Want óud was 'et reeds in den zomer van ons' Heeren Jaar 1352; menig maal hadden de poorters en goede lieden van 's Hertogen Stede van Delft het hooren zingen, en toch groepten ze te schemeravond nog dikwijls buiten de hooge poort van het St.-Jans-Begijnhof, en zacht fluisterend, of zwijgend op een der kromijzers geleund, die den voormuur van het plein verweerden, of met den kaproen in de hand een vurig schietgebedeken sprekend voor het beeld van den Apostel op Patmos, dat boven de ingang was uitgehouwen, vergunden zij zich niet de openstaande boogpoort binnen te treden, noch beproefden tot de klagende zangster op te blikken, langs het getakte der boomen, die de huisjens van den hof in het vierkant belommerden, en waarvan een paar lovertrossen tot over den voormuur reikten.

„Arme ziel," zeide een oud krom vrouwtjen, dat op een stokjen ging; „ze heeft het weêr hard te verandwoorden!" en hoofdschuddende sloeg zij de ontstoken oogjens op naar een pelsmakersgezel, die daar óok stond te luisteren. „Wat meen-je daarmee, moeder?" zeide een andere jonkman met een glimlachjen. „Wat ik daarmee meen, bloed?" antwoordde het bestjen: „'t Is ook waar — du bist nog niet oud genoeg om de lui te kennen aan 'er rokjen...." — „Dat is te zeggen — ik weet toch wel, wáar mijn slagen moeten vallen, als de Zilverblauw-Ruit ¹⁾ van de Roodmuts ²⁾ op zijn baaitjen mocht krijgen...." zeide de jonkman, tegen het dolkmes slaande, dat in zijn gordel stak. — „Ja, ja, als er van Rooye en Graauwe ¹⁾ Mutsen spraak is," antwoordde de best, hare stem verheffend,

¹⁾ De Kabeljaauwschen, of partijgangers van Graaf Willem V, Hertog in Beyeren.

²⁾ De Hoekschen, of partijgangers van Hertog Willems moeder, Gravin Margareta.

„dan zijt gij-liê thuis: maar daar zijn wel mannekes, die aan geener mutse te kennen zijn....” — „En waaraan dan, moeder?” vroeg de pelsmaker. „Aan een paar bokshorens en een paardevoet, of je 't weet,” zeide de vrouw geheimzinnig, „en soms nog niet eens...” sprak zij, en wilde vervolgen — maar een beweging van twee blanke handtjens, die van onder een donkeren sluyer te voorschijn kwamen en eener jonge vrouwe behoorden, die daar óók bij het kromijzer stond, deed haar zwijgen. „Stil, moedertjen,” ze gaat weêr zingen, fluisterde de jonge vrouw, die aanzienlijker was dan men er daar op dat uur gezocht zoû hebben — want zij droeg onder haren sluyer een hoog kapsel in den vorm eener halve maan, en ging, luisterend, zich steunen op den schouder van een rijk gekleed kamerjoffertjen, dat den zwaren sleep van het opperkleed der vrouwe over de saamgeslagen armen droeg.

Weêr klonken de tonen:

„Het meisken nam haar mantel
En zij gink eenen gang
Al onder heure linde groene,
Daar zij 'm verslagen vand....
Al onder heure linde groene,
Linde groene.”

„Och, ligt gij hier verslagen,
Die mij te troosten plach,
Wat hebt ge, eiláas, mij nagelaten,
Zoo menig droeven dag....
Wat hebt ge, eiláas, mij nagelaten,
Nagelaten.”

„Het meisken keerde haar omme,
En zij gink eenen gang,
Tot voor des Héeren Hertogs poorte,
Die zij ontsloten vand....
Tot voor des Héeren Hertogs poorte....
's Hertogs poorte.”

Een tweede beweging van de jonge Edelvrouw stoorde een oogenblik de oplettende hoorders; maar zij-zelve stond weêr aanstonds in roerlozer aandacht:

„En is hier niemant inne,
Noch Heer, noch Edelman,

Die nu met mij dees eedlen doode
 Ter aarden helpen kan?....
 Die nu met mij dees eedlen doode.
 Dezen doode."

„De Heeren zwegen stille,
 Ze en gaven geen geluid;
 Doe keerde haar het meisken omme,
 Zij gink al weenende uit....
 Doe keerde haar het meisken omme,
 't Meisken omme.

„Zij nam hem in haar armen,
 Zij kuste hem den mond;
 Zij kuste hem geen korter wijlen,
 Maar al zoo meenger stond....
 Zij kuste hem geen korter wijlen,
 Kortere wijlen.

„Met heuren blonden haren
 Dat zij hem vaagt van 't bloed;
 Met haren bevend, witte handen
 Dat zij zijne oogen sloot....
 Met haar....

Een oogenblik zweeg de tedere stem; daarop hervatt'e zij:

„Met zijnen blanken zweerde
 Dat zij dat grafken groef;
 Met haren al te zwakken armen
 Dat zij 'm ter aarden droeg....
 Met haren al te zwakken armen,
 Zwakken armen.

„Met haren kouden handen
 Dat zij dat bell'ken klonk;
 Met hare stille droever stemme,
 Dat zij vigieljen zongk....
 Met hare stille droever stemme,
 Droever stemme....

„Nu wil ik mij begeven
 In een klein kloosterkijn,
 En dragen daar de zwarte wijlen ¹⁾

1) Doeken, sluyer.

Ter eer des liefsten mijn....
 En dragen daar de zwarte wijlen,
 Zwarte wijlen...."

Der vaerzen laatste viertal was gehoord. De jonge Edelvrouw bracht een neusdoek aan hare oogen, hief even heuren sluyer op, als om zich de poort van het Begijnhof in den geest te prenten, ging met heure dienaarssse 't Oud-Delft langs, eene kleine steenen brug over, en verdween onder het donker portaal der Hippolyeten-kerk.

Toen zij zich verwijderde, bracht de pelsmaker de hand aan zijnen kaproen, en de meeste aanwezigen gaven een onwillekeurig eerbieds-blijk. De andere jonkman, van wien boven gesproken werd, nam zijne graauwe toppermts met eenigen omslag af, glimlachend het volk aanzierende.

„Ze weten niet, wie dat is!" zeide hij tot den pelsmaker, terwijl men reeds begon uit-een te gaan. „Neen," zeide de pelsmaker, met de grootst mogelijke onverschilligheid. Een paar vrouwen, en daaronder het bestjen, staken de hoofden bij. „Wie is het dan? vroegen ze. 't Zal de vrouwe van Schepen Willemans wel wezen," zeide iemand in 't voorbijgaan.

„Glad mis, gezell!" sprak de jonge Graauwmuts.

„Nu, wie dan?"

„Dat weet ik, en weet meer dan gij weet; ik zoù je nog wel eens van dienst kunnen zijn daarginder." Dit zeggende wees hij in de richting van de Haechpoort. Ieder ging zijns weegs: de Graauwmuts met den pelzemaker, dien hij, onder vele gebaren, zijn geheim scheen mede te deelen.

Dat zoogenaamde Groote Begijnhof te Delft heeft vele lotwisselingen beleefd. In de XVe en XVIe Eeuw was het in twee vakken verdeeld, waarvan het tweede tot begraafplaats diende, terwijl op het eerste eene schoone kerk stond met negen outaren. Maar in de helft der XVIIe Eeuw was er van die kerk reeds geen spoor meer te vinden; zelfs de heugenis was den burgeren lastig, en men had van Stadswege den armen Begijntjens niets overgelaten dan haar deel in de diepe waterput te midden van het plein: want ook de hooge

spitsboogdeuren had men uit de oude poort gelicht, om elken zweem van voorrecht, ja, van vrijheid bij de noode gedulde geestelijke zieltjens wech te nemen. Omstreeks 1352 echter had onze stichting nog geene eigen kerk; zij ging haren grootsten roem pas te gemoet, en was, voor weinige jaren, gants niet gedachtig, dat zij dien voornamelijk verschuldigd zou worden aan Geertruide van Oosten, aan de zangeres van hierboven.

Dat was al eene vreemde figuur — die Geertruide van Oosten (den bijnaam had ze te danken aan het eerste vaers van haar liefkoosd lied): daar waren wonderlijke verhalen omtrent haar in de wandeling; en, als men alles gelooven wilde, dan behoorde zij onder de gewone menschen eigenlijk niet te huis. Men wist zelfs kwalijk van wat aard de geesten waren, daar zij gemeenschap meê had. Zij was nu een anderhalf jaar op het hof, en, men moest vrij algemeen bekennen, hare uiterlijke handelingen waren die van eene vrome, heilige vrouw. Zij scheen in groote versterving te leven, deed de armen wel van hetgeen zij-zelve met bidden aan de huizen verzamelde; bracht dagelijks eenige uren door in het Elisabeths-gasthuis, om dat zij, schoon niet tot de broederschap behoorende, bijzonder goed met zieken wist om te gaan en der medicijnen kundig was, en gaf door hare vurige Godsvrucht een stichtend voorbeeld aan allen die de diensten, hetzij in de Oude, hetzij in de Gasthuis-kerk bijwoonden. Dit alles belett'e echter niet, dat ze sommigen personen vrees, ja eenigen zelfs afkeer inboezemde. Later zal ons dit minder verwonderen. Slaan wij een blik op hare persoon.

Het pad, dat langs de begijnhofkluisjens liep, was onbestraat. De weelde der kleine bloemtuinen, die er later gemaakt werden, en met een hek van het binnenplein waren afgescheiden, hadden de Begijntjens zich óók nog niet veroorloofd. 's Zomers als de boomen groen waren, had het hof echter een vrolijk aanzien, waaraan ook de bouw der houten huisjens, met vooruitstekende bovengevels, spitsche kappen, en diepe, met lood gekruiste, boograamtjens, niet schaden kon — al liet men het hout dikwerf zijn natuurlijke kleur, slechts verhoogd door een weinig olie of teer. In het midden van het plein stond een groot kruis, met eene beeltenis van den „Man van

smarte, gelijk er de Eeuwen des geloofs plachten te beeldhouwen. De figuren van Joannes en Maria zagen tot den Zaligmaker op, en uit haar venster stierde ook Geertruida, geknield, hare smeekende blikken naar het tafereel onzer Verlossing heen. Aan hare rechter zijde wordt hare schoon gevormde, hoewel niet ranke gestalte even verlicht door de dalende zon, waarvan een paar roodgouden stralen langs en ook nog binnen haar vensterken glijden; van den tegenovergestelden kant vloeyen in dit oogenblik de lieflijk vermanende klanken van het angelus-klokjen haar tegen. Haar gemoed schijnt kalm en rein als het warme hemelblauw. De zwarte kovel, die des daags, bij den weg, haar gelaat schier onzichtbaar maakt, heeft zij afgelegd. Zij drukt de blanke en kleine handen, saamgeslagen tegen den witten plooidoek, die hals en boezem bedekt; het hooftjen, waarvan de gladde blonde haren zorgvuldig onder een eng sluitend kamerdoeksch klepmutsjen verborgen zijn, begeleidt in lichte gebogenheid de uitdrukking dier biddende handen. Daar zijn geen sporen van het minste lijden op die koonen, betogen met een gloeyenden en langdurigen bos. In haar zachte bruine oogen, vooral nu zij ze ten Hemel slaat, ligt eene tinteling, die u, uit eerbied, zoû doen aarzelen haar aan te zien. Een lichte beweging in de wenkbraauwen schijnt thands van een omstemming in haar binnenste te spreken; zij houdt het hoofd naar boven gericht, de gevouwen handen heft zij Hemelwaart; een groote traan paerelt op haar brandende wang: 't is of haar blikken aan dat blaauwe luchtwelf kleven, waarin hier en ginds eene sterre begint door te komen. Op eens slaat zij de armen uit, en strekt hare handen geopend ten Hemel; onverstaaubare woorden ontglippen aan haar sterk bewogen mond, een vloed van tranen stroomt over haar gelaat, en valt in groote druppen op haar zwarte wollen kleed; daar komt eene rijzing in hare figuur of zij tenger en slank ware; de laatste straal der zon valt krachtig op aangezicht en handen, en maakt ze doorschijnend; alles leeft aan haar: „O God, o Vader! ik dank u!” roept zij luid snikkend uit, en zinkt op hare kniën te-rug. Zij zit met diepgebogen hoofd, knielend op den steenen vloer. Nu de zon geheel is ondergegaan, heeft zij zich gericht naar een bidbank, die niet ver van het

venster stond, en waarboven een fijnhouten kruisbeeld hing, dat haar door heure vriendin en huisgenote Dievèra geschonken was. — Dieper in het vertrek en tegen den achterwand hangt een zittend Maria-beeldtjen, met een zilvren kroontjen op het aanminnig hoofd, en het Hèilig Kind, dat haar groot gemaakt heeft, eerbiedig, als met een doek, om het lijfjen vasthoudend. Het Kindtjen, dat op de rechter knie der verhevene Moeder gezeten is, houdt op de linker hand den waereldbol, verbeeldende het opperste Rijksgebied, terwijl Hij met de andere, half geopend, het volk in zijn toekomstigen schaapstal schijnt te noodigen. Bij dit voortbrengsel van godsdienstigen kunstzin, dat gevolgd is naar het groote beeld, genaamd *Maria van Jesse* en gesteld boven een zijdaltaar in de Parochie-kerk, branden een paar kaarsjens, die het celletjen flauw verlichten. In de diepte aan de rechter hand onderscheidt men de maagdelijke legerstede, door eene onbedreven hand met een paar aan elkander gehechte linnen lakens, en een tusschen muur en schoorsteen gewrongen stok, tot een tentjen gemaakt. Wat ziet men binnen dat tentjen?

Hier, boven het hoofdeneind, een wijwatersvaatjen, een groene palm achter het kruisjen gestoken — de triomf bij het lijden. En daarbeneden? — Wat stroo in een ruwen zak. Voor háar? voor die fijn gevormde en toch mollige, maar tedere, leden? — Ziet gij, daar buiten, dien verworpene en aangespogene aan het kruishout hangen? Een kruis, een naakte galg voor den Zone Gods, in wien God en de Menschen hun welbehagen namen.

„Ik ben de weg,” hoort Geertruide Hem zeggen; „Die Mij volgt, wandelt niet in der duisternisse”, roept Hij haar toe. En van daar dat die schoone oogen, al die edele zintuigen, dagelijks eene weelde vinden in het zien der ellende, in het reinigen en verplegen der armen, der zieken, en gewonden. Van daar dat die hemelsche mond, die toch zoo zoet weet te lachen en zoo heerlijk te zingen, gaarne de lippen aan de smetblaren der lijdenden zet, om ze, zoo mooglijk, te verlossen van de kwaal, die hun 'et bloed met slechte sappen mengt en het leven ondermijnt. De dienaar of dienaress zal immers niet beter zijn dan de Meester!

Wat bevindt zich op de planken aan de vensterzijde van

den schoorsteen, die tegenover de deur, een nooit gebruikt fornuis ten toon biedt? Keur van kleederen? opschik? — De vraag is u geen ernst. 't Zal echter even min gelooflijk schijnen, wat ik getuigen ga. Bij dit Begijntjen van 1350 is het kostbaarst wat ze in huis heeft: een paar rijen boeken — dat is: eenige bundels in quarto en breed duodecimo, beschreven pergament, waarvan vele in houten met leër bekleede banden en koperen slootjens zijn toegerust. Sommige dier boeken, over *physica*, geografie, *gramarye* en de *yeesten* of groote daden van onsterflijke helden, heeft ze gekrégen; andere, vooral die van stichtelijken aard en in dicht — niet de minst gelezene — heeft ze zélve geschreven. Aan den tafelrand hangt dan ook een inkthorentjen, en eenige pennen met een paar blaadtjens francijn liggen er op, nevens twee oude kistjens, waarvan het eene naaigereedschap schijnt te bevatten.

Na dat Geertruide, in stiller aandacht, voor de bidbank een rozenhoedjen heeft volbeden, staat zij op, hangt het snoer aan haar taschkoord en begeeft zich naar de zoo even genoemde boekenreeks. Zal ze gaan lezen? Neen; uit een nog onopgemerkte afdeeling dier planken haalt ze iets voor den dag, dat het in kostbaarheid bij de boeken toch wel winnen zal. Zij ontplooit, bij eene op de tafel geplaatste kaars, een wit damasten manteltjen, met gouden bloemen bestikt. Zij beziet het; zij wrijft zich het voorhoofd. „Nog drie bloemen en de rand!” zegt ze bij zich-zelve; „en gisteren al Sint Bonifaes: dat zal bezwaarlijk klaar komen... 't Is tot úw eer-alone,” zegt ze, en blikte op, als of zij een onzichtbaren persoon in de kamer het woord toerichtte. „Gij zult mij immers niet in nóod laten?... Ik wou, dat hij nu eens heel mooi uitviel, en dat dan niemand beter wist, of hij was bij den ornamentwerker gekocht en betaald!” De laatste woorden gingen van een lachjen vergezeld. Zij schoof, al in zich-zelve sprekend, een van de twee houten zitbankjens nader, die tegen den muur stonden, kreeg haar werkkistjen, zat neder, een kruisjen makende, en begon met gouddraad een der plekken van den mantel te bestikken, die nog bloemen wachtten. Maar onder den arbeid was zij steeds pratend in zich-zelve, schudde of knikte soms met het hoofd, en lachte,

een gulden draad door het naaldoog stekend, het flikkrend kaarsjen tegen.

II.

Het liep tegen Kerstmis. De natuur deelde in de stemming der gantsche Kerk, die de komst van het Licht der Waereld, den beloofden Zaligmaker, reikhalzend verbeidde: de éene donkere en stormachtige dag volgde op den anderen: en het graauwe licht, dat met moeite door de geschilderde kerkglazen drong, gaf eene geheimzinnige kracht aan de woorden des officiants, wanneer het smeekend *Rorate cæli* door de welven klonk: *Rorate cæli desuper, et nubes pluant justum*: „Dauwt, Hemelen, van boven, en dat de Rechtvaardige op aarde dale door de regenwolken.”

't Was op een morgen der laatste Adventsweek. Een oude boer, met een zak op den rug en een stok in de hand, sukkelde het Oud-Delft langs tot bij de Begijnhofspoort. Daar sloeg hij de voorklep van zijn groote lederen muts eens op, en terwijl hij zich wat zijwaards boog, om ze van het water te ontlasten, dat in de kuilen van den rand stond, mat hij de voormuurshoogte met een blik, en trad de poort binnen. Hij stapte recht op het huisjen van Geertruide aan. Hij bevond zich in het beneden-vertrek, dat meer bepaaldelijk door Geertruides vriendin en huisgenoote, Dievèra, bewoond werd.

„Is Truide thuis?” vroeg de boer, hield zijn druipende muts in de hand en keek begeerlijk naar een matten stoel met hoogen rug, die bij de tafel stond.

„Neen, zuster Geertrui is naar het gasthuis,” zeide 't Begijntjen; „maar rust een beetje, huisman; ga hier eens zitten: je bent moê.” De landman aarzelde. „Ik ben Dievertjen,” ging het geestelijk zusjen voort, „Geertruides beste vriendin; kom, ga wat zitten, huisman... Die goeje ouwe man — hij ziet zoo bleek als een doek! — Ben-je ziek geweest, vader?”

De boer knikte van ja, lei zijn muts op den grond bij zijn zak, en ging, als iemant die zich moeilijk beweegt, al steunend in den aangewezen stoel zitten. De boer had een hoog voorhoofd; graauwe sluikharen bedekten nog slechts de helft

van zijn schedel; met nêrgetrokken wenkbraauwen keek hij voor zich heen, hield zijn stok in de linker hand en lag met zijn rechter arm op de tafel. Aan de overzijde zat Dievèra, en met haar goedige blaauwe oogen keek zij hem, half verwonderd, half meêlijdend aan.

„Zoû ze nog lang uitblijven?” sprak de boer.

„Hoor, dat zal ik je nu eens zeggen,” andwoordde het zusjen. . . . „Maar wil je ook een kooltjen vuur, goeje man, om je handen wat te warmen?”

— „Neen,” schudd'e de boer, en zag haar aan. Dievertjen vervolgde: „Zij gaat dan drie maal in de week om half zeven naar het gasthuis — want nu al vier jaar wordt daar zoo heerlijk gepreëkt . . . en de Heer Pastoor van de Parochie heeft toegelaten, dat de gemeente, die er devotie in heeft, die preek van den Gasthuis-Kapelaan mag gaan bijwonen, mids. . . .”

— „Zal ze nog lang uitblijven?” vroeg de boer.

„Ja, vader, daar woû ik nu juist op komen,” zeide Dievèra met een lichte beweging van ongeduld. „Als dan de gasthuis-preek uit is (en die is altijd uit lang vóór dat de acht-uursdienst in de Oude Kerk begint), dan gaat zuster Geertrui doorgaands naar de Mis in de Oude Kerk — ook al is het geen geboden Heilige-Dag — want ze bidt zoo graâg bij het outaar van Onze Lieve Vrouw van Jesse ¹⁾. Ze heeft zoo'n schoonen mantel voor de Moeder Gods gemaakt Dát hadt ge moeten zien — van wit damast met gouën bloemen 't Stond wat heerlijk, bij den St Olofs-omme-gang. . . . En ze was zóo bang, dat hij niet klaar zoû komen. . . . Ze heeft zich haar vingers aan bloed gewerkt. . . . De Hertog en de Hertogin liepen óók in de processie, ieder met een flambouw in de hand; en de Hertogin vroeg na den afloop nog, wie dat kleed gestikt had, en woû Geertruide spreken; maar de ziel is zoo schroomachtig — ze dorst niet meê voor den Hertog komen . . . of voor de Hertogin. . . .

1) Alle diensten en alle outers in de H. Kerk behooren den Allerhoogste en zijn Hem toegewijd; maar de Katholieken weten, dat, als er van een outaar of kerk eens Heiligen gesproken wordt, dit beteekent, dat eenig outaar of kerk onder de bizondere bescherming van dien vriend Gods gesteld is, en hij gerekend wordt, op meer bizondere wijze, zich daar in 't gebed met de geloovigen te vereenigen.

Ik heb ze goed gezien. De Hertog is een schoon, groot man — en ziet er zoo vorstelijk uit, dat ik ook wel een beetje benaauwd was, toen ik met de Begijntjens ze voorbijtrok. . . .”

— „En is Truide niet bij dien omgang geweest?” vroeg de boer. „Hoe maakt ze 't?”

— „Wel zeker!” viel het Begijntjen in; „maar ik zoù wel eens vragen, hoe ben-jij er niet bij geweest? Zóo veel buitenvolk als er aan deelnam!”

— „Ik heb een jaar ziek gelegen,” antwoordde de boer.

„Och Heer, mensch-lief, wat zeg-je! Ja, men kan het je wel aanzien. . . .”

— „Ik waar anders al eens eerder hier geweest. . . . Ik ben Truides vader.”

— „Wel zoo, mijn lieve mensch! Och God, dan moet ik je reis zoenen. . . . Ben-jij de vader van mijn lieve, dierbare Geertrui. . . .” De tranen kwamen het Begijntjen in de oogen, zij sprong op, en gaf den goeden grijzaart op ieder van de ruwe en magere wangen een hartelijken kus. Toen zette zij haar stoel om den hoek — ten einde dichter bij Geertruis vader te zitten.

„Wel, dat is me-n-een vreugde: Geertruis vader! Dus kom-je heel van Voorburch geloopt! . . . , Waar blijft het kind nu?” — En ze keek eens over de deur en schuin door de poort naar de overzijde van het Oud-Delf. „De dienst is al een poos aan den gang, ze zal zóo wel komen. . . . Voor dat ze naar het gasthuis gaat om heur zieke zieltjens te helpen, komt ze altijd nog even thuis. . . .”

— „Om een stuk brood te eten?” vroegde de boer.

„Eten, lieve mensch?” zeide Dievéra zacht; „neen, zóo gaauw eet ze niet. . . . Ze vast altoos tot den middag. . . . en dan soms. . . . och man, het is zoo'n heilige ziel. . . . Die gaat regelrecht. . . .” En Dievéra, den boer met haren helderen oogen ernstig aanziende, wees met den voorsten vinger naar den Hemel. „Die stichting hier in huis! Ik geloof, dat er soms zeven Engelen tegelijk van onzen Lieven Heer komen, om haar spijs te brengen. Want, wáar ze van leeft. . . . in drie weken - een kommetjen wei van karnemelk, en, aan het einde, een stuk brood, dat er drie weken gelegen heeft. . . .”

Terwijl Dievèra sprak, bewoog zich iets in de donkerte bij den schoorsteen (want ook dit vertrekken had fornuis en schouw); iemand zuchtte; dit trok de aandacht van den boer. 't Begijntjen antwoordde op den vragenden blik: „'t Is vrouw Liisbeth. — Een arme ziel,” voegde zij er fluisterend en met een lichte schouderophaling bij, „Zij schuilt hier wat voor den regen.” Vrouw Liisbeth, in wie wij het bestjen van hierboven herkend zouden hebben, stond op, liep, zoo hard zij op haar krukken kon, naar den boer, hief den vinger omhoog en zeide: „Daar gebeuren hier vreemde dingen, man! — Zuster Geertrui is mijn weldoenster — maar zij heeft het hard te verandwoorden . . .” Dievère bloosde sterk, toen vrouw Liisbeth dit zeide. „Wat dan?” sprak de boer, „Och!” zeide Dievèra, en gaf hem een teeken, dat men aan de woorden der vrouw geene waarde had te hechten.

„Ja, ja!” sprak het bestjen op een snerpenden toon, die haar eigen was. „Alle dagen haast komt 'i bij haar! — De ziel — ze heeft wat te lijden; hij plaagt 'er meer dan ons' Heer in de woestijn . . .”

„Wat?” zeide de boer ontzet. „Wat meen je?”

Hij zocht Dievèraas blik tot antwoord. Dievèra zag zwijgend voor zich. Liisbeth keek met hare roode oogjens den huisman vlak in het aangezicht; daarop zag zij het kamertjen eens rond en zeide toen: „Wat of ik meen, man? — Dat je arme dochter op de gruwelijkste wijze door den Zwarten Seriant getempteerd wordt! Laat zuster Dievertjen spreken! Niet alleen in het begin van 'er bekeering, toen ze in veertien dagen niet anders gedaan heeft dan zuchten en schreyen — maar haast een jaar lánq werd ze bekoord; dán gaf 'i haar een minneliedtjen in, dat ze zingen moest . . .” — „Dat is niet uit den Booze!” riep Dievèra bevend. „Niet uit den Booze?” riep de best, terwijl zij haar kruk omhoog hief: „Honderd keeren heeft 'i haar, tot dat ze ging zingen, bij armen en beenen getrokken — dan links, dan rechts, dat ze met een gescheurde rok op straat kwam. Hij heeft er opgenomen, en te schemeravond door de lucht met haar gereden, en heeft 'er, dat honderd Delvenaars 'et gezien hebben, op den bovensten trans van Sinter Hypolieten gezet . . . Maar onbeschadigd moest hij 'er weér thuis brengen: zóo knap was 'i niet. De

goeje God laat zóo de heiligen niet ten prooi Ja, boer," vervolgde zij fluisterend, en tikte met den voorsten vinger op de tafel: „Ik kan je zeggen, als ze uitgevraagd was bij Vrouwe Aleyde Willemans — de keukenmaarte ¹⁾ heeft het mij meer dan eens verteld — dan kon ze maar de drempel van de achterdeur niet over. Dáar plakte Sinjeur haar dan op vast — dat er geen verwikken of verwegen aan was” Het bestjen rilde, klappertandend nam zij haar stok. „Daar voel ik haar komen!” riep ze, en ijde sneller, dan men ’t van haar gewacht zou hebben, de deur uit en het hof af.

„Is dat leugen of waarheid?” sprak de boer. „De vrouw is oud, misschien wat suf en kolderig”

„Zij is zoo oud niet,” zeide Dievèra, met bewogen stem. „Zij is nog geen vijftig jaar. Toen Geertrui pas op het hof was, kwam ze wel eens bij haar; ze moet ’er vroeger gekend hebben Tóen was het een heel andere vrouw; welgemaakt van lijf en leden, hebbende een schoon gelaat, met fraaye lange zwarte haren, die ze in gouddraadnetjens, met juweelen bestoken, ter wèerszij van haar hoofd droeg; zeer zwierig in de kleëren en geheel waereldsch. Daarover bestrafte Geertrui haar dikwijls, dat ze zoo vreeslijk van God gekeerd was; en plach dan te zeggen: ‘Geloof me, de dag zal komen dat ge der waereld een kruis zult wezen, en de waereld u ook een kruis,’ en zie, haar man heeft al hun goed er door gebracht, en twist in een herberg gekregen hebbende, is hij door zijn vijanden buiten de Schoolpoort aangevallen, . . . doodgeslagen, . . . vermorseld moet ik zeggen; want zijn verminkte overblijfsels zijn in een korf gepakt (’t is afschuwlijk!) bij vrouw Liisbeth aan huis gebracht Dat heeft haar op een popelezie ²⁾ gestaan; zij heeft een kwade ziekte er uit gehouden — is in het gasthuis geraakt, en dáar door Truide verzorgd. Af en toe komt ze nog hier, om iets te krijgen Maar ’t is net of ze niet houdt van haar weldoenster”

— „Maar wat is er van die temptaties?” vraagde de boer, blijkbaar ontrust.

„Goede vader,” zeide Dievèra, en drukte haar vingers

¹⁾ Keukenmeid. ²⁾ Beroerte.

over de tafel op zijn arm: „Je kind is in Gods hand. Ze geniet veel zegen en gracie van ons' Lieven Heer. Dat de Heiligen aan groote beproevingen bloot staan — weet je óók wel. Maar ik zeg — dat Geertrui meer door den Geest Gods bezielde en verhoogd wordt, dan geslingerd door den Geest der duisternis. Ik kan het voor de waarachtige waarheid getuigen, dat ik meer dan eens, . . . als ze daar in haren vurigen beden voor het altaar lag, . . . op het oogenblik van de Konsekratie, en de tranen rolden in stroomen op 'er paternoster — dat ik dan met mijn eigen oogen gezien heb, als de schel ging bij de Elevacie van ons' Heeren Lichaam, en ze aanschouwde dan haar God met dat vurige hart dat niemand heeft zoo als zij, dat ze dan, biddend, een voet hoog van den grond werd geheven, en dat wel zoo lang de Opheffing duurde: . . . Ik lag dan op mijn kniën een eindtjen achter haar, . . . en ik kon duidelijk, onder haar door, de voeten van zuster Lielta zien, die vóór haar gekniel lag. Daar weet ieder hier in Delft van te spreken . . . en zuster Lielta heeft al gezeid — daar zou iets groots met Geertruide gebeuren, en de goede God een voorbeeld in haar stellen voor al de lichtzinnige maagden en vrouwen, die er in de stad zijn, en, helaas, maar een al te waereldsch leven leiden. En wat vrouw Liisbeth van bekeering spreke — slecht is Geertruide in de waereld niet geweest. Dán zoù zij, luttel maanden na heure aanneming in het hof, de gave van profecie niet ontvangen hebben. . . . Dat was verleden jaar, nog in het oktaaf van St Pieter en Pauwels; wij waren in de Ouwe Kerk op het Begijnenchoor bij elkander — en daar werpt Geertruide zich in eens op de steenen en roept luid: 'Laat ons vuriglijk bidden, zusters, want alsnu wordt de slag op der Maze geleverd!' En dat was zoo. Vele huizen waren hier ledig, van al de mannen en jongelingen, die in Hertog Willems heir voor weken reeds opgenomen waren. En toen de slag gewonnen was, zei zij in den eigen oogenblik: 'Laat ons loven en prijzen den Heer — want de onzen hebben viktorie!' ”

Juist had Dievèra deze woorden uitgesproken, toen de deur openging, en Geertruide van achter het houten schotjen, dat, aan de binnenzij der deur, het kamertjen voor de tocht

hoedde, te voorschijn trad, in het volle licht. De oude man rees op, breidde zijn armen uit, en in twee tellens lag hem Geertruide, die hem, na zijn ziekte, niet aanstonds herkend had, schreyend aan de borst. „Wel vader, vader!” riep zij, „wat is er voorgevallen, sinds ik je 't laatst vaarwel kuste op de hoeve! . . . Wat ziet ge er bleek en vermagerd uit!” Zij deed den grijsaart weêr in den grooten stoel neêrzitten, nam het bankjen, dat Dievèra haar had toegeschoven, en vervolgde op tederen toon, den ouden man lieflijk aanstarend: „Ben-je ziek geweest! O, o, waarom heb ik dat niet gevoeld en ben naar je heengekomen? Maar ik ben zoo luttel mijn eigen meester. . . En gij, in hoe veel maanden hebt ge mij niet bezocht. . . Ik had je toch van mijn overgang iets doen weten. . .”

— „Ik ben nog ééns in de stad gekomen,” antwoordde de oude man; „maar toen trof ik je niet thuis. En ik ben weêr zoo stijf van de jicht geweest, dat ik nu bijna een jaar te bed heb gelegen. . . Maar gisteren zei ik tegen je zuster, die dan met 'er man nog al eens bij me komt; nu voorwaards! ik wil het deurzetten, en trekken morgens eens naar Truide heen. . . Ik had net zoo'n mooi brood, en zoo'n lekkere kaas. . ., me dacht, ik zoû je die maar eens brengen; dat komt toch nooit te onpas. . .” Met-een opende de boer zijn zak en haalde den kaas en het brood te voorschijn.

„Kom aan, dat zal smaken,” zeide Geertruide; dank-je wel, vader, hartelijk dank. . . Och lieve, geef het mes eens,” zeide zij tot Dievèra, die groote oogen opzett'e, maar het mes stilzwijgend overgaf. 's Vaders gelaat schitterde van vreugde, toen hij daar zijn schoon kind het brood zag nemen, en met het grootste genoegen er eenige schijven afsnijden. „Is vrouw Liisbeth er al geweest?” vroeg Geertruide. „Ze gaat juist zoo uit,” antwoordde Dievèra. „Wij zullen er maar vast eer aan doen,” zeide Geertruide. „Zuster! . . .” riep Dievèra verwonderd uit. „'t Vasten is niet gebóden van daag,” zeide Geertruide glimlachend. „en onze Lieve Heer weet wel, hoe veel ik van mijn goejen vader hoû.” Zuster Dievèra berustte.

„En dus altijd gezond en welgemoed?” zeide de vader, terwijl het drietal zich het ontbijt goed liet smaken. „'t Gaat

vrij wel, vader,” antwoordde Geertruide, hare hand in de zijne houdende. „Daar is al eens zoo wat in 't leven, dat men ánders zoù wenschen: maar ik ben ver boven verdiensten en verwachting gezegend. 't Kan, dunkt me, niet hooger gaan.” De vader blikte Dievèra te vrede toe. „En altoos zoo in je liefdewerken?” vervolgde hij tot Geertruide. „Bitter weinig, lieve vader,” antwoordde zij: „maar ik ben ook maar een klein arm schepsel: wat zoù ik dan van God meer gracies vragen? . . . Anders — ik zoù zoo al eens een beetje minder koel en gedrukt willen zijn,” sprak zij, „een beetje minder geplaagd: maar daar zijn we zwakke aardwormen voor, die niets kunnen. Maar ja, één ding kan ik toch; — en daar ben ik zoo blij meê! . . .” Zij sloeg de handtjens tegen elkaar van vreugde, en zag geheel vrolijk naar boven.

„Wat dan?” zeide de vader; „vertel het mij eens.”

— „Neen, dat zeg ik niet: 't is mijn geheim. Maar kom aan, ik zal het u zachtken in 't oor fluistren . . . maar dan moet ge mij beloven, dat ge 't óók zult doen. . . .”

— „Als ik het kan —” zeide de vader.

„O, zeker, alle menschen kunnen het?”

— „Nu, laat hooren!”

Geertruide boog zich aan 's vaders oor, en zeide: „Ik heb Gód zoo lief!” en daarmee schoten haar oogen vol tranen; zij boog het hoofd op de borst, en zonder dat iemand het merkte bracht zij het zilveren kruisjen, dat haar om den hals hing, aan de lippen. Spoedig scheen de vrolijkheid hersteld. „Kom, Geertruide,” zeide Dievertjen, „nu moet je eens zingen voor vader.”

— „Maar vertel me dan eerst toch eens,” zeide de boer, hoe je eigenlijk recht tot het besluit bent gekomen, om uit je dienst en bij de Begijntjens te gaan”

— „Graâg, vader!” zeide Geertruide, „maar, als 't u 't zelfde is — laat dat dan nú nog niet zijn . . . , Wat moet ik zingen, Dievertjen? — van 't Oosten?”

— „Dat doet je zoo aan, engel!” zeide Dievèra — „maar zoo als gij wilt”

Geertruida begon:

„Het daget in den Oosten . . .
Het licht schijnt overal,

„Zie-je, vader,” zeide zij zacht ernstig, „dat slaat met-een op den lieven Jesus, die, hopen we, eerstdaags óók in het Oosten verschijnen zal:

„Hoe weinig,” enz.

Zij zong ongehinderd door, tot

„Verslagen leítt hij daar.”

Toen scheen zich eene wondere mengeling van gewaarwordingen van haar meester te maken . . . Zij werd bleek, hare oogen sloten zich, van zich-zelve vallend riep zij uit: „Ja, Hij is het, mijn Jesus, mijn Heiland, mijn Bruidegom — ontruk Hem mij niet . . .”

Dievèra schoot met wat drinken toe, en de vader hielp wat hij kon — toen zich op eens de stem van een onmerkbaar ingetredene deed hooren, wien de regen van den grooten zwarten mantel en bruinbonten hoed droop, en die — ziende dat de wezenloze bijkwam — met zachter stemme vraagde, of daar Begijntjen Geertruid van Oosten woonde. „Dat ben ik!” antwoordde Geertruide, plotslijk zichzelf meester: „Wat is uw zending?” — „Ik heb een brief voor u,” antwoordde de vreemdeling; een man van dertig jaren, die voor een ouder broeder van den hooger genoemden Graauwmuts kon doorgaan. Geertruide nam den brief met onverschilligheid aan — maar toen zij de hand op het adres herkende, ging haar een rilling door de leden. Zij stelde echter, met een blik en gebaar, die men haar jeugd niet toegeschreven zou hebben, vader en vriendin gerust, en gaf den brief ongeopend te-rug. Met vastheid en kalmte zeide zij: „Zeg aan den schrijver, dat ik zijn hand verleerd heb te lezen.”

De vader en vriendin zagen beurtelings Geertrui en den boodschapper aan.

„Mijn meester laat u weten, dat gij twee ongelukkigen maakt, als gij den brief niet aanneemt,” zeide de vreemdeling.

„Uw meester?” zeide Geertruid verwonderd.” Zij aanvaardde den brief, brak het groene zegel open, ontwond den draad, waarmede hij was toegemaakt, en doorlas den inhoud. Daar had een strijd in haar binnenste plaats. Langer wierp

het blank pergament zijn weërschijn op haar gelaat, dan noodig was om den brief drie keer te lezen. Haar lippen beefden. Zij wischte met haar mouwslip zich de oogen, en zeide tot den bode: „Ik zal komen . . . ik zal meêgaan . . .”

— „Op den Hageweg staat een rijtuig,” zeide de bode.

Geertruide haakte haren mantel zich om, zett'e zich het zwarte kapjen weder op, en zeide: „Dievertjen, beste vriendin, ik moet heel naar den Haech. Later vertel ik je daar meer van. — Vader, daar wacht mij een wagen buiten de Haechpoort, rij gij nu een eind meê — dan hoeft je door dat onstuimige weêr de reis niet te voet te doen . . .”

De huisman aarzelde. „Kan dat? mag dat?” zeide hij.

„Wat mijn meester betreft,” antwoordde de bode, „hij laat — ik ben er zeker van — den wagen geheel ter beschikking van haar, die met zoo veel angst en hoop getoefd wordt.” Den goeden vader was dit alles niet volkomen duidelijk en naar den zin met zijne dochter: maar zoo haar gevaar dreigde — wie was er nader toe om Geertruide te beschermen dan hij? — Hij had het kind zoo lief!

Vader en dochter zaten in het binnenste van den rondom met een zeil gesloten wagen op een goed bekleede bank; de bode had bij den voerman voorop plaatsgenomen.

„Laat ik nu mijn hart eens voor u uitstorten, vader-lief!” zeide Geertruide. „Ik heb tot heden gezwezen, om u geen verdriet te doen: maar ik zal misschien niet lang meer leven, en ik wil dat gij mij geheel gekend zult hebben, en met volkomen liefde, in het gebed . . .”

— „Maar kind,” zeide de vader, „je bent nog geen vijfen-twintig jaar: denk-je nu al om sterven? . . .”

„Och vader, men weet niet, wanneer ons uurtjen slaat. Maar het zij zoo 't zij — gij vroegt me dan, hoe ik uit mijn dienst en bij de Begijnen was geraakt . . . Zoo als ge weet, waren het in de herberg daar ik in dienst kwam, toen ik de hoeve verliet, goede brave menschen — dat is nu zevend'half jaar geleden: Derden Paaschdag kwam ik er voor 't eerst in huis; en ik moet zeggen, ze hebben mij altijd eerlijk behandeld. Ja, ze gromden wel eens, als de kerk wat lang had geduurd,

of het wat over de hand liep met de gasten — maar dat viel te lijden; en de waereldsche gesprekken, die er menigmaal tusschen de gasten gevoerd werden, trokken me niet af. Daar liep ongelukkig, onder mijn te-vredenheid, wel wat hoovaardij, en wel wat véel ook! Ge weet, goede vader, hoe'n genoeg gij vindt in de dichtjens, die ik zoo maakte en opzong; en hoe gij een goed woord aan den Onderpastoor te Voorburch voor mij deelt, dat hij mij fraai leerde lezen en schrijven. Zie, vader, daar heb ik mij soms wel te veel in toegegeven. Uw schuld is het niet, goede brave man! Want vindt ge óók niet, dat er van al de gaven Gods door de menschen wel misbruik gemaakt wordt? — Nu dan, alles ging goed. En vooral, wanneer ik, uit mijn werk komende, gevraagd werd om te zingen, of een mooye sproke te verhalen aan de gasten — dan was ik overgelukkig. Eens nu had ik van een reizenden minstreel een wonderschoon lied gehoord — het ging op zijn Hoog-Duitsch: zóo begon het:

‘Es taget in Oesterriche,
die sunn schint ueber al:
so waist min wunderschoen lieb,
wa es mich fueren sal.’

„Dat zong ik, en werd er zeer over geprezen. Toen viel het Sint-Olofsfeest in, altijd nog in dat zelfde jaar van 46. De herbergen waren alle vol volk. 's Morgens nam ieder deel aan den Omgang en Hoogmis, en 's avonds waren er vreugdevuren op verscheidene plaatsen in de stad — zoo als ge dat wel eens gezien hebt. Onder den zwaren beuk, voor onze herberg, was een groot gezelschap bij-een, waaronder vele aanzienlijke personen. Daar moest ik mijn duitsche lied weêr zingen. Ik kweet mij daarvan zoo goed ik kon.... maar merkte al op onder de voordracht, dat een schoon en Edel jonkman, die tegen een boom geleund stond, terwijl ik aan het einde van den kring op de kist van een kramer gezeten was, die 's anderen daags ter jaarmarkt zijn tent zou opslaan, — dat die jonkman mij met eene bijzondere aandacht gadesloeg. Hij gaf (ik zeg het met schaamte) herhaaldelijk aan een paar van zijn vrienden te kennen, dat hij 't al heel schoon vond — zoo als ik zong. Nu was die jongeling ook toevallig een

Hoogduitscher. Hij behoorde tot het gevolg van den Graaf van Katzenellebogen, en was, met of zonder den Graaf, maar althands met eenige zijner makkers, naar Delft gekomen, om de St-Olofsfeesten eens te zien. Het werd zoetjens aan schemeravond. Nog andere gasten droegen verhalen en liederen voor; daar werd een ronde gedanst, onder begeleiding van dat lied '*Rozen op mijn hoedeken*', en ik had mij zoo wat te-ruggetrokken: want in dansen vond ik . . . geen behagen. Op eens, daar verschijnt een optocht van twintig jongelingen, met den Duitschen Edeljonker aan het hoofd, onder vlamme toortsen en wapperende vaandels; en daar zwijgen de speel-lieden, de rei is verbroken; de jonge Duitscher komt naar mij toe, houdende in de éene hand een krans van rozen en klimop, en in de andere een beker met eerewijn. Hij spreekt met eene zoete en toch krachtige stem mij aan, met zijn gebaren den zin zijner woorden verklarend; zet mij de kroon op het hoofd en biedt mij den beker. In mijn verlegenheid breng ik mijne lippen aan den beker, en reik hem weder over. Daar was het geroep groot ter mijner eer . . . op eens werd ik met het bankjen, waarop ik zat, in de hoogte ge-heven, en te midden van de vaandels en flambouwen door de stad gevoerd . . . Ik beefde als een riet toen ik weder te-huis gebracht werd: maar ik was niet boos op den jon-geling, die mij deze overdreven hulde had toegebracht, schoon de zaak-zelve mij ergerde. Ik ging met de koorts naar bed. 's Volgenden daags kwam de jongeling — hij heette Wilhelm — naar mijn gezondheid vernemen. Deze was spoedig her-steld, maar mijne ziel was zeer ontrust. Ik zag Wilhelm meermalen. Zijn Heer, zeide hij, woonde in den Haech. En daar was geen Heilige Dag of jaarmarkt meer noodig, om Wilhelm naar Delft te voeren. Mijne ziel bleef ontsteld: en het zonderlingste was, dat zij rust vond, als ik Wilhelm nabij mij had. Zijn voorkomen, fier, ja zelfs trotsch ten op-zichte van anderen, zag ik wel, dat tegenover mij zacht en bevallig werd. Van een onovertroffen moed, beheerschte hij allen die hem omgeven. Hij was godvruchtig en kuisch; en mijn hart heeft hem menigwerf met warmte tegengeklopt; als hij met een woord, met een zweepslag, en zelfs eens met een degenwonde — maar in eerlijken kamp! — de lasteraars

en lichtzinnigen in mijns meesters gelagkamer tot zwijgen bracht. O dat greep mij ontzettend aan: als ik hem zoo boven allen zag uitschitteren — en dan in het verweeren van al wat gij en moeder ook mij leerdet liefhebben. Zoet waren zijne donkere oogen, als hij tot mij sprak: lieflijk zijn glimlach, teder zijne stem: en de woorden, die hij uitbracht, zij drupten stillenden balsem in de onrustige bruising van mijn hart. Zijn afzijn werd mij verzoet door het uitzicht op zijn weêrkomst. Eens, toen wij toevallig elkaâr tegenkwamen ('t was de voorlaatste reis, dat ik u bezocht heb), wandelden wij samen voort, buiten Stads vesten; mijn arm lag in den zijne; 't was avond; het water spiegelde vol kalmte de maanschijf af; wij keken beide naar dat water — toen hij mijn arm dicht aan zijn borst sloot en zeide: 'Geertruide, bemint ge mij óók?'

„Noodlottig oogenblik! — ach, hij zag niet, dat hij een band om mijn hart strikte, die er wellicht niet meer kon afgereten worden dan met de dood van dat hart ten gevolge! Toen ik thuis kwam bemerkte ik, dat al wat ik bezat mij reeds dagelijks van Wilhelm plach te spreken. Ik was gelukkig in het vooruitzicht, dat wij eenmaal voor ons leven aan elkaâr verbonden zouden zijn. Alles — alle geluk — kwam mij van Wilhelm toe. De boeken, die ik had, een heerlijk ivoren bidsnoer, een schoon spinnewiel, de gouden naalden, die ik in mijne vlechten, het ringetjen, dat ik aan mijn vinger droeg — alles herinnerde ik mij op eens dat van hém kwam, tot de krans van rozen en klimop, die ik, zondig, bewaard had! Ik bad God om krachten — ik meende, om mijn geluk te dragen; 't is langen tijd geweest om mijn ongeluk te lijden. Op een dag: het was een paar maanden voor Paschen van het vorige jaar — 't mag geweest zijn omstreeks Sint Matthijs — ik had hem in geen volle maand gezien; daar kwam hij bij ons in huis loopen, met de somberste uitdrukking op zijn gelaat. Ik had al nu en dan bemerkt, dat hij verdriet had, maar durfde er hem de reden niet van vragen. We spraken elkaâr afzonderlijk. En wat tijding brengt hij mij? Wij moesten ons voor eeuwig scheiden — want zijne moeder (van wie hij mij meermalen op vreemden toon gesproken had) dwong hem tot een ander huwelijk: of wel —

‘hij zoû naar Oostland met mij vluchten.’ Ik wist alleen met tranen op dit bericht te andwoorden. Koel vroeg hij mij — ‘welnu, Geertruide, willen wij vluchten?’ Ik hoorde aan zijn toon, dat hij mijn andwoord vreesde, en, in waarheid — ik zoû hem alom gevolgd hebben.... Wat ging het mij aan, wáar de linde groende, naast welken wij ons huisjen zouden gesticht hebben? Maar ik hoorde, dat hij te goed was, om zijn moeder te weêrestreven.

„‘Eert uwen vader en uwe moeder!’ snikte ik, ga, Wilhelm, vaarwel! gij moogt eene bruid uit de hand van uwe moeder niet weigeren. Toen ik dat zeide: ‘Eert uwen vader en uw moeder!’ rees hij op als een waanzinnige, zag mij een oogeblik met vreeslijke blikken aan, zoo als ik er nog nooit van hem gezien had, vloog ter deure uit, verdween, en liet mij ten prooi aan de bitterste droefheid. Maar de Goede God bracht kalmte aan. Een dierbaar vriend, de waardige Niclaes van Hodenpijl, Vikaris ter Parochie, wees mij op het Kruis, en Jesus heeft troost ook voor mij gehad. Somtjids echter zing ik nog het lied, dat mij lief bleef en dat ik had toegepast op mijne levensgevallen. Want hij is inderdaad dood voor mij; hij is verslagen door eene vijandige macht: zoo houd ik zijne gedachtenis rein; zoo kan ik zelfs, wanneer ik in de Goede Week met Maria onder het Kruis gestaan heb, en bij de Nood Gods ¹⁾ nederkniel, zingen:

‘Zij nam hem in hare armen,
Zij kuste hem den mond....’

‘Met heuren blonden haren,
Dat zij hem vaagt van ’t bloed...’

en Jesus eindigt met geheel mijne ziel in te nemen... en mij de rust te hergeven....”

Geertruida zuchtte, vermoeid van het verhaal. De vader drukte hare handen met warmte in de zijnen; leide toen zijn vingeren op haar hoofd, zag ten Hemel, en bad God, dat Hij dit kind niet verlaten mocht.

¹⁾ Eene der voorstellingen van den dooden Christus, die de Italianen *una pietà* noemen; in dit geval: Maria met Jesus’ lichaam op haren moederlijken schoot.

Na een oogenblik poozens, zeide hij:

„En die brief nu!”

Geertruide las hem vóór met bewogene stemme:

„Heilige vrouw!

„Ik ben, sedert Drie-Koningen, gehuwd. Maar onze Lieve Heer Jesus straft mij voor mijne trouwloosheid. Sedert gisteren ligt mijne vrouwe in den weën. Zij weet, dat ik harer u opgeofferd heb. Hare verlossing blijft uit. Zij is zeker, dat uwe voorbede bij den goeden God ze redden zal. Kom, kom, om Gods wille, en help ons!

„WILHELM.

„*Uit den Hage, daags na St Thomas, Apost.*

’t Jaar der Genade 1352.”

III.

’t Ging reeds tegen den avond, eer Geertruide in ’s Graven Hage aankwam. De vele regens hadden den Delfschen weg sterk doorweekt, en pas even had Geertruides vader aan de dwarsbaan, die naar Voorburch liep, den wagen verlaten, toen dezen een breede, zwaar geladen, kar met takkebossen ontmoette. Geertruides voerman, die op last van den bode zijne paarden driftig aangezet had, zag, dat één zijner wielen op het punt was in het onderstel van de zware vrachtkar te grijpen; door kort en plotselijk uithalen wilde hij het gevaar voorkomen, maar daardoor werd het voorwiel ter anderer zijde de schuinte van een grenspaal opgewrongen, en het as-eind kreeg een knak, die het voortrijden ondoenlijk maakte. Men haalde hulp van het naaste gehucht, doch het ongeluk leidde tot een aanmerkelijk oponthoud — waardoor de spanning van Geertuides gemoed, vooral sinds heur vader haar verlaten had, eer vergroot was dan verminderd.

In ’s Graven Hage hield men stil voor den oprij eener Ridderhuizinge; daar verzocht de bode Geertruide uit den wagen te gaan, en zijne schreden te volgen. De wagen reed de ophaalbrug over; Geertruides geleider voerde haar langs eene reeks eenvoudige woningen, hier en daar door boomgroepen en omhaagde hoven afgescheiden, meer naar het binnendeel van het Vorstelijk vlek. Reeds was men verschil-

lenden gebouwen voorbijgegaan, waar, bij den vallenden avond, de lichten ontstoken werden, toen Geertruide zich met haren geleider op een ruim plein bevond, met hooge boomen in het ronde bezet, waarboven hier en daar zich de spits eener kapelle, of de trans en banier van een burchtslot bespeuren liet. Nog had Geertruide geaarzeld tot haren geleider het woord 'waarheen voert ge mij?' te richten. Hare onzekerheid stond thands opgeheven te worden. Dwars door een bende gewapenden, en bij het her- en derwaards ijlen van lijfknappen en speerknechten, betraden zij de lange brug tot eene aanzienlijke burcht. Geertruide was nooit in den Hage geweest — maar met weinig moeite zag zij aan de wapperende banieren en de geheele inrichting der huizing, welks binnenplein zij op dit oogenblik betrad, dat zij zich in het Grafelijk Slot bevond. Met klimmender angst waagde zij thands de vraag: „Is uw meester in dienst van den Hertog?”

— „Ik weet niet, of ik u deswege onderrichten mag...,” zeide de bode op hoflijken toon. Geertruide zweeg. Zij volgde: de breede steenen treden tot de Ridderzale op; een zijgebouw binnen, een nieuwe trap op, en lange gang door. Daar was gejaagdheid, angst en eerbiedige stilte op te merken, in het gaan en komen en de gelaatstrekken van vele dienaren en Edelen, die haar voorbijgingen, zonder ze bijna te zien.

Geertruide kreeg eene wonderlijke gedachte, toen ze dat alles gewaar werd. Hare wangen gloeiden, hare kniën beefden; hare handen waren koortsig koud. Op eens, daar houdt men stand aan een ruim en helder verlicht portaal. Een Edelknaap, in zilver blaauwen lijfrok, sprak met zachte en toch driftige stem tot den geleider: „Zijt ge daar eindelijk? Men heeft u reeds bode op bode te gemoet gezonden. Zijn Hoogheid verkeert in de vreeslijkste onrust.” Mét stooft de knaap hun vooruit, opende eene hooge deur, en sprak twee woorden met eene vrouw die daar post hield; de knaap trad te-rug, een zwaar gordijn werd zacht ter zijde geheven: Geertruide bevond zich in een groote kamer, waar een drie-armige luchter, van den welfsele hangend, een flauw licht verspreidde. Zij gaf zich schier geen rekenschap van wat zij zag; maar spoedig kwamen twee schoone Jonkvrouwen tot

haar, namen haar bij de hand en zeiden: „O, gij brengt uitkomst! Heer Jesus zij gedankt.”

Aan het hoofdeneinde van een rijk ledikant zat eene vrouw van gevorderden leeftijd, die een smalle gouden spang met edelsteenen om het hoofd droeg. Nog stonden een paar vrouwen in nonnengewaad bij het bed, en fluisterden: „Zuster Geertrui: hoe verlangt men naar u.”

Geertruide sloeg de oogen op: misverstand kon hier niet plaats hebben. Was 'et een begoocheling? — De wapens van den Graaf-Hertog Willem V en die van het Britsche Huis van Lancaster blonken zacht boven het leger der smarte.

Geen 'Vader-ons' had dit binnenleiden geduurd; Geertrui werd uit een oogenblik verzamelens harer gedachten gewekt, eerst door een doffe kreet, waarin haar naam onderscheidbaar was, aan gene zij der kamer; toen, en vooral, door het kermen der uitgeputte lijderesse. „O zij is er; ik voel 'et:” klonk eene jeugdige vrouwenstem van de sponde. „Mijn God!” riep Geertruide — zich geen meester meer — „waar ben ik?” — „Bij eene arme vrouw, die uw hulp, uw vergeving behoeft!” riep de lijdende; „Ja, gij zijt het, ja, gij zijt het, die mij verlossen kunt. . . . Geertruide van Oosten! ik herken uw zoete, uw lieflijke stem. . . . Geertruide, mijn zuster! vergeef mij, kom nader. . . . kom, ik ben Wilhelms gade! . . .” Geertruide viel op haar kniën bij het bed, schoof de gordijnen ter zijde, nam de uitgestokene handen der Vorstin, kustte ze, bevochtte ze met haar tranen; en riep uit: „Mijn God, ik neem U tot getuige, dat mijn hart geen boete verlangt van deze: dat ik heilig geloof niemants boete noch rouwe waardig te zijn. God, mijn God! om het bitter lijden van uw Zoon, onzen Heere Jesum Christum, die voor ons voldaan heeft — ik smeeke, verlos deze, wie uwe maagd Geertruide met vurige Chistenliefde bemint — wier herstel zij U afsmeekt als genade! . . .”

— „Dank, God, - o God! ik ben gered!” riep op eens de stem der Vorstin; de vrouwen in geestelijk gewaad, weduwen, die zich dezen liefdewerke gewijd hadden, stonden de blijde moeder bij; Geertruide trad te-rug van de sponde, voelde zich de krachten ontzinken, maar steunde zich aan eene tafel.

Langzaam zeide zij in zich-zelve: „Lieve Jesus, help mij! . . . Ik zie U gezeten in de Hemelsche glorie aan de rechter hand uws Vaders; waar Gij ons zijt voorgegaan om ons plaats te bereiden Ik zie de Serafs en Cherubijnen, die uwen lof zingen en zich voor Gods heerlijkheid het aanschijn bedekken Ik zie al mijne vrienden, die vóór mij deze aarde hebben betreden. Zij óók, zij hebben eens op U gehoopt, en zijn niet bedrogen. Dank, dat Ge mij niet verlaten hebt! Voortaan U, Heer, U-aloneen!”

De twee Jonkvrouwen en de bejaarde stonden thands vóór Geertruide. De beide eersten hadden hare handen omvat, en stortten tranen van blijdschap. Ook de bejaarde dankte haar.

„Kom nu wat met ons rusten,” zeiden zij, en zij wilden Geertruide naar eene aangrenzende kamer voeren. Geertruide deed twee schreden in die richting. Daar stond bij haar, met diep gebogen hoofde, de echtgenoot, die der sponde zich ontscheurd had: hij schreide; bracht de rechterhand aan de oogen; hij wierp een roerenden blik op haar — Geertruide herkende Wilhelm, en de Graaf-Hertog Willem de Vijfde, zich ter aarde werpend, kuste den kleederzoom van Geertruide.

Geertruide beloofde zich-zelve, dat, zoo veel mogelijk, de omstandigheden dezer gebeurtenis als een geheim in uren harte zouden bewaard blijven. Evenwel, nog den eigen avond der geboorte van het vorstelijk kind, welks komst, als hadde 't niet maar zes jaren te leven ¹⁾ eene week lang met vreugdebedrijven gevierd werd, — nog dien eigen avond, verzocht de Hertog haar een onderhoud, in tegenwoordigheid der beide Jonkvrouwen, vriendinnen der geredde.

„Bewijs mij de gunst — na al wat ge reeds voor mij gedaan hebt” — bad de Hertog, „te hooren niet naar mijne ontschuldiging — ik heb er geene: maar naar de verklaring van mijn toestand. Eerzucht.” — „Laat mij God het offer brengen dat niet uit uwen mond te hooren,” zeide Geer-

1) Zie Scriverius.

truide. „Graaf van Holland! — ik ben zoo veel goedheid niet waard! gij ziet in mij de nederigste uwer dienaressen... gij kunt niet gelooven, hoe gelukkig mij het denkbeeld maakt; dat Wilhelm is die gij zijt. Ik zal voor u bidden met heeler harte, zoo als iedere Hollandsche maagd voor haren Landsheere schuldig is te doen. Ik begrijp en, God is mijn getuige, ik vergeef, voor zoo ver ik te vergeven heb, al het gebeurde. Laat mij hier zeggen, wat mijne lippen vurig verlangen uit te spreken.” Met deze woorden rees zij langzaam op uit den zetel, waarin men haar geplaatst had. „De Edele vrouw,” zoo ging zij voort met zachte stem, „die daar aan het hoofdeinde zat van het vorstelijk ledekant, is uwe moeder, de Keizerlijke Weduwe Margareta, met wie gij om het Graafschap gestreden hebt, maar nu, dank zij den Vader der liefde, verzoend zijt... Uwe moeder had een sterken steun, bij het kamp tegen u, haren zoon, in haren schoonbroeder den Koning van Engeland. Gij hebt eene nicht diens Konings gehuwd; en gij hebt, met dat huwelijk, den moedervloek van uwen hoofde gewend; de Koning is als bemiddelaar opgetreden, en heeft de moeder belet haren zoon, haar eigen bloed, te verdelgen...

„O, ik weet meer: Ik zie het! Wat gaat daar voor mij open!... een tooneel uit het verledene — hel verlicht: Eene zaal aan het Duitsche Hof: Daar zit Keizer Lodewijk op zijnen troon, omgeven van al de Grooten zijnes Rijks. Wie zijn het, die daar binnentreden? Het is een Eerwaardige Kerkvoogd: Het is de Bisschop van Lincoln. Britsche grooten omstuwen hem: onder deze bevinden zich leden van den Huize van Lancaster. De Bisschop nadert, en spreekt tot den Keizer ¹⁾. De Edelen blijven terug. Wat zacht, schroomvallig, meisjes bevindt zich te midden van hen?... Vraagt het dien wakkeren, fieren knaap; hij is de zoon des Keizers! hij zal de waarheid spreken. Hij zegt, dat zij schoon en vriendelijk is; hij belooft zich, dat hij Machteld van Lancaster nooit zal vergeten... Jaren verloopen. Een nevel omsluiert voor mijn oog de feiten dier jaren.... Een dag — 't is in den aanvang van het Jaar der Genade 1351 —

1) In 't J. 1338.

't is Sint-Matthijsavond — daar zien die knaap, nu jonkman geworden, en dat meisjes elkander weêr. Dat meisjes houdt in hare hand eenen bloemruiker, en in dien bloemruiker bespeurt de jonkman een gouden trouwring; en op dien ring staan twee woorden geschreven: 'Moederliefde' en 'Landsvrede'. De jongeling grijpt naar de bloemen en den ring, en hij kust ze, en bergt ze aan zijn boezem.... Dat die bloemen den Grave van Holland nog lang mogen verwikken met haar geuren, dat de vredesring het teeken van de vrede zijns harten zij!...

Geertruida stond, zoo sprekende, met geheven arm, en haar gelaat was met een hemelschen glans overdekt.

Zij had uitgesproken, en den Graaf-Hertog bleef slechts de tijd tot een gebaar, dat de diepe dankbaarheid zijns harten uitdrukte. De beide Jonkvrouwen schreiden en snikten, en drongen zich aan de zijde van Geertruide, toen het gedruisch buiten de kamer vermeerderde, en een gordijn daarbinnen ter zijde werd geschoven, en van alle kanten het Hofgezin samenvloede in de slotkapel, waar, eenige uren later, ook ons viertal de Mis tot dankzegging voor de gelukkige uitredding ging bijwonen. Geertruide hield den jonggeboren Vorst ten Doop.

IV.

Zij was terug op haar Begijnhof; zij had hare plichten en werken hervat — zij klom dagelijks in volheid van zieleleven en liefde tot haren Heiland. O met wat zoete vreugde in het hart, was zij, in het midden harer zusteren, te Kerstmis het Kindjen in de kribbe door gezangen gaan vereeren, nu zij onlangs bij een ander gelukkig kraambed zich zoo krachtig had voorbereid, om dezen dagen geheel voor het Kind Jesus te zijn. De kinderen — zij beminde ze alle zoo; zij voelde zoo diep wat het te zeggen was, dat Jesus een kind ten toonbeeld aan heel de menschheid gesteld had, en gezegd: „Tenzij ge wordt als deze kleine - zult gij het Rijk der Hemelen niet binnengaan.” Zij leefde de gantsche Evangeliegeschiedenis meê, in het jaar, dat zich met zoo goeden Advent voor haar geopend had. En toen zij te

Goeden Vrijdag uit de Mettenen te huis kwam, en zich te bedde schikte, uitgeput van het tranen storten aan den voet des Kruices, altoos bij haar-zelve herzeggende:

„Wie is mensch, en zoû niet schrijven —
Zag hij Jesus' Moeder lijn
In het lijden van den Zoon....
Voor Zijn volk, voor onze zonden,
Heeft zij Hem zien geeslen, wonden —
Kroonen met de doornekroon....

„Mij zijn bloedstroom, mij zijn wonden!

„Mij zijn bloedstroom, mij zijn wonden!”

toen zag zij, bij het blanke licht van het Mariakaarsjen, dat er zich een vochtige bloedvlek aan haar handen en voeten, en in hare zijde, openbaarde.... Zij droeg het evenbeeld van de Vijf Wonden met zich om. Die genade, die gelijkheid met den Godmensch, was te veel voor haar; heur stoffelijk hulsel was niet langer evenredig aan den vurig opstrevenden geest: haar geheele lichaam onderging eene omschepping. Fijn en doorzichtig, als het zich in oogenblikken van verrukking vertoond had, bleef het nu voortdurend. Maar drie dagen lang lag zij buiten kennis. De zusters meenden, ‘het lieve kind was dood’; maar schoon zij de oogen gesloten had, en haar gelaat bleek was als ivoor — speelde er een zoet lachjen om hare lippen; hare zuivere wenkbraauwen waren eenigzins opgeheven, en schier onmerkbaar hoorde men haren geregelden ademtucht.

Van dien tijd behoorde Geertruide geheel niet meer aan de aarde. Toch beproefde zij nog haar gewone werk te doen. Zelfs bad zij God, dat Hij de teekens van handen en voeten mocht wechnemen — want het was ruchtbaar geworden door het land, en honderden zoo godvruchtige als nieuwsgierige lieden wilden het wondere Begijntjen zien. Haar gang, hare gebaren, haar stem, alles had een edeler, een vrijer, als een onstoffijker karakter aangenomen. Naauw raakte zij de zerken van den kerkvloer, als zij zich naar den outaar der Maria van Jesse spoedde. Nu zong zij, met smachtend verlangen naar het Hemelsche Jerusalem,

„Het daget in den Oosten!”

nog kuste zij het doode lichaam des geliefden; maar steeds, zegt de Legende, *referendo carmen ad dilectum suum Jesum Christum*; „immer om het lied te stieren naar Jesus Christus, haren beminde.”

Eindelijk was de ure van hare geheele ontbinding daar. 't Was Drie-Koningendag van het jaar 1358; zij lag in haar celletjen. Dievèra zat neven hare sponde. Vele andere zusters waren er, en baden de gebeden der stervenden. Heur vader was haar, voor ruim twee jaar geleden, reeds voorgegaan. Haar oude vriend, de waardige Nicolaes van Hodenpijl, de Priester, die aan de kruiswegen des levens staat, om het volgend pad te helpen kiezen, knielde meê bij haar leger.

Hij had haar, in den name Gods, losgemaakt van alle zondige banden, had over haar gebeden, haar gebalsemd ¹⁾, en Christus' Lichaam der afreizende tot pelgrimsbete gegeven.

Ook vrouw Liisbeth stond daar, in een hoekjen — en bad hare voorspraak af bij den God des lichts. Geertruide lag in haar laatste oogenblikken, toen de deur zacht geopend werd en de jonge Edelvrouw met de kamermaagd binnentrad, die Geertruide bij de poort had hooren zingen. Zij deed heuren sluyer ter zijde, naderde het bed, en nam Geertruides hand. „Zijt gij daar? Wees welkom,” sprak Geertruide. „Hoe goed doet het mij, dat de vrouw van mijn geliefden Landsheer, dat Machteld van Lancaster, die mij dierbaar is, die ik gelukkige moeder gezien heb, mij de oogen komt sluiten. Ik zal bidden voor uw kindtjen . . . Heere Jesus, bescherm deze vrouw, van wie ik eene vriendin heb mogen maken . . .”

De aanwezigen gaven elkaâr fluistrend te kennen, dat dit een aangenaam (en geen storend, schier geen verwonderend) bezoek was.

„Ik dank u nog! ik dank u nog, Geertruide!” sprak de Gravin in tranen.

Geertruide boog, zoet glimlachend, met het hoofd. Zij drukte Machtelds hand op die van Dievèra, en zeide: „Zusters, . . . vaartwel! vaarwel, vader! Die lieve Jesus zij met u-allen.”

1) Jac. V.

Na een oogenblik poozens sprak zij, half droef: „Ik wenschte naar huis te gaan.”

— „Lieve, ge zijt te huis,” antwoordde de goede Dievèra.

„Dáar is mijn huis — daar ga ik heen Gods lieve Engelen zie ik afdalen daar daagt de morgen ja ja”

Zij had den vinger even opgelicht, om naar den Hemel te wijzen. Een zuchtjen ontging haren boezem. Zij was dood.

De Hertog was in Engeland. Hij keerde te huis. Hij trok door Delft naar den Haech. Uit de vroegmisse in de Hippolyeten-kerk komende, waar hij een dank voor zijn behouden reis had uitgesproken, ziet hij een nieuwen zerk onder het kerkportaal; hij leest:

**Hier ligghet
Gertruidâ van Oosten:
die de wonden O. H'n. Ihesu Christi
in haren lichame hadde ontsaen.**

De Hertog ziet verbijsterd rond; hij grijpt den naast hem staanden Edelman geweldig bij den arm, en wijst op den steen. Hij wordt doodsbleek. Tranen staan in zijn oogen, maar vloeyen niet over zijn wangen.

Hij bewaart een vreeslijk stilzwijgen.

„Naar den Hage!” roept hij op eens met luide stem.

Hij zit in den kring zijner Hofgenoten. Dien dag is hij geweest als vroeger. Niemand heeft iets buitengewoons aan hem bespeurd. Maar Machteld heeft hem niet van Geertruide durven spreken.

Heer Gerrit vander Wateringhe keert juist uit den vreemde ten Hove. Hij biedt den Hertoge zijn hulde. Hij vraagt (toch niet luide) in den groep zijner vrienden, ‘of het waar is, dat Geertruide, de wonderdoenster, overleden is.’ Op eens springt Willem van zijn zetel en stoot den Edelman zijn knijf in de strot.

„En dese Hertoch Willem, Grave van Hollant, werd sijnre

sinnen bijster ende berooft," zegt de Chronijk, „so dat men hem settede in sekeren hoede, daer hi in bleeff 30 jaer, tot dat hi starff. Hi hadde alle sine dagen een strenghe Heer ende Graef geweest: maer hi barmhertich was den goeden menschen; bisonder de eere der vrouwen ende harer suyverheyt een neerstich beschermer, en een sonderlinghe liefhebber ende promotoor van alle geleerde mannen: waer omme hi behoort gespresen te worden vande vroede, ende goede menschen voor hem te bidden." 1)

Geen stuk onzer literatuur is wellicht ooit zoo beroemd en geliefd en verspreid geweest, als het lied der droeve bruid Geertruide:

„Het daget in den Oosten."

Geertruide wordt door de geloovigen vereerend herdacht op den 6ⁿ Januari: den dag van Drie-Koningen.

1) Dus Joan Veldenaer en Philips van Leyden.

AANTEKENINGEN EN BIJLAGEN.

Bl. 29. Den text des lieds vindt men bij Hoffmann von Fallersleben in zijne *Horæ Belgicæ*, getrokken uit het *Oudt Amst. Liedboek*. Willems heeft in zijne *Oude Vlaemsche Lieder* een koeplet meer, zijnde bij ons het XIe, dat ook in een ander oud lied gevonden wordt; namelijk in dat van *Twee Coninczkinderen*, waar de meer ijverige dan gewetensnaauwe bearbeider onzer oude nationale letteren het misschien uit ontleend heeft. Daarentegen wordt het koeplet, dat bij Hoffmann en Willems het VIIe is, door Geertruide bij ons niet gezongen. 't Luidt aldus:

Och lighdy hier verslaghen,
Versmoort al in u bloet!
Dat hevet u ghedaen u roemen,
En uwen hoghen moet.

Offschoon wij, bl. 48 den schijn aannemen, dat Geertruide het lied naar een Duitsch modèl heeft gevolgd, houdt de Duitscher Hoffmann het lied voor oorspronkelijk Nederlandsch. De muziek wordt medegedeeld in de *Souter-Liedekens* (1540, 1613) op den text van Psalm IV. De melodie heeft, in den loop der tijden, vele veranderingen ondergaan. Geen der vroegere uitgevers (Hoffmann en Willems) is zoo nabijgebleven aan de oude wijze, gelijk zij kennelijkst spreekt uit de vergelijking der Edities van 1540 (12 Juni) en 1613 als de door ons, naar eene opteekening van onzen geliefden broeder Lamb. Joann., medegedeelde lezing; echter vindt men alleen in uitgaven, welke de melodie reeds als geheel gewijzigd doen kennen, het refrein — dat wij er bij geven, uit aanmerking van de algemeene opinie, die in de XVIIe Eeuw dat refrein als een der karakteristieke trekken in het lied beschouwde. Ziehier wat Willems nog zegt over ons onderwerp:

„Dit lied was reeds bekend in de eerste helft der XIVe Eeuw, toen de heilige Geertruid, begyn van Delft en geboren te Voorburg in Holland, hetzelfde gewoon was dagelijks te zingen „referendo carmen ad dilectum suum Jesum Christum,” weshalve zy daardoor den naem verkreeg van *Geertruid van Oosten*. Dit begyntje was een nederduitsche dichteresse. Zie *Acta Sanctorum Januarii*, vol. I. p. 348. Het lied bestaet ook in 't plat- en hoogduitsch.”

Bl. 33. Men zie over den toestand der Begijntjens te Delft in 't begin der XVIIe Eeuw onze levensschets van Stalpaert van der Wiele, hierachter.

Bl. 61. Zie over den levensloop van Willem V: Dr. J. P. Arend *Alg. Gesch. des Vaderlands*. Dl II, St. II, bl. 166, 182, 189, enz.

Bl. 61. „*Het Daget in den Oosten*” behoorde tot de meest verspreide en bekende der Ned. volksliederen. Zelfs in de dagen der herlevende geleerde en heidensche Kunst, hebben Hooft en Vondel soms de populariteit hunner zangen willen verzekeren door ze op de nog al tamelijk verloopene wijze van *Het daget* te schrijven. J^{hr}. Willem van Zuylen van Nyevelt had, gelijk we boven te kennen gaven, ongeveer een eeuw te voren den text van den IV^{en} Ps. Davids er op gezet. De Amsterdamsche Bredero, *pour faire contraste*, wilde het onderwerp, naar de allergrofste opvatting die het lijden kon ten tooneele voeren; maar hij stierf toen het stuk half af was; zoo dat de voordracht en uitgave niet geschiedde voor 1638; na dat een „Liefhebber der Poësy” de heiligschennis voltog, en het edele en lieflijke lied tot een XVIIe-eeuwsch schouwburg-schandaal, met den naam van „Treurspel”, verwerkt had. In de XVIIe Eeuw was bij velen de zuivere kunstsmaak zoo zeer uitgedoofd, dat Bredero, of zijn vervolger, de onbeschaamdheid of de argeloosheid hebben den text van 't lied mede te deelen, „Als inhoudt van 't Spel,” op de eerste bladzijde van hun liederlijk en vormeloos prulstuk.

Beets heeft in onze dagen den text van het liedeken vernieuwd, in zijn *Proza en Poëzy*. De voortreffelijke Stalpert, bovengenoemd, Delflands Aartspriester en Pastoor der Begijnen, heeft Geertruides lied tot een lofzang op haar zelve verstemd die, op vorenstaande melodie, aldus te zingen is:

„Het daget in den Oosten,
Het licht schijnt overal,
Ach, Heer, wie is er die vertroosten
Uw deerne Geertruid zal?

„Mijn ziel smelt in der Krebben
Van 't zoete Bethlehem,
En zoekt daar t'evens bij te hebben
't Kruis van Jerusalem.

„Te middeweeg gevonden,
En weet ik niet waarheen:
Of tot de roode heilge wonden
Of wit bemelkte leên.

„Ik wenschte dan twee harten,
Indien ik wenschen dorst:
'k Gaf dit, Heer, in uw lijdenssmarten,
Dát U aan 's Moeders borst.

„Ik vind aan alle zijden
Mijn trouwen Heer ter steê;
Maar 't eene doet mijn ziel verblijden,
En 't andre doet ze wee.

„'t Is wee, dat toch ten lesten
Verheugt: 'k en weet niet hoe.
Ach, mocht ik hier mijn liefde vesten
Hoe wel waar mij te moê.”

Dus plach de Maagd te wenschen,
En Die 't ten weelden is
Te wezen met het kroost der menschen,
Verhoorde haar gewis.

Hij teekende, dien stonden,
Ten wonder van een elk,
Haar zijde en handen met zijn wonden,
Haar maagdenborst met melk.

Leef eeuwig, Gods vriendinne,
En bid, dat alle huis
Met uw gedeelde vuurge minne
Verlieve op Christus' Kruis!

Op Kruis en Krieb te zamen!
Dit 's onze volle wensch!
Dat hierop andwoord' Amen, Amen,
Elk Hemelzoekend mensch.

Voords meenen wij, dat het den lezer niet ongevallig zal zijn hier, bij wijze van bijlage, achtergevoegd te zien, het letterlijk verhaal, dat de grondlegger der Bollandisten, de natuurlijk bij onze historieschrijvers der litteratuur tot op de helft der XIXe Eeuw totaal onbekende Stichtenaar Herbert Rosweyde, betrekkelijk ons Begijntjen mededeelen :

HET LEVEN VANDE H. GERTRVDIS VAN OOSTEN, MAGHET.

6 Jan. An. 1330.

UYT DE REGISTERS VAN NEDERLANT.

De heylighe Maghet Geertruyt van Oosten is in Hollandt in een dorp Voorborgh, ligghende half-weghen 's Graven-haghe ende Delft, gheboren, van ouders die landtneeringhe deden, ende is van de selve in alle simpelheydt opgebroght. Doen sy tot hare jaren begonde te komen, heeft in haer niet alleen voor de ooghen Godts, maer oock in het ghesicht van alle menschen, eene besondere vernuftigheydt

uytgheschenen. Is tot Delft ghekomen, om haer in eenighen dienst te begheven, overmidts hare armoede. Daer en waren doen ter tijdt noch gheene kloosters in de selve stadt, maer alleenlijck twee kercken, waer af d'eene de parochie-kercke was, alwaer maer dry Autaren in en waren: d'andere het gast-huys van arme lieden, in de welcke maer eenen Autaer was voor de siecken. Daer stonden doen ter tijdt veel huysen ledigh, daer was luttel volckx binnen der stadt; niet-te-min op heylighe dagen quamen aldaer, van alle kanten, soo mans als vrouwen met groote menichte, niet om het Woort Godts te hooren, maer om te dansen, ende lichtvaerdigheydt te bedrijven. Deze dochter Christi leefde soo godtvruchtelijck in haren dienst, ende was inwendigh soo met Godt vereenight, dat sy in de werelt zijnde dickwils niet minder soetigheyt vande goddelijcke goetheyt en heeft ghesmaect, dan namaels doen sy onder de Bagijnen was levende: maer dese gratie heeft sy behendelijck bedeckt, ende niemant en heeft die lichtelijck in haer konnen bemercken, tot der tijdt toe dat sy met de Beghijnen woonende, het selve aen eene deghelijcke persooene openbaerde, die haer vraeghde hoe sy haer onder het gewoel der wereltd hadde ghedraghen. Alsoo veer was het hert van dese Maghet (nu noch in de wereltd zijnde) van tijdelijcke ende wereltsche saken verscheyden, dat sy Godt alleen in haer herte stelde als het wit, daer sy hare hope op moeste stellen, waarom sy met een gherust ghemoedt, ende blijde aensicht, ootmoedigh van herten, een ieghelijck aenghenaem ende liefghetal is gheweest. Dat sy van Oosten wort ghenoeft, komt door een liedeken, het welck sy daghelijckx pleeghe te singhen, in het welck dat wordeken Oosten in stondt; ende stierde het selve altijdt tot haren beminden Iesum Christum.

Op den selven tijdt hebben Lielta ende Dievera, haar dickwijls komende besoecken, het selve met haer ghesonghen op de brugghen vander stadt, ende op andere bequame plaetsen: maer de selve zijn naderhandt (gelijck oock Geertruyt) van het ydel leven der wereltd tot den Heere ghekeert, ende Dievera heeft by Geertruyt op het Beghijnhof ghewoont; het welck in deser manieren toeghegaen is. Op eenen tijdt als Geertruyt seer besich was met de ghene die inde herberghe quamen; hebbende voor haer ghenomen Godt alleen te dienen, ende hem voor eenen hemelschen Bruydegom te verkiesen om dien te behagen, heeft nochtans eerste des wereltds bedroch moeten beproeven, bedroghen zijnde van haren wereltlijcken bruydegom; want sy was in ghelofte ende onder-trouw met eenen jonghelingh, die haer versmadende, met eene andere wilde trouwen. Ende al-hoe-wel Geertruyt haer dickwijls vermaende, dat sy haren bruydegom [haer] niet en wilde ontrecken, heeft niet-te-min den jongman ghetrouwt. Geertruyt dan wel overweghende d'onvaste trouwe deser wereltd, heeft voor haer ghenomen haer gheheelijck den Heere op te draghen, als wesende standvastigh in sijne beloften; aenghesien HIJ EENEN EEUWIGHEN ENDE ONSTERFFELIJCKEN KONINGH was. Daer-en-tusschen als dese andere vrouwe van Geertruyts bruydegom hadde ontfanghen, ende den tijdt van baren naeckte, was sy in grooten noodt, ende wierde seer ghepijnicht; noch en wierde niet eer van de vrucht noch van de pijn ontslaghen, aleer sy van Geertruyt hadde vergiffenisse gheboden; de welcke voor dese ellendighe vrouwe biddende, verkreegh terstont verlichtinghe, ende alsoo wiert dese vrouwe verloft.

Maer Geertruyt willende ontslaghen zijn van alle de sorghe des wereltds; op dat sy sonder enig beletsel soude mogen den hemelschen Bruydegom dienen, die tot dien tijdt toe haer lichaem reyn hadde bewaert, heeft begheert datmen haer eene plaetse soude verleenen op het Beghijn-hof van Delft; het welck sy heeft verkregen. Nu aengenomen zijnde vande Beghijnen, heeft sy haer met grooter devotien ende godtvruchtigheyt Christo opghedraghen; ende heeft haer uytterste neerstigheyt gedaen, dat sy soude ootmoedigh in woorden, wercken, kleederen, ende in hare conversatie zijn, ende lijdsamelijck soude verdraghen al wat haer

overquam; ende heeft haer alsoo Gode ende den menschen aengenaem ghemaect. Seer dickwijls biechtde sy hare sonden met tranen voor Godt ende den priester: in het beghinsel van hare bekeeringhe en heeft sy den tijdt van veerthien dagen ende nachten niet anders ghedaen dan weenen: heeft daerom ten laetsten door eene goddelijcke openbaringe verstaen, dat sy verghiffenisse van hare sonden hadde verkregen. In den tijdt dat sy aldus schreydde, waren hare tranen haer broodt gheworden, dagh ende nacht; alle het ghene dat sy ghenut heeft, is seer weinigh gheweest, noch en heeft het selve sonder zuchten niet ghenut. Daer na levende een onbesmet leven, heeft sy neerstigheyt ghedaen in de voetpaden des Heeren te wandelen; ende niet achter te laten het welcke sy konde weten haren Bruydegom aenghenaem te wesen. Alsoo geschiedde het, dat sy meer ende meer voortghing in oodtmoedigheyt, in ghewillighe armoede, in de liefde Godts, in haers selfs ende aller vergankelijcker dinghen versmadenisse, ende andere deughden, met welcke sy ho[o]pte Christo te moghen behaghen ende van hem te verwerven verghiffenisse, gratie, ende glorie.

In het beghinsel van hare bekeeringhe badt sy haren kost, aenghesien sy arm was; maer hier inne verheughden sy haer om Godts wille, die rijk zijnde voor ons arm heeft willen worden. Bij aldien dat sy van iemanden ghenoodt was met hen te eten, soo nuttede sy met dancksegghinge de spijs, die sy met bedelen gehaelt hadde. Heeft oock seer dickwijls soo dienstmaerten als andere vermaent, dat sy haer leven wilden beteren; ende als de dienstmaerten haer vraeghden, waer sy den kost souden krijghen, heeft gheseyt: 'de dienstmaerten die Godt begheeren te dienen, is het alleen ghenoech de spille te drayen, ende van goeden wille te zijn.' Somtijds ghenoot zijnde van eene edele jongh-vrouwe Alijt Willemans, is sy de achter-deure inghegaen, sittende onberoerlijck op de torden, zijnde in den gheest ophetrocken: het welck die lieden, die haar kenden, bemerkende, en hebben haer niet willen verstooten. Seer dickwijls bleef sy ses oft meer weken in haer celken, hebbende haer ghemerck op Godt alleen, die alsdan haer de verborgentheyt sijnder wijsheyt openbaerde. Daer na komende uyt haer kamer, at sy verschimmelt ende hart broot ende dronck weye van melck, oft anderen slechten 1) dranck. Seven geheele jaren en heeft sy hare nature noyt voldaan met slaepen: in welcken tijdt sy veel bekoringhen van den duyvel heeft verdragen; die haer alnu met de ermen, alsdan met een ghetier by de mouwen trock, willende haer pels somtijds nemen. In dese bekoringhe seyde sy seer dickwijls: 'maect u van hier, ghy ellendigen Sathan;' hem voorwerpde sijnen val uyt den hooghden hemel inden afgront der hellen; het welck hy niet konnende verdragen, heeft haer van d'eene plaetse tot d'andere vervoert, somtijds heeft hy haer in de locht opgehnomen, maer heeft haer onghetuyst weder neder-gheset, overmidts Christus niet en wilde dat den boosen gheest haer eenigh hinder soude aendoen. Sy beminde boven maten de jonghe kinderen; den duyvel dit wetende, veranderde sy-selven 2) niet in eenen Enghel des lichts, maer in de ghedaente van een jongh kint dat weent, op dat hy alsoo het herte van dese maget moght trecken vande goddelijcke dinghen; maer sy dat wel wetende, seyde tot hem: „Gaet van hier, ghy boosen duyvel, want gy en zijt niet dien mijne ziele bemint."

Sy pleegh haer selven alle daghen te oeffenen in het overdencken van de passie Christi, ende die te verhalen: daer en-tusschen nochtans soo voeghde sy haer na den tijdt, ende na de kerckelijcke diensten. Waerom sy inden Advent overleyde de vierighe begheerten vande oude Vaders, verwonderende haer over de goetdheydt Godts, dat het hem heeft belieft te komen tot ons, ende van een maghet

1) Geringen.

2) Zich-zelven.

gheboren te zijn; ja dat meer is, daghelijsch in onse ziele te komen, ende daer in een wooninghe te maken, ist dat wy sijne woorden onderhouden ende hem ghetrouwelijck dienen. Sy overleyde oock de weldaden haer in het besonder vanden hemel om niet ghegeven, om dat sy eene bruyt ende dochter Christi was verkosen, daer af danckende den Heere, haer verwonderende over sijne groot-dadige wercken. Te Kersmisse overpeysde sy de groote oodtmoedigheyt Christi, sijne uysterste armoede, ende meer andere dierghelijcke dingen, die in haer verweecten eene overgroote soetigheyt des gheestes, ende haer sterckten om hem te loven ende te danken. Het is somwijlen ghebeurt, als sy in dierghelijcke overpeysinge ende soetigheyt des gheests besich was, ende haer met het kleyn Kindeken Iesus verlustighde, dat haer maeghdelijcke borsten op-swollen, ende melck gaven van Kersmisse tot Licht-misse.

Op dat selve Beghijn-hof van Delft was oock de boven-ghenoemde Lielta, eene maghet seer devoot tot Godt: dese vervult wesende met den H. Gheest, heeft aen Geertruyt voorseydt, dat naer een jaer in haer de wonden Christi in handen, voeten, ende sijde soudén ghedruckt worden: maer sy waerachtelijck ootmoedigh, ende haer alsulcke gratie onweerdigh kennende, heeft geantwoort: Van waer soude my dat komen, dat ick met aldusdanige gave soude mogen vereert worden? Ick kenne my eene groote sondaressé, ydel van alle deughden: bidde u daer-om, suster, en wilt met dusdanighe woorden uwen mont noch mijne ooren niet lastich vallen: nu ben ick met soo veel weldaden Godts overgoten, dat ick hem nimmer meer na sijne weerde en mach voldancken. Niet-te-min als het jaer ten eynde quam, ende den goeden Vrydagh aenstaende was, als Geertruyt in hare kamer met een aendachtich herte haer voor het Crucifix hadde neder-gheworpen, seer langhe biddende de onghemetén liefde Christi, waer door hy de alder-wreesté ende schrickelijckste tormenten des Cruys heeft willen verdragen; ende het selve in haer herte overpeysende, eensamentlijck den Heere lovende uyt alle haer macht ende sy nu overgoten zijnde met eene wonderlijcke devotie ende godtvruchticheyt, heeft ghevoelt dat met eene besondere ende boven natuerlijcke gratie de lick-teekenen vande wonden Christi in hare handen, voeten, ende sijde waren gedrukt. Ende na de goddelijcke beschouwinghe tot haerselven komende, heeft sy tot haer gheroepen met luyder stemme het Beghijnken Dievera, seggende: Komt, siet hoe groote gratie Godt my onwaardighe verleent heeft, niet door mijne verdiensten, maer door sijne overvloedighe goedertierenheyt. Dievera dit hoorende, is daer rasselijck toegheloopen, ende besiente dese teekenen, is verbaest gheweest over dit wonder, heeft Godt ghepresen ende ghelovet. Wt de wonden liep schoon suyer bloedt, ende dat seven mael des daeghts, op de seven ghetijden der H. Kercken; niet alleen dien nacht, maer op den lichten dagh, ende dat niet enen dagh, maer ten minsten tot des Heeren hemel-vaert. Dit bloedt heeft Geertuyt in [een] doeckken ontfanghen. Dit mirakel en heeft niet langhe konnen verborghen wesen; daerom niet alleen die van Delft, maer oock alle de omligghende ghebuereén zijn om het selve te sien, daer toe gheloopen. Dit heeft Geertruyt seer moeyelijck gheweest. aengesien de menschen seer beletteden hare gheestelijcke oefeninghen ende contemplatien, daer sy mede tot Godt ghetrocken, ende inden gheest opghetogen wierdt. Sy dan wetende dat alle menschen de vreese Godts van noode is, ende het en zy hem een ieghelijsch houde in de vreese Godts, dat sijn huys (dat is sijne consciencie) oft van sijne eyghen vleesch, oft van de wereldt, oft vanden duyvel haest om-gheworpen sal worden: oock vreesende dat sy in haer selve behaghen nemende, Gode soude moghen mishagen: overwegende dat de besoeckende schare, hare vereeninghe met Godt belettede, heeft Godt alsoo ghebeden: Ist dat het u belieft goeden Iesu, soo bidde ick dat dese litteekenen der wonden uyt mijn lichaem gaen, op dat ick van u niet gescheiden en worde, beginnende een wel-

behagen in myselfen te krijghen, oft van andere listen des duyvels bestormt te worden. Godt heeft haer verhoort, alsoo dat het bloet uyt hare wonden niet meer en vloeydde; maer de teekenen der wonden tot den laetsten dagh haers levens toe duerden.

Maer daer naer heeft sy ontrent haer herte groote pijn ghevoelt; want sy wiert bedwonghen te derven de soeticheydt, die sy wel eer ghesmaect hadde, als het bloedt uyt hare wonden weder te verkrijghen, ende heeft dickwijls alsoo ghesproken: Och oft my mijnen aldersoetsten bruydegom Iesus sijne wonden wilde weder gheven! Och oft het my mochte ghebeuren, dat ick sijne bloedighe wonden sienlijck in mijn lichaem mocht dragen! ick en soude hem niet meer bidden, dat hy die van my name! want ich hadde liever op een hooge plaetse (op dat sy alle dese wonden mochten aenschouwen, ende Godt loven) ghestelt te worden. Geertruyt hadde dese wonden ontfanghen in 't jaer 1340, ende heeft daer na noch achttien jaren geleeft, maer feer kranck van lichaem, alsoo dat sy ter kercken gaende, twee oft drywerf ghedwonghen was te rusten.

Al was [t] sake dat sy seer grof van lichaem was, sy was nochtans seer sober in het eten; het is op eenen tijdt ghebeurt, dat sy lust hadde tot kaes ende broot; ende siet, Godt beweeght eenen landtman die welcke ghenomen hebbende kaes ende broodt, is naer Delft ghegaen, niet wetende waer toe dat hy mede-droegh: maer als hy by het Beghijn-hof quam, Geertruyt inden gheest dit wetende, als was het dat sy den man niet en kende, noch den man haer, heeft sy Dieveram geroepen segghende dat sy den kaes ende het broodt vanden landt-man wilde ontfanghen. Sy ghingh terstont buyten, ende siet den man voor het Beghijn-hof, die den kaes ende het broodt brocht; ende sy seyde tot hem: Vrient, weet dat ghy daer ghekomen zijt, daer ghy door Godts bestieringhe toe wildet gaen; ende terstont leverde hy haer het broodt ende den kaes; ende gingh van daer. Ende Geertruyt heeft van dit brood ende kaes ghegheten, ende heeft Godt ghedancct.

Geertruyt heeft oock gehadt de gave der Prophetyen: want in het jaer onses Heeren 1351, als de Keyserinne met hare sone Hertoch Wilhelmus slach leverde by de Mase, was Geertruyt voor-wetende het perijckel het welck aenstaende was: want sy was doen ter tijdt met hare susters in de stads kercke; alwaer sy haer met haer gansch lichaem ter aerden worpende, heeft de susters vermaent dat sy souden bidden. Want alsnu (seyde sy) wort den slach ghelevert by de Mase, ende het is tijdt om te bidden. Een weynich tijds daer naer als den slagh was ghedaen, heeft sy tot de susters gheseyt. Laet ons den Heere loven, want de onse hebben de victorie: Sommighe Beghijnen seer onlanckx bekeert zijnde, beweenden inde kercke met groot berouw hare sonden. Dit wist Geertruyt inden geeft; dese heeft sy t'huys komende met dese maniere vertroost: Al ist saecke dat ghyliden, mijne susters, met u quaet leven den Heere seer hebt vergramt, wascht uwe sonden met tranen af, ende hout u noch een weynich tijds in benautheden: Ick door den mondt vanden Almoghenden versekere u, dat daer niemant en sal verdoemt worden. Sy somtijds sittende in hare celle heeft voorgeweten, dat het landt, in perijckel was, overmidts den overvloedt vanden Rhijn. Sy daerom haer met hare andere Begijnkens tot het gebedt beghevende, ligghende kruys-wijse op de aerde, heeft het perijckel afghekeert. Daer is oock somtijds tot haer ghekomen eene vrouwe Elisabeth, die anders dickwijls tot haer pleegh te komen seer cierlijck ghekleet, lichtveerdigh, ende wereldtsch van manieren. Dese vrouwe haer vraghende, met wat middel het rijk der Hemelen te verkrijghen was; heeft haer gheantwoort: Geloof my, dien dagh sal komen, dat gy de werelt een kruys sult wesen, ende de werelt voor u oock een kruys, ende het is alsoo gheschiedt; want sy is met eene ghe-raecktheyt alsoo gequelt gheweest, dat sy kreupel zijnde, op krucken gaen moeste.

Sy wist oock veel verborghen dinghen, die toekomende waren, ghelijck haren

Biechtvader Nicolaus van Hodenpijl 1) metter daedt bovonden heeft. Desen was eenen godvruchtigen Priester ende Capellaen vande oude Kercke, de armoede soo beminnde, dat hy, zijnde uit sijne kennisse ende vrienden, ghingh van deure te deure sijn broodt bidden, een man weerdigh door wien Geertruyt tot alle deughden soude onderwesen worden. Als hy dan met Geertruyt van Theodoricus van Renen was sprekende, die nu met sijne vyanden vereenicht was, in het laetste van hare t'samen-koutinghen seyde Geertruyt tot hem, dat Theodoricus noch van sijne vyanden soude vermoort worden. Het welck Nicolaus verwonderende, tot haer wederom seyde, dat hy met sijne vyanden vereenicht was, ende goede vrienden waren; soo heeft sy daer op gheantwoort, dat het voorseker gheschieden soude, ende dat seer haest. Ende siet, Theodoricus gaende buyten de poorte van Delft, wordt door listigheydt van sijne vyanden omgheset, ende wordt met sulcke wreetheydt van henlieden vermoort, dat men sijne leden van malkanderen gesneden, in mandekens naer huys moeste dragen. Het welck Nicolaus hoorende, heeft voortaan meer gheacht het ghene van Geertruyt wiert geseyt. Desen Nicolaus heeft daer na een huys binnen Delft willen koopen; ende als hy dit aen Geertruyt te kennen gaf, heeft sy het hem ontraden: segghende dat hy seer haest de huysen beter koop soude krijghen. Het welck gheschiet is; aenghesien de selve stadt beleghert wiert, op welcken tijdt de heylige Geertruyt deser wereldt overleden is.

Aleydis Willemans eene edele vrouwe, daer wy boven af gheseydt hebben, vreesende het schrickelijck oordeel Christi, ende d'eeuwighe pijnen der hellen, quam dickwijls tot Geertruyt, haer biddende dat sy aen Godt wilde verwerven verghiffenisse voor hare sonden, op dat sy met de godloosen niet en soude verdoemt worden. Sy is somtijden ghekomen in het kamercken daer Geertruyt in de beschouwinge Godts was opghetogen; ende als sy weder tot haer selven ghekomen was, heeft sy met luyder stemme tot Aleydis gheseyt: Siet ick versekere u door de bermhertigheyt Godts, dat ghy vry sult wesen van de eeuwige verdoemenisse. Door welcke woorden haer Aleydis niet weynigh en vondt ghetroost, ende heeft Godt ghedanckt van sijne goedertierne bermhertigheyt. Dit heeft haren man oock van haer begheert, om het selve van Godt te verkrijgen; maer Geertruyt heeft wijselijck geantwoort, dat sy hem dit niet en konde beloven, ten waer het haer eerst vanden hemel gheopenbaert ware.

Als Geertruyt nu veel jaren onder de Beghijnen hadde ghewoont in eene wonder vierigheyt der devotien, ende in eene groote strafheyt over haer-selven; soo is sy ghekomen tot den dagh wanneer sy soude gaen tot haren hemelschen bruydegom, van den welcken sy dickwijls seer soetelijck pleeghe te spreken, ende seer devotelijck op te dencken, midtsgaders soetelijck te singhen. Sy dan ontfanghen hebbende de rechten van de heylighe Kercke, heeft tot de andere Beghijnen gheseyt: Mijne Susters, ick reyse naer huys. De susters meynende dat sy overmits de pijn van hare sieckte, aldus buyten haer selven sprack, seyden dat sy t'huys was: heeft daerom met een goet verstant gheseydt: Geensins en ben ick t'huys; maer daer wil ick wesen daer de straten beleyt sijn met finen goude. Ende dit gheseydt hebbende, is korts daer na, haren gheest Gode bevelende, in vrede gaen rusten; hare vingheren aen hare handen schenen yvoiren vingheren te wesen. Sy is ghestorven in het jaer onses Heeren 1358, op den heylighen dry Koninghen dagh, ende haer lichaem is begraven buyten de deure des torens van d'oude Kercke tot Delft, aen de Zuyt-sijde; want de Beghijnen van Delft en hadden alsdoen noch gheene Kercke, noch kerck-hof.

1) *Oudheden en Gestichten van Delft*, enz. blz. 37.

Met de doodsche oppervlakkigheid, die, 25 jaar geleden, bij de verschijning van dit verhaal, de meeste organen der Hollandsche Letterkundige Kritiek, als haar kenmerk, tegenover de wijsgeerige Duitsche, vernuftige Fransche, en zaakrijke Engelsche, nog schenen na te jagen, heeft men *Geertruide van Oosten* in de maandschriften zoo veel mogelijk ontheilgd. Aan de éene zijde heeft het platste fysiologisme de ascetische reinheid der geschetste figuur naar hartelust geschonden; aan de andere heeft eene waardiger, doch even min diepgaande, religieuze ethiek ge- waarschuwd tegen den gevaarlijken inhoud van een verhaaltjen, dat de zelfde kritische stemmen de goedheid hebben gehad, als kunstwerk te prijzen. — Wij hebben daar eenige regelen op geandwoord, minder om eene antikritiek te be- proeven, welke, uit velen hoofde, vruchteloos zou zijn; maar veeler om onzen kritischen mannen (die door hoogheid van toon meenen te kunnen goedmakeu wat hun aan diepte van inzicht en opvatting ontbreekt), gemoedelijk aan te zeggen dat zij blijk gegeven hadden volstrekt niets te weten van een der belangrijkste levens- verschijnsels in een der krachtigste tijdperken der menschengeschiedenis. Men wilde een figuur als Geertruide van Oosten meten met den maatstaf der treurigste snij kamerfilozofie, die in een menschenoog niet anders ziet dan dat oog, en geenszins den spiegel der ziel; met den timmermansduimstok, — die in een architektoniesch *détail* nimmer de evenredigheden voelt des grooteren geheels; met het verstand eens onopgevoeden, — die onder geen enkelen tastbaren vorm het hooger zinnebeeld vermoedt eener onzichtbare waarheid, noch daarin het *kenmerkend* voortbrengsel ziet eens ontzettenden Scheppers! Die goede lieden weten van geen orde, geen stelsel, geen organische geheelen, slechts in enkele deelen waar te nemen. Die goede lieden zien in een vlag slechts een grooten *foulard*, in een kruis niets anders dan een stok met zijn dwarsstok, en, ter Katakombe, in een visch, een — visch! — Eer men, intusschen, van de hoogte zijns recensentenzetels minachtend neêrzielt op mystiek — behoorde men zich met de Mystiek, ten minste door het lezen van éen boek, bekend te maken. Die het werkjen (!) van J. Görres 1) niet van stuk tot stuk weet te vernietigen — die niet bewijzen kan dat de tijdgenoten van Ste Chris- tine de Wonderbare 2), alle, dwazen of bedriegers zijn geweest, onthoude zich van in te stemmen met de onfatsoenlijke stellingen, die een half-gesluyerd rationalisme, ter gelegenheid onzer bewerking van het Delftsch Begijntjen, heeft uitgesproken. Görres is wezenlijk een zoo onaardig Auteur niet; de Heeren letterkundigen moesten hem toch lezen, al ware 't alleen om er zich in hunne konferentiën mee te vermaken. Onze schuld is het niet, dat de man soms wat luid spreekt. Bij voorbeeld:

„Hoe heeft men den moed thands, op zoo'n ongelegen tijd, met iets mystieks voor den dag te komen, da doch dieser Artikel längst erledigt ist, und die Delinquentin auf der Bibliothek in Dresden unter der abschreckenden Rubrik; *Philosophia falsa et fanatica*, seit des seligen Adolungs Zeiten, im Zuchthaus sitzt? Der Ursachen sind vielerlei.... Zuerst: es läßt seit geräumer Zeit ein so fataler Höllenstank von Schwefeldampf und arsenikalischen Knoblauchduft auf Erden sich verspüren, dasz die Mofetta allen honetten Christenmenschen den Athem versetzen will. Viele lieben den Ruch; er prükelt ihnen angenehm in der Nass, befördert die schleimigten Absonderungen, und bringt ihre Lebensgeister in eine fröhliche Bewegung; das ist Natursympathie: *simile simili gaudet*. Andern aber

1) *Die Christliche Mystik* von J. Görres, Professor an der Königlichen L. M. Universität in München Regensburg und Landstreet. 1836. V. Th., 6 Bände.

2) *Leven van Ste Christina de Wonderbare*, enz. uitg. door Prof. J. H. Bormans. Gent, 1850.

Wozu auch der Verfasser dieses Buchs gehört, ist der Schwaden verhaszt wie Tod und Pestilenz, und die böse Grubenwitterung liegt wie Kobold und Alp drückend auf ihrer Brust. Da wolte ich denn vorerst nur ein wenig mit Heilthum räuchern, und etwas Luftzug machen; zur Erleichterung und Erfrischung der Beklommenen; freilich wieder den Andern zum Verdrusz; die aber werden sich die kleine Beschwer mit dem Kirchengерuch doch wohl-fallen lassen, da ja auch wir Andern ihre *Assa foetida* hinnehmen müssen."

DE ORGANIST VAN DEN DOM.

— A. D. 1483. —

Viderunt oculi (ejus) salutare tuum, quod parasti
ante faciem omnium populorum.

(Zijne) oogen hebben uwe zaligheid gezien, die Gij
bereid hebt voor het aangezicht van alle volkeren.

LUCAS II, 30, 31.

AAN MEVROUW

M. A. HENDRICHS-MOORMANN.

1848.

Agnes Moormann huwde, als weduwe van August M. Hendrichs, den advocaat Mr. S. P. Lipman (geb. Londen 1802) na diens, toen veelbesproken, overgang tot de Katholieke Kerk (1852). Zij woonde te Amsterdam, en te Hilversum op „Wisseloord,” waar Lipman overleden is (7 Juni 1871). Thijm behoorde er tot de huisvrienden, vooral wanneer hij daar 's zomers op „Heuvelrust” vertoefde (1860—'73). Zij was 29 October 1844 bij de gasten op de zilveren bruiloft van Thijm's ouders.

DE ORGANIST VAN DEN DOM.

I.

Vele jaren achter-een had meester Janes, de blinde organist van den Dom, een jongskens tot geleider gehad, wanneer hij zich, door de duistere kronkelstraten of langs de hooge grachten der oude bisschopsveste, naar de kerk begaf. Maar het jongskens was een man geworden; en al had meester Janes gehoopt, dat deze vernuftigste en goedhartigste der scholieren, die hij den kerkzang leerde, zich in rijper leeftijd, geheel aan de Kerk zou hebben verbonden — 't was toch onzeker, of de Voorzienigheid den arbeider in 's Heeren wijngaard de stad van Utrecht tot werkplaats zou aanwijzen, en de beide vrienden niet scheiden zou. Bovendien — de wekelijksche spaarpenningen, door den blindeman opgelegd, waren, na twaalf of dertien jaren van ontbering, niet toereikend, om den jonkman te Leuven in de H. Godgeleerdheid te laten studeeren, en de hoogte te doen beklimmen, waar Janes zijn leerling wel eens op gewezen had. Nu trok een rijk en edel Heer zich den vriendelijken weesknaap aan; en de Heer, een man van het zwaard, wilde niet, dat de jonkman uitsluitend een man des gebeds en der leering zou worden. De blinde Orgelspeler beried zich dan, en zeide: „Jacob! ik heb dikwijls met zorg mijn stervensuur te gemoet gezien — voor het geval, dat ik u zonder toevlucht zou achterlaten. Jacob, mijn kind! de goede God heeft gewild, dat gij voor zijn Rechvaardigheid strijden, in plaats dat ge zijn Wijsheid verkondigen en het offer zijner Liefde bedienen zoudt. Ga, mijn

kind, dan in vrede, en onder de schutse van Gods lieve Heiligen!" De knaap kwam in den krijgsdienst, en stierf een vrome, maar vroege, krijgsmansdood.

Van dat het jongskens hem verlaten had — zag men meester Janes nog even welgemoed, even rustig en vrolijk als te voren, zijne morgen-, middag-, en avondwandelingen doen naar den Dom; maar de kleine jongens en meisjes uit de buurt, die naar hem heen liepen en hem bij de hand vatt'en, en om een gesneden heiligjen of doosjen, een houtskoolschrapjen of knipseltjen vleiden, die hij, op het gevoel af, zoo aardig wist te maken, werden nu wel eens onvriendelijk aangebromd door een kleinen gebaarden hond, die den blinde aan een koord vooruithuppelde. — Vier jaren had 'et hondtjen trouw zijn dienst gedaan — toen het begon te kwijnen en, na weinige dagen lijdens, stierf.

Meester Janes weigerde met een half droevigen glimlach, toen een medelijdende choorknaap hem een plaatsvervanger voor het poesbaardtjen aanbod. „Och," zeide hij, „ik heb den weg nu al zoo veel jaren gegaan, dat ik hem wel ken — en hij mij." Ook had Heer Gijsbert van Brederode, Proost in Nieuw-Munster en Elekt tot het Bisdome, voor hij naar elders toog, een verblijf aan den goeden Organist verschaft, achter het Bisschopshof; zoo dat het voor dezen, sinds toen, maar een stapjen was — van zijn woning naar het Munsterkerkhof, en de hoofdkerk in; van welker kleinste zijdeur, die in verband met het orgel stond, hij den sleutel steeds bij zich droeg.

Men zou zich vergissen, indien men meende, dat in de weigering van meester Janes de minste zweem was eener wanhópige gelatenheid, bij de verliezen, waarmee hij geslagen werd. O neen! zijn hart lag op zijn gelaat — en dat gelaat was zoo kalm, zoo vergenoegd, als de voren, welke smarten van vroeger dagen er in geploegd hadden - de van zelve wat weemoedige uitdrukking der blindheid - de zachter levensgloed des ouderdoms, die door een geelachtige kleur en uiterst magere vormen niet werd geloochend - slechts toelieten.

Zeven winters en zeven zomers hadden hun bloemen beurtelings op de donkergekleurde hooge vensters der Domkerk geblazen of doen tieren in de open plaats der Abdij van St

Paulus, sinds meester Janes, die ze niet anders gewaar werd, dan in de sneeuwveders rondstuivende langs zijn kaproen, of in de geur, die hem uit de kloosterdeur soms te gemoet speelde — met een eenvoudigen rietstok tot geleider, ter kerke ging. Wanneer hij uit het naauwe straatjen kwam, dat het Bisschopshof van de Salvatorskerk of Oud-Munster scheidde, was hij naauwkeuriger uurwijzer voor de geestelijke bewoners en burgerlijke omgeving van de vier, vijf Godsgeestichten, die op dit punt der stad elkander belendden, dan de klok van den Dom zelve; slechts wen hij zijn plaats op het orgel had ingenomen, gebeurde 't somwijlen, dat hij zijn tijd van gaan, ja van eten en rusten, dat hij de gantsche waereld vergat.

De burgers konden zich kwalijk begrijpen, hoe Janes dus lang kon zitten spelen, en zingen met halver stem, terwijl de kerk reeds ledig was, en vaak des avonds nog uren na het blusschen der kaarsen en lampen. Eenige zijner leerlingen, knapen der schole, welke door het Kapittel van St. Maarten aan de kerk gehecht was en van de Kanunniken onderwezen werd, bleven soms, na den afloop der les aan het kleine orgel, stil zitten luisteren en toezien, uit een hoek bij een der pijlerbundels, die, van de zoldering des orgels af, nog weder een aanzienlijk eind omhoogrezen, alvorens het schemerachtig gewelf van de middenbeuk der kerk te helpen schragen. Dan schoot de zon haar laatste roode stralen door de geschilderde glazen bezielend neêr op de figuur des blinden Orgelspelers, wiens eerwaardig hoofd, met luttel graauwe haren omkranst, helder verlicht afstak op de duisternis, die de ruimte rondom het orgel vervulde. Dan begon hij doorgaands, gants in elkander gedoken, met gekromden rug over de toetsen gebogen, een zachte en treurige melodie te spelen; en fluisterend ontgingen aan zijn mond eenige weinig verstaanbare woorden als vertaling der uitgebrachte orgelklanken. Als een dichte vlucht, van blanke duiven, ontvloden de statige of zangerige akkoorden zwevend of klapwiekend aan het orgel, en gingen zich in de holle ruimte der kerk verspreiden, vermengen, en eindelijk daarginds boven het outaar, als in God gewijde zuchten, wegsterven. (Men herinnert zich, dat tóen het plein, hetwelk thands tusschen den toren en de kerk

gevonden wordt, niet bestond, en door de volle lengte der kerk het choor en de dwarsbeuken met den toren vereenigd waren.) Langzamerhand verhief zich dan het spel van den blindeman. 't Scheen den vroom-aandachtigen kinderen toe, of naar mate dat de avondschemer de vormen van hun goeden meester minder duidelijk omtrok — zijne figuur daarentegen meer verlicht werd, als door een gloed, die werd geboren tusschen hem en zijn speeltuig. 't Was of dit laatste eene kneedbaarheid onder de vingeren van den bezielde speler aannam, die er hem tonen uit deed voortbrengen, in kracht, of in fijnheid, in omvang, of in rijkdom van schakeeringen, het gekende vermogen eens orgels ver te boven gaande. De meester werd als één met zijn orgel. Naar mate, dat de melodie zich verhief en, van de teëre klacht der geboeide ziel, in het smachtend, het vurig, het luïd schallend lied van den met geweld tot zijn God opsteigerenden geest overging, rees ook zijn lichaam uit den gedrukten, den verworpen toestand op, waarin het plach te verkeeren; zijn voorhoofd scheen het gewelf des Hemels te willen doordringen; zijne uitgedoofde oogen schenen blikken te vinden om tot de Godheid op te varen. 't Was of hij zweefde voor het speeltuig, en toch bewoog hij met een ongekenne vaardigheid en veerkracht de toetsen en pedalen, die den innigen galmen zijner ziel ten echo beloofden te zijn, ja soms eene uitdrukking gaven, die hem nog hooger begeesterde, die als een nieuw en vruchtbaar zaad in zijn gemoed viel, om een nieuwen rijkdom van klankgebloemde met weelderigheid te doen ontspruiten. Soms ook loste zijn gevoel zich op in een zachte, schier eentonige, maar onophoudelijke bruising van geluiden, dan beefden zijn klamme vingeren over het klavier; zweetdruppelen vloeiden hem langs het gloeiend wezen, terwijl hij met effen voorhoofd en wenkbraauwen, en strakstaande oogleden, de lippen vooruitbracht, als om er den dauw eener bovenaardsche muziek, door niemand dan hem-zelfen gehoord, in op te vangen. En uren, uren lang, al fluisterend en zingend, en soms ook in krachtige galmen losbarstend, die het kerkgewelf doordaverden, herhaalde hij: „*Deus meus et omnia!*.... *Deus, Deus meus et omnia!*” Mijn God — en mijn al! Huiverend van ontzag, bevangen van een gevoel, dat zij zich niet wisten te

beschrijven, zaten dan de kinderen in hun schuilhoek en vouwden onwillekeurig de handen en baden een Onze Vader. De lichte schuring hunner voeten over de steenen draaitrap, waarlangs zij zich verwijderden, wekte hem dan gewoonlijk op uit zijne verrukking; althands wanneer het knaapjen, dat de blaasbalg trad, niet ingesluimerd was, en dit den kunstenaar reeds tot zich-zelfen had gebracht. Met de grove mouw van zijn tabbaart wischte hij zich dan het aangezicht; sloeg nog eens zijne doffe oogen ten Hemel, zegende met de voorste vingers der rechter hand het klavier, en haastte zich huiswaards.

En zijn te-huis? — Die hem in zijn kamer werkzaam gezien had — zou niet gedacht hebben: hoe ongelukkig is het — blind aan beide oogen te zijn! Hij had een vrij ruim vertrek, met een hoog licht. Op de tafel tegen den dam, die twee van onderen met luiken gesloten vensters scheidde, stond een ebbenhouten kruis, met ivoren Christus; ter wederszijde van de tafel een lederen vouwtaboeret; in den linker achterhoek van het vertrek was zijn eenvoudig leger, met bruine wollen gordijnen omhangen; daarneven stond een knielbank en hing een wijwaterbakjen met palm en rozenkrans, terwijl de gewitte muur overigens met een St. Franciskus in puntboogvormige lijst, een gesneden beeld der H. Maagd tusschen twee kandelaars, en een paar teekeningen in honigverw versierd was. Een kleine notenboomen kast met open vakken en deurtjes — waarin eenige lange jaren gebruikte boeken — stond bij het venster; daartegenover zag men een draaibank met eenige werktuigen; een ijzeren, doch nimmer ontstoken lamp hing van den zolder af, een kleine harp aan den muur, en op de reeds genoemde tafel, vond men gewoonlijk nog de bouwstoffen of laatste voortbrengsels van den arbeid des werkzamen blinden. Men moest hem dan ook gadeslaan in deze huishouding — hoe juist zijn greep, hoe vast zijn tred, hoe naauwkeurig elke handeling was, en hoe hij de oogen wendde naar al wat hij deed, als in de dagen, toen hij nog niet van het gezicht was beroofd. Meestal neuriede hij, onder het snijden, schrijven, of teekenen, een vrolijk wijsjen; dikwerf greep hij naar zijn harp — maar de herinnering, dat er geen orgeltonen uit te trekken waren, deed

ze hem meest spoedig weêr uit de handen leggen. En 's Saturdaags, voor hij naar de vesper ging, stak hij een waskaarsjen op bij het beeld der *Consolatrix afflictorum*. Maar eigenlijk gezegd — beschouwde hij zijn thuiszijn als verloren oogenblikken — en zijn te-huis, zijn eigenlijk te-huis was onder de hooge gewelven, te midden der Martelaars en Oudvaders, in de lichtlijk met wierook doortrokken lucht der Domkerk, en bizonder op de bank van zijn dierbaar orgel, zijn zielespiegel, zijn tweede hij-zelf, het speeltuig, waar hij zich onophoudelijk in uitstortte. Hij had dat orgel nooit gezien — en toch hij kende het beter dan iemand in het gantsche Sticht, en beter dan hij iets ter waereld kende. Hij kende niet alleen het groote kunstwerk in zijn driedigden slanken en rijk versierden vorm — maar onderscheidenlijk de deugden en gebreken, en het voorkomen, van al de duizend pijpen, en desgelijks van de toetsen, registers en pedalen; hij droeg steeds een dwaal bij zich of een vlerk, om de minste stofjens van het speeltuig zelf op het gebeitelde houtwerk af te wisschen; ende talrijke beeldtjens en ornamenten, vooral Ste Cecilia met haar orgel ter linker-, en St Maarten te paarde ter rechter zijde, werden door hem bemind en onderhouden, als kinderen door eene teder zorgende moeder.

Maar van Augustus des jaars onzes Heeren 1482, tot omstreeks een maand later van het daaraanvolgende jaar — wat mag oorzaak zijn, dat meester Janes veel minder ten orgel klimt? en wanneer hij zich nog somtijds naar de kerk begeeft, dat hij dan niet den moedigen tred heeft van een man, die weet welke taak hij in de waereld vervullen komt — maar dat hij bukkend voortsliipt, en met onzekere schreden, half schichtig, binnentreedt, als een ware blindeman — doch dan géén Organist van de Domkerk, maar een schooier? — En hóe komt hij zoo ernstig, ja, droef bijna te moede, als of hij met den goeden vader in den Hemel en zijn gemeenzame vrienden, die in de glansen van het Eeuwige Licht uitrusten van hun aardsche pelgrimaadje, in onmin verkeerde; als of hij nog iets anders vreesde dan zijn God te beleedigen, en of hij het beste gedeelte zijns levens niet had doorgebracht, met het bidden om de genade van in geen doodzonde te vervallen? De oorzaak hiervan is deze: is de zelfde,

die de klokken, welke tot het gebed plachten te roepen, stom heeft gemaakt, die den koster verzuimen doet, al slaat de stadsklok het uur der Diensten, de kaarsen aan te steken, en het misboek open te slaan; die de groote feesten laat aanlichten, en houdt de kerkdeuren gesloten, en geeft hier en daar slechts een in zijn tabbaart voortwandelen en zijn brevier biddenden Kapittelheer of kloosterbroeder te beschouwen — voor de plechtige processie van honderd priesters, met prachtige kazuifels en choorkappen en witte alben of nederig monniksgewaad: van duizenden burgers, en vele flambouwen en vanen, en het teeken onzer verlossing vooruit, en den Bisschop met het Hoogwaardig onder den fluweelen hemel in 't midden; — de oorzaak, die de halve stad doet bidden en weenen — terwijl de wederhelft mokt en vloekt en plannen smeedt en bloedvergiет, en op zeker oogenblik den Bisschop haar gevangene maakt en op een hooikar wechzendt uit haar gebied: 't Interdikt van den H. Vader Sixtus den IVe; het Banvonnis, tegen de Utrechtenaars uitgesproken, die ongehoorzaam zijn geweest aan de bevelen der Kerk; het Banvonnis, dat Gods huis gesloten heeft! Men stelle zich voor, hoe onze meester Janes onder omstandigheden te moede was, die hem zijn arbeid en zijn vermaak, zijn Godsdienst en zijn tijdverdrijf, die hem zijn poëzie, zijn leven betwistten en half ontnamen. Wel hield hij zijne zangschool — maar wie kan dat met lust doen, met kracht, met geduld, als er geen gebed, geen gezang aan vooraf is gegaan? O, wat placht hij des Saturdaags die schoone Litanie met een ziel, met een zalving, met een uitdrukking te begeleiden, wanneer de *stella matutina*, de blinkende Morgensterre van den Nieuwen Dag, de *rosa mystica*, de geurige Roos uit Jesses stam, werd toegesproken, wanneer de *virgo virginum*, de *mater amabilis* vereerd werd en om voorspraak gesmeekt bij haar beminden Zoon! Thands — niets van dat al! De stem zijns orgels bleef dan ook spraakloos; de kerk leêg: de ziel van Janes kwijnende. En toch kende hij niets van die weeke droefheid, welke voor een later, beschaafder, deels meer, deels minder spirituëele eeuw bewaard bleef. Het gemoed van den Organist bleef kalm, en even zeer zijn wezen. Zelfs dacht hij niet altoos aan zijn gemis — doch meest, wanneer hij in zijn

kamer was, en zich dan soms herinnerde, hoe het kwam, dat de handen hem verkeerd stonden voor ieder werk — doordien, namelijk, dit het uur was, waarop hij het smeekgebed „*Defensor*” of den hymnus „*Tantum ergo*” plach te spelen.

II.

In de maand Augustus van het jaar 83 werd Utrecht belegerd door Aartshertog Maximiliaen, met oogmerk om den verdreven Bisschop, Heer David van Borgondië, op den bisschoppelijken stoel te herstellen. Vreemd en onheilspellend klonk Janes en allen ouderen van dagen nog steeds het gedruisch der ijzeren kogels in de ooren, die met het pas honderd jaar in beperkt gebruik zijnde buspoeder uit zware slangen en mortieren tegen de vesten der stad werden geworpen. En toen hij den zesden September een dofdreunend hoefgetrappel waarnam, riep hem een schoolknaap in 't voorbijgaan toe: „dat dit het leger was van mijn Heere Maximiliaen, den Hartog, die met de Hollandsche Kabeljauwen de stad binnentrok, over de breede brug,” waar de belegerden, als vredesvoorwaarden, hunne gracht meê hadden moeten overdekken. Daar hadt ge gewoel en gejoel, en levendigheid van allerlei aard, en Janes herinnerde zich de dagen toen hij aan zoo iets deel had genomen; en als hij niet zoo dicht aan het graf had gestaan, en niet zoo innig gewenscht had naar Gods heerlijkheid, dan zou het hem bijna gesmart hebben, dat hij blind was, en dien luisterrijken stoet niet bewonderen kon.

Ondertusschen werd er dien eigen avond nog een dienaar des Bisschops, die zijne stad weder was binnengegaten, tot meester Janes gezonden, met uitnoodiging voor dezen, om zich over een uur in het Hof te bevinden. De bode vond den Orgelspeler, na hem in zijn woning en in den Dom gezocht te hebben, bezig met zijn avondgebed in de krocht of onderaardsche kerk van den Salvator, gezegd Oud-Munster, waar het Zwarte Kruis hing, dat het der Genade van den Almachtigen God en Vader behaagd had, in den fellen brand van 't jaar 1148, ongedeerd te midden der vlammen te doen in stand blijven — toen de Kapelle van het Kruis, ja een groot gedeelte der stad in de asschen werd gelegd.

Hier stoorde de Bisschopsdienaar den Organist in zijne devotie, en bracht hem den aanzoek van zijn Heer; terwijl hij niet naliet er bij te voegen, dat het was om Hertoge Maximiliaen, die een groot liefhebber der muziek ¹⁾ scheen, en gezegd werd de kunst te hanteeren, genoeg te geven, en voor hem op het orgel te spelen.

„Wél,” zeide meester Janes, „wat zoû ik doen in zulken doorluchtigen kring, en voor zulke ooren, gewoon aan het allereêlste, aan de bevallige waereldsche liederen, die ik vergeten heb, en belust op een kunst, die meer beschaafd en vernoegender is dan de mijne! Dat zoû den Hoog Eerwaardigen Heer Bisschop en Hooggeboren Vorst Maximiliaen, oprecht gesproken, gants te leur stellen, — vooral,” voegde hij er met een onschuldig schalken glimlach bij, „na de maaltijd, waarin zij hun lichaamskrachten hebben ververscht, en nu ook wat uitspanning voor den geest verlangen. Neen, meester Guïdo! in trouwe, raad dat den Hoog Eerwaarden af.”

— „Wél gij simpele!” hernam Guïdo; „voorwaar, ik begin haast aan de subtielheid van blindemannen te twijfelen! . . . Geloof mij,” voer hij voort, berouw hebbend over dit harde woord, door den lichten blos van Janes niet gewettigd: „geloof me, meester Janes!” en al sprekende met halve stem, voerde hij hem naar buiten; „gij doet er u-zelfen geen voordeel meê — met zwaarigheid te maken. Zie, ronduit gesproken — menig één, die weet uit wat goed deeg uw hart gekneed is, doet het leed, dat gij in zulke mizerie en hulpeloosheid verkeert. Menig één, en ik-zelf . . . (hoe excellent hebt ge mijn jongen toch den „*Stabat mater*” niet leeren zingen!) . . . ze zeggen te-gader: Dat is, bij St Maarten! toch niet wel van het Kapittel, dat de Heeren niet wat meer aan Janes doen.”

Blinde Janes maakte een beweging met de hand: „Ik woon immers voor niet!” zeide hij zacht. „God zegen Heer Gijsbrecht van Brederode!”

Guïdo: „Nu, laat dat zoo zijn! Maar ziet ge — tegen u in vertrouwen gezegd: zijn Hoog Eerwaardige zal tot den Hartog voor u spreken, en die is hier nu Heer, en die bezorgt

1) Cuspinianus.

u des noods tot een prebende ¹⁾ in Oud-Munster tóe . . . haha!" Guido schaterlachte en zag hierop den blindeman doordringend aan.

Deze schudd'e het hoofd en zeide: „Waarom aldus te spreken, Guido? Hebt gij ooit gezien, dat ik iets verlangde, buiten hetgeen mij door Gods goedheid ten deel is gevallen? Waarom zegt ge toch, dat ik in mizerie ben? — Had ik dan niet alles kunnen verkrijgen, wat ik wenschte — mids ik het gewenscht had?"

Guido zett'e groote oogen op.

„Ieder kan alles wel krijgen," hernam de blindeman, „of althands er naar streven; en dat is het halve genot — want krijgen, neen, dat doen we niets: maar ik heb de gracie gehad, dat mijn Engelbewaarder mij gezeid heeft, wat het beste te verlangen was, en het meeste te genieten."

Guido, die den arm van meester Janes hield, sloot zich vaster en met belangstelling aan zijn zijde. Zij versnelden hunne schreden eenigszins, die leidden door de eerste, de beste straten. Janes scheen zoo verlangend tot spreken, dat hij vergat wáar en tot wien. Hij bewoog met levendigheid zijn wandelstaf, en vervolgde, het gelaat recht voor zich uit, zijne mededeelingen.

„Dat was een belangrijke dag. Maar ik had ook al wat beleefd! Mijn vader was een Ridder, die nog onder Hertog Philips van Borgondië, met wien hij bizonder bevriend was, gestreden heeft; ik-zelf ook ging toen ten oorlog, jong zijnde. Mijn vader — helaas! waarom kan ik hem niet zegenen, met de eerbiedige teêrheid van den zoon, bij des Christens liefde! . . . hij nam deel, onder Heer Roelant van Wtkercken, Kapitein van den Hertog, aan den tweeden strijd voor Alfen ²⁾ tegen de Hoekschen. Verrukt op het zien van Vrouwe Jacoba, die persoonlijk in den strijd was, . . . verried hij zijne vrienden, . . . en des Hertogen heir werd deerlijk geslagen, terwijl mijn vader (vreeslijke vergelding!) overleed aan de gevolgen eener wonde, die hem zijn hoofdman, Heer Roelant, eigenhandig had toegebracht. Mijne moeder stierf van verdriet. Ik, die

¹⁾ *Præbende* of *preuue*; de opbrengst van een kanonikaat, soms ook aan waereldlijke personen gegund.

²⁾ Meiavond, 1426.

aan geen Vorst bij banden des bloeds, noch eede, noch tegenheid verbonden was, en slechts naar de glorie dorstte der avontuurlijke ridderfeiten, ik woonde, weinige jaren na de dood der ouders, een steekspel bij, door de vrienden van Gravin Jacoba, ter harer eer, te Sint-Maartensdijk gehouden.

„Daar was een meisje, . . . dat ik liefhad, onder de toeschouwers, en een jonkman onder de kampioenen, dien ik in die tijd haatte — om dat ik hem als een ondeugd aanrekende, wat ik in mij-zelfen geneigd was een deugd te noemen: zijne liefde, namelijk, voor haar, die ik beminde, en die mij haar trouw had verpand. Maar ik wilde mij voor goed aan de vervolgingen van den jonkman onttrekken, en ik zeide: — Jonkheer, zei ik tot hem, ik hang mijn geluk aan de punt van deze speer! — Dat is een gladde spijker, was zijn andwoord. — Te beter zal hij door een trotsche borst gaan, hernam ik met den moed, die kracht op alle wapens en liefde bij roemzucht weten in te boezemen. Wij staken met lansen op elkander, en ik werd voor dood uit het renkrijt gedragen. De Jonkvrouw, die wij beminden, vernam het ongeval, en snelde mij te hulp; zij erkende zich niet door onze afspraak gebonden. Zij weigerde mijn verwinnaar volstandig. Doch drie maanden na onzen kampstrijd, werd zij, ter jacht uitrijdende, door een pijl getroffen, doodelijk getroffen, . . . waarop gesneden stond: *noch hem, noch mij!* Ik zocht de afwassching mijner bevleete eer en den troost mijner droefheid in de geleerdheid der boeken. Ik kan mij die tijden, die schoone tijden nog zoo levendig herinneren, toen ik zien kon — uit beide mijne oogen! O wat heerlijke, fijne, schilderstukken in die kloostergeschriften, en gebloemde, met goud en kleuren afgezette lijsten op dat blank perkament, met een afwisseling van roode en zwarte lettertjens beschreven! Mijn hart ging open bij het openen der geel koperen knippen, waar de wijsheid, meende ik, achter opgesloten lag. Ik heb in de boekerijen der Paters Benediktijnen wat te gast gegaan! Ik las, ik las, ik gunde mij naauw den tijd tot bidden — en dat alles maar om mijne liefde te vergeten en mijn oneer — maar vooral, vooral mijne liefde — de band was zoo sterk geknoopt geweest . . . zoo pijnlijk losgereten!

„Ik werd van klooster tot klooster, van stad tot stad

voortgedreven en had geen rust. Alle geheimen der natuur, alle zwarigheden der schriften, alle spitsvondigheden des verstands, wilde ik onderzoeken en oplossen; maar de vurig begeerde rust bleef uit — onder wat stapels van kundigheden ik mijn gemoed ook poogde te verdrukken en tot kalmte te dwingen. Eindelijk waakte de zucht naar krijgsroem weêr bij mij op, en ik geraakte in dienst onder een Duitschen Vorst. — Bij het vallen des avonds van een vermoeienden dag dwaalde ik langs eene rivier, die de Neckar heet, en zett'e mij, toen ik een tijd lang gezworven had, op een steen aan den weg neder. Daar zag ik, op eenigen afstand van mij, in het duister, een schoonen jonkman staan, zeer slank van gedaante, en hebbende een langen witten tabbaart aan — zóo dat hij groote plooiën op de aarde maakte rondom zijne voeten — en geene muts of kaproen op het hoofd. Om zijn voorhoofd en haren, die alle, golvend, naar achter gekemd waren, scheen het mij of het helder dag was, maar met een warm en wasemachtig licht. Hij zag mij niet aan — maar naderde mij zachtkens; hij nam mij bij de hand en ik voelde geene huivering door de leden, ook zeide hij mij: „volg mij, vriend!” zonder dat ik hem hoorde spreken. Toen leidde hij mij het bosch in, en ik behoefde daartoe mijne voeten niet te bewegen; ik voelde den grond althands niet, dan door de dorre bladeren die omkrulden, waar wij langsgingen. Toen werd het bosch éene groote duisternis — waar niets was dan stilte en kou. Ik voelde echter wel, dat het daar zeer groot moest zijn. Nu en dan dacht ik, dat ik daalde, en bij wijlen zag ik als een lichte wolk, die mijn hoofd voorbijtrok. Of de jongeling mij toen vasthield, weet ik niet. Even min hoe lang de reis heeft geduurd. Maar daar kwam ik allengskens in een schoonen hof, met boomen, waaraan zilveren appels groeiden, en de bladen waren hoog groen; doch de hemel was er zwart, of zoo donker, dat het zwart geleek. Daar ontstelde ik — want ik zag vóór mij het beeld van Keizer Karel, die den waereldbol, waar een blinkend kruis op geplant stond, in de hand hield en, in zijn rechte, een zwaard, dat als een witte vlam was. En ik werd gewaar, mij dacht ik las het, met zoo vele woorden, in de gestalte van den heiligen krijgsman en waereldheer: „Niet in den oorlogsroem, niet in den rijkdom, ligt de

zaligheid — maar in het doen van Gods wil.” En ik toog van daar; en ik kwam aan een helder, groot, water, en een eerwaardig hoofd kwam boven uit het meer, en ik vroeg wie hij was: en ik vernam: „Albertus Magnus,” deze nu is de wijze man uit Keulen, die alle vragen wist op te lossen, die in den winter door kunst den zomer wist te scheppen, en die uitnemend was in geometria en fysika. „De diepten heb ik gepeild,” luidde zijn woord; „de zee is zwaar om te dragen; en de paerden zijn dof, als ze aan het licht komen. Niet in het weten ligt het geluk der aarde, maar in het offeren van alles aan God.” Ik spoedde mij verder, en bevond mij tusschen vele populieren; de lucht werd helderder, en er was een gezichteinder, die een zacht en aangenaam purperlicht vertoonde. Daar lag een witmarmeren vrouwenbeeld op een graf — en de plaats naast haar was ledig. Zij hield de handen niet gevouwen — maar bedekte zich het voorhoofd. Dat was Heloise. Met roerelozen mond zeide zij, terwijl een traan langs hare witte koonen gleed: „De liefde brengt het geluk niet aan — maar het hoopen op de eeuwige zaligheid — waar wij den geliefde zullen vinden.” Toen zag ik niets meer — maar hoorde een zoete muziek rondom mijne ooren, voelde een zacht streelende hand, die mij al zegenend het hoofd drukte, en ik gevoelde, dat het licht om mij worden moest — en ik wilde de oogen openen.... en ik werd gewaar, dat ik blind was! — Dit heeft ieder steeds bedroefd, dien ik het verhaald heb — maar mij bedroefde het in geen deele — ik had geen tijd daaraan te denken: want ik was een nieuwe mensch geworden: ik zag van binnen een licht, dat mij alle denkbeelden vrolijk en aangenaam kleurde; en dat begaf mij nooit. Ik viel op mijne kniën, en dankte God en stortte veel tranen. Ik heb sedert altoos een hooger gevoeligheid, als een lenigheid en veêrkracht, gehouden in de hand, waarbij de Engel-bewaarder mij geleid had. En mijn maliënjak afleggende, ging ik God dienen, en bad om Nederigheid, en vermeerdering van Hope, en inniger Liefde, en diep Berouw over mijne hartstochtelijke feilen. En al het verledene was mij als een doorloopen leerschool, doch aan de spijl, waar de lauwer moest opgehangen zijn, wees een menschlievende hand mij naar Boven, waar men alleen voldoening

en ruste vinden zal. — En als ik nu het orgel bespeel ter eere van God — dan ben ik soms ver van de waereld, en meen den Vader te zien, tronende boven de wolken, en den Zoon, die de Liefde is, en den Geest der Wijsheid en Verstroosting; en ik denk, dat het zoo goed was van den Hemelschen Vader, ons in de droefheden en ellenden dezer waereld niet onbekend met Hem gelaten, maar zich veropenbaard te hebben in den Zoon, die God en mensch was; en dien Zoon eene vrouw tot moeder te hebben gegeven, die ook Joannes en ons-allen eene moeder geworden is, en eeuwig in den Hemel voor ons bidden blijft; om dat zij al onze nooden beleefd heeft.

„Zoû ik dan nu nog iets van den Hertog vragen?”

III.

„En zullen wij uw organist nog mogen hooren, mijn lieve en Hoog Eerwaardige Heer Oom?” vroeg Hertog Maximiliaen aan den naast hem gezeten Bisschop, die minder eere deed aan de maaltijd, door 's Hertogen hofmeester in de keukens van het Bisschopshuis bereid, dan zijn doorluchtige neef.

„Ik zal er dadelijk naar laten vernemen,” andwoordde de Kerkvoogd met zichtbaren ijver; want hij wenschte vurig ook van zijnen kant iets toe te brengen ter veraangenaming van het maal, dat, bij den uitgeplunderden staat zijner voorraadkelders, geheel uit de proviziewagens van den zegevierenden belegeraar had moeten aangerecht worden. Onder de gasten merkte men op: Graaf Martijn van Polheim aan 's Hertogs linker zijde, dáarnaast Heer Jan van Egmont, Heer Lantsloot van Barlemont, Petyt Salizart, den Heer van der Merwede, en, aan de rechter hand des Bisschops, Heer Frederick van Ysselsteyn, Heer Balthazar van Wolckensteyn en Heer Floris van Cortgeen. De maaltijd was wel niet zoo prachtig en vrolijk, als vele dezer Heeren er aan het hof van Hertog Karel of Philips den Goede hadden bijgewoond — maar, na zoo menig etensuur in de legertent, of te paarde, of te midden van het geschut gesleten, waren hun-allen de pasteien met hazenvleesch, de geleien, en suikerwerken, toch hoogst welkom; en ook gedeeltelijk in het genot der goede vruchten, die men op had gedragen en van welke, besproeid

met een beker hypokras, Maximiliaen een bijzonder minnaar plach te zijn, scheen de Hertog de beroeringen te willen vergeten, die zijne Nederlanden voortdurend ontrustten.¹

„En gij, mijn Heer van Barlemont,” zeide de Hertog: „zult gij ons niet eens op een uwer oude liedekens vergasten?”

— „Uwe Genade zal mij verschoonen; de damp van dat verwenschte buspoeder zit mij nog te veel in de keel,” antwoordde Heer Lantsloot, die geen voorstander van het onridderlijke wapen was, terwijl hij eens kuchte, ten bewijze der gegrondheid van het exkuus.

„Gelukkig,” hernam de Hertog, „dat het uw keel nog niet in die mate heeft aangedaan, of gij weet een geestige verschooning met heldere stem uit te brengen. Maar ook wat vermoeiens is de kunst van den zang wel waard!... Daar was een tijd, dat wij beter harp en cither dan lans en zwaard hanteerden.” De Bisschop maakte zich gereed hierop eene beleefdheid aan zijn zeer geduchten Heer neef toe te voegen — maar de vriendelijke Vorst ging voort, en zeide: „De toonkunst bleef immer geliefd ten hove van mijn Heer Vader, en eilaci, kwade tongen willen wel zeggen, dat de zucht voor zang en spel, voor de vrije kunsten in 't gemeen, er schuld aan heeft, dat onze vijand Mathias van Hongarije schier zonder slag of stoot den Keizer uit zijn Hertogdom heeft kunnen verwijzen. 't Moet evenwel een harde ommekeer voor den Vorst geweest zijn....”

— „'t Is een groote genade,” sprak Bisschop David, terwijl vele heeren onder elkaâr een ander gesprek met zachte stemmen hadden aangeknoopt, dat uw Hooggeboren Heer Vader zich zoo rustig wist te schikken in zijn lot....”

— „Inderdaad,” sprak de Hertog; „op al de muren der konventen, die de verdreven Vorst aandeed, schreef hij (naar hij mij verhaalde) steeds wel te moede: *Rerum irrecuperabilem summa felicitas, oblivio*¹), en die troost maakte werkelijk zijn geluk uit; ofschoon het schrijven van de spreuk mogelijk het beste bewijs was, dat hij het verlorene niet vergeten had.”

1) Het vergeten der onherwinbare zaken is er het hoogste geluk van.

— „De spreuk is een wijsgeer waard,” merkte de Graaf van Polheim aan . . .

„Meer dan een Ridder,” fluisterde Jan van Egmond Heer Lantsloot in 't oor.

„En 't is juist aan een organist, dien Heer Frederick in de kerk der Kapucijnen te Lintz hoorde spelen, dat hij ze verschuldigd is,” ging de Hertog voort. „De Keizer heeft mij ook alle kunstbroeders van dien wijsgeerigen orgelspeler, sinds dat oogenblik, aanbevolen. 't Was een recht schoon gezang, dat door dezen vervaardigd was, en waar die spreuk in voorkwam. Mijn vader zong er dikwerf de wijs van. Ik herinner ze mij nog volkomen. De Keizer placht op een bepaalden dag des jaars eene vizitatie te volbrengen bij de graven der Hertogen, onze voorvaders, in de kelders der Kloosterkerk op de Neumarkt. 't Was in het jaar O. H. 1458, dat hij zich weêr als naar gewoonte van dien vromen plicht gekwetend had, toen men hem zeer bewogen met zijn fakkel-dragers boven zag komen en het choor binnentreden. Gedurende het lof bad hij vurig; en daarna werd de kantieken gezongen, waarvan deze regels hem immer bijbleven:

„Het hoogst geluk is in 't vergeten
Van 'tgeen men niet herwinnen kan.”

En zie — of de zanger met een profetischen geest ware bezielde geweest — des daags daaraan werd de Vorst van zijn land en al zijn goederen beroofd!”

's Hertogen gelaat was eenigszins somber geworden, bij het laatste gedeelte van zijn verhaal. Gelukkig kwam in dit oogenblik Guïdo, des Bisschops eerste dienaar, binnen, en zeide, dat meester Janes in de kapel de bevelen des Genadigen Heeren afwachtte.

Maximiliaen gaf dadelijk het teeken tot opstaan van tafel, bood zijn jeugdiger arm aan den Prælaat, en al de Edelen volgden hen ter kapel.

De blinde speelman had reeds op het orgel plaats genomen, en zonder eenige verontschuldiging begon hij te præludiëren. Het voorspel was weder eenigszins weemoedig, en toch kwam er nu en dan een fijn en vrolijk, ja, soms een ironiesch trekken in door — maar toen het præludium eenige oogen-

blikken had aangehouden, voegde de zacht bevende, doch helder klinkende en tot het binnenste der ziele doordringende stem van den Organist er een zang met woorden aan toe:

„Wat zijn de goedren dezer aarde —
 Als kaf verstuiwend voor den wind? —
 Roem, Rijkdom, Schoonheid! - luttel waarde
 Voor wie er God niet in bemint!

Geniet men God, de bron der zielen
 In d'aardschen glans van Goed en Schoon —
 Ook de arme kan toch werken, knielen,
 En hymnen richten tot Gods Throon.

En brengt men 't Slachtlam waskaarsoffers,
 En schrijft Diens Naam een kerk in top —
 Ontsluit de Koning Hem zijn koffers —
 De weduw draagt haar penning op.

De Geest der Sterkte, Geest der Wijsheid —
 Spreekt Deze door 't gewet Verstand:
 Licht, dat de onnoosle Jeugd en Grijsheid
 Hem, in 't Geloof, volmáakter vand.

Die zoo veel schats kent in den Hemel,
 Als Jezus' dood verzameld heeft,
 Wat vraagt die nog in 't stofgewemel,
 Een glans, die geen vernoeging geeft!

Die zoo veel vrienden, zoo veel magen,
 De heilige martlaars van voorheen,
 En dierbre zielen dézer dagen,
 Ginds in den Hemel heeft bij-een,

Wat hij op aard ooit heb bezeten —
 Hij blijft een welgelukkig man,
 WIENS HOOGST GELUK IS IN 'T VERGETEN
 VAN 'T GEEN MEN NIET HERWINNEN KAN.

Wat prijs heeft wacht ons in den Hoogen;
 Dát vindt ons hart veredeld weêr....
 Wend, wend van de ijdelheid onze oogen:
 „Trek ons ten Hemel, lieve Heer!”

— „Bij Sint Ernst! dat is het lied van den Organist der Kapucijnen,” riep Maximiliaen, die al dadelijk bij het herkennen der melodie den Bisschop teekenen van verbazing en genoegen had gegeven.

Doch de Hertog bedwong zich, tot het lied ten einde gespeeld was, en stapte daarop regelrecht naar het vóoreinde

der kapel. Janes was van het orgel gekomen, en naderde den Hertog eerbiedig. De laatste stak hem de hand toe, niet wetende, of zich niet herinnerende, dat de goede man blind was. „Gij hebt schoon gespeeld, meester Janes! maar de Utrechtsche kerken zijn de eerste niet, die gij van uw zielvolle tonen doet weërgalmen . . .”

— „Ik heb, als ieder, veel gezworven, mijn Heer en Hertog!” antwoordde de blindeman.

„Ja, en gij zijt te Lintz geweest, in het jaar van 58,” hernam de Vorst.

„Ik heb er gespeeld in de kerk van de Eerwaarde Vaders Kapucijnen. . .”

— „Mijne Heeren!” zeide de Hertog, zich tot de Edelen wendende: „gij ziet hier voor u een man, die in de heuglijkste gedachtenis leeft van mijnen Heer en vader, Keizer Frederick; laat ons naar de eetzaal te-rug-gaan, en den blinden Organist aanzitten met den Hertog!”

Het geschiedde, gelijk de Hertog beval. Toen de gasten weder plaats genomen hadden, deed Maximiliaen zich een beker vullen, en zeide: „Dezen beker, breng ik toe aan meester Janes, den kunstrijken Organist van den Dom — maar ik wil aan den heildronk een ruime gave verbinden. Meester Janes, wat verlangt ge van ons?”

Janes, bij wien de bloes der schroomvalligheid afwisselde met dien der genoegdoening — welk laatste gevoel hij zich niet ontveinzen kon over dezen triomf zijner kunst — werd op eens bleek, toen de Hertog het woord *Organist van den Dom* had uitgesproken.

„Ik heb niets te begeeren, Heer Hertog!” zeide hij; „ik ben gelukkiger, dan een zondaar licht valt te verdienen, en het eenige, dat ik wenschen zou. . .”

— „Welnu?” sprak de Hertog.

„Dat kunt Gij mij niet geven,” zeide Janes, met eene kinderlijke vrijmoedigheid.

De Edelen meesmuilden. De Hertog was eenigszins onthutst — maar herstelde zich onmiddelijk. „’t Is waar,” zeide hij op een toon, die het midden hield tusschen losse bevalligheid en gemoedelijke ernst, „de beschikking over ’s menschen zintuigen behoort niet aan de Koningen en Vorsten; geen haar

des hoofds gehoorzaamt een anderen Prince dan onzen Heer God-alleen... maar wellicht kan ik iets ter léniging uwer droevige blindheid aanbrengen..."

Het gelaat van Janes verhelderde zich: „Mijne droevige blindheid? — het is niet mijne blindheid, die mij droevig maakt: maar dít smart mij, dat ik mij gedragen moet, of de Hemelsche Vader en Jezus' lieve Moeder met alle Gods Heiligen geen behagen meer hadden aan het orgelmuziek der aarde, en of de Stichtenaars doof waren geworden voor den heerlijken klank van de *vox humana* ¹⁾ in den Dom. En Gij, Heer Hertog (vergeef den blindeman zijn onbescheidenheid), kunt Gij van de stad afnemen den Ban, die de klavieren des orgels voor mij gesloten heeft, en de Domkerk leëggevaagd?

Met waardigheid greep de Hertog bij deze woorden den beker, en opstaande, en het hoofd ontdekkende, zeide hij: „Hoog Eerwaardige en Hooggeboren Heer Bisschop, gij, Heeren Edelen uit Borgondië, Vlaenderen, Hollant en Artezië, gij burgers, die ons hooren moogt — wij doen u kond in dezen plechtigen oogenblik, dat het onzen H. Vader, den Paus Sixtus den IVe, behaagd heeft, op ons eerbiedig verzoek, deze stad met hare poorters en bewoners van den Ban en alle Interdiktien, daaruit voortvloeiende, te ontslaan; te rekenen van het oogenblik, dat onze geliefde en Hoogwaardige Oom, Heere David van Borgondië, Bisschop van Utrecht, weder te midden zijner verdwaalde, maar tot hem weêrgekeerde kudde werd ontvangen. En zoo wijd ik dezen beker aan Zijne Heiligheid den Paus, aan mijnen geminden Heer en Oom, en, met Diens verlof, aan den goeden Organist zijner in eer herstelde Domkerke!" Op wien dit bericht en deze heildronk een diepen indruk maakte — zeker meester Janes was niet de minste noch de laatste om zijne blijdschap en erkentelijkheid er over te betoonen. Hij tastte rond zich, om de handen van den Hertog te ontmoeten — waar hij heete tranen op schreide.

Des daags daaraan had er een plechtige omgang plaats, waarbij meester Janes gelegenheid had al de God verheerlijkende kracht zijner ziele en zijns speeltuigs over de Utrechtsche Burgerij te doen uitgaan.

1) Een register in het orgel; de *pierre philosophale* der orgelmakers.

Ongestoord en ten einde toe bleef de man in zijne be-
diening werkzaam, tot dat hij, in het jaar O. H. 1487, opging
tot den Hemel, wiens voorsmaak hij zoo langen tijd en innig
genoten had, en waar hij de Wijsheid, de Liefde, en de Glorie
zou vinden die hij hier slechts even had mogen bemerken.

Wanneer men het kapittelklooster aan den jammerlijk ge-
havenden, en nog jammerlijker gerestaureerden, Utrechtschen
Dom nog heden ten dage, van het Munster-kerkhof af, binnen-
treedt, en men begeeft zich rechts af, in de open gang, die
een zoo schoon overblijfsel van de Gothische Bouwkunst te
bewonderen geeft, dan vindt men, in één der loze ogieven
tegen den muur, dit grafschrift:

**Int Jaer ons He'n. M. cccc. lxxxviii.
op sinte Egidius abont sterf blijde ¹⁾
Janes orgaiste deser kercken.**

Zijne nagedachtenis bleef in zegening! zijn voorbeeld blijve
niet zonder vrucht voor een geslacht, waarvan zoo velen op
het punt staan zich aan de golven der mateloze kennisdrift,
des hoogmoedigen ongeloofs, der koude verloocheninge Gods,
prijs te geven!

1) D. i. *blinde*.

AANTEEKENING.

Mijne wraking der „restauratie” van den Dom betrof in Juli 1848 alleen den
aanbouw van het tijdperk, dat door den geest van Suys bezielde werd. Toch valt
ook zeer te betreuren, dat Kamperdijk meest met portlandsch cement gewerkt
heeft. Alszins geschikt om ons te troosten, is het besluit, waartoe men in onze
dagen gekomen is, om in de transfrontalen de geschiedenis van St Maarten te
herstellen, waarvan de hoofdtrekken in de geringe overblijfsels gelukkig herkend
zijn geworden. Mochten wij nog eens de wechbreking der binnenbetimmering be-
leven, even wanstaltig als de westelijke aanbouw.

Sept. -78.

DIRCK DIRCXEN BOMMER,

EENE EPIZODE UIT HET „GEUS-WORDEN” VAN
GORINCHEM, IN 1572.

AAN MIJN VRIEND
ANTON B. J. STERCK.

Wij zullen eeuwig trouw aan onzen landaard blijven.
Niets gaat ons boven 't Hollandsch bloed.
Wij laten uit ons erf en goed
Ons zonder weêrstand niet verdrijven.
Wij zijn — wij voelen ons — hier thuis.
En zijn er, die in 't Vaderhuis
Voor 't Ridderzwaard de Geuzendaggen
Verkiezen — 't wordt hun toegestaan.
Wij laten hun partij begaan;
Maar matigen het recht ons aan
Op Grasmaands primo niet te vlaggen.

4 Okt. 1878.

Jos. A. A. Th.

A. B. J. Sterck, (geb. 29 Mei 1838, † 17 Januari 1890) koopman en liefhebber-kunstschilder, een der beste vrienden en ijverig medewerker van Thijm bij zijn historische en genealogische studiën; en, bij zijn protest tegen de viering der inneming van den Briel, op 1 April 1872, zijn trouwe medestander en steun bij vele verguizingen.

Diens echtgenoot, Louise Sterck, geb. Kervel (geb. 15 Maart 1837, † 8 April 1894) een begaafde, geestige vrouw, had sedert 1868 veel invloed op Thijms letterarbeid en zieleleven. Hij verkeerde wekelijks eenige avonden in hun woning op den Kloveniersburgwal.

DIRCK DIRCXEN BOMMER.

I.

Wij zijn in de blijde zomermaand; het is heden St Jan geweest, en met gesluyerden gloed daalt de avondzon, omlegerd van langgestrekte fijn-graauwe wolken, achter den gezichteinder. De meeste der twee-en-twintig steden, die men, van Gorinchems kerktoren, bij helderen middag ontdekken kon, deinsden reeds wech in de nevelen aan den trans. In de breede wateren van Mase en Wael, die ginds voorbij Loevestein komen aanstroomen en hier den naam van Merwe voeren, spiegelt het gloeyende Westen, dat de gulden windvanen der torens en de kaptoppen der molens vriendelijk blinken doet. Kalm en hoog welst zich de nog heldere blaauwe hemel over den omtrek.

De molenroeden staan onbeweeglijk en de wimpels der aan den dijk gemeerde vrachtschepen hangen krachteloos langs den mast. Ook op de havenkaden, die, door drie bruggen in de lengte verbonden, de boorden vormen der zachtvloeyende Linge, welke Gorcum van het Noorden naar het Zuiden verdeelt, heerscht de levendigheid niet, die men in de handeldrijvende en welvarende achtste stad van Holland gewoon is.

Ontbreekt hier echter de vrolijke bedrijvigheid, die van de bevolking zulk een gunstige getuigenis pleegt af te leggen, zij heeft niet voor ruste noch uitspanning plaats gemaakt. Talrijke groepen van burgers, met vrouwen en enkele kinderen, schijnen in haastig gesprek, en dwalen met sombere

voorhoofden langs Markt en Hoogstraat, over de Vischbrug en onder het geboomte van den Havendijk.

Sommige winkeliers, die, na de Hoogmis, hunne waren hadden uitgestald, hebben al vroeg weêr ingekraamd en de vensterluiken opgetrokken. Voor en in de herbergen daarentegen is het luidruchtig genoeg. Liedtjenzangers stemmen er met hartstochtelijke schrilleid het „Helpt nu u self, so helpt u Godt” aan ¹⁾, en worden luide toegejuicht door een deel woeste, veel bier en vooral veel brandewijn drinkende gasten. Blinde-mannen spelen langs de straten op fluit of klarinet de melodie van het oude lied „van Tsaerles”, nu niet meer opgezongen ter eere van Tsaerles, dat is *Charles*, dat is Keizer Karel den 5e, maar door de kinderen, die den blinde zijn toegevoegd, uitgegalmd ter eere van ’s Vorsten trouwelozen dienaar, dien Wilhelmus, dien men de goê gemeente als een halven Heilige wil doen verheerlijken.

Ginds, nabij de Hal, onder het Stadhuis, waagt zelfs een volksredenaar een hevigen uitval tegen den Hertog van Alba en zijn valsche knechten.

„Och, Nederlandt, Nederlandt!” roept hij, „waar zijt ge toe gekomen! arm schaap, dat bij uw best melk en wolaan uw Heeren gegeven hebt; maar naar wiens hartebloed zij dorsten! Verpletteren, vernietigen willen zij u. Maar voor iets anders deugt gij ook niet meer. Gelukkig moogt gij u rekenen, dat u de eere te beurt valt in uwe laatste stuip-trekkingen nog wat toe te brengen tot de vetmesting van liederlijke papen en monniken. Zoudt ge ’t ook niet op prijs stellen, Nederlandt, dat uwe verloopene neeringe, uwe velden platgetrapt door den vileinigen Maraan, uwe verraden en uitgemoorde steden nog goed genoeg worden gekeurd om den 10^a penning op te brengen? Wie zou voor zijne Excellentie, den barmhertigen *Duc d’Alve* aarzelen de 10^e ribbe uit zijn lijf ten beste te geven? ’t Is immers nog niet genoeg, wat wij van de Spanjaarts geleden hebben! Wij hooren het immers zoo gaarne, dat vloeken in de taal der Mooren; wij nemen hen immers zoo graag in onze huizen, die vuile spitsbaarden, met het kastiljaansche ongedierte, dat hun over de handen

1) Van Vloten, *Nederl. Geschiedzangen*, I, bl. 373.

loopt, en met de guineesche pokken, die zij niet verbergen kunnen! Wij zien hen immers zoo graag onze wachtposten betrekken, onzen brandewijn opdrinken en onze maagden onder de kin streelen, op het voorbeeld van den *Duc* en, naar men zegt, van zijne Catholieke Majesteit zelve. . . .”

— „Zwijg, lasteraar!” riep op dit oogenblik een forsche en gebiedende stem, en afgetreden van de hooge stoep der stadhuispuye, vertoonde zich eene edele figuur, die boven al de toehoorders uitstak, om den hoek der hal, op wier steenen dorpel de volksredenaar had postgevat.

„Breng dien omgekochten oproerstoker in het kasteel!” gelastte de nieuw aangekomene den spiesdragers, die hem als lijfwacht vooruitgingen. Het volk bood geen tegenweer, deinsde, in tegendeel, ter zijde, en in een oogenblik waren den rederijker de handen op den rug gebonden en was hij gevangen man.

„Goede moed, goede moed, Herpert!” riep er een uit de hoop.

De Drossaart, want dit was de waardigheid van hem, die een eind maakte aan de voordracht, vergenoegde zich een scherp blik over de menigte te laten gaan en verwijderde zich toen, met twee andere Heeren, in de richting van de Molenstraat.

Mompelend traden de burgers nu weêr bij-een en enkelen gaven hun hart in eenige schimpscheuten lucht. Van de Heeren, die het Stadhuis verlaten hadden, trad er nu één op hen toe, en terwijl de meeste toehoorders hunne hoofden ontblootten, nam hij het woord:

„Mannen broeders!” zeide hij: „laat dit u een les zijn: wij haten de nieuwe tyrannie niet minder dan gij; maar gelooft ons — al wat er kwaads geschiedt heeft plaats buiten weten en stellig tegen den zin van zijne Koninklijke Majesteit. De valsche Spanjaart houdt hier schandelijk huis, en verdient alszins uit ons goed land verdreven te worden. Geen twijfel dan ook, of Zijne Hoogheid de Prins van Orangiën, in Duitschland werkzaam voor onze interessen, zal ons van dit knellend juk verlossen. Den Briel en Vlissingen, Enkhuysen en Alkmaer vieren het voorspel der vrijheid immers al; en ook Dordrecht is in de handen der kloeke Geuzen. Wij

moeten maar goed vereenigd blijven: de Prins zal de verbreker aller ketenen zijn en de Koning, bij zijne aanstaande reize naar herwaards over, u beloonen voor uw trouw! — Leve de Koning, leve de Prins!” en zoo sprekende, hief hij de hand omhoog en ging met een paar knapen van een wild uitzicht, benevens een Lieutenant en Vendrig der musketiers, de stadhuisstoep weder op.

„Dordrecht over! Dordrecht over!” riepen de burgers: „Leve de Prins, leve Burgemeester Cornelis Vinck 1)!” en zij wuifden met de mutsen en gingen het heuglijk nieuws verbreiden door de stad.

II.

Een uur later, op den zelfden dag, zijn er in de zaal van het kasteel van Gorinchem een viertal personen bij-een. Door de hooge vensterglazen, die met de wapenquartieren prijken van den stichter Karel den Stouten, valt de laatste westerglans in de ruime kamer, en verlicht het voorhoofd van den Drossaart, die in een zwaar gebeeldhouwd zetel ter zijde van de tafel heeft plaats genomen en eenige ernstige bevelen schijnt op te dragen aan een persoon, die tegenover hem staat. Konden we dezès gelaatstreken in de schaduw beter onderscheiden, — we zouden in het open voorhoofd en de haviksneus van den kloek gebouwden jonkman zonder moeite den zoon herkennen van hem, die hier te bevelen heeft.

De eerste Overheids- en Gerechtspersoon van Gorinchem, tevens Drossaart en Dijkgraaf van het geheele land van Arkel en van 't Baljuwschap van Hardincxveldt 2), was sedert 1558 3) de Edelman Gaspar Turck, Heer van Aelst. Van de meest beproefde trouw aan de goede zaak, vond hij weinig medewerking bij zijne medeleden van de Vroedschap en bij de Burgemeesteren, hoewel de aanstelling van allen uitging van den Drost. In dit oogenblik zijn, bij het beramen van maatregelen om de kwaadwilligen te keer te gaan en een

1) Corn. Vinck, Aertsz., Schepen: 1551, —55, —61, —64; Burg. 1572; Tresorier: 1573.

2) Dr. Willem van Est of Ist (Estius) *Historia Martyrum Gorcomiensium*, Ed. 1655, bl. 13. — „Tegenw. Staat”, XV, bl. 278.

3) Kemp, *Gor. en Arkl.* II, bl. 449.

aanval der Watergeuzen, die zich reeds in Dordrecht genesteld schijnen te hebben, te voorkomen, de vrouw van Heer Gaspar en de eenige hun overgeblevene dochter tegenwoordig. De oudere dochters van het aanzienlijk en godvruchtig echtpaar hebben zich aan het geestelijk leven gewijd. Jonker Willem is een wakkere borst van twee-en-twintig jaren, volleerd in rijkunst en wapenhandel en, wat zijne vrome en eerlijke gevoelens betreft, zijn vader volkomen waardig.

„Begeef u nog voor de nacht van hier,” zegt Heer Gaspar, „en ijl, zoo snel uw paard u dragen kan, naar Utrecht, schets aan den Heer Stadhouder de waarschijnlijkheid, dat de Geuzen ons niet met vrede zullen laten; breng hem op de hoogte van de slechte stemming der gemoederen hier ter stede. Ik ben overtuigd, dat Burgemeester Cornelis Vinck en de Vroedschap Hermen van Honcoop Willemsen 1) in verstandhouding met den Prins van Oranje staan. Door giften en beloften trekken zij de burgerij, hoe langer hoe meer, op hunne zijde. De wreedheden, door de Geuzen gepleegd, worden verbloemd of ontkend; de buitensporigheden, waar de spaansche soldaat vaak aan schuldig staat, worden vergroot en voorgesteld als algemeene kriegsregel. Tegenover den 10ⁿ penning, dien de Hertog besloten heeft te lichten, maar die niets anders is dan een tiende van ieders inkomsten over een geheel jaar 2), — ofschoon de Orangisten valschelijk voorgeven, dat er een tiende der bezittingen gevorderd werd, — daartegenover stellen zij de uitdeelingen van koorn, die de Geuzen hier en daar aan den minderen man hebben gedaan; maar zij zwijgen wel zorgvuldig, dat ze dat koorn eerst van de boeren gestolen hadden 3). Wat zullen wij met eene aldus ontstemde bevolking aanvangen? De wapens, die men ze zou geven, loopen we gevaar, dat tegen ons-zelfen gebruikt zullen worden. Hoe veel weerbare trouwe mannen hebben wij? — twintig of twee-en-twintig?”

— „Twintig,” antwoordde de Jonker.

„Twintig! ’t is ter-naauwer-nood genoeg om het geschut te bedienen,” zeide de Drossaart. „Voeg daarbij dat de arquebusiers in Stads dienst, meestal welgeoefende scherp-

1) Zie Aant. A.

2) Bilderdijk.

3) Estius, I, cap. 4.

schutters, al spoedig met den vijand gemeene zaak zullen maken en het licht aan ons twintigtal zullen uitblazen. Voorzichtigheid, veerkracht, spoed — ziedaar de drie vermogens, waaraan onder Gods zegen onze uitkomst hangt. Ga, mijn zoon! en keer met een genoegzaam aantal welgewapende musquetiers en spiesen te-rug. Ik heb besloten tot geen prijs het kasteel over te geven.” Zoo sprekende, stond Heer Gaspar op, en drukte zijn zoon de hand.

Jonker Willem omhelsde zijne moeder, die bezwaarlijk de tranen te-rug-drong, die in hare oogen zwollen. Toen hij zijne zuster den afscheidskus had gegeven, hief hij den vinger schertsend op en zeide: „En gij, zusjen, niet meer heulen met den vijand.”

— „Foei, Willem,” sprak ze; „ook gekscherend moogt ge mij dat niet verwijten.... Hoe zo! iemand, die uw naam draagt, een bloodaart of een verrader kunnen zijn? —” voegde zij er vleyend bij.

De Jonker ging; maar toen hij onder het deurgordijn heentrad, ontmoette hem een persoon, die van den Jonker slechts een gefronsten blik tot groete bekwam.

’t Was de Willem, op wien de Jonkvrouw gezinspeeld had.

Wat reden had Jonker Willem om den bezoeker zoo kwalijk te bejegenen? Al wat de milde natuur en een weelderige smaak iemand aan uiterlijke gaven kunnen bijzetten, had deze in zijn voordeel. Waren de evenredigheden van zijn persoon meer fijn dan kloek, toonde hij zelfs eenigszins nietig, naast de hooge gestalte van den Drossaart — zijne houding was onberispelijk, zijne bewegingen waren bevallig, los zonder drift, regelmatig zonder zweem van gedwongenheid. De kastanjebruine lokken mochten al, naar de mode, kort zijn afgesneden — een natuurlijke sprong zett’e aan het glansrijke baard- en hoofdhaar nog zwier bij, en de ridderlijke houding van den schoon geprofileerden kop kwam er maar des te volmaakter door uit. De minste buiging of beweging van hoofd en handen, die omgeven waren van het kostbaarste kantwerk, de blik van het donker oog en de rijzing of lichte samentrekking der wenkbraauwbogen, schenen hunne betekenis te hebben, verrieden, meende men, gedachten; daar was, in één woord, eene bekoorlijkheid in, aan wier invloed

zich niemand kon onttrekken. Voeg daarbij, dat het rapier aan zijne zijde volstrekt niet scheen daar louter tot cierraad te hangen, al blonk het gevest van edelsteen; dat met een rijk juweel de korte gele veder op de zwartfluweelen muts was vastgemaakt; dat de uiterste zorg besteed was aan het borduursel van zijn blaauw satijnen wambuis en broektroes, waarvan de talloze insnijdingen, die een hagelwit weefsel doorlieten, met een smal gouden galonkoord omzoomd waren; dat de gespannen hozen van fijn wit laken het schoonst gemodeleerde been bekleedden; dat de gekorven schoenen van de stof der muts waren en het behaagziekste manteltjen, met opstaand kraagjen, hem van de schouders wapperde.

Laat deze 23-jarige persoonlijkheid, na met een buiging van den ernstigsten eerbied den Drossaart te zijn voorbijgetreden, der burchtvrouw zijne hulde betuigen, door met bescheidenheid, bijna met schroom, hare hand te kussen, laat hem een blik tot de achttienjarige Jonkvrouw opslaan, terwijl hij met zoete stem haren naam uitspreekt: „Elisabeth!” — en zeg mij: ten eerste, of deze Willem der Jonkvrouw geheel onverschillig kon zijn; ten tweede, of er gevaar in gelegen was, zoo hij op het staatsgebied de zelfde lijn van den Drossaart en zijne huisgenoten niet trok.

Had Heer Gaspars beminde erfzoon, die daar zoo even vertrokken is, veel van den vader, — was er iets hooggekleurds in zijn tint, iets rossigs in het blond zijner haarverwe — de Jonkvrouw was veel meer de moeder. Alleen voegde zij bij die donkere haren, dat ovaal gelaat, dien schoonen, beweeglijken mond, fijne neus en kinne, wat meer heldere zoetheid der bruine oogen, en een frischheid, die het voorrecht is van den vollen bloei der jonkvrouwlijke jaren — onschatbaar waas, dat gezondheid, zedigheid en gemoedsrust op zulke edele boomgaardvrucht plegen te spreiden. Wat hare geestesgaven betrof, stond zij gewis bij de moeder niet achter, al had hare belezenheid haar wel iets bijgezet, dat men in onzen tijd *iets romanesks* zou noemen.

De verschijning van den jonkman scheen Heer Gaspar niet onaangenaam; toch vergenoegde hij zich met een hoofdknik en tusschen den baard „Mijn Heer van Honcoop” te brommen. Hij zett'e zich een vouwstoel voor een geopend ladekastjen,

nam een kaarsblaker aan uit de hand van een binnentredenden lijfknaap, en begon in het meubeltjen eenige papieren en pergamenten te sorteeren.

Op uitnoodiging der burchtvrouw had de jonkman zich bij de tafel gezet, tegenover de moeder en dochter, die op eene overhuifde rustbank naast de hooge, bij deze Juniwarmte natuurlijk niet ontstoken haardschouw plaats hadden genomen.

De avond was inmiddels geheel gevallen; maar de maan zond door een venster, dat uitkwam op het middenplein van den reusachtigen krijgstoren, waarin deze zaal gebouwd was, haar blanke licht naar binnen.

„Ik heb u vergeving te vragen, Mevrouw,” zeide hij tot de Drostin, „dat ik op zulk een onbehoorlijk uur u nog kom storen. . . .”

— „Gij zijt ons altijd welkom, Jonker van Honcoop,” antwoordde Leonore (zoo was de naam van de vrouw des Drossaarts): „maar ik erken, dat bij de onrust, die in de stad schijnt te heerschen, een ongewoon uur van bezoek wel geschikt is om, zoo geen vreeze, dan althands dat andere vrouwengebrek — van nieuwsgierigheid — op te wekken.”

— „Tot mijn leedwezen moet ik onhoflijk genoeg zijn, om u werkelijk over de onrustbarende tijdsomstandigheden een oogenblik te onderhouden.”

Elisabeth, meenende dat de Jonker haar niet aanzag, had geen minuut het oog van hem afgewend. Zij ontstelde dus dubbel bij deze woorden. Haar gelaat nam een pijnlijker uitdrukking aan, dan waartoe de bedaarde woorden des jonkmans aanleiding moesten geven. Zij vatt'e zachtkens den arm harer moeder, en sloot zich enger aan hare zijde.

Met eene uitdrukking die aan tederheid grensde, zag de Jonker van Honcoop haar nu aan; maar oogenblikkelijk zich weêr tot de moeder richtende, zeide hij: „Maar laat mij u toch dadelijk gerust stellen: er is voor u-beiden, natuurlijk, niet het minste gevaar. . . .”

— „Maar wat bedreigt dan de stad?” vroeg Leonore.

„Wat zal ik u zeggen,” antwoordde de jonkman. „De tijden veranderen, en wij met hen. Als de druk der lasten op het volk aan de eene zijde toeneemt en aan den anderen kant de behoefte aan vrijheid, vooral aan vrijheid van consciëntie

zich meer en meer gevoelen doet — dan volgt er licht een schok, die veel van eene uitbarsting heeft. . . .”

— „De vrijheid van consciëntie,” riep Elisabeth, en zag, zich half oprichtend, den jonkman met meer zelfstandigheid aan: „maar is dan dat gene, wat men met dien naam aanduidt, wel iets anders en beters dan het recht om tegen de van ouds geopenbaarde christelijke waarheid te velde te trekken en om, als Luther doet, de pauselijke bevelschriften te verbranden?”

— „Helaas,” zeide de jonkman, „men kent den boom aan zijne vruchten, — en twijfel aan het woord der Priesters schijnt geoorloofd, als er zoo vele zijn, die niet wandelen naar hun eigen leer.”

De tegenwerping was zwak; maar ieder spreekt naar het verstand dat hem gegeven is. Elisabeth vond het de moeite waard nog te andwoorden.

„Maar mijn Vader zegt, dat het goddelijke van de leer stand houdt, ondanks de feilbaarheid der verkondigers op andere punten; de leer moet wel uit God zijn — als zij niet ontaardt, ook te midden van het zedebederf der kerkbedienaars. . . .”

— „Ja maar, men heeft verleerd blindelings te hooren en te gehoorzamen,” zeide Honcoop; „de Prins doet wat hij kan, om de gemoederen neêr te zetten, door de strengheid der bevelen, die men dóor wil drijven, te matigen. Dit kan niet geschieden, zonder dat de Prins meester van den toestand zij. . . .”

De Jonker had, zoo sprekende, den Drossaart niet uit het oog verloren. Deze scheen aanvankelijk weinig te letten op hetgeen de jonkman zeide — maar toen de *Prins* genoemd werd, zag hij om. Eenigszins, schier onmerkbaar, bedremmeld, ging Honcoop voort:

„Het schijnt alszins zaak zich voor te bereiden op de gevolgen der aanwinsten, die de Watergeuzen niet ophouden te doen. ’s Princen Lieutenant, de Graaf van der Marck. . . .”

— „Mijn Heer van Honcoop,” viel Heer Gaspar met bedaardheid en zelfs op schertsenden toon in: „vergeet niet, dat het u en mij, die den Koning *oprechtelijk* getrouw willen blijven, kwalijk past het hoofd neder te leggen bij de aanstelling van krijgshoofden en de uitvaardiging van kaper-

brieven, die de Prins van Oranje zich onderstaat te doen: zoo niet reeds als nederlandsche onderzaten — dan toch gewis, gij, als derde Officier in eene compagnie van honderd ruiters en als tijdelijk Capiteyn van het Schuttengilde der stad, ik, als krijgshoofd in deze streken, wij kennen en erkennen, niet waar? op dit oogenblik, als Stadhouder van Holland en Zeeland, slechts den Grave van Bossu; de Prins van Orangiën heeft zijn ambt verzaakt en verbeurd — dat leert het feit, het recht, en het gezonde verstand. Wij hebben dus gelukkig ook met geen der creaturen van den Prins te doen: wij mogen den razenden stier, die zich Graaf van der Marck noemt, haten naar hartelust; en ik zag geen bezwaar, als ik hem ontmoette, hem met mijn rijzweep in het gezicht te slaan, en mijn zwaard niet anders dan tot áfweering van dien dronkeman te gebruiken.”

De beide vrouwen zagen angstig naar den vader heen, ofschoon de forsche woorden op den kalmsten toon werden uitgesproken. Schichtig nam Elisabeth de uitwerking er van waar op den schoonen jonkman.

Met den rechter arm op de tafel geleund, bracht hij de linker hand werktuiglijk op zijn degenknop; maar zijn gelaat, waar het maanlicht op viel, bleef kalm, en zacht glimlachend zeide hij, zich een weinig naar den Drossaart omwendend:

„Gewis, Heer Drossaart, de Koning heeft onzen eed; maar dunkt u dan ook niet, dat hij recht heeft gediend te worden naar zijn belangen? Moeten wij niet met ons oordeel onderscheiden, wie, in het wezen der zaak, voor of tegen den Koning zijn?.... De Prins moog den schijn niet vóór zich hebben....”

— „Jonker,” zeide Heer Gaspar, en de beide mannen stonden over-eind, en de Drossaart hield zijn hand op Honcoops schouder: „laat ons ernstig zijn! Laat ons boven de volksgeruchten staan! Verg niet van mij, dat ik u hier de fabelachtige voorstellingen laat herhalen, waarmee men aan de burgerij, die den zoon van Keizer Karel nog altijd hartelijk aankleeft, wil doen gelooven, dat hij geen trouwer dienaar heeft dan den zwijgenden Prins, die tijdig het land heeft geruimd. Hier, als ik verzoeken mag, geen doekenspel!

Die zegt: leve de Prins, zegt: wech met den Koning!”

— „Vergeef mij, Heer Gaspar,” antwoordde de jonkman, met de zelfde onverstoorbare, hoffelijke welwillendheid: „ik ben geen groot staatkundige: maar het feit ligt daar, dat de dienaren des Princen zich allengskens en in naam des Konings meester maken van den toestand. Uit uwe allereerbiedwaardigste overtuiging zouden moeilijkheden voor uwe waardige gade en schoone dochter kunnen voortspruiten, — ik kom u . . . mijn diensten . . . aanbieden.” De laatste woorden sprak hij half luid.

„Heuschen dank voor uw oplettendheid, Heer van Honcoop,” antwoordde de Drossaart; „maar houd mij ten goede, dat ik, voor als nog, mij persoonlijk met heure bescherming belast.”

Pas waren deze woorden uitgesproken, of er verhief zich een verward gedruisch in de portalen, die toegang gaven tot de burchtzaal. Onder het deurgordijn schemerde de glans van haastig bewogen fakkels, en plotslijk stortte een burgerzoon de kamer binnen, nog altijd half weêrhouden door den lijfknaap en een ander bediende van den Drossaart. Nu weêrklonken ook op de gangsteenen de zware zolen van den schildwacht, die te hulp geroepen was, maar te laat kwam om, met zijn spies van acht houtvoeten ¹⁾, een boom voor de zaaldeur te slaan.

„Wat beteekent dat, knaap?” vroeg de Drossaart, op eenigszins barschen toon.

„Heer,” antwoordde de jongeling, die ruim twintig jaar oud kon zijn, maar in zijne houding en gestalte beneden die leeftijd bleef en, in zijne manieren, beneden het aanzienlijk gezelschap, dat hij zoo onvoorziens kwam overvallen: „ik heb Uw Ed. iets te zeggen, dat geen uitstel kan lijden.” Hij scheen, zoo sprekende, in onzen kring niet geheel onbekend. De Jonker van Honcoop bejegende hem met een glimlach, en zag beurtelings 's Drossaarts vrouw en dochter aan. De laatste had eene uitdrukking van te-onvredenheid op 't gelaat; de moeder wachtte de ontknoping, ook niet zonder eenige gemelijkheid, af.

1) Zie Aant. B.

„Het is de zoon van Dirck Bommer,” zeide de Jonker van Honcoop, op een beschermenden toon; „hij staat als een brave borst bekend, Heer Drossaart, en kende waarschijnlijk de regels der aanmelding tot uwe burchtzaal niet.” De jonkman bloosde hoog; zijne oogen schitterden; hij wong verlegen zijne muts tusschen de handen. Al maakte hij hier echter de fraaiste figuur niet, ieder-een zou wel aan het fijne zwarte laken, waar zijn met groote onachtzaamheid gedragen kostuum uit vervaardigd was, gezien hebben, dat hij tot den bemiddelden stand behoorde. Werkelijk was zijn vader dan ook een van de deftigste Poorters van Gorcum. De oude Dirck Bommer was Deken van het leërbereidersgild, kerk- en armmeester — eigenaar van onderscheidene huizen — en evenzeer geacht om zijn karakter, om zijne trouw aan de oude orde van zaken, als om — zijn fortuin.

„Heer Drossaart,” sprak de zoon, „ik moet u een mededeeling doen; ik bid u — geef mij gehoor!”

— „Spreek op, Dirck Dircxen, ik had u zoo spoedig niet herkend,” antwoordde de Drost.

„U-alléén wensch ik te spreken . . .” hernam de jongeling.

„Zijn de Vrouw Drostinne en de Jonkvrouw hier te veel?” vroeg Honcoop.

„Neen, Jonker Willem,” antwoordde Dirck; „maar wie hier te veel is, als het de bizondere zaken van den Drost geldt, dat zal de gast het beste weten!” Bij die woorden lag er eene geheimzinnige trilling in 's jongelings stem; maar men hoorde wel dat het geen trilling van vrees was.

De Jonker van Honcoop grimlachte; 't was voor hem het onaangenaamste oogenblik van den gantschen avond; toch zeide hij kalm: „Men mag het u niet euvel duiden; maar een gast van wat beleefdheid zou mijn ijver om hem bij den Heer Drost bekend te maken op andere wijs erkennen.”

— „Volg mij, Dirck,” zeide Heer Gaspar, en maakte zich gereed in een zijvertrek met den jongeling te gaan. Eerst reikte hij echter nog de hand aan den Jonker van Honcoop, en voegde daarbij: „'t Is laat, Mijn Heer van Honcoop; vergun mij afscheid van u te nemen.” Een blik van Heer Gaspar op de beide vrouwen volstond om onzen bedreven Cornet en Schutten-Capiteyn te leeren, dat hij oorlof moest nemen.

„Zoo gaarne ware ik u van dienst geweest!” zeide hij, met zekere beteekenis tot den Drost; „maar nu of later — doe mij de eer op mij te rekenen!” Hij boog, eerbiedig maar te-leur-gesteld, en ging heen.

„Welnu?” zeide Heer Gaspar.

„Zal ik zeggen wat ik weet?” vroeg Dirck, een schichtigen blik op de vrouwen slaande....

„Laat hem toch spreken!” zeide Leonore tot haren man: „wij zijn op alles voorbereid....”

— „Welnu?” herhaalde de Drossaart.

„Mijn Heer! de Watergeuzen zijn in aantocht,” sprak Dirck. „Het schijnt dat de Burgemeesters, die gisteren en van daag onderscheidene renboden buiten de Kansepoort hebben afgevaardigd en ontvangen, op de hoogte van alles zijn, en daarom onnoodig hebben gerekend dezen avond den torenwachter op de St Maerten-en-Vincent zijn post te laten betrekken.... Ik ben voor hem ingesprongen, en ontdek 13 schepen in de rivier, ofschoon het gebrek aan wind hun het voortkomen belet.”

— „Groote God!” riepen Leonore en Elisabeth te gelijk.

„Ik heb dit verwacht,” zeide de Drossaart; „maar hoe komt ge mij dit bericht eerst brengen, nu ’t haast nacht is?”

— „Bij het vallen van den avond zijn ze waarschijnlijk van Dordrecht uitgezeild; nu eerst zijn zij in ’t gezicht, en nog zoû men ze niet zien, als ’t maanlicht ze niet verried....”

— „Ik dank u, vriend Dirck!” zeide Heer Gaspar. „Ik zal maatregelen nemen”; en fluitend op het zilveren pijpjes, dat in zijn gordel stak, beval hij zijn pagie ‘terstond naar de Heeren Burgemeesteren te gaan en deze te verzoeken dadelijk de Vroedschap op het Stadhuis bij-een te roepen’.

— „De schildwacht aan de poort te-Stadwaert heeft mij gezegd,” merkte Dirck aan, „dat Burgemeesteren den gantschen avond op het Stadhuis zijn verbleven en er nog dit oogenblik zijn.”

— „Dan ga ik aanstonds derwaards,” zeide de Drost. „Éen ding kwelt mij maar,” vervolgde hij tot Leonore: „zullen op alle aangelegen posten ten minste enkele knechten tegenwoordig zijn, op wie ik vertrouwen kan, dan is ’t volstrekt noodig, dat ik over mijn gantsche krijgsmacht.... van 20

man beschikke — en u-beiden hier-alléen te laten met een paar dienstvrouwen”

— „Hadden wij van Jonker Honcoops aanbod maar gebruik gemaakt!” waagde Elisabeth te fluisteren.

„Ik heb inderdaad een genoegzamen dunk van zijn ridder-eer, om, al deelt hij meer zijns vaders oranje-drift, hem uwe beveiliging aan te vertrouwen,” zeide de Drost; „maar wij kunnen hem thands niet te-rug laten roepen en toch, u slechts met een enkelen mannelijken bediende op het huis te laten” De vrouwen zagen beangst vóór zich: Dirck Bommer bloosde.

„Heer,” sprak hij: „ik ben geenszins te vergelijken met den Jonker van Honcoop, hoewel de opkomst mijner burger familie van vroeger dagteekent dan die van zijnen adel maar als burgereer, als vrij groote spierkracht, en, vooral de oprechte wil om u te dienen, de vurigste gehechtheid aan uw persoon en huis” — hierbij zwierf zijn blik naar de vrouwen heen, „iets vermogen”

— „Gij zijt ongewoon wapens te voeren”

— „Niet zoo gants, Heer Drossaart!” en te-gelijk liet hij een stok zien, dien hij plomp genoeg was geweest meê in de kamer te brengen. „Deze heeft een looden knop,” zeide hij, „en mist zijn man nooit”

De vrouwen waren maar half te-vrede. Daar was echter weinig keus, en vooral geen tijd tot beraad.

„Welnu, ik maak u, in mijn afzijn, slotvoogd in dezen toren en plaats een schildwacht aan het boven- en een aan het benedenhof,” zeide de Drost; „mijn kamerknecht zal ik wapenen, en aan de poort-zelve van den toren plaatsen. Mijn lijfknaap moet mij naar 't Raadhuis vergezellen Tenzij deze, met mijn ring, u een nader bevel brenge, laat gij niemant binnen. Ik keer zoo spoedig mogelijk,” zeide hij tot zijne vrouw en dochter „Zoudt gij u inmiddels niet ter ruste leggen?”

— „Onmogelijk!” verklaarden beiden.

De Drost vertrok, en tevens hoorde men de stappen der weinige musketiers, die binnen en buiten de burchtmuren hunne posten gingen betrekken.

Beschroomd naderde Dirck Bommer de tafel: „Mevrouw,”

zeide hij, „ik ga terstond de dorpelwacht hier voor uwe zaaldeur waarnemen: en ik beloof u, niemand zal het wagen, buiten uw verlof en het mijne, tot u door te dringen...”

Zoo sprekende nam hij zijn knuppel en verwijderde zich.

III.

Aan Dirck Bommer waren dan de voornaamste sleutels toevertrouwd van het gebouw, waarin het laatst beschreven tooneel voorviel. Dit sterke huis, gelegen aan den Zuid-Westhoek van de gezamenlijke burchtgebouwen, droeg, naar de kleur zijner steenen, den thans vrij romanesk klinkenden naam van „de Blauwe Toren”; het was een sterke krijgstoren, geheel met geaderd marmer bekleed, gebouwd, als wij boven meldden, door Karel den Stoute, den nederlandschen Vorst, die het meest tot versterking en verfraaying van het geheele kasteel had bijgedragen. Het plan van dezen toren, beneden rond, veranderde, op de helft der hoogte, in een achthoek, waaruit even zoo vele gevels, met trapsgewijs gemetselde hellingen hunne toppen opwaards hieven en waaromheen, juist op dit punt van overgang, eene rondom opene, doch overdekte gaanderij met haar arkels gebouwd was. Deze sterkte, die gewoonlijk niet dan in oorlogstijd en bij dreigend gevaar bewoond werd, was voorzien met verschillende zalen, kamers, kelders, keukens en andere gemakken, geschikt om een vrij talrijke bemanning en goeden voorraad levensmiddelen gedurende vele weken te herbergen. Door eene versterkte brug aan het opperhof of tweede binnenplein verbonden, was het gewoonlijk de laatste plaats, waarin, bij eene belegering, de bezetting zich terug-trok en een dier torens, welke de Franschen *le donjon* noemen. Bij de tweespalt, die onder de Gorcumsche Burgerij, hare Regeering en den Drossaart heerschte, had deze laatste, reeds een paar dagen geleden, oorbaar geacht met zijn gezin den „Blauwen Toren” te betrekken, en het was alleen wijl hij nog niet afzag van de verdediging der stad-zelve tegen den naderenden vijand, dat hij zijne geringe manschap ook nog buiten het kasteel op wachtposten had uitgezet.

Gedurende de nacht die wij beschrijven, ging het op vele

plaatsen van Gorcum onrustig toe. Toen Dirck Bommer in den avond op weg was om den Drossaart voor het opzet der Geuzen te gaan waarschuwen, ontmoette hem, in de Molenstraat, zijn vader, dien hij met een paar woorden het dreigend gevaar bekend maakte. Thands, een paar uur later, had deze mededeeling reeds hare uitwerking gehad. De oude Bommer, namelijk, had zich onmiddelijk tot een der Pastoors van Gorcum, met name Leonardus Vecchel, en tot den Gardiaan der Minderbroeders, Nicolaus Pieck genaamd, begeven, en deze maakten zich gereed, om, zoodra het gerucht zich door de stad zou verspreiden, de bevolking, die niet zou nalaten zich op straat in groepen te vormen, en in-zonderheid het stem hebbend Schuttengilde, dat op de markt zou vergaderen, te gaan toespreken, en tot getrouwheid aan de zaak des Konings te vermanen. De Drost was intusschen op het Stadhuis bezig en beproefde het onmogelijke om de Vroedschap alsnog tot weêrstand aan de benden van Lumey te bewegen.

De wakkere krijgsman begreep niet, dat de uitnoodiging aan de Geuzen tot bezetting der stad van eenige der voornaamste burgers-zelfen was uitgegaan ¹⁾).

Zijn slotvoogd, den jongen Bommer, vinden wij in de gang voor de zaal te-rug, waar wij hem verlaten hebben; maar in eene schijnbaar allervreemdste houding. Hij staat op een eikenhouten bankjen, heft zich op de teenen, en ligt met het oor tegen eene opening in den muur; hier vernam hij zeer duidelijk het volgende gesprek, gevoerd door twee stemmen, in welke wij, zonder moeite, die van den Jonker van Honcoop en van den op de markt gevangen-genomen rederijker, welken men met den naam van Herpert had aangeduid, zouden herkend hebben.

„.... terwijl ik mij met mijne gijzelaressen uit het slot verwijder,” zeide Honcoop op lachenden toon, bewijst gij eene weêrkeerige beleefdheid aan den jongen van Dirck Bommer, wien de Drost belachlijker wijze de bewaring van deze burcht heeft toevertrouwd, en strekt hem tot schildwacht voor dit uw eigen kerkerkot....”

1) Estius, t. a. p. Lib., I cap. 3, 4.

— „Maar hoe zult ge dat hachlijk stuk uitvoeren?” vroeg Herpert.

„Laat dat aan mij over,” antwoordde Honcoop: vertrouw op mijne eerlijkheid, evenzeer als op mijn gehechtheid aan onze zaak. . . . en ook een weinig op mijn talent: ik heb hier den ring van den Drost, mij door zijn pagie allervriendelijkst ter hand gesteld, toen ik den noodigen nadruk lei, op mijn verzoek. . . .”

— „Bedenk, Heer,” merkte Herpert op schijnheiligen toon aan, dat het doel geenszins de middelen heiligt. . . .”

— „Ik ga in alles recht door zee,” was het antwoord.

„En dan —” zeide de rederijker, „ik vlei me wel, met ’s Heeren bijstand, dat katachtig papistjen handen en voeten te knevelen; maar als de schildwacht der voorpoort hem eens hoort schreeuwen. . . .”

— „Die zal doof zijn,” was het antwoord. „Ik heb hun goeden wijn doen schenken. . . . Nu, vaarwel, tot straks,” fluisterde hij; „wij hebben geen tijd te verliezen. . . .”

En hierop hoorde Dirck, dat de spijsklep, waardoor het gesprek gevoerd was, aan de gevangenisdeur werd toegeworpen; hij sprong haastig van zijn bankjen af, waarop hij, door eene kunstig in den torenmuur geboorde klankbuis, gemeenschap had gehad met de gevangenis van Meester Herpert, want hij vernam lichte en snelle schreden, die door de benedengang, de breede trap op, naderkwamen.

Bij het verwijderd licht van den flambouw, die in een ijzeren arm stak, tegen den gangmuur, hier, bij de zaal, onderscheidde hij in de verte werkelijk de figuur van den Jonker van Honcoop, ofschoon hij thands een zwart-fluweelen lijfrok en bruine-zijden hosen droeg. Zoo haast vertoonde de Jonker zich niet op de verdieping, of hij riep Dirck toe: „Vriend Bommer, ik breng slechte tijding. Al die het goed meenen met de stad en vooral met den eerbiedwaardigen Drost en zijn gezin, moeten de hoofden bij-één-steken en de handen in elkaâr slaan. . . .”

— „Wel zoo, Jonker?” zeide Dirck, zich dwars voor de kamerdeur plaatsende, „en wat is er dan te doen of te voorkomen?”

— „De Geuzen zijn in aantocht,” antwoordde de Jonker

van Honcoop, „en ik moet bekennen, ofschoon alles niet altoos ging zoo als ik het wenschte, nu het water mijn goede stad aan de lippen komt, — aarzel ik meê te werken om hervormingen in te voeren . . . Ik vrees hun geweld.”

— „Gij zijt aan mij geene verandwoording van uw gevoelens schuldig,” zeide Dirck. „Ik weet niet wat u beweegt. . . . Maar veroorloof mij u te vragen, hoe gij in het kasteel en zelfs tot dezen toren hebt kunnen doordringen?”

— „Die vraag is natuurlijk en rechtmatig,” zeide Honcoop grimlachend. „Ik ben bereid mij voor den Slotvoogd *ad interim* te verandwoorden,” vervolgde hij, en tikte Dirck vriendelijk op den schouder. Deze huiverde licht.

„Ik heb eene missie van den Drost. Bij het dreigend gevaar, en in de onmogelijkheid om zelf reeds herwaards te keeren, heeft Heer Gaspar mij zijn zegelring aan den vinger gestoken en daarmee heb ik natuurlijk de toegang van het slot aan de stadzijde mij door de schildwachten doen openstellen. Hij heeft mij opgedragen u te zeggen, dat gij en ik, gezamenlijk, de Vrouw Drostinne en hare dochter, door de achterpoort, die op den dijk uitkomt, naar buiten zullen voeren. Hij wil tot elken prijs voorkomen, dat zij den Geuzen in handen vallen — besloten als hij is het slot-althands, - ook zoo de stad moet zwichten, - tot het uiterste te verdedigen.”

Bij deze woorden maakte de Jonker de beweging de vertrekken, waar de vrouwen waren, te willen binnengaan.

„Hee wat, jonker!” zeide Dirck: „hier gaat niemant binnen, zonder uitdrukkelijk bevel van den Drossaart.”

— „Geene scherts nu!” zeide de Jonker van Honcoop, met eene stem, waar hij eenig gemoed in zocht te leggen.

„Neen, bij God, ik scherts niet,” zeide Dirck; „maar de schildwacht kent zijn plicht,” en Dirck, zich schrap zettend vóór de kamerdeur, omklemde vaster zijn knuppel.

„Zult gij niet gehoorzamen aan den drager van des Drossaarts zegelring?” vroeg de Jonker, op heviger toon dan wij hem nog hoorden aanslaan.

„Het zijn niet de brieven, die den Gezant maken,” antwoordde Dirck, „maar het is tevens de Gezant, die waarde aan de brieven geeft. . . . en aan úw vinger is de ring voor mij zonder kracht. . . .”

— „Ik versta dat gij gehoorzaamt!” zeide Honcoop zeer luide. Op dit gerucht, dat de vrouwen in de kamer vernomen hadden, naderden zij de gesloten deur en Elisabeth vroeg wat er gaande was.

„Niets dan dat Uwe Edelh. en Uwe Vrouw Moeder hier gevangen gehouden wordt, door een ellendigen poorters-knaap”

— „Jonker, maak mij niet dol!” riep Dirck, bleek van toorn, sloot de tanden op elkaâr en verhief dreigend zijn knuppel.

„Ja, sla eens toe, als gij den moed hebt!” antwoordde Honcoop en greep te gelijk met behendigheid Dirck om zijn midden, willends hem van de deur te slingeren. Bij dezen onverhoedschen aanval sloeg Dirck met kracht om zich rond, doch in plaats van den Jonker te treffen, kwam de knuppel op het eikenhout der kamerdeur neêr.

„Om Gods wil, jongeling! doe open!” riep Leonore van binnen; „uw ijver gaat te ver”

— „Laat mij los!” schreeuwde Dirck, en slaagde er in zich aan de handen van Honcoop te ontrukken.

„Doe open!” riep Leonore nogmaals. Dirck aarzelde.

„De zoon van den leërkooper houdt u gevangen,” riep Honcoop: „maar hij diende te bedenken, dat strenge meesters niet lang regeeren.”

— „Als gij ’t gebiedt, Mevrouw!” zeide Dirck, en hij kreeg den sleutel aan zijn gordelring. Hij was op het punt hem in ’t slot te steken, maar op eens zich bezinnende, riep hij: „Mevrouw, Mejonkvrouw, neemt u in acht! de Jonker van Honcoop wil u verraden!” en naar een smal venster loopende, dat door den dikken buitenmuur bezwaarlijk eenig uitzicht op de slotgracht verleende, stiet hij den sleutel door het glas en liet hem naar onder vallen.

In ’t zelfde oogenblik kwam er méer gedruisch in het slot: velerlei stemmen en stappen naderden. Op een wenk van Honcoop was Dirck oogenblikkelijk door eenige sterke soldaten vastgegrepen en een vlasprop hem in den mond gestoken, die hem het schreeuwen-zelfs belett’e.

Honcoop boog zich tot op de hoogte van het sleutelgat der deur en trachtte met hoflijken aandrang de vrouwen

daarbinnen te bewegen wel te letten op de woorden, die hij met halve stem uitsprak.

Hij smeekte vrouw Leonore hem daar een oogenblik gehoor te verleen, en hare dochter een weinig te verwijderen. Hij fluisterde haar toe, terwijl zij, in de zaal, vol angst tegen de binnenzijde van het slot leunde, dat van de Geuzen *alles* te vreezen was; dat hij volstrekt niet kon instaan voor de veiligheid van haar en hare dochter; hij schetste haar met een paar krachtige trekken wat beiden van dien woesten hoop te wachten stond, en tevens de brutale willekeur van Dirck Bommer. „Gij moet naar buiten; gij moet u laten redden: nog is het tijd,” zeide hij; „de Drost stémt er geheel in; hij heeft mij zijn zegelring als kenteeken van mijn volmacht medegegeven. . . . Daar zijn twee middelen: Of ik laat door mijne soudenieren deze deur neêrslaan, of wij maken u, door middel van een vensterluik, dat hier bij de hand is, een kleine brug tusschen het kruisraam uwer zale en de binnengaanderij. . . . Maar daar is geen tijd te verliezen — en de beslagen deur is van zwaar eikenhout.”

In groote gejaagdheid werd dan tot het andere vluchtmiddel besloten.

De arme Dirck zat in machteloze woede met gebonden armen tusschen zijne bewakers. De overige sleutels van het kasteel werden hem ontnomen, en een der dienaren van Honcoop ging beneden beproeven hoe de poortdeur, die ten uitgang op den dijk leidde, te openen was.

Inmiddels sloeg men de aangeduide noodbrug, tusschen het zaalvenster en de opene gaanderij, die gemeenschap had met de portaalgang, waar het geschetste tooneel plaats had. Dirck kon bij de ontstoken toortsen duidelijk zien, hoe Honcoop met vlugheid op de noodbrug stapte en de hand reikte aan de eerste persoon, die zich gewaagd had uit het zaalvenster te klimmen. 't Was de vrouw van den Drossaart. Zij kwam behouden over. Maar hevig klopte het hart van den armen jongen, toen Honcoop andermaal op de plank stapte en toen de tweede persoon hem te gemoet trad. De afstand was op dezen hoek slechts 5 à 6 voet: maar de hoogte van het venster boven de binnenplaats misschien 24, en dan — Elisabeth drúkte zeker de hand van dien

Honcoop, om het gevaarlijk paar stappen te kunnen doen!

De Jonker en de twee vrouwen spoedden zich driftig naar beneden, zonder aan Dirck eenige aandacht te geven.

Intusschen was men, in de donkere gewelven, niet geslaagd de poort aan den dijk te ontsluiten. De tijdelijke schildwacht aan de torendeur ter binnenzijde scheen, door het overmatig gebruik van Honcoops (zoogenaamden) wijn, in een doodslaap gestort. Niemand der aanwezigen kende de geheimen der sluiting van dit XVe-eeuwsche fort, dan deze lijfknecht van Heer Gaspar en — Dirck Bommer, die er in zijn kindsheid al de onderdeelen van doorkropen en doorzocht had — niet om, zoo als Honcoop, er een roof van volwassen menschen te plegen; maar menigmaal om er vogelnesten uit te halen.

Goede raad was duur. Honcoop beangstte zich: ieder oogenblik kon de Drost thuiskeeren, en dan was hij verloren.

„Had de Heer Drost mij niet zoo veel spoed aangeraden,” zeide hij kalm tot de vrouwen, „ik zou u durven aanraden zijne te-rug-komst af te wachten.”

— „Inderdaad,” zeide Leonore, ik zou daar hartlijk vóór zijn. Laat ons een uwer lieden naar het Raadhuis zenden, om den Drost...”

— „Zijne Edelheid was in een warm gesprek met de Vroedschap gewikkeld,” andwoordde Honcoop, „en het scheen dat hij ze half voor zijne inzichten gewonnen had... Onder verbetering — laat ons Zijne Edelh. niet storen, maar blindelings zijne bevelen gehoorzamen.” Hierop nam hij 's Drossaarts zegelring van zijn vinger, en stak die aan den duim van Leonore. „Ik ga iets anders beproeven. En meteen vloog Honcoop naar boven en, tot Dirck naderende, zeide hij: „Gij ziet hoe de zaken hier staan! De edele vrouwen wenschen de komst der Geuzen hier niet af te wachten; en met recht. Ik, voor mij, zal echter buiten het slot niet bij hen kunnen blijven. Zij weten, dat gij het vertrouwen van den Drost hebt — zij wenschen, dat gij ze vergezellen zult. Vergeef mij, dat ik hard tegen u heb moeten zijn: maar de tijd dringt... Soldaten, ontbindt den jongen burger, en vraagt hem vergeving voor de behandeling, die wij hem hebben moeten aandoen.”

In een oogenblik was aan Dirck het gebruik van zijn tong en van zijne armen en beenen hergeven.

Zwijgend vervoegden zich de jonge-lieden bij Leonore en hare dochter.

„Vergeef mij, Mevrouw,” zeide Dirck met gedempte stem, „dat ik u ongehoorzaam geweest ben.”

— „Gij hebt goed gehandeld, jongeling! en mijn Heer de Drost zal uw trouw weten te vergelden...”

— „Hij is een oppassend schildwacht geweest,” had Elisabeth de wreedheid te zeggen. Een donkere bos ging ander-maal over Dircks mat gelaat; maar hij weêrhiel den pijnlijken zucht, die uit zijn borst rees. Hij begreep wat men van hem vergde. In het bezit zijner sleutels hersteld, opende hij de deur der achterpoort; hij schoof de grendels wech, lichtte de bouten, en ontdeed de kettingen van een der tegenwichten, waarmee de wip der buitenbrug aan de binnenzij omhoog gehouden werd.

De koele nachtlucht waaide hun nu op eens te gemoet, en ofschoon ze de fakkel uitblies, waarmee één van Honcoops lieden hen vóorlichtte, ademde de Jonker vrijer, nu hij zijn vurig begeerd doel nabijkwam. De brug was langzaam neêr-gedaald. De vrouwen aarzelden om naar buiten te treden en bleven nog een oogenblik in de poort te-rug; maar Honcoop, wenshende haar en zich-zelfen te overtuigen, dat de overtocht veilig was, liep haastig de wip op, die nog even boog onder zijn last. Nu stortte Dirck zich onverhoeds achter hem heen, viel hem in den rug, dat de Jonker schier voorover tuimelde, sprong met de snelheid en de veerkracht van een tijger te-rug, en haalde in 't donkere gewelf, met schier bovenmenschenlijke inspanning, de brug weder op. In een oogenblik had hij de tegenwichten der brug weder hersteld en afgesloten. Dit was alles zoo snel in zijn werk gegaan, dat de vrouwen zich nog naauwelijks rekenschap gaven van hetgeen er gebeurd was, toen Leonore, zeer verschrikt, een „Wat beduidt dit, jonkman!” uitriep, en Elisabeth zich niet weêrhouden kon de kreet: „De verrader!” te slaken.

Te gelijk voelden zij de koude handen van Dirck de hunnen vatten, terwijl hij, op zeer ernstigen toon zeide: „Mevrouw en Mejonkvrouw, laat ons naar boven gaan, en

wachten mijn meester, den Heer Drossaart, af.” Zij lieten zich stilzwijgend meêvoeren. De knecht, die de fakkel gedragen had, had zich wechgemaakt.

Toen ons drietal zich nog in de benedengang bevond, die naar de poort ter binnenzijde van het slot leidde, verzocht Dirck de vrouwen hem vooruit te gaan naar boven, en hij zelve ijldes naar de voordeur. Daar vond hij de schildwacht nog altijd in slaap. Hij ontdeed hem handig van zijn draagband met kruitkardoezen en nam zijn haakbus op schouder. Aldus gewapend, ging hij achter de vrouwen aan, die zich in de kleine kapel hadden begeven, waar, bij afwisseling met de eigenlijke burchtkerk op het hooge binnenplein, dienst werd gedaan, als de Blauwe Toren, zoo als nu, ter bewoning in gebruik was gekomen. Bij het doorloopen der donkere gangen, galerijen en kamers, kwam het Dirck Bommer voor, dat al de lieden van Honcoop den toren hadden verlaten; maar plotselijk hoorde hij eenig gerucht in de richting der gevangenis van Herpert. Zonder aarzelen trad hij de gang in, die er heenvoerde en zag aanstonds, hoe, bij het licht van een toorts, een paar liefderijke speerknechten, aangemoedigd door het voorbeeld, misschien gemachtigd door een bevel van Capiteyn Honcoop, eene poging deden om den kerker van Herpert te openen.

„Een oogenblik, mijn meesters!” riep Dirck, „ik heb immers den sleutel: ik kan u dat werk gemaklijk maken.”

De laffe snaken wisten niet recht, wat zij van die toespraak te denken hadden. Zij hadden van het voorgevallene aan de ophaalbrug niets vernomen, en meenden werkelijk, dat Dirck gemeene zaak met hen maakte.

„Éen woord maar vooraf,” zeide Dirck, en haalde den haan van zijn musket over. „Wilt ge mij hier als wachtmeester gehoorzamen — ja of neen? — Zoo ja, — dan verdient gij geen kerkerstraf en kan de kluis van vriend Herpert op slot blijven. Zoo neen — dan jaag ik den eerste, die voor de tromp van mijn bus komt, een kogel door den kop...”

De knechten, die de onversaagdheid van den Poorterszoon kenden, zoo goed als heel Gorcum, spraken in verzoenen-den geest.

„Welnu dan, de speer op schouder!” zeide Dirck; „gij

gaat de plaats van den dronkaart aan de binnenpoort innen, en *gij* zult mijn fakkeldrager zijn, bij mijne ronschouw van den toren. . . .”

Maar eer deze bevelen ten uitvoer gebracht konden worden, naderde een groot gedruisch op het hooge of naaste binnenplein den toren, en omstuwd van zijne fakkel- en spiesdragers, trad Heer Gaspar, de Drossaart-zelf, haastig de poort binnen.

IV.

Het sombere treurspel, waarvan één enkel bedrijf ons den achtergrond oplevert voor de gebeurtenis, die wij hier beschrijven, speelt, zoo als het een werk der duisternis past, grootendeels bij nacht. In die nacht van Dinsdag op Woensdag, den 25 Juni, hadden zich de schepen der Geuzen vóór de stad vertoond. Donderdag, ten 2 uur na middag, had men hun, ondanks de vermaningen der geestelijke overheden, de poorten der stad geopend. De daarop volgende nachten hadden de tooneelen der verschrikking plaats, waarmede wij onze lezers wel niet geheel gaan bezighouden, maar waarop wij toch toespeling te maken hebben.

Reeds in den vroegen morgen van Woensdag had de Gardiaan der Minderbroeders, ingelicht, als wij boven meldden, door den ouden Dirck Bommer, de gewijde gulden en zilveren vaten, zoowel uit zijne klooster-kerk in de Arkelstraet, als uit het Nonnenklooster in de Crijtstraet, met en benevens de bibliotheek van zijn konvent en de priestergewaden ¹⁾ laten overbrengen naar het kasteel. In het huis van zijnen zwager Hessel van Est, vader van den geschiedschrijver der Gorcumsche Martelaars, waar hij die kostbare zaken des vorigen daags had doen verbergen, achtte hij ze niet meer veilig.

De beide Pastoren van Gorcum, Heer Lenaert Vecchel en Heer Nicolaes Poppel, en zoo mede de Rektor der arme reguliere Canonikersen van St Augustijn, volgden dit voorbeeld.

¹⁾ *Korte Hist. der SS. Martelaren van Gorcum*, Loven, 1772, blz 7. Verg. Estius, 1, cap. 3.

Tevens was aan de religieuzen van beiderlei geslacht vrijheid gegeven bij hunne naastbestaanden of elders een veilig onderkomen te zoeken: om dat men de woede der nieuwsgezinden tegen de Godgewijde maagdelijke zielen maar al te goed bij ondervinding kende. De geestelijke zusterkens hadden dezen raad getrouw gevolgd ¹⁾. Van de Minderbroeders, Observanten genaamd, hadden er drie verkozen in hun klooster te-rug te blijven: maar een elftal hunner, benevens een jeugdig nieuweling ²⁾, volgden hunnen herder in het kasteel, zoodra men voorzien kon, dat de stad zou worden geleverd.

Onderscheidene katholieke familiën, alsmede de beide Pastoors van Gorcum en nog vier andere Priesters ³⁾, trokken zich insgelijks in het kasteel te-rug, op hoop dat, vóór de vermeestering door de Geuzen, Jonker Willem Turck met de hulpbenden zou komen opdagen.

De belegeraars intusschen werden door het zelfde vooruitzicht tot een geweldigen aanval op de gorinchemsche burcht geprikkeld. De kanonnen, die bestemd waren om de zaak der rechtmatige Overheid te dienen en de opstandelingen buiten de stad te houden, werden thands door de zegepralende Geuzen tegen de ringmuren van het kasteel gericht; de buitenste burchtpoort, die men „te-stadwaert” noemde, werd in brand geschoten, en achtervolgends, ondanks het kanon des Drossaarts, dat de schoten uit de stad getrouw had beantwoord, werden de beide kasteelpleinen overrompeld, en lag de vijand nog vóór middernacht aan den voet van den Blauwen Toren, waarin zich nu de bloem der katholieke bevolking zag samengedrongen.

Er was, voorwaar, bij het bouwen van deze burcht, niet op gerekend, dat de Blauwe Toren eens de meeste kracht aan zijne oostelijke of stad-zijde zou behoeven. De schietgaten ontbraken hier wel niet, maar lagen toch ver genoeg uit elkander, dat men, daartusschen, een door paarden getrokken stormram in beweging kon brengen, na dat met het kanon de marmerplaten, waarmee de toren van rondom bezet was, tot gruis waren gebeukt. Daar de tijd niet had toegelaten

1) Estius, t. a. p. 2) Zie C. 3) Zie D.

buitenwerken op te werpen om den vijand op eenigen afstand te houden, werkte zijn kanon, door de nabijheid, met verdubbelde kracht. De eenige dienst, dien de Drossaart van zijne soldaten had, was, dat zij, van achter de dammen der versterkte gaanderij om den toren, het stellen van stormladders konden verhinderen en, nu en dan, met hunne bussen een belegeraar konden neërschieten; maar voor de meeste musketkogels stonden deze veilig in den trans, die zich van de kapel op het naaste binnenhof tot aan de torenbrug uitstrekte ¹⁾).

Het sterke huis daverde van het onophoudelijk beuken der zware kogels en het rammen van het stormtuig. In het bizonder cabinet van den Drossaart, grenzend aan de zaal, waar ons tweede hoofdstuk werd afgespeeld, hoorde men duidelijk, hoezeer van verre, het onheilspellend gedruisch en geschreeuw, waarmee de aanval op het plein gepaard ging. De muren aan de overzijde der binnenplaats, waar bij dag het cabinet op uitzag, waren rood verlicht en vertoonden den weërschijn van de vlammen der brouwerij, die, even buiten den toren gelegen, door de belegeraars in brand was gestoken. Een vrij sterke wind dreef de vlammen en den smook juist tegen den toren aan en maakte voor de soudeniërs op de buitengaanderij, waar we boven van spraken, het posthouden en schieten bijna onmogelijk.

's Drossaarts cabinet was, behalven door de schichten van dezen rossen gloed, die in zijn vreeslijken omvang aan het oog van moeder en dochter, daar tegenwoordig, door een zwaar damasten gordijn goeddeels onttrokken werd, — in dit late avonduur verlicht door een van de zoldering afhangerende kaarskroon. Kwelijk strookte dit zacht en lieflijk waslicht met de stemming der daar tegenwoordigen. Behalven de beide vrouwen bevonden er zich de oudste der twee Pastoren, Heer Leonard Vecchel, twee aanzienlijke burgers van Gorcum, en de Drossaart, Heer Gaspar Turck.

De laatste was niet tot de overgaaf te bewegen: hoe luid het kanon daarbuiten ook bulderde, hoe voelbaar de muren van den toren daverden, hoe hartverscheurend het geschrei

1) Zie de afbeelding van het kasteel „D. Warande” I, bl. 363.

was der vrouwen en kinderen, die in de naaste zaal bijeenzaten en hunne mannen en vaders bezwoeren den Drossaart te smeeken de Geuzen niet tot het uiterste te tergen.

Heer Lenaert Vecchel had te vergeefs al zijn kalmen moed en al zijn vurige welsprekendheid uitgeput, om de angstige bezetting en bevolking te overtuigen, dat, bij de overgave, het allerergste gewaagd was. Men wist hoe weinig, op het woord der nieuwsgezinden, al beloofden zij lijfsgenade, te rekenen viel. De Geuzen meenden wraak te moeten nemen, over al de vonnissen, door de rechtbanken in Nederland wegens de ketterij of misdaad van gekwetste Majesteit Gods, ten uitvoer gelegd; zij meenden de Priesters bovendien, behalve voor hunne deelneming aan het geloofsonderzoek, voor twee vreeslijke dag aan dag herhaalde misdaden te moeten straffen — dat is: voor het volharden in het ongehuwde leven en voor het „Godmaken”, gelijk zij de Konsekratie der H. Mis noemden. Aan die drie zaken ergerden de partijangers der belegeraars zich dood, en men mocht verwachten, dat, bij overgaaf van den toren, al de Geestelijken en allen die hun huisvesting hadden verleend, allen, die met hen den Katholieken Koning trouw bleven, voor het oog der ontzette vrouwen op de gruwzaamste wijze ter dood gebracht zouden worden.

„Ik heb gezworen het kasteel tot het uiterste te verdedigen,” zeide de Drossaart; „ik zal volhouden zoo lang ik kan: licht komt met het aanbreken van den dag mijn zoon ons ontzetten.”

Pas had hij deze woorden uitgesproken, toen, als door een wonder, de persoon, wiens komst men zoo vurig wenschte, Jonker Willem-zelf, de kamer binnentrad, maar in een toestand, die weinig goeds beloofde. Hij was bleek en ontdaan, druipnat, en stond met gescheurde kleederen.

„Vader!” zeide hij haastig: „hier ben ik; maar onverrichter zake. De Stadhouder ligt in Rotterdam: ik zou er heengesneld wezen; maar moest eerst — in dezen vreeselijken stand der dingen — uwe bevelen hooren. Toen ik heden morgen op de Kansepoort aanreed, zag ik duidelijk aan de ruwe volkshoopen, die zich naar de stad spoedden, dat Gorcum óver moest zijn, en ik zag werkelijk op de spits van St. Merten

de vlag van den Prins — onzen vijand. Ik mengde mij te voet onder het volk en drong de stad in — onder het geluid der klokken. Op de markt zag ik den Geuzenhoofdman Marinus Brandt, die ten allerduidelijkste den eed uitsprak, dien de burgers hadden af te leggen. 'Zij zouden trouw zweren aan den Koning en aan den koninklijken bevelhebber der nederlandsche provinciën, Willem van Nassau, Prins van Orangiën; zij zouden dapperlijk wederstaan den Hertog van Alba en die het met hem houden; zij zouden het H. Evangelie aankleven en vijanden van deszelfs vijanden zijn'. Daarop wuifde het volk met de hoeden en vergde men van hen: 'Leve de Geuzen!' te roepen.... Bij deze stemming der gemoederen begrijp ik, dat Gorcum verloren is, tenzij het op nieuw een geregeld beleg onderga. Hiertoe zou ik niet aanstonds den Graaf te Rotterdam bereid vinden. Ik zocht dus naar eene gelegenheid om u hiervan in kennis te zetten, en sta nu voor u — om uwe bevelen te hooren."

Met angstige spanning, met ingehouden adem, hadden de aanwezigen dit verhaal aangehoord. Helaas! hoe moest de toestand wel zijn, dat Jonker Willem niet aanstonds moeder en zuster om den hals was gevallen. Maar nu wierpen zich beiden dan ook te gelijk aan zijn borst en vroegen hem: „Maar hoe — hoe zijt ge hier binnengekomen?"

„Een vriend hier, in het kasteel.... een bondgenoot, had mij herkend," zeide hij, „toen ik over de gracht gezwommen en langs de opgehaalde brug tegen de torenmuren was opgeklauterd. Hij langde mij, uit de open gaanderij, een touw. Niemand was aan de dijkzijde te zien, zoo ver het oog maar reikte.... hij heesch mij naarboven, en ik sta hier; behouden, voor u...."

— „En wie was die bondgenoot?" vroeg Heer Gaspar.

„Dirck Bommer, de wakkerste borst der bezetting. Uw zoon," vervolgde hij, den ouden Bommer in een der aanwezige burgers herkende, „uw oudste kind, een ware held, die overal te gelijk is, waar de goede zaak gesteund moet worden; de eenige die er in slaagt nog wat moed onder de soldaten te houden."

De Gildedeken pinkte zich een traan van welgevallen uit de oogen.

„God-dank, God-dank! dat wij weêr bij elkaâr zijn!” riep Leonore; „al is het ook, helaas! in een bittere ure!”

— „’t Is ontzettend, vader!” riep Jonker Willem, „dat zich zooveel lafheid bij zoo veel laagheid voegt, om u hier aldus aan uw lot over te laten! — Was dan de geheele Regeering der stad óf oproerig, óf karakterloos? — Hebt ge onder allen, dien ge zoo veel gunsten bewezen hebt, niet éenen vriend gevonden?”

Heer Gaspar liep in diepe droefheid de kamer op en neder, al peinzend het gelaat zich steunend met zijne hand, waar zijn forsche graauwe baard in rustte.

„Toen ik van hier ging, vader,” zeide Willem, „kwam de Jonker van Honcoop hierbinnen, — wat bracht hij u?.... Weinig goeds vermoed ik?”

Elisabeth verborg, bij deze vraag, haar gelaat tegen de borst harer moeder.

„Vraag daar niet naar!” riep Leonore, terwijl haar de tranen langs de wangen biggelden....

„Het is ook geen uur van verhalen en beraadslagen,” zeide Willem; „gij hebt gelijk. Het is een uur van handelen. Als gij ’t goed vindt, vader! ga ik zien, hoe mijn Dirck en de knechten op de gaanderij het maken.”

Heer Gaspar gaf een teeken van toestemming. Leonore jammerde luide over het gevaar, dat allen bedreigde, en over de naaste kans van vallen, die nu boven het hoofd zweefde van haar geliefden zoon.

De oude Bommer vergezelde Jonker Willem, toen hij de kamer verliet.

Hij verhaalde hem wat er gebeurd was sints zijn vertrek, en daarbij ook dat gene, wat onzen lezers nog onbekend is. Toen Heer Gaspar thuis keerde van het stadhuis, was hij verwonderd de poort van den Blauwen Toren niet gesloten te vinden. Hij had zijn lijfknaap met zijn ring vooruitgezonden, om Dirck en den vrouwen aan te zeggen, dat men de waakzaamheid te verdubbelen had; dat de Geusgezinde Raden plannen gesmeed hadden, om alles in eens den vijand in handen te leveren. De Jonker van Honcoop had dezen lijfknaap opgewacht en hem laten vastzetten door zijne lieden, ten einde zich van den zegelring te kunnen meester maken.

De ontdekking van dit schandelijk middel, even als de voorkoming der ontvoering, door den Jonker van Honcoop op eigen hand beraamd, was Heer Gaspar verschuldigd aan Dirck Bommer, die terstond bij het thuiskomen van den Drossaart gevergd had, dat Honcoops bondgenoot, de gevangen rederijker Herpert, in verhoor zou worden genomen.

Aanvankelijk wendde deze volkomen onkunde voor: maar toen men zich gedroeg als of hij op de pijnbank geschroefd stond te worden, viel hij op de kniën, en onder voorwaarde dat men hem het leven zou schenken, bekende hij alles, wat hij van den Jonker van Honcoop gehoord had: 't was alles wat men behoefde, want de Jonker, verzekerd van zijn welslagen, had, in zijn verwaandheid, den rederijker meer toe- vertrouwd, dan noodig was.

„En mijne zuster?” dacht Jonker Willem — maar hij sprak voor den ouden Bommer de vraag niet uit. 't Was voor de hoog gevoelende Elisabeth eene harde les geweest.

Weinige oogenblikken na dat Jonker Willem de kamer met Dircks vader verlaten had, trad Dirck-zelf, bleek als een doode, haar binnen. Hij wierp zich op de kniën voor Gaspar. „Heer Drossaart!” zeide hij: „'t Is gedaan! men staat op het punt een bres in den muur te schieten: uwe soudeniërs werpen hunne bussen wech. Nog weten de belegeraars echter niet tot welk uiterste wij gekomen zijn: maar een onderhandelaar nadert voor de tweede maal den toren, met een witte vlag in de hand, en de Capiteyn der belegeraars heeft luide geroepen: 'dat hij het leven schenkt aan allen, die op den Toren zijn, mids men nu nog, nu het nog tijd is, onderhandele en zich overgeve. De belegerden verbeuren het goed, dat zij bij zich hebben, maar vrije aftocht is hun verzekerd.' Hij geeft u een quartier uur om u te beraden. . . . De nood dringt, ik smEEK u, geef thands toe. De belegeraars zouden zeker het akkoord niet willen aangaan, duchtten zij de komst van den Jonker met de hulpbenden niet. . . . De Jonker is hier; maar de hulpbenden, helaas, zijn verre. . . .”

— „O vader, vader! geef deze edele stem gehoor!” riep Elisabeth. . . . „Uw zoon, mijn lieve broeder, wiens woord niet liegen kan, heeft u gezegd, wie het is, die hier voor u nederligt. Hij is een held! hij is trouw aan zijn Koning, aan

zijn Kerk, aan zijn Heer en Vrouwe!... Vergeef mij, vergeef mij!” fluisterde zij Dirck in het oor. Dit laatste woord klonk hier, bij het bulderen van het kanon, bij 't flikkeren der brandvlammen, bij het geschrei en genok der vrouwen in de naaste zaal, bij het daveren van het gantsche huis, den jongeling, - ondanks dat alles, - als een hemelsche stem in de ooren.

De Drostinne, bleek als een lijk, klemde haren man aan het hart.

„Ik had hoop op ontzet!” zuchtte de oude krijger: „dat kan niet meer dagen! maar als ik den Toren opgeef,” riep hij, zijne oogen ten hemel slaande, „zijn we met dat trouwloos gebroed nog geen enkele schrede verder. Wat zegt gij, Pater Gardiaan?” vroeg hij aan den Overste der Minderbroeders, die trots den beste de verdedigers gesteund had ¹⁾, en juist de kamer binnenkwam.

— „Ik zeg,” andwoordde deze hoogernstig, „dat Marinus Brandt veel zal beloven; maar zijn woord niet houden zal: en dat de overgave de helft der bezetting op het verlies van goed en bloed, de wederhelft misschien op de verbeurte van hun geloof en eere zal te staan komen...”

— „Kunt gij zoo wreed zijn!” riep Leonore.

„Is het beter, dat de Geus hier tóch met geweld de meester wordt?” vroeg Dirck.

„Welnu! geef het op!” hernam de Gardiaan; maar verwacht u op het ergste, wat de Geus ook beloven moge! Die zijn eeden aan God niet houdt, bekreunt zich luttel om zijn trouw, aan de menschen gezworen ²⁾.”

Als een bliksem verspreidde zich de mare door het kasteel, dat men de vredesvoorwaarden van den Capiteyn der Geuzen aannam.

Dit gaf, ondanks het somber uitzicht, een oogenblik van verademing, en was het kanongebulder en het busgeknal verstomd, ook het nokken en schreyen maakte plaats voor een plechtige stilte.

¹⁾ Estius, I, cap. VII.

²⁾ Estius, t. a. p.: „certo persuasus eos qui datam Deo fidem violassent, nec hominibus inviolatam servaturos.”

Middernacht sloeg juist van den stadskerktoren.

Heer Niclaes Poppel, de jongere Pastoor van Gorcum, trad, met een zoeten lach op het gelaat, uit de zaal in de kamer en zeide:

„Ik kom daar uit de kleine kapel. Onze geestelijke broeders zijn bereid de woorden van boete en vertrouwen af te nemen van allen, die, vóór het voltrekken van het vreedzame vierde uurs, wellicht hunnen Heer en God nog in hun hart ontvangen willen.”

Heer Niclaes, die bijzonder uitblonk door zijne tedere Godsvrucht voor het H. Sakrament, had, namelijk, reeds den dag te voren, den ciborie met de H. hostiën, uit vreeze voor ont-heiliging, in het kasteel gebracht ¹⁾).

Thands ging hij voor, en allen volgden hem ter kapel. Dit kleine Heiligdom was lieflijk verlicht door tal van waskaarsen. De goede Franciskanen, die hun graauw habijt, hetwelk zij tijdelijk hadden afgelegd, nu, bij de mare der aanstaande overgave van het kasteel, weêr hadden aangegord, knielden, de éene bij den andere, neder en biechtten, en ontvingen de ontbinding hunner zonden. De geestelijken waren ter naauwer nood talrijk genoeg om de heilbegeerige zielen van allen, die thands ter kapelle binnentraden, te helpen.

Toen allen gebiecht hadden, hief Pastoor Poppel, als zegepralend, den gouden ciborie voor zich uit; zijn gelaat straalde als dat van een Heilige, toen hij allen, te beginnen met de Priesters, daarna den Drossaart, zijne vrouw en dochter, voorts de familiehoofden Bommer, Aernout Coninck, Hessel van Est, en anderen, de goddelijke teerspijze uitreikte. Toen Heer Gaspar tot de Communiebank naderde, wees hij den jeugdigen held Dirck Bommer eene plaats aan zijne zijde; terwijl Leonore met hare dochter knielde aan zijne andere hand. „Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam æternam!” klonk het vele malen in de stilte van die ontzettende en zoo korte spanne tijds.

Toen deze heerlijke plechtigheid afgelopen was, begaf zich Heer Gaspar met Heer Lenaert Vecchel en Hessel van Est naar de poort, en deed ze ontsluiten. Marinus Brandt trad

1) Estius, I, cap. 8.

voor, met eene uitdrukking van blijmoedigheid op het gelaat.

Hessel van Est, die met hem bekend was, deed een paar schreden nader en verklaarde uit naam van den Drossaart, dat het kasteel werd overgegeven, op de voorwaarden, die men had aangeboden. Marinus, daarop de rechter hand van Hessel van Est met de zijne vattende, zwoer, in klare en uitdrukkelijke woorden: „Dat het leven van al de genen, die op het kasteel waren, zoo wel van de geestelijken, als van de leeken, niemand uitgezonderd, ongeschonden zou gespaard worden, en dat hij hen allen vrij uit het kasteel zou laten trekken ¹⁾.”

Daarop beval hij, dat vooraf al de belegerden, althands de mannen, zich op een verheven open plat bij elkander zouden stellen, om overgave van het geld en goed te doen, dat zij bij zich hadden; waarna zij in de zaal van het kasteel tot nader order bij elkander zouden komen.

Te gelijk drongen zijne soldaten, en eene massa deels opgewonden, deels nieuwsgierige burgers van Gorinchem, den gevallen „Blauwen Toren” binnen.

V.

Mijne lezers kennen de geschiedenis der Gorcumsche Martelaren. Zij hebben hun Vaderland te liever, naar het met meer bloed en tranen doorweekt is van de zulken onder onze voorzaten, wien het gegund werd hier voor hunne Moeder, de Heilige Roomsche-Katholieke Kerk, te strijden en te sterven.

Ondanks de heerschappij van dwaling langs den eenen, van bedrog langs den anderen kant, die onwillends hebben saamgespannen om ons het verledene te doen vergeten; om ons daaromtrent niet zelden juist het tegenovergestelde van de geschiedwaarheid voor te stellen en op te dringen, weten wij, nog heden, zeer goed, wat er in Noord- en Zuid-Holland, wat er in Noord- en Zuid-Brabant, wat er in Utrecht en

1) Estius: „Marino ipsorum duce disertè et conceptis verbi jurante, omnibus qui in arce essent tam Ecclesiasticis, quam Laicis (nemine prorsus excepto) vitam incolumen servatum iri, seque eos omnes liberos ex arce dimissurum”. Cap. 7.

Gelderland met ons gebeurd is. Wij zijn niet zoo onnoozel, als Marinus Brandt en zijne schuldige medestanders de burgers van Gorcum en andere plaatsen geloofden: wij weten, dat wie ons uitnoodigt te roepen: 'Vivat de Geus!' — 'Vivat de mannen van het compromis!' — 'Vivat de Zwijger!' ons uitnoodigt onze beginselen, onze Kerk, ons verleden, onze vaders te verzaken.

Daar wij dan de geschiedenis der Martelaars van Gorcum kennen, en weten dat bij die gelegenheid onvoorzichtiglijk, en tegen den zin van den Prins, het beginsel, het doel en de aard van de omwenteling der XVIe Eeuw werd blootgelegd, is het onnoodig dit andermaal te verhalen: te meer daar een protestantsch geschiedschrijver onzer dagen, met vrij veel onpartijdigheid de feiten, in aangenamen modernen stijl, nogmaals te boek heeft gesteld ¹⁾.

Wij volgen dan de arme, maar verheven Minderbroeders, den heldhaftigen Nicolaes Pieck, den welsprekenden Leonardus Vecchel, den tederen, maar sterken Nicolaes Poppel, den onnoozelen Govaert van Duynen, den zoo diep verongelijkten Jan van Oosterwije niet in de plaatsen hunner marteling.

Wij willen dit maal in een anderen kerker verwijlen, waarvan de Godgeleerde en begaafde Guilielmus Estius zegt, dat hij niet weet, waarom de bewoners van dezen, voor zoo ver zij den dood van de hand der nieuwsgezinden hebben ondergaan, niet bij de Heiligen geteld mogen worden ²⁾.

Toen Marinus Brandt zich in het kasteel genesteld had, met het voornemen, om, het koste wat het wilde, de ambten van Heer Gaspar Turck, den hoogen, koningsgezinden katholieken edelman, op hem, zoon des volks, kind eens dijkwerkers, gewezen licht-matroos ³⁾, te doen overdragen, — liet hij zich een lijst geven van al de belegerden, die van stonde aan als gevangenen beschouwd en als speeltuig voor den moedwil der soldaten behandeld werden.

Hij had den edelen Gaspar Turck, op staande voet, in boeyen laten slaan ⁴⁾, en wel op grond van het drievoudig andwoord des Drossaarts, toen deze voor de vierschaar ge-

1) Prof. Fruin, in den *Gids* van Mei, 1865.

2) Estius, I, cap. 24.

3) Estius, I, cap. 5.

4) T. a. p. cap. 9.

sleept werd, door Brandt met een paar Gorcumsche Raden gespannen.

„Waarom,” vroeg men hem, „hebt gij het kasteel met zulk eene hardnekkigheid willen verdedigen en behouden?”

— „Ik heb dit gedaan,” was het antwoord, „om de trouw, die ik mijn Koning plechtig gezworen had, ongeschonden te bewaren.

„Waarom,” vroeg men hem verder, „hebt gij dien hoop priesters en monniken bij u in 't kasteel ontvangen?”

— „Deze zijn mijne goede vrienden,” zeide hij; „zij wenschten hun leven te redden: en voor vrienden, die in gevaar zijn, sluit men de poorten niet.”

Voor den derden maal hem ondervragende, wilde men van hem weten, waarom hij zekere Joannes van Maseyck en Bernardus de Neyer in der tijd had ter dood verwezen.

„Ik heb dit gedaan,” zeide hij, „om dat ik het openbaar recht moest handhaven, en dat ik door mijn wettigen Koning tot uitvoerder van het recht, en dus ook tot bestraffer der misdaad van gekwetste Majesteit Gods ter dezer plaatse was aangesteld.”

Deze antwoorden waren meer dan genoeg, om, in spijt der bezworen beloften, den Drossaart te doen kerkeren.

Daarna las Marinus Brandt aan zijne bezitters de lijst voor der genen, die zich in het kasteel bevonden op het oogenblik der overgave; ten einde te bepalen aan welke gevangenen tegen geen losprijs ter waereld de vrijheid hergeven zou worden.

Heer Gaspar Turck had nog juist den tijd gehad, om, te midden der verwarring, die het binnendringen van burgers en krijgslieden veroorzaakte, tot Jonker Willem te zeggen: „Ga, mijn zoon, en verhaal den Stadhouder, wat hier gebeurd is.” De wakkere jonkman had terstond gehoorzaamd, was 't ontkomen, en kwam dan ook op de lijst der belegerden niet voor.

Toen de naam van Dirck Bommer den oude gelezen werd, zeide een der twee Raadsheeren: „Ik stem voor de onmiddelijke executie van dezen. Hij heeft, van de stadswallen af, de schepelingen met allerlei scheldwoorden aangeroept, om dat het volk den draak stak met de superstitiën der Mis en een processievaan aan de mast had gebonden ¹⁾. Hij is een

¹⁾ Estius, I, cap. 24.

onzer felste bestrijders." De Capiteyn nam terstond een schrijfsen en zett'e een kruisjen bij den naam van den ouden Bommer.

Eenige oogenblikken daarna klonk de naam van Aernout Coninck. „Ik ben voor het uit de waereld helpen van dezen," zeide de andere Raadsheer: „hij heeft het onmogelijke gedaan, om hier in den omtrek krijgslieden voor de zaak van Duc D'Alve bij-een te brengen." Ook deze naam ontving een teeken.

Over den schouder des voorzitters heen, kromde zich een jong kavalier, en ging aandachtig de namen der belegerden langs. Reeds was Brandt op het punt de lijst ter zijde te leggen, toen de medelezer met zijn rechter voorvinger, tegen zijn gewoonte ietwat bevende, op den naam wees van Dirck Dircxen Bommer. „Dat is de grootste verrader van de geheele bezetting," zeide hij. — Deze beschuldiger was de Jonker van Honcoop.

Een uur daarna lagen Dirck Bommer en zijn vader, benevens Aernout de Coninck, in eene bizondere gevangenis.

Een vreeselijk oogenblik was het voor den moedigen jongling geweest, toen hij zijns vaders naam uit het getal der anderen had hooren uitroepen, om afzonderlijk gekerkerd te worden. Hij voorzag, dat dit de dood was.

Daarop klonk de naam van Aernout Coninck; maar na eenige oogenblikken werd ook als derde man „Dirck Dircxen Bommer" opgelezen. „Geloofd zij God!" riep hij, en blijmoedig voegde hij zich bij de twee veroordeelden ¹⁾.

De drie gevangenen beseften wat dood hun te wachten stond: de allerschandelijkste. Daartoe was de balk met zijn beide stijlen, die den bloedademenden naam van *galg* draagt, op de markt van Gorcum tusschen de kerk en het rechthuis opgericht. Daartoe, zoo liep het gerucht onder de gevangenen en soldaten, had men een scherprechter uit Dordrecht ontboden.

In de nacht van Vrijdag op Saturdag was het kasteel overgegaan. Zondag, den 29ⁿ Juni, was 't het feest der H.H. Apostelen Petrus en Paulus geweest. Men kan begrijpen met welke verscheidenheid van stemming die feestdag werd overgebracht. Een afvallige Priester, onder de Geuzen, wisselde

1) Ter zelfder plaatse.

de wreede baldadigheden, door de soldaten op de gevangenen begaan, af, met het lustig opzingen der hymne-vaerzen: *Ibi Neronis feritas* etc. ¹⁾).

Het werd toch, om meer dan éene reden, onraadzaam geacht de drie veroordeelden vóór Maandag te executeeren.

Maar dien Maandag zag men dan ook reeds in de vroegte Heer Lenaert Vecchel in den kerker van het drietal toegelaten, om hen voor te bereiden tot de dood. Heer Lenaert was zoo zeer bemind in Gorcum, dat Brandt het tot hem gekomen verzoek, om den Pastoor een wijle los te laten, ten einde zijne biechtkinderen bij te staan, niet van de hand had durven wijzen.

Bommer, de vader, en Aernout Coninck waren beide mannen wien het niet aan moed ontbrak: maar als eerzame Poorters duchtten zij toch nog de schande, die aan de verfoeyelijke strafoefening kleefde, waartoe zij veroordeeld waren. Hangt aan geen schijn, mijn lieve vrienden,” zeide de Priester: „is Jesus, de Koning der glorie, u aan de galg des kruices niet voorgegaan? —schept moed: heden is het uwe beurt van te lijden; morgen zal het misschien de mijne zijn. Mij staat de zelfde straf, de zelfde oneer, de zelfde schandelijke dood te wachten ²⁾.”

Men had de menschelijkheid, — of wellicht bracht het toeval het te weeg, — om den jeugdigen Dirck geen getuige te maken van de executie des vaders. Geen oogenblik had tot dus verre de zoon gewankeld. Steeds had hij den vader en den ouden vriend opgewekt, en gesproken van de glorie, die er in gelegen was te sterven voor zijn geloof, voor de zaak van Kerk en Koning. “Te weten, dat het enkele zeggen, *ik zweer den Paus van Rome af* — al voegde men er den onzin bij ‘ik blijf het Evangelie en den Koning getrouw’ — u het leven zou kunnen redden, — en dat niet te doen: een man te zijn — die maar één woord en éene overtuiging heeft — in leven en dood, is dat niet iets heerlijks?” Zoo sprak die jonkman. Maar toen de deur der gevangenis geopend werd en zijn dierbare vader gehaald werd, om ter strafplaats te worden geleid, toen viel hij hem aan de borst en barstte uit in tranen.

1) Estius, I, cap. 28.

2) Estius, I, cap. 24.

Een quartier uurs bleef hij alleen. Vreeslijke oogenblikken. Nu werd ook hij gehaald. Hij herinnerde zich het beeld, door den beminden herder voor de blikken der veroordeelden geschetst: het veredeld beeld van den vreeslijken *ladder*; veredeld — door daarvoor in plaats te denken den ladder van Jacob, waarlangs blinkende Engelen op- en nederklommen ¹⁾).

Waar was toch al dat nieuwsgierig volk vandaan gevloeid, dat de straten van Gorcum bezett'e? 't Was schier onmogelijk voor de soldaten, die Dirck ter gerichtplaats moesten brengen, door de menigte heen te dringen. Helaas, helaas!... hoe langer zijn overtocht duurde, hoe zekerder hij was, dat zijn arme vader reeds was ter dood gebracht; maar hoe zekerder ook, dat hij reeds den hemel, het rijk van den dierbaren Bruidegom der zielen, was binnengegaan.

Hoe nader hij aan de gerichtplaats kwam — aan het.... schavot — hoe vreemder het hem om het hart werd. Het was hem, den volbloed Gorcummer, wien geen steentjen in de stad bijna onbekend was, alsof hij zich hier in eene geheel vreemde plaats bevond. Al die menschen — mans, vrouwen, ook.... kinderen, soldaten, burgers en gepeupel — op de straat, aan de vensters, ja tot op de daken der huizen, kwamen hem voor, hem als in een droom te verschijnen, en hij was zich naauwlijks bewust, dat hij de straatsteen drukte. Eindelijk daar wordt hij op de vreeslijke stellaadje gebracht; de edele Lenaert Vecchel staat ten derden male een veegen, maar hoopvollen Christen ter zijde.... Hij fluistert Dirck eenige woorden toe van troost en van licht; maar plotselijk wordt zijne stem, wordt de handeling van alle medespelers in dit bange drama,... verdoofd en geschorst, door een ongewoon gedruisch en gewoel onder de menigte.

Een jong meisje, in het zwart gekleed en met eenigszins losgewoelde haarvlecht, doch sprekend met een luide vaste stem, ijlt op de strafplaats, legt haar hand op den schouder van den jongeling, en roept: „Poorters van Gorcum! Gij kent het oude recht uwer maagden, om een ter dood veroordeelden misdadiger vrij te maken van de uitgesproken straf, als zij hem haar bruidegom verklaart: welnu, burgers!

1) T. a. p. cap. 24.

als gij nog aan uwe rechten verkleefd zijt, staaft dan het mijne: ik neem dezen misdadiger tot mijn echten man!”

Zij had waarheid gesproken; het recht bestond; althands in de volksovertuiging ¹⁾. De zelfde burgers, die hun God en Kerk, Paus en Koning verworpen hadden, of althands geduld, dat zij verworpen werden of gesmaad — zij bogen voor dit beroep op hunne overleveringen, en Elisabeth, de dochter van den edelen Gaspar Turck, ontrukte, met Gods hulp, aan een wissen dood den te zeer door haar miskenden Dirck Dircxen Bommer.

De verzekering van Estius, ten aanzien van Dirck Bommer, achten mijne lezers wel overbodig:

„In ea, pro qua fuerat periclitatus, Catholica fide cum sua conjuge deinceps animo ac professione persistens” ²⁾.

1865.

¹⁾ Zie Estius en verg. Mr S. De Wind, *Bijzonderheden uit de gesch. van het Strafrecht*, 1827. bl. 43.

²⁾ Met hart en mond bleef hij, met zijne huisvrouw, voortaan het zelfde katholiek geloof belijden, waarvoor hij in doodsgevaar was geweest. T. a. p. bl. 94.

AANTEKENINGEN.

Ik vlei mij, dat het gezond verstand van mijn lezer, wanneer, boven het vorenstaand verhaal en verder in zijn loop het woord *Geus* gebruikt wordt, daarin geenszins de bedoeling zal zoeken om eene ijdele beschimping naar het hoofd mijner andersdenkende landgenoten te werpen. Vele uitstekende onder deze weten genoeg, hoe ik over hen, en in het algemeen over onze hollandsche Protestanten denk, om deze waarschuwing zelfs overbodig te rekenen. Zij weten genoeg, hoe dierbaar mij de band is, die ons als kinderen van het zelfde land omslingert, en hoe ten uiterste gelukkig en *op mijn gemak* ik mij gevoel, in mijne hoedanigheid van volbloed Nederlander; méér nog van solidair (met mijne gewestgenoten) verantwoordelijk Hollander; meest als oud-Amsterdammer — behebd (en bedeed misschien) met veel van wat onze medeburgers sinds eeuwen kenmerkt. — Lezers, die bij het gezond verstand wat lektuur voegen, weten bovendien, dat het „Geusworden” een kunstterm is, door Hoofd gebruikt om, in onze vaderstad, de omwending van 1578 aan te duiden; in dezen zin pas ik het toe op Gorcum, zonder hier gehouden te zijn met den naam *Geus* het zij een eeretitel, het zij een scheldwoord te bedoelen. Bij mij wordt het als partij-naam gebruikt, zonder verdere strekking: eene strekking, voor 't overige, die ik (men zal mij 't recht doen dit van mij te gelooven) verre ben van te willen verbloemen, in mijne beoordeeling en voorstelling der *feiten*. Ik kleef, in de geschiedenis, de zaak van Gasper Turck aan; ik deel in de gevoelens der Amsterdamsche Katholieken van vóór 1578 en ná 1640, toen er bij Tesselschade wel geen spraak meer van lof geweest zal zijn, aan zoogenaamde „Roomsche Geuzen” te geven. Men stond toen ver genoeg van de feiten der XVIe Eeuw af, om ze goed te kunnen beoordeelen, en men begreep dat „liberaal Katholicisme” eene onmogelijkheid is, ofschoon men gaarne erkende, dat de liberale partij het beter met de katholieke Nederlanders maakte dan de kontraremonstrantsche.

A. Deze Magistraatspersoon heette Hermen van Honcoop *Petersen*; maar om zekere redenen heb ik hem een Willem tot zoon en ook tot vader gegeven.

B. Zie voor al zulke krijgstermen der XVIe E., 't „Placcaet op 't stuck van de monsteringe” van 4 Feb. 1599.

C. De Minderbroeders waren: P. NICOLAES PIECK, van Gorcum, *Gardiaan*, P. HIERONYMUS, van Weert, *Vicarius*, P. DIEDERICK VAN EMDEN, eigenlijk VAN DER EEM (uit wiens broeder de Witterts van Hogeland zijn gesproten; zie hierachter), van Amersfoort, P. NICASIJUS JANS-ADRIAENSEN, van Heze, P. WILHADUS of WILHARDUS, van Denemarken, 90 jaar oud, P. GODEVAERT, van Mervel, biechtvader en coster (kunstschilder en drukker van Heiligenprentjens), P. ANTONIUS,

van Weert, P. ANTONIUS, van Hoorn, de jeugdige P. FRANCISCUS DE ROY, van Brussel, B. PETER, van Assche, B. CORNELIS, van Wijck-by-Duurstede; voorts: de novice Henricus, die afgevallen, maar later weêr bekeerd is, en eindelijk Wilhelmus, bijgenaamd de Waal, die in zijn afval volhard heeft en door Estius bij den 12° Apostel, Judas, vergeleken wordt, B. III, hst. 24.

D. Deze vier Priesters waren: de Rektor der Augustinessen: Heer JAN VAN OOSTERWIJCK, regulier Kanonik; een dienstdoende Pastoor, uit de omstreken van Gorcum, met name JOANNES, van de orde der Predikheeren; Heer GODEVAERT VAN DUYNEN, die met een klein geestelijk ambt in Gorcum bekleed was, en de bekende Pontus Heuterus, Kanonik te Gorcum, die echter, uit vreeze voor de marteldood, de goede zaak een tijd lang ontrouw werd. Estius, Lib. III, c. 43, 44.

Behalve de genoemden hebben aan de marteling in den Briel nog deel gehad de volgende Priesters: de Pastoors Heer LENAERT VECCHEL en Heer NICOLAES JANSSEN, *ghenoemt* POPPEL, Heer ADRIAEN, van Hilvarenbeke, Pastoor van Monster, met zijn medehelper Heer JACOB, *toeghenaemt* LACOP ANTONISSEN (bekeering), beide uit de Præmonstreiter orde, en eindelijk H. ANDRIES WOUTERS, Pastoor van Heynoort, bij Dordrecht.

Afstamming der Witterts van Hogeland uit van der Eem.

Paulus van der Eem

DIEDERICK v. d. E. Wijntgen v. d. E. Henrick v. d. E.
H. THEODORUS, 1567—1655
gemart. 9 Juli 1572. X

Jacob Frijs van Dolre
(4) Johannes F. v. D.

30 Juli Gerritgen v. Schadjick
Arent Krijts, X
van Haarlem. 1662 Belitgen F. v. D. † 3 Mt 1709.

Maria Gerarda K. geb. te Amst. 1667 X Everard Burgert, geb. 1660.
10 O. 1692

23 Ap. Adriaen Wittert v. X Maria Gerarda Burgert, 1698—1735.
Hogeland 1716

Everard Bonifacius Wittert, 1698—1735 X Elisabeth Maria
9 Sept. 1760 v. Duinkerken, 15 D. 1738—9 Mei 1804.
30 Jan. X Nicolaas Cornelis Wittert, 18 Jan. 1765—22 Juli 1838.

Gijsberta Cath. Boes, 5 Jan. 1769—29 Mt 1833 1793.
X Anna Josephina W., Theresia Adriana W., Adriana Cornelia W.,
Everardus Bonifacius W. 29 Ap. 1805—4 Okt. 1878 geb. 10 Feb. 1807, geb. 7 Nov. 1808.
4 Aug. 1798. 5 Sept. X 1832 15 Juni X 1836

Adolphine v. d. Schooren, Jhr Mr Godefridus Andr. Louis Ridder de
geb. 19 Sept. 1807. Melort, Vander Schueren,
9 Nov. 1792—25 Febr. 1870. geb. 24 Ap. 1800.
Acht kinderen. Twee kinderen. Twee kinderen.

ISABELLA CLARA EUGENIA,
Vorstin der Nederlanden.

Aan Jonkvrouw
VICTORIA D. v. P.

Eene erfgenaam der deugd, der kloekheid, taal en zede
Dier „Oude Burgery", die in ons Amsterdam,
't Gepleegd verraad ten spijt, door arbeid en gebede
Den nieuwen bloei verkreeg van d'ouden roomschen stam, —

Een Jonkvrouw, in wier ziel de blanke levensvlam
Der Isabellaas 1) brandt en uitstraalt telker schrede,
Al richten we ons, helaas, niet meer ter „Heylghe Stede",
In 't voetspoor van 't geslacht, waaruit zij oorsprong nam, —

Haar vriendlijk oog aanvaard' dit handvol immortellen,
Die 'k aan de Infante wij, van zoo doorluchte faam;
Dan blijft een goede geur 't gebloemde vergezellen,

Dat anders licht verging, ondanks zijn schoonen naam.
O, om uw roomschen zin en heusche goedheid saâm,
Laat, Jonkvrouw, me op Haar zuil uw initiâlen stellen!

6 Dec. -78.

1) Daaronder: Lijsbeth Jansdr. Dommer. Zie *D. Warande*, VIII, bl. 320, 322-3.

Door zijne onderzoekingen in het archief der familie Dommer van Poldersveldt was Thijm tot de veronderstelling gekomen, dat het „Mirakel van Amsterdam", anno 1345, in het gezin van een der voorvaderen uit dit geslacht, Ysbrant Dommer, had plaats gehad. De thans gesloopte „Heilige Stede", of N.Zijds-Kapel in de Kalverstraat was op de plaats van diens woning gebouwd. Vandaar ook de herinnering aan de „Oude Burgerij", vóór 1578. (Zie *D. War.* 1869, bl. 219—228).

Jonkvrouw Victoria D. v. P., te Nijmegen, een afstammeling uit dit oude geslacht, was van 1875—'80 met Thijm in briefwisseling.

ISABELLA CLARA EUGENIA.

Daar zijn drie Elisabeths of Isabellaas geweest (de Katholicken houden 'et voor den zelfden schoonen naam), die de waereld met haren roem hebben vervuld, zonder het vagevuur met arme zondaars door hare behaagzucht, zonder den Hemel met martelaars harer bloeddorst te bevolken. Men begrijpt dat ik onder de drie Elisabeththen niet reken de beulin van Maria Stuart. Ik bedoel drie in ieder opzicht Princelijke personen, drie voortreffelijke Koningsdochters. Eene behoort aan Hongarije en aan Duringen, en is de Patrones der beide anderen — als of ze daarom hare Drie Kroonen (voor éene) droeg! 't Is de beminnelijke en Heilige jonkvrouw, echtgenote, en weduwe, de genoeg beroemde Elisabeth, huisvrouw van den Markgraaf van Duringen. Overbeck heeft haar verheerlijkt in zijn fraayen groep; Montalembert heeft haar verheerlijkt in zijn historiesch poëem; Wagner heeft in haar het Katholicisme verheerlijkt in zijn opera *Tannhäuser*. Lacordaire en Ettmüller, beide, bewonderen haar — de verpersoonlijkte LIEFDADIGHEID.

De andere is de doorluchtige Amazone, „het edelst schepsel”, zegt de zelfde Montalembert, „dat ooit een koningsthroon bekleed heeft” — die in het Zuidwesten van Europa de H. Kerk voor den ondergang heeft behoed: krijgsheldin, staatsman (moet ik wel zeggen), groot karakter, die bij de vurige teederheid der egaâ de wilskracht voegde om iets te durven instellen op welks naam een millioen vrijgeesten en

domooren sidderen van ontzetting — de Spaansche Inquizitie: schoone, krachtige, edelmoedige Vorstin, die haar speldegeld besteedde om — AMERIKA TE DOEN ONTDEKKEN. Isabella toch stak Christobal Colon haar toiletpenninksken, stillekens en buiten Ferdinand om, in handen; en dat bevatt'e 16.000 dukaten, en daarmee ging de groote man, de martelaar van het genie, de held Columbus naar het Westen, en gaf de oude waereld eene weêrhelft present, vleesch van haar vleesch, gebeente van haar gebeente — maar, helaas! misbruikt, en thands te reinigen — vóór dat dit huwelijk brave kinderen zal opleveren. ISABEL LA CATÓLICA: die het waarlijk niet helpen kan, als haar Ridderkruis aan Joden en Kaorziijnen te grabbel wordt geworpen, die groote verdiensten kunnen hebben, maar even min het insigne der Katholiciteit op de borst behoorden te dragen, als Christenen zich de bespottung moesten laten welgevalen met het ridderteeken van Abdul-Medsjié (of hoe de doopceel des Mohammedaans anders luiden moge) vereerd te worden.

De derde Elisabeth behoort aan Nederland: het is de *Chiara* en *cara* Isabella, die mij, in mijn jeugd, reeds als een lieflijke verschijning voor den geest plach te zweven. Isabella was een vurige vereester van St Joseph, mijn patroon; en zoo voelde ik mij eenigszins aan haar verwant. Isabella was de trouwe gade van dien vromen en wijzen Albertus, om wiens hoofd de steenen der Bossche St-Janskerk gevlogen hebben, toen Nederland, tegen Nederland in 't harnas, „zich wroette in eigen ingewand” en er zoodanig van verbijsterd raakte, dat het twee-honderd jaar lang gemeend heeft een vreemd volk te bestrijden. Als de Duitsche Albert en de Duitsche Maurits met bloote zwaarden tegenover elkaar stonden, om uit te maken of de nederlandsche katechismus te Mechelen of te Dordt zou worden opgesteld — dan beeldden althands de Hollanders, eenstemmig met de vreemde politieken, zich in, dat Nederland tegen Spanje streed (hetwelk eigenlijk eerst het geval werd na de verwijdering van Spinola); en als het zij het hoofd der Vlaamsche schilders ¹⁾, het zij het hoofd der Vlaamsche Godgeleerden ²⁾, later, naar Den Haag kwam om over het

1) Rubens.

2) Jacob Boonen.

lot der Vlaamsche nationaliteit te onderhandelen — dan zien daar de dichters en kort-begripschrijvers onzer historie ik weet niet welke epizode in uit de tachtigjarige oorlog, die op alle manieren geheel met en tegen SPANJE heeten moet gevoerd te zijn.

Isabella dan is die zelfde Dame, waar zekere paardenkleur den naam van draagt. Dat vindt de onkunde zeer dwaas en vies. Ik weet niet, of het onderstelde feit ooit heeft plaats gehad; maar ik zou het, des opgevorderd, niet verzaken. De Hollandsche woordvoerders verhalen altijd met eenig genoegen, dat Albert en Isabella in Oostende, na de overwinning, niets anders vonden dan een puinhoop; de Hollandsche woordvoerders vinden géén genoegen in de herinnering, dat de slag bij Nieuwpoort even min iets beters dan de handhaving van een beginsel en krijgsidee aan den overwinnaar ten beste had gelaten en gevolgd is door het opbreken van het ongeslaagd beleg. Ik stel mij de gelofte van Isabella eenvoudig aldus voor: dat zij, van zeker oogenblik af, niet *uit hare kleéren* zou gaan, alvorens de muren der belegerde stad gevallen waren. Daar maken wij, huishoudelijke Hollanders, nu iets anders van — dat minder poëtisch klinkt.

Hoe 't zij — Isabella Clara Eugenia was een groote vrouw. Was zij minder staatsman dan hare naamgenote, de grootmoeder haars grootvaders, zij was even zeer en met grooter edelmoedigheid een tedere gade, met meer persoonlijk gevaar eene heldin in het slagveld, eene onbaatzuchtige regeester. Heeft zij Amerika niet doen ontdekken — zij heeft de groote vlaamsche kunstschool van Rubens en Van Dijck in het leven geroepen: en als Christin, heeft zij niet slechts geijverd voor de handhaving en den zegepraal des geloofs, maar zij heeft de schitterendste blijken van christelijke zachtmoedigheid en nederigheid gegeven; zij heeft de kroon van Keizerin geweigerd, om te beter de moeder van het nederduitsche volk te kunnen zijn; zij heeft het kleed der franciskaansche boete doen stralen van Koninklijken luister, zij is, haar leven lang, in den volsten zin des woords, de ijverigste ziekenzuster door hare daden gelijk geweest.

Niet naar het recht, maar door het feit, lagen, op het einde der XVIe Eeuw, de nederlandsche gewesten in twee groote

en elkaâr vijandige afdeelingen gescheiden. Na dat de Vorst uit het Oostenrijksche Stamhuis, welks rechten en gezachten moede was en verworpen had, jaren lang zijne hooggeprezen staatkunde en krachtigste krijgsmiddelen had aangewend, om de „Vereenigde Provinciën” terug te brengen onder zijne gehoorzaamheid — na dat zich in Engeland en Frankrijk een stelsel had gevestigd, dat bestemd was om den goeden uitslag der pogingen van Koning Philips menschelijker wijze volstrekt onmogelijk te maken — viel, in 's Konings geest het besef van dezen toestand te zamen met de gedachte aan een voorwerp zijner liefderijkste zorgen.

De eerstgeborene dochter des Konings was eene Princes, aan wier opvoeding en vorming de Vader lange jaren al de wijsheid van zijn geest en al de liefde van zijn geheimzinnig en samengeperst gemoed besteed had. Aan deze dochter besloot de Koning het keurstuk uit zijne rijken, de schoone Provinciën der Nederlanden en het land van Burgonje, nog bij zijn leven wech te schenken. Alle menschelijk overleg, en zeker niet zonder afsmeecking van 's Hemels zegen, was besteed, om uit de schoone Nederlanden een der machtigste monarchiën van de waereld te maken. Het echtpaar, dat den troon zou bekleden, was door den Koning-zelfen daartoe voorbereid: zijn neef Albertus van Oostenrijk, die, aan het Spaansche Hof opgevoed, aanvankelijk tot Priester bestemd, de kleine wijdingen ontvangen had, maar als Onderkoning van Portugal en aanvoerder van spaansche legers den Koning zijn oom reeds gewichtige diensten had bewezen, offerde den hem geschonken kardinaalshoed op, om 's Konings geliefde en begaafde dochter Isabel Clara Eugenia te kunnen huwen en, met haar, de beroemde Nederlanden. Als dit Rijk, tot welks vorming 's Konings eenig overgebleven zoon Philippus zijne medewerking verleende ¹⁾, bij brieven zou zijn vastgesteld, en het vorstelijk paar in het bezit getreden van de trouw gebleven provinciën — dan zouden de omstandigheden ter herwinning van het verlorene aanmerkelijk verbeteren. De vreemde staatkunde zou welhaast de belangen van het benijde Spaansche Koningshuis niet meer als vereenigd met

1) Adr. v. Meerbeeck, „Chronijcke”, 1620, bl. 909.

die van de nieuwe Nederlandsche Monarchie gaan beschouwen; de afgescheiden Nederlanders, eene ongeregelde en onrustige regeeringsvorm moede, zouden het hoofdvorwendsel van hun opstand, de afhankelijkheid van eene vreemde nationaliteit, verliezen; de sterke katholieke elementen, nog in de Vereenigde Provinciën aanwezig, zouden zich al aanstonds bij het nieuwe Bestuur aansluiten; de aristokratisch-liberale partij, uit afkeer van Maurits' aanmatigheden en van die zijner onnatuurlijke bondgenoten, de prädikanten, zou niet tot vergelijk ongenegen blijken, en de nieuwe Vorsten konden, buitendien, in voorwaarden berusten, welke Philips zich niet kon laten welgevalen; zoo zouden de volken tot verademing komen, en Philips de voldoening smaken eene bloeyende nieuwe monarchie te hebben gesticht ¹⁾. Dit is de natuurlijkste gedachtengang, dien men den Koning toeschrijft — ondanks de uitlegging der hollandsche geschiedschrijvers, die bij de geheele leiding van de hem teêr verknochte dochter, den grijzen en zwaar beproefden Koning geen ander inzicht toeschrijven dan de nederlandsche gewesten te *leuren* met de tusschenregeering van een onvruchtbaar Princenhuis, om dan later zoo veel te zekerder de Nederlanden aan de Spaansche Kroon te herketenen.

En, inderdaad, de echt van Albert en Isabella bleef kinderloos, en daaruit volgde, dat, bij hun overlijden, de Nederlanden weder onder de gehoorzaamheid van den Spaanschen Koning zouden te-rugkeeren.... De gelukkige uitkomsten, waarmeê Philips zich had geveleid, bleken droombeelden, en zonder vrucht was de zorg en arbeid, door hem, bij de tegenkanting van vele leden van zijn Raad ²⁾, aan de vestiging der grondslagen van dit schoone plan besteed. Trouwens vóór het een begin van uitvoering mocht erlangen, was de Koning, als ten onheilspellend teeken, reeds gestorven. Het beraamde huwelijk had niet-te-min zijn voortgang, de beschikking over de Nederlanden, die het karakter van een uitersten wil verkreeg, werd ten uitvoer gelegd; maar

¹⁾ Zie over de gunstige gezindheid der Staten van Brabant enz. (in Dec. 1598) Meerbeeck, boveng. blz. 900.

²⁾ Zie de beraadslagingen, schoon eenigszins klassiesch gestileerd, bij Bentivoglio, „Nederlantsche Oorlogen” (III, IV), bl. 624.

ze heeft niets anders nagelaten dan de herinnering van een belangrijk tijdvak in onze geschiedenis en de vereeuwiging der gedachtenis van eene voortreffelijke Vorstin en van een dier weinige Vorsten, welker goede hoedanigheden niet bevlekt werden door schaamteloos overspel en ander bederf, zoo menigen Vorstenmantel doorknagend, en de vermolming der thronen zoo haastig bevorderende.

Op het landgoed Valsano, in het woud van Segovia, werd Koning Philips' eerste telg op Maandag den 12ⁿ Augustus van het jaar 1566, ten twee ure na middernacht geboren ¹⁾. Haar moeder was Isabella van Frankrijk, wier huwelijk met Philips een onderpand van den vrede der beide kroonen gestrekt had, dat haar den toenaam *des Vredes* verwerven deed:

Bevredigd zijn door haar Hispanje en Frankrijk samen;
Verbonden is door haar het treflijkst Koningspaar;
Valois en Oostenrijk vereent ze in bloed en namen:
Een teedre dochter hier, een eedle gade daar ²⁾.

En onze jonggeborene ontving naar deze moeder, Isabella, den zelfden in Spanje hooglijk geëerden naam; de H. van den dag, de serafijnsche Maagd St^e Clara, schonk haar den tweeden Doopnaam; en toen de pauselijke gezant, Heere Giambatista Castagno, die later Paus geweest is met den naam van Urbanus de VIIe, deze jonge Vorstinne doopte, deed de Koning hem den naam van Eugenia aan de beide andere toevoegen, en bepaalde voor de plechtige bediening van dit Eerste Sakrament den 15ⁿ November, den vierdag van Kastieljes eersten Bisschop, den H. Eugenius, dien hij in bijzondere eere hield ³⁾. Sommige schrijvers melden zelfs,

1) „Le sacré Mausolée ov les parfums exhalants du tombeau de la Serenissime Princesse Isabelle Claire Eugenie” etc. „par le R. Pere Fr. Iean Iacques Covrvoisier, Minime Bourguignon.” Brux. François Vivien, 1634. Verbeterd 'exempl., door den auteur geschonken aan Aubertus Miræus, bl. 21.

2) Jacques du Bellay.

3) Ook haar peter en meter zijn bekend: 't Waren Don Carlos, Infant van Spanje, en hare tante Joanna van Oostenrijk. „Mausolée” boveng. bl. 20. De omstandigheid, dat Don Carlos met het peterschap over Isabella door den vader vereerd was, kenmerkt 's Konings gunstige meening over dezen laffen knaap, nog in 1566. Hij was geb. vóór 's vaders throonbeklimming, 8 Juli 1545, † op St. Jacob, 1568; Isabella, geb. 12 Aug. 1566, † 1 Dec. 1633, en hare volle zuster Catarina, later (1585) Hertogin van Savoje, geb. 1567, † 1597; Philips III, geb. 1578, † 31 Maart 1621, Ferdinand, geb. 1571, † 1575; Jacobus, geb. 1573, † 1582, Diëgo, geb. 1574, † 1582, Karel-Laurens, en Maria, beide binnen het jaar gestorven.

dat den vader de tijding der geboorte van dit kind werd gebracht, toen hij, in eene processie, de overblijfselen van dien Heilige mede op zijne schouders hielp ronddragen. Zij was pas twee jaren oud, toen ze hare moeder verloor, en de Koning voegde aan hare goevernante als raadsman toe den Eerwaardigen Augustijner Alphonso d'Orosco, zijn hofprediker ¹⁾). Daarmede werd echter aan hare opvoeding geene eenzijdige richting gegeven, en van jongs aan wisselden bij haar de godsdienstoefeningen af met de hanteering van ridderlijke wapens en met het vermaak van de jacht: zoo doende werden lichaam beide en geest gesterkt, en zij wies op tot eene even schoone als vrome en krachtig ontwikkelde jonkvrouw. Nog eer ze den kinderschoenen geheel was ontgroeid, ontbood haar heur vader naar Madrid, en ging zij het Eskuriaal bewonen, waar hij, die haar meer dan eenig ander zijner kinderen beminde, haar in al de geheimen der staatkundige wetenschap inwijdde ²⁾), als eene, bestemd om over de schoonste gewesten en de krachtigste volken van Europa te heerschen.

Bij herhaling is er sprake geweest van eene echtverbintenis voor Isabella; maar redenen van staatkundigen aard belett'en de voltrekking der plannen ³⁾ tot op haar 31^e jaar. Wellicht voorzag de Koning, dat hij voor haar, bij de dood van Hendrik den Derde, aanspraak op den Franschen Troon zou moeten maken, en dat heur huwelijk hiermede in verband zou kunnen komen. Waarschijnlijk ook betoonde de godvruchtige, schoone en geleerde Princes, wier opvoeding haar, zelfs naar het lichamelijke, boven de meeste mannen deed uitblinken, zich weinig genegen tot het sluiten van banden, die haar lot misschien met dat van een min beduidenden Koningszoon zouden vereenigd hebben. Philippus van Mendocça verhaalt, dat zij in hare vroegste jeugd reeds op twee Edellieden zulk een diepen indruk maakte, dat de eene van haar zeide: 'Zij was een voorbeeld van alle Deugden, en een levend beeld der Eere'. De andere riep uit: „Alles is koninklijk in deze

1) „Regel van het 3e Orden . . . ingestelt door den S. V. Franciscus” — (*De vermaerste Tertiarissen van de Verg. binnen de Princ. Stad Brussel*) door Franciscus Peri, blz. 294.

2) Ald. bl. 295. 3) Delprat. Briefw. van Justus Lipsius, bl. 41.

Vorstin: hare oogen en haar voorhoofd zijn koninklijk; hare houding, gang en gebaar is waarlijk koninklijk: koninklijk is hare schaduw 1)." Men zeide, dat Koning Philips haar met de melk der Chariten en Gratiën, als Jupiter, ja met het merg des leeuws, als Achilles, had doen voeden, *en el bosque de Segobia*: zij was onvermoeid in het werk des kabinets en in alle oefeningen te voet en te paarde. Hare dagverdeeling werd echter hoofdzakelijk, door hare getijden, hare rozekrans, en hare goede werken bepaald.

Toen Koning Philips op zijn laatste ziekbed gestrekt lag, en van alle zijden aangetast door de jicht, wenschte dat van zoo vele kanten hem tevens het beeld van den Lijdenden Heiland in 't oog viel 2), heeft zij haren vader gediend en verzorgd gelijk eene „zieken-maerte", en niet weinig door hare liefde tot zijne goede stemming in het laatste zijns levens toegebracht 3).

't Was toen dat Koning Philips, zoo als het volkslied zegt, de woorden sprak:

„A Christo mando mi alma,	<i>Mijn ziel beveele ik Christo,</i>
Mi cuerpo a la tumba dexo,	<i>Mijn lijf aen 't grafgesteente,</i>
Y a doña Isabel a Flandes,	<i>Aan Isabella Vlaanderen,</i>
Y a don Phelipe mis Reynos.	<i>Aan Don Philips mijn rijken.</i>

„Al fin que Le recibio,	<i>Na 't nuttigen des Heilands</i>
Y dixo „Jesus yo muero,	<i>Riep Philips: „ik sterf, o Jesus!</i>
A Dios a Dios hijos mios,	<i>Vaartwel, mijn kroost, leeft immer</i>
La consciencia os encomiendo."	<i>Met uw gewisse in vreden."</i> 4)

Bij de dood haars vaders trok Isabella zich te-rug in het klooster van St Clara, om Gods wil te loven en Hem te bidden voor de zielerust des overledenen.

Inmiddels betoonde haar broeder Philips de Derde zich bereid den wil des Konings in alle volheid uit te voeren. Albertus had in den oorlog tusschen Frankrijk en Spanje, ten beste dezer laatste mogendheid, verscheidene prijslijke wapenfeiten voltrokken. Schier onder de oogen des Konings van Frankrijk nam hij Calais en Ardres 5); hij wendde met

1) „Mausolée", boveng. bl. 28.

2) „Mausolée", blz. 284. 3) Peri, „Regel van het 3e Orden", blz. 296.

4) Zie Willems, „Belg. Museum", bl. 353.

5) 1596 — Meerbeeck, bl. 866, 869.

den zelfden voorspoed welhaast zijn wapenen tegen de afgescheiden Nederlanders en ontweldigde hun, met den bijstand van Philips Willem van Oranje (des *Zwijgers* oudste zoon — die de zij des Konings hield), de stad Hulst, terwijl ook Amiëns voor de vlaamsche ¹⁾ wapens bukken moest. Maar intusschen maakte Graaf Maurits van Nassau ²⁾ van deze afleiding der Spanjaarts naar Frankrijk gebruik, om Rijnberk, Grol, Oldenzaal, en Lingen te bezetten. Bij dit toenemend gevaar, en de groeyende liefde voor de kroon, die hem thands wachtte, in de vereeniging met eene vrouw die hij beminde, bevorderde Albertus het sluiten van den vrede met Frankrijk. Na dat hij te Brussel eeden van trouw met de Staten des lands had uitgewisseld, begaf hij zich naar de stad Halle in Henegouwen, om met verlof van Paus Klemens den VIIIe, zijne kardinaalskleeding op het altaar van O. L. Vrouw neêr te leggen; en trok, in gezelschap van zijn trouwen krijgsmakker, den Prins van Oranje, bovengenoemd, den 14ⁿ September des jaars 1598 naar Duitschland, om zijne nicht, de Aartshertogin Margareta en verloofde van den jongen Koning van Spanje, van daar te geleiden naar Italië, waar de Paus de beide huwelijken inzegenen zoude. Te Ferrara werd dan ook den 13ⁿ November zijn huwelijk met Isabella, vertegenwoordigd door den Hertog van Sessa, gesloten ³⁾. Van daar trok hij naar Spanje, om met zijne gemalin de reis naar hunne landen aan te nemen.

„De oogen van gantsch Europa”, zegt de Legaat, later Kardinaal Bentivoglio, „waren op hen gevestigd — verlangend als men was te zien, hoe zij onthaald zouden worden, en wat keer onze nieuwe heerschappij zou nemen.” ⁴⁾ „Van de gehoorzame gewesten”, zegt de zelfde schrijver, „werden zij ontvangen met toejuiching en groote vreugde.” „De oproerige haer meer hertneckiglijk toonende als oyt te vooren,” vertaalt

1) Meerbeeck, bl. 887.

2) Te onrechte reeds bij 't leven zijns ouderen broeders „Prins van Oranje” genoemd. Phil. Willem stierf pas 20 Feb. 1618. Zie J. P. van Capelle, bl. 141, en, voor de titels der Princen, den zelfden schrijver, bl. 240. Verg. V. d. Vynckt, „Ned. Beroerten”. IV, 2e hst. (slechte holl. vert. bl. 62).

3) Meerbeeck, bl. 911.

4) „Verhael-boecken van den Cardinael Bentivoglio: vertaelt en uytgegeven door Roelant de Carpentier” (*Van de Ver. Prov.* II, XII), bl. 107.

Mr Roelant de Carpentier, „bereyden haer met alle vlijt tot den oorlog: naer dat sy geopenbaert hadden, dat men wilde door middel van een onvruchtbaer huwelyck, haer arglistiglyck aenlocken om weder te keeren onder het jock van Spaenjen, ende dat den Aertshertoge omringt van de wapenen, en van de Spaensche Raden, niet meer en behielt boven 't gouvernement [het gezach van Goeverneur], als den blooten naem van Prince.”

De Kardinaal Bentivoglio, die Pauselyk Gezant geweest is aan het Hof der Aartshertogen, gelijk Albert en Isabella doorgaands genoemd werden, geeft van beiden eene schets, die te meer vertrouwen verdient, daar zij aanvankelijk niet voor den druk is bestemd geweest, maar in handschr. naar Rome gezonden aan den Kardinaal Borghese, neve van Paus Paulus den Ve, op den 6ⁿ April des jaars 1613:

„De Aartshertog Albertus is klein van gestalte,” — schildert de Kardinaal, „mager van lichaam en van een deels bloedrijk, deels weiachtig temperament, gelijk in 't algemeen de Vorsten van het Oostenrijksche Huis. Hij is blank van aangezicht en blond van haar, zijne trekken zijn indrukwekkend, hij heeft den mond *op zijn Oostenrijks*, en zijne natuur is eer tenger dan sterk. De eenige kwaal, waarvan hij nu en dan te lijden heeft, is de jicht; en evenwel kan men naauwelijks uitspreken hoe matig hij is in spijs en drank.

„Wat de hoedanigheden zijns gemoeds betreft — is hij gewis een Vorst van groote deugd: bizonder Godvruchtig en vervuld van eerbied voor heilige zaken. In zijne manieren komt even zeer majesteit uit als eerbaarheid, ja hij bezit eene ingetogenheid, die ten spiegel kan strekken ik zeg niet van vele Vorsten, maar van ieder gewoon mensch. Hij is rechtvaardig, eerlijk, gematigd, en bedachtzaam; nooit heeft men hem een oogenblik aan zich-zelfen ongelijk gezien. Hij spreekt weinig — volgens de gewoonte der Oostenrijksche Vorsten; langzaam — volgens de gewoonte zijner eigene natuur. Hij verstaat vijfderlei talen; de Hoogduitsche, de Spaansche, Latijnsche, Italiaansche en Fransche: hij spreekt de drie eerste en verstaat de twee laatste volkomen. Bij zijne opleiding voor den geestelijken stand heeft hij zich in vele wetenschappen bekwaamd, vooral in de wiskunde. Hij is onvermoeid

in den arbeid, en stelt er zijn grootsten lust in. Gewoon alle dagen gehoor te verleen, 's morgens en 's avonds vele uren lang, vindt men hem altoos beziel met eene ongelooflijke oplettendheid en goedertierenheid.

„Hij is een Vorst van een ondoorgrondelijke geslotenheid, zijne gewaarwordingen steeds met het gelaat en de woorden volkomen verbergende; zijn uiterlijk is immer deftig en vriendelijk. Niets verradt ooit bij hem eenige ontrusting des gemoeds. Hij is standvastig: 't heeft gebleken in het overkómen, met zoo veel lijdzaamheid, van zoo vele ongelukken als hem in den oorlog weêrvaren zijn. Naar 't gemeen gevoelen heeft hij 't gebrek van wat besluiteloos ¹⁾ en traag te zijn, en zonder twijfel is hij beter voor den vrede dan voor den oorlog — welke laatste doorgaands raadpleging en besluit vereischt in eenen adem en zich moeyelijk vereenigt met eene zoo gezette orde als die van den Aartshertog.

„Dit zijn langzaam voortvaren komt gedeeltelijk voort uit zijn gestel, maar veel meer uit de langjarige gewoonte om zich op het voorbeeld van Koning Philips den IIe te vormen. Gepaste en bedachtzame handelwijze — die in den Koning, als over-een-stemmend met den spaanschen aard en den toestand van Spanje niet geblaamd konden worden, maar weinig voegen bij het gantsch verschillend leven des krijgs-mans te velde.

„In Nederland wil het volk zijn Vorst ook hartelijker, handzamer, voorkomender hebben, en de wapenen vereischen meer doorslaande daden dan die waartoe de Aartshertog bekwaam is. Beter dan de voor Spanje geschikte natuur van Koning Philips na te volgen, zou de Aartshertog zich spiegelen aan het voorbeeld van Keizer Karel den V^e, die op eene wonderbaarlijke wijze zich wist te schikken naar de

1) Mr Roelant de Carpentier vertaalt „blootachtig” — maar bloedaardij zal men den Aartshertog toch bezwaarlijk kunnen toeschrijven, den held, van wien de hollandsche geschiedschrijver van Meteren, na dat hij Maurits en Frederik Hendrik, voor Nieuwpoort verdienden lof heeft gegeven, aldus gewag maakt: „Over d'andere zijde vertoonde sich d'Eertz Hertoghe meermaels selve voor sijne Trouppen ghedurende den slag, voor de slaghordeninge op ende af rijdende, de sijne vermanende ende aenvoerende, onder anderen selve met de Ghemuytineerde vechtende, soo dat hy met een Hellebaert in sijn aansicht wierdt ghequetst, alsoo hy reedt sonder Helmet, om bekent te wesen” (1614), bl. 454.

zedes en verscheidene naturen van zoo vele volken, als hij onder zijne heerschappij had. De Nederlanders bewijzen dan ook meer eerbied dan liefde aan den Aartshertog. De eerbied spruit uit zoo vele zijner deugden; en de liefde ontbreekt, om dat hij zich nooit zoo gemeenzaam met het volk gemaakt heeft, als zij 't wel begeerd hadden. Deze zijne zoo groote deftigheid gaat samen met eene aanzienlijkheid, zoo hoog als of ze van een Koning was, welke echter, om de waarheid te zeggen, niet bij alle voorvallen door een ieder wordt goedgekeurd. Maar, welke ook de oneffenheden der menschelijke zwakheid mogen zijn, de Aartshertog is met zoo vele uitmuntende hoedanigheden begaafd, dat hij ook van de nakomelingen voor een der grootste Vorsten zal gehouden worden, die in deze tegenwoordige eeuw gebloeid hebben.

„Maar Mevrouw de Infante Isabella, zijne gemalin, van welke ik thands te spreken heb, is, voorzeker, niet minder waardig te leven in de toekomstige geheugenisse met een onsterfelijken naam. Het gestel van de Infante is zeer gelijk aan dat van den Aartshertog, daar ook bij haar het sanguinische en lymfatische de overhand heeft. Zij is eer grooter dan kleiner, vergeleken bij de middelbare gestalte der vrouwen, en behoudt, bij haar klimmende jaren, in oogen en aangezicht die treffelijke schoonheid, welke, naar het gemeen gevoelen, in de opgaande bloem harer jonkheid alle andere schoonheden te boven ging. Met eene onuitsprekelijke aangenaamheid gaat al haar gebaar vergezeld, en zij heeft in haar doen ik weet niet welke zoetheid en grootschheid, die met onweêrstaanbare kracht de gemoederen tot zich trekt. Zij heeft op het oogenblik (toen de Kardinaal dit schreef) den ouderdom van 46 jaren bereikt ¹⁾, geniet een voorspoedige gezondheid; nog altoos betoont zij zich eene groote minnares van lichaamsoefening: de jacht en het veld zijn haar lief, en niet zelden doet zij, te paarde gezeten, de vogels afvliegen en voert de jachtpartij aan.

„Wat de gaven des gemoeds betreft — is zij zonder twijfel eene van de uitstekendste Vorstinnen die er ooit geweest zijn, en in koninklijke deugden schijnt zij een evenbeeld van de groote Isabella van Kastilië, wier naam zij voert, en van

¹⁾ De Aartshertog telde er toen 54.

wier bloed zij haar afkomst heeft. Men kan niet met woorden zeggen, hoe mededoogend zij is, hoe gespraakzaam, hoe milddadig, hoe kloekmoedig, hoe innig zij de rechtvaardigheid bemint: maar bovenal hoe vurig hare Godsvrucht is 1)", en vervolgens komt de mensch- en staatkundige Prælaat in bijzonderheden, die van zelve, bij het verder doorloopen harer levensgeschiedenis, eene plaats onder onze pen zullen vinden.

Toen het aartshertogelijk paar in Herfstmaand van 1599 binnen Nederland aankwam, behoorde tot de eerste plichten, waar Isabella zich van kweet, eene bedevaart naar het heiligdom van Onze Lieve Vrouw van Halle, waar zij hare landen en volken opdroeg aan de Koningin des Hemels 2): Toen men haar later eens verweet, dat hare tedere devotie voor Maria kwalijk beloond was — aangezien hare meeste ongelukken (als de overgaven van Den Bosch, Wezel, enz.) op Mariafeesten of binnen dezer oktaaf hadden plaats gehad, zeide zij: „Kan ik daarom mijne liefde laten varen? Neen, ik moet ze verdubbelen, en mijne hoop te wijder uitstrekken: want ten laatste vertrouw ik van God en zijne Heilige Moeder verhoord te worden 3).”

Den 24ⁿ November trok het vorstelijk paar, met een schitterend gevolg, uit Brussel naar Leuven, de oude hoofdstad van Brabant, wier Magistraat, vergezeld van de geestelijke orden, van de leeraren der hooge school en al de gilden der stad Hunne Hoogheden te gemoet kwamen, met het Kruis vooruit en met vanen en brandende fakkels. Hier werden hun de sleutels der stad aangeboden. Daarop begaven ze zich ter hoofdkerk, om de rechten en vrijheden der geestelijkheid te bezweeren, en des anderen morgens werden zij in de open lucht gehuldigd; de voorrechten der stad werden in de latijnsche en nederduitsche talen voorgelezen, en toen men aan de woorden „aldus helpen mij God en al zijne Heiligen” gekomen was, knielden achtereenvolgens de Aartshertogin en haar gemaal ter aarde en leidden op het missaal, in handen

1) „Verhael-boecken” bovengen. (*Van de onderd. Prov.* I, 1), bl. 179.

2) Peri, „Regel van het 3e Orden”, bl. 296.

3) Mausolée, bl. 269.

van den Aartsbisshop van Mechelen den eed af, die zich aansloot bij de plechtige beloften van den vorigen dag.

Toen zij hunne Godsdienst- en staatsplichten hadden gekwet, was een derde stap voor de wetenschap, en zij gingen den welsprekenden Justus Lipsius hooren in de hooge school, *Over Seneca en de wijze zachtmoedigheid van Vorsten* ¹⁾).

In de voornaamste Zuid-Nederlandsche steden werd dergelijke „Blijde inkomst” gevierd, en men toont u ter Burgondische Bibliotheek van Brussel nog heden het prachtig geschreven missaal, waarop de Aartshertogen den eed hebben afgelegd. 't Was winter, en eenige sneeuwvlokken vielen op het rijk met bloemranden beteekende pergament. Nog heden kan men, door deze toevallige bevochtiging, er den afdruk op waarnemen der doorluchtige handen.

Een der belangrijkste voorvallen van Isabellaas eerste regeeringsjaren, was het verliezen van den slag bij Nieuwpoort. Te dikwijls is dit krijgsbedrijf beschreven, om er hier lang bij stil te staan. Het is en blijft het schitterendste wapenfeit van Graaf Maurits, wien men niet ten onrechte er een verwijt uit maakt, dat hij Spinola nooit in het open veld heeft durven ontmoeten, en een beter belegeraar was dan leveraar van veldslagen. Hier stond hij tusschen de zee en den vijand — en hij deed den vijand zwichten. In den „Nassauschen Lauren-crans” wordt deze overwinning aangemerkt als eene wraak door Nassau over Oostenrijk geoeffend deswege, dat voor ruim drie eeuwen, juist op den zelfden dag des jaars, een andere Albertus van Oostenrijk, later Keizer, den gekozen Keizer Adolf van Nassau eigenhandig verslagen had ²⁾).

Isabella, te Gent verblijvend, vernam het lot van haar leger in drie tijdingen. Allereerst kwam haar het bericht ter oore, dat de veldslag verloren was; daarop een tweede, dat de Aartshertog was gevangen; daarop een derde, dat hij 't was ontkomen, maar ernstig gekwetst ³⁾): en bij die reeks van Jobs-tijdingen riep ze slechts uit: „We hebben voor alles God slechts te danken: zijn wil geschiede ⁴⁾!” Albertus moet

1) Zie L. van de Walle, „Inhuldiging der Aartshertogen”, *Belg. Museum*, IX, bl. 5 en volg. Peri, blz. 297.

2) „Lauren-crans” bovengen. 1610, bl. 159.

3) Bentiv. „Verhael-B.” bl. 180; „Mausol.” bl. 234.

4) „De todo hemos de dar gracias à Dios, hagase su voluntad.” „Maus.” bl. 236.

men den lof geven, dat het verlies van den slag niet te wijten was aan eenige zwakheid van hem, den bevelhebber, maar, nevens de kloekheid der Hollanders, aan de onberaden vermetelheid zijner legerhoofden, die, aangemoedigd door eenige aanvankelijk behaalde voordeelen, op den grooten dag van 2 Juli elkander de eere betwistten om een triomf te vieren dien zij niet meenden dat hun ontgaan zoû. De gevangen Amirant van Arragon, dien Maurits, als een zegeteeken, op feestmalen en speeltochtjens met zich rond heeft gevoerd, bevestigt dit, en prees Maurits' voorzorg, in het sparen van reservebenden, boven het goed vertrouwen van Albertus.

Inmiddels had ook Isabella niet stilgezeten: in tegendeel aan haar was het behoud van de kern des legers te danken. „Als de Hollanders Nieuport belegerden,” zegt de minderbroeder Franciscus Peri, in zijne kleine monografie van de Infante, „en het Vlaems Leger nu stont op-te-breken, bij faute van betaling, heeft deze Heldinne ¹⁾ zoo weten het volk te bewegen met krachtige woorden, haer opdragende” (d. i. hun wechschenkende) „alle haere kostelykste juweelen, tot de Peerlen van haeren hals en Diamanten van de borst neffens de Ringen van de vingers, dat-se besloten eenparelyk te blijven in dienst.” t Moet inderdaad een treffend tooneel zijn geweest. De Infante, te paarde gezeten, verschijnend voor het morrend en tot openbare muiterij neigend leger, aan het hoofd van haar hofgezinde. Zij nam het woord in dezer voege:

„Nooit zijn er krijgslieden geweest,” zeide zij, „die een gerechter zaak hebben verdedigd. Velen van u zijn in Nederland gekomen reeds in den aanvang, toen de oorlog gerezen was, — zij weten derhalve hoe dikwijls de Koning, mijn zalige vader, met alle gepaste middelen getracht heeft de weder-spannigen te-rug te brengen tot hun plicht. Thands hebben de Nederlanders, naar hunnen ouden wensch, eigen Vorsten verkregen, afgescheiden van de kroon van Spanje: en niet-te-min blijven de weerspannigen hardnekkiger dan ooit. Maar Gij voert meer nog voor God dan voor uwe Overheden den oorlog: want uwe vijanden hebben, van den beginne af, steeds

1) „Regel van 't 3e Orden”, bl. 303.

meineediglijk de ketterij tegenover den Godsdienst gesteld, en varen daarin voort. De Aartshertog en Ik-zelf kunnen dus niet twijfelen of de krijgslieden van dat heir, dat zich steeds zoo katholiek, zoo dapper, en zoo getrouw heeft be-toond, zullen te dezer gelegenheid niet achterblijven. Behalve de vergelding, die de voor God volbrachte dienst meëbrengt, kunt Gij staat maken op billijke belooning — die U door den Aartshertog als door mij-zelve en door mijnen geliefden broeder, die onze zaak tot de zijne maakt, gewaarborgd wordt. Wij verwachten gelden uit Spanje, en ook de trouwe Nederlanders zullen ons daarmee bijstaan. Maar — mochten ook al deze middelen ontbreken — ik heb geen juweelen, en geen zilver, het zij aan tooisel, het zij aan huisraad, dat ik niet gewillig en blijmoedig voor u wil opofferen ¹⁾.” „Deze woorden,” zegt Bentivoglio, „brachten eene algemeene geestdrift te-weeg,” ja, zij zijn het wellicht, die de kracht der aartshertogelijke wapenen, tot op het Bestand toe, hebben behouden. Ofschoon dan ook den „slag in de Duinen” gewonnen hebbende, werd Maurits genoodzaakt van Nieuwpoorts belegering af te zien.

Zoo doende kon Albertus zijn krijgsmacht naar Oostende keeren en aldaar dat gedenkwaardig beleg beginnen, hetwelk, door gants het afgestroopt Vlaanderen zoo vurig begeerd, met zijne talloze bezwaren, met al de offers, die het gevergd heeft en met de standvastigheid, die het in den belegeraar vorderde, aan de stad den naam van het „Nieuwe Troje” heeft doen toekennen. Had Rubens in die dagen reeds de Vorstin allegoriesch moeten afbeelden, dan zou hij haar als eene Diana hebben kunnen verbeelden — de godesse, wier spelende dienst zij in vreedzame tijden zoo ijverig oefende: maar eene Diana, die, gelijk men schilderachtig zegt, vele pijlen in haren koker had. Hier toch vermenigvuldigden zich de krachten der verwonderlijke Vorstin, om de zaak van haar land en volk te dienen. Nu eens vocht zij met gebeden, aalmoezen, bedevaarten, terwijl Albert met zijne soldaten in het vuur stond. Vlammeende pijlen waren het, die zij zuchtend en juichend ten Hemel zond, stralen van liefde en geloof, opdat de Heer

1) Bentivoglio, „Nederl. Oorlogen” (III. vi), blz. 669.

der legerscharen de overwinning mocht geven aan hen, die in zijn teeken streden. Op andere tijden weêr nam ze aan Alberts zijde deel aan het beleg, en zag met vreugde hoe dapper de forten verdedigd werden, die haren naam en dien van Albert droegen ¹⁾). Door hare kloekmoedigheid wakkerde zij de krijgslieden aan, sprak ze toe in hunne verschillende landstalen; menigmaal gaf zij blijk in de kunst van den geschutmeester ervaren te zijn, en brandde, met de lont in hare schoone hand, verscheidene stukken kanon persoonlijk op den vijand af; ja, in haar weduwstaat, na de verovering van Breda de werken bezichtigende, wendde zij, door haar juist berekenend oog, bij het lossen van een stuk geschut een dreigend gevaar van vele harer dienaren af ²⁾). Ziedaar eene zachtmoedige, nederige, gevoelige Princes, die zich de kracht van het beginsel bewust is, waarvoor zij ijvert! Ziedaar eene halve nonne, die, trouwe en onderworpen gemalin, eene heldin is te midden van heur heir, en in wier hand de degen zoo goed past als de scepter en de rozekrans!

Ginds, voor Oostende, bezoekt en troost zij de kranken, helpt de dooden begraven, draagt zorg voor het onderhoud der gekwetsten ³⁾; belooft, zoo lang zij zelve adem heeft, voor de nablijvenden der stervenden te zorgen.

Was het, volgens het zeggen der tijdgenoten, binnen Oostende, „de Academie en Universiteyt der Crijchs-helden, soo wel van Capiteynen, Busschieters, Piloten, Schipvolc, Ingenieurs, als Medecijnen, Chirurgijnen ende diergelijcke” — van alle streken van Europa kwamen hooge personen, krijgskundigen en strijdzuchtigen, om eenigen tijd deel te hebben aan dat roemwaardig beleg — dat als het middelpunt der weêrzijsche krachten geworden was ⁴⁾).

Maar de wederstand der stad, die gedurig amunitie en levensmiddelen uit zee ontving, ja, zelfs van tijd tot tijd met eene geheel nieuwe krijgsmacht bewapend werd, hield aan. Prins Maurits belegerde inmiddels en herwon de stad

1) „Mausolée”, bl. 57.

2) Zie Phil. Chifflet, Voorbericht zijner vertaling van Herman Hugoos „Obsidio Bred.”

3) „Mausolée”, bl. 266: Peri, bl. 302.

4) Zie Phil. Vleming „Oostende”, 1621 — doorlopend.

Rijnberk. Met zijn leger voor Den Bosch te voeren, hoopte hij de Aartshertogen van Oostende af te trekken. Maar Den Bosch hield stand gelijk Oostende, en Maurits was gedwongen met zijn talrijk leger op te breken. Inmiddels naderde de Markies Ambrosio Spinola met eene heirmacht van 8000 italaansche voetknechten, en ofschoon hij Maurits het innemen van Grave niet beletten kon, scheen de edele Spinola de held, die, op de gebeden van Isabella, uit den Hemel was gezonden, om niet alleen het onwinbaar gerekend Oostende ten onder te brengen, maar om, stuk voor stuk, de vestingen te heroveren, die Maurits had ingenomen. 't Was niet te veel van den nassauschen Graaf, dezen ongelijkbaren krijgsman, die Oldenzaal, Lingen, Grol en Rijnberk geregeld herwon, den „tweeden” Veldheer der waereld te noemen. Niet-te-min Spinola verwezenlijkte, vóór de sluiting van het Bestand, zijn grootsch oorlogsplan niet; want dit sloot in zich, het winnen van Utrecht en het overplanten van den oorlog in het harte-zelf der verbonden gewesten ¹⁾).

Met gemengde gewaarwordingen, doch waar**bij** de droefheid den boventoon hield, deden de overwinnaars hunne intocht te Oostende. „Zij hadden niet veel aan dien onbewoonde puinhoop” — zoo pleitte de bezetting in het laatst des belegs bij de Heeren Staten, om oorlof tot overgave te verwerven ²⁾). Het mag dan verwondering baren, dat de Vereenigde Provinciën met goeder harte 3 jaren en 80 dagen, met al de menschenlevens ³⁾, het goed en bloed, dat zij zoo veel tijd in een zoo fel beleg vertegenwoordigen, met eene reeks van telkens doorschoten of verminkte Goeverneurs en andere krijgshoofden, hebben prijs gegeven, om dien puinhoop te behouden! De Aartshertogen waren dermate verheugd over de aanwinst van dien puinhoop, dat zij zich onmiddellijk in beëvaart tot O. L. Vrouwe van Duinkerken begaven, om haar voor de overwinning vurig te danken ⁴⁾). Wat er echter, bij de herinnering der gebrachte offers, al

1) Bentiv. „Verh.-B.” bl. 114 (Handelinge v. 't Bestant" ald.) bl. 326.

2) „Lauren-crans”, bl. 184.

3) Men raamt het getal der gevallen op 140,000, waarvan 50 aan den kant der Aartshertogen. Meerbeeck, bl. 1054.

4) „Lauren-crans”, bl. 186.

omgegaan zal zijn in 't harte der Aartshertogin, kan men afleiden uit de schier bovenmenselijke pogingen, door haar en heuren egaâ aangewend, om de verliezen van het laatste tijdperk in Vlaanderen en Brabant te herstellen. Van de bezetting en herstelling van Oostende dagteekent het krijgsverlies der Vereenigde Provinciën: de inneming van Sluys, was, in dat tijdperk, Maurits laatste daad. Voor Andwerpen en Venlo behaalde hij niets dan oneer, geenszins uitgewischt door zijn belachelijken *coup de main* tegen het kasteel van Wouw ¹⁾).

De Aartshertogen echter, en, 't moet tot zijne eer gezegd worden, ook Spinola, zagen de wenschelijkheid in van een Bestand met de Vereenigde Provinciën. Niet alleen, dat de spaansche schatkist uitgeput raakte, en de oorlog duizenden menschenlevens verslond, zonder dat het eene merkbare vermindering van krachten bij de opgestane gewesten bespeuren deed — niet alleen, dat men wanhoopte ooit met goeden uitslag een oorlog te kunnen blijven voeren met hulpmiddelen, die zoo ver van de hand lagen en welker overkomst dikwerf aan de willekeur hing van min of meer kwalijkgezinde nabuurvolken: maar hunne schoone zuid-nederlandsche Provinciën raakten uitgeput in den oorlog tegen een Statenbond, dat, bij kennis en ervaring, de elementen, de zee en de rivieren, wind en water, een zenuwsterkenden koophandel en vaart op de O. I. en den vrijzinnigen tijdgeest in zijn voordeel had.

Talrijke gezinnen verlieten het ontruste land; de koophandel stond stil; de havens waren gesloten; de studie der wetenschappen en de oefening van den landbouw kwijnden — want staat- en krijgskunde namen alle denkende hoofden in; op den grond van het volksgemoed sprak eene stem van eenheid der stammen bij de weêrzijsche neêrduitsche tongen; hoop en moed raakten aan het wankelen; de misnoegdheid der kwalijk betaalde spaansche legerbenden sloeg over tot den boer en burger, die daar dikwerf het slachtoffer van was: en waar de leden aldus werden aangetast, moesten ook de hoofden de weêrpijn gevoelen. Albert en Isabella brandden

1) Meerbeeck, bl. 1069, 1108.

van verlangen, om de door den oorlog omgewoelde velden te doen zuiveren van de treurige gedenkteekens der slachting, te doen beploegen en bezaayen en opbloeyen in een vriendelijker zon, dan in lange over de brabantse en vlaamsche beemden was opgegaan; de instellingen voor wetenschap en kunst, hare rustige kruistochten op het gebied van waarheid en schoonheid te doen hervatten; den koophandel te doen herleven; welvaart en te-vredenheid op nieuw over steden en dorpen uit te spreiden. Van den anderen kant — met hoe veel fierheid de Vereenigde Provinciën de voorstellen tot een Bestand ook hadden aangehoord — menig-een deelde de vreeze van Oldenbarnevelt, dat Hendrik de IVe kon komen te overlijden, dat Frankrijke zijne staatkunde, ook uit godsdienstoorzake zoû kunnen veranderen, en dat de monarchie van Jacobus den I^e zou kunnen komen in te storten ¹⁾, terwijl het voortzetten van den oorlog, in zoodanig geval, toch voor de vereenigde provinciën zeer bedenkelijk zoû kunnen uitkomen. Niet-te-min, de kooplieden in Holland vreesden, dat hun de vaart op de Indië bij het Bestand zoû worden ontnomen, en de hooge familiën in de Aartshertogelijke Nederlanden vonden het denkbeeld onverdraaglijk, dat de gezanten dezer zijds in Holland-zelf de onderhandelingen zouden gaan voeren. Toch triomfeerden Barnevelt en de Aartshertogen over den tegenstand, waarvan wij hier de vele drijfveeren niet volledig ontwikkelen kunnen: maar de eerste schoot er het leven bij in; en de laatste den overgebleven lichtstraal hunner hoop op eene herwinning der afgescheiden gewesten: want, op welken toon, en in welke tale men goed vindt -de voorloopige over-een-komsten te lezen — de opgestane Nederlanden werden daarbij gelijk gesteld met vrije Staten, en de akte van het Bestand was een voorspel van den akte des Munsterschen vredes. Trouwens — waarheen zoû de invloed van Isabella haren broeder en man ten deze leiden? Handhaving der belangen harer dynastie? Helaas! de hoop op eene nakomelingschap was haar geheel benomen. Had zij dan het recht, de weinige jaren, dat zij nog aan het geluk der oostenrijksche Nederlanden zoû mogen arbeiden,

1) Bentiv. „Verh.-B”, bl. 372.

te verbruiken in het voortzetten van een onvruchtbaren krijg? Kon zij de rechten van het aaloud geloof ook in Holland niet op andere wijs beschermen en den katholieken belangen aldaar bevorderlijk zijn, dan door het voeren van een oorlog, die de bovendrijvende partij steeds tyrannieker stemde ten opzichte der verdrukte belijders van het Katholicismus? ¹⁾

Te waken voor de handhaving van het recht geloof in hare staten, zoû haar volkomen vrijstaan en haar gemaklijker gemaakt worden bij het genot der vrijheid van regeering, welke de vrede zoû meêbrengen. Van Isabella, in 't bizonder, is bij de sluiting van het Bestand geene sprake: maar wij weten het van Bentivoglio, en wij leiden het af uit haar karakter, dat zij, hoe innig ook heur echtgenoot met haar sympathizeerde, hier de meerdere was in geestvermogens en grootheid van ziel, maar tevens de minste voor de oogen des volks — latende aan hem steeds de eer der handeling. „Het is schier ongeloofelijk,” zegt de Eminentie Gezant, „dat in twee personen zoo gelijkmatig kunnen zijn de gedachten en de wil; zijnde nooit gebeurd, dat zij in eenige zaak verschilden, noch dat in hunne twee lichamen scheen te huizen méér dan éene ziel. En wat de Infante des bizondersten lofs wel overwaardig maakt, is, dat zij, zijnde Vorstin van deze landen, en toonende mannelijke geestkracht en nog meer moed dan de Aartshertog-zelf, niet-te-min zich zoo strengelijk heeft willen onderwerpen aan de wetten van haren gemaal, dat zij zich te-vreden houdt schier met den eenigen naam van Vrouwe.... Zoo dat, naar het gemeene oordeel, geen hooger en edeler heerschappij zoû kunnen gewenscht worden dan die van deze Vorsten, indien men de deugden der Infante met die van den Aartshertog verzamelen kon en beteren eenig punt, waarin de man te kort schiet met eenige der volmaakheden, waarmee de Vrouw hem te boven gaat ²⁾.” Gezamenlijk-vooral vermochten zij veel: want ook waar de vrouwelijke goedwilligheid ²⁾ van Isabella hem zoû hebben doen falen, daar werd dit verhoed, wyl Albert bij uitstek standvastig en volhardend was.

¹⁾ „Verhael-B.” bl. 182.

²⁾ „La facilità donnesca della Serenissima Infante”. „Lettres inédites de Pierre-Paul Rubens”, 1840, B. LII (bl. 162).

Toen zij dan ook, door de sluiting des Bestands, de handen vrij kregen, om hunne menschlievende bedoelingen te werk te gaan stellen — leed het niet lang, of „het land nam weêr zichtbaar in bevolking toe; de landbouw en de handwerken begonnen weêr te bloeyen, en de koophandel herstelde zich gedeeltelijk” ¹⁾. Wat het geluk betrof, dat men aan een goed, huislijk leven te danken kon hebben, hiervan vonden de burgers het treffendst voorbeeld in hunne Vorsten: ja, de paleizen en kasteelen van Isabella ademden een zoo godsdienstigen geest, dat de Kardinaal Bentivoglio er van getuigde: „Men dacht hier eerder een klooster dan een hof te zien.” En echter waren er de vermaken niet van uitgesloten. Feesten, jachtpartijen, steekspelen zelfs werden er gehouden. De Aartshertogin was eene groote minnares van muziek ²⁾. De schoone natuur, hare lustwarande van Marienberg, was haar dierbaar. Dikwijls zelfs ging zij, met haren edelen gemaal, deelnemen aan de spelen en het verkeer der burgers, zonder iemand te versmaden; tijdens het Bestand begaf zij zich menigmaal op de boerenbruiloften der het zij protestantsche, het zij katholieke dorpen; zij ging met de burgers naar den papegaai schieten en mengde zich in andere volksoefeningen met eene vriendelijkheid, die haar aller harten deed winnen ³⁾. Van dat boogschieten wist Vondel in 1636 nog te verhalen: „D’Infante”, zegt hij, volgde hierin het spoor van Karel den V^e ⁴⁾:

„En mickt en klinckt en velt, niet sachter
 Dan haeren grootvaer, 't groene hout
 Gelijck een Amasoon; en bout
 Haer eer op 't Keyserlijke voorbeeld;
 Hoe averechts de manschap oordeelt
 Van vrouwen zonder hart en moed:
 Heldin, ghy eerde uw strijdbaer bloed,
 Door uwe boogh-pees; oock door d’Orden
 En koorde die u lenden gorden.....”

toen namelijk, als hieronder gezegd zal worden, Isabella in

¹⁾ V. d. Vynckt, t. a. p. Dl. IV, bl. 13, verg. H. de Groot, „Jaerboeken”, Ed. Goris, bl. 533, 591.

²⁾ „Mausolée”, bl. 242. ³⁾ „Mausolée”, bl. 82.

⁴⁾ Ed. Van Lennep, III, bl. 286.

de Derde Orde van Franciscus trad. Rubens verhaalt ons in een zijner brieven ¹⁾, hoe er vele Heeren van het Hof op den vastelavond-Zondag een tornooi en karoezel in prachtige kostumen gehouden hebben; en een ander tijdgenoot verhaalt, dat de Markies Campo Lataro en de Prins van Barbanson, met de lans, de meerdere schoonheid van beider minnaressen tegen elkander staande hielden — door welke schoonheden de gezamenlijke Italiaansche en Nederlandsche Vrouwen te verstaan waren ²⁾).

Men heeft de gewoonte, zonder de minste poging tot bewijs, vast te stellen, dat de verstandelijke ontwikkeling van Noord-Nederland, in de XVIIe Eeuw, gelijken tred hield met de verhoogde stoffelijke welvaart, en dat deze, beide, te danken waren aan de vrijheid, die in de Vereenigde Provinciën heerschte. Wat er van die vrijheid is, hebben wij meer dan eens gelegenheid gehad op te merken. 't Was eene vrijheid als die Hugo de Groot openlijk bestal en aan de luimen van een lagen stokbewaarder overgaf ³⁾, Oldenbarnevelt op het schavot, de De Witten op het Groene Zoodtjen bracht, Vondels leven bedreigde en hem beboette, Hogerbeets kerkerde, Camphuysen en Gesteranus verbande, Petrus Bertius tot het Katholicismus te-rugvoerde, de Priesters en begijntjens met galg en rad dreigde, indien ze zich vermaten, met eenige meerdere ruimte dan de bepalingen hunner Hoogmogenden toelieten, het Evangelie te verkondigen; eene vrijheid, die de kunst uit de kerk verbande, om dat zij willekeurig den tweeden volzin van het Eerste Gebod doorschrapte, die de gedenkteekens der vaderen in blinde drift verwoestte of naar een koud beraamd stelsel ontkende en verstikte. Het was het tijdperk der verminking van de gothische kunstgewrochten en der verscheuring van de oud-nederlandsche handschriften. Kortom — daar was vrijheid, voor ieder die zich in het harnas der willekeurige staats- en kerkbegrippen van het toenmalig Noord-Nederland schikken kon.

Niet-te-min, al valt, door deze redeneering, de opgegeven oorzaak der geestelijke en stoffelijke meerderheid van Noord-

1) XXII. 2) De uitg. v. Rubens' Brieven, bl. 42.

3) Vollenhoven, „Broeders Gevangnisse”, bl. 133, 262.

Nederland wech — het zoû kunnen zijn, dat het verschijnsel bestaan had, hoewel uit anderen hoofde te verklaren. Maar waar zal die meerderheid dan toch uit blijken? Dat een land, 't welk gedurende zoo vele tientallen van jaren het tooneel van een bloedigen oorlog was, daar veel door leed — dat het stroomen voor het volkerenverkeer sluiten, akkers verdelgen, steden platschieten, handel en nijverheid ontmoedigen, de fortuinen zag uitputten, de bevolkingen verarmen zag: — wien zal het verwonderen? Hoe kon het voorkomen worden? Maar aan wie de schuld? Aan het regeeringsstelsel der belgische Vorsten? Of aan den opstand der gewesten, die de orde verbroken en het oorlogsvuur in lichter laje hadden angeblazen? — Men moet zich verwonderen, dat, bij zoo veel onrust en onheil, nog eene mate van welvaart kon staande blijven, die twee eeuwen later de beklaagde Oostenrijksche Nederlanden tot eene mogendheid verhief, welke de vergelijking met den noordelijken nabuur in alle opzichten kon doorstaan. Hadden de nederlandsche gewesten, die onder de gehoorzaamheid der Aartshertogen leefden, dus minder stof-felijk geluk dan de „Vereenigde Provinciën” — 't blijkt nergends uit, dat hiervoor het zij aan de Haagsche Staten, het zij aan de Graven van Nassau dank geweten moet worden. Heeft Prins Maurits het vlaamsche genie van Simon Stevin voor zijn zeilwagen gespannen — heeft Amalia van Solms het andwerpsche genie van Jordaens werk gegeven in Den Haag en den Jezuïet Br. Daniël Seghers met gouden geschenken vereerd — daarmee werd maar een gering gedeelte van den zuid-nederlandschen geest bezig gehouden: en er bleef adem genoeg, om eene vlaamsche schilderschool te doen verrijzen, die zich met de voortreffelijkste meten kan. En moesten hier in Holland een Rembrandt, Van der Helst, Jan Steen, Pieter de Hoogh en anderen leven van de toevallige liefhebberij, of meer nog, van de bewerkte ijdelheid der Heeren Regenten en rijke kooplieden — komt daaruit voort de onbeduidendheid der *sujetten* van de voortreffelijkste schilderwerken, die Holland heeft aan te wijzen — in Zuid-Nederland plaatste een verlicht Vorstenpaar zich-zelf aan het hoofd der wordende kunst, en wees haar de zinrijkste bladzijden van het verhevene dichtboek des Bijbels en van

de rijk gestoffeerde geschiedenis der Kerk tot voorwerp aan. En zonder dit Vorstenpaar — zonder den edelmoedigen kunstzin van Albert en Isabella, had Rubens zijn vastgesteld voornemen ten uitvoer gebracht om in 1609 naar Italië te-rug te keeren ¹⁾; en met de verwijdering van het hoofd der groote vlaamsche school der XVIIe Eeuw, had zich misschien het leven der opgroeyende leden minder gelukkig ontwikkeld: althands, Van Dijck, Jordaens, De Crayer, Van Thulden, Diepenbeeck, David Teniers, de vrome Erasmus Quellijn en zelfs de architect en beeldhouwer Fayd'herbe — ze waren niet geworden wat ze zijn, zonder den heldhaftigen voorgang van den grooten *maestro*! De aanwijzing van het patent, waarbij Rubens, den 23 Sept. 1609, benoemd wordt tot kunstschilder, verbonden aan het Aartshertogelijk Huis, vindt men in den „Inventaire des Archives de l'audience” D^l I, bl. 39 ²⁾. Gewis, de koorden, waarmee Rubens *alla carissima sua patria*, zoo als hij de Nederlanden noemde, verbonden werd, waren niet alleen „gouden koorden” — maar de aanbiedingen, die hem uit Italië werden gedaan, waren toch zoo voordeelg, zijne liefde voor de taal van Tasso en Petrarca zoo groot, zijne vereering van Giulio Romano, Titiaan, Michelangelo was zoo vurig — dat het verlaten der Nederlanden van Rubens (die door eerlijke maar vruchtbare mid-delen zijne *fortuin* wilde *maken*) stellig moest verwacht worden, indien de Aartshertogen hem niet door goud, eer en liefde aan hun Huis en persoon wisten te verbinden.

Trouwens, ook de Leidenaar Otto van Veen, een van Rubens' leermeesters, had reeds het geluk de bijzondere bescherming der kunstlievende Vorsten — der vromer en minder waereldschgezinde Nederlandsche Medicissen — te genieten. Toen de Aartshertogen, namelijk, hunne blijde inkomsten hielden, ter bezweering der wetten en aanvaarding van de hulde der steden, waren zij te Andwerpen getroffen door de schoonheid der opgerichte eereboogen en beeldver-

1) Zie Alfred Michiels, „Rubens”, bl. 101, bevestigend de aanh. uit Michel, in zijn „Hist. de la peinture flam. et holl.” IV, bl. 201.

2) Em. Gachet, „Lettres inédites de P.-P. Rubens”, 1840, bl. XIV. Zie voorts Michiels, „Rubens”, bl. 102.

tooningen. Zij vroegen den naam des ontwerpers, en de blijde oude dag van Otho Vænius was verzekerd ¹⁾).

Nog twee andere geestrijke kunstenaars genoten den titel en de voordeelen van Hofschilder der Aartshertogen: 't waren Rubens' tijdgenoten en boezemvrienden: de *fluweelen* Breughel en de dierschilder Franciscus Sniijders ²⁾). Voor de aardigheid deelen wij hier het grafschrift meê, door Rubens, in het Latijn op den zerk van eerstgemelden kunstbroeder gegrift:

„Hier rust Jan Breughel Pieterszoon, die van zijn vader „en van zijnen moederlijken grootvader, Petrus Coeck van „Aelst, in hunne eeuw kunstenaars van den eersten rang, de „heerlijke gave der kunst ontvangen hebbende, door een „soort van erfrecht een gelijken roem verwierf, met het ten- „toon-spreiden van den zelfden scheppingsgeest. De Keizer „van Duitschland, Rudolf de Tweede, schrandere rechter en „beschermer der schoone kunsten, heeft hem bemind en be- „gunstigd. De doorluchtige Aartshertogen Albert en Isabella „hebben hem aan hun Huis verbonden, en zijne zedigheit „en vriendelijkheid verwierven hem vriendschap van de koelste „harten. De kinderen die van zijne beide voortreffelijke vrouwen, „Isabella de Jode en Catharina van Mariënborg, hem over- „leefd hebben, legden dezen gedenksteen. Hij overleed 12 „Jan. 1625, op den leeftijd van 57 jaar” ³⁾).

Petrus Paulus Rubens was den Aartshertogen meer dan een hofschilder. Hij was hun beschermeling; hij werd hun vertrouweling; hij heeft hun, op het staatsgebied, belangrijke diensten bewezen. De Aartshertog wilde dan ook in 1614 zijn naam geven aan Rubens' eerste kind, en de princelijke peter won voor zijne weduwe, in deze geestelijke maagschap, een der trouwste vereerders en vrienden aan, die Isabella ooit gehad heeft. Reeds hadden de Aartshertogen gelijke gunst

¹⁾ Zie „Inhuldiging der Aertshertogen Albertus en Isabella”, door Van de Walle, in het „Belg. Museum”, IX, bl. 12.

²⁾ Alf. Michiels, „Rubens”, bl. 266.

³⁾ Zie Alfr. Michiels, „Rubens et l'école d'Anvers”, bl. 137. Verbeter dezen schrijver in zijne „Hist. de la peinture flamande et holl.” IV, bl. 238, waar hij Michel berispt zonder grond, en de juiste berichten van Goethals „Lectures”, IV, 92, 93 (reeds van 1838) voorbijziet.

aan Breughel bewezen: eene der dochters van dezen heette Clara Eugenia, op verlangen der Infante ¹⁾).

De blaam, die men altijd getracht heeft op Zuid-Nederland te werpen, wegens eene vermeende achterlijkheid op het gebied der beschaving, komt hieruit voort, dat de nederduitsche letterkundigen daaromtrent bijna alleen aan het woord zijn geweest; en dat deze, door den aard der staatsfeiten in de XVIIe Eeuw, in Zuid-Nederland minder onderscheiden werden dan de beoefenaars der beeldende kunsten en andere wetenschappen. Wij willen niet gevraagd hebben of een deel van den roem des vermaarden Heidendoopers, den Hagenaar Cornelius de Bye ²⁾, niet ten goede komt aan de Aartshertogen, in wier armen hij overleden is (1614), maar een land en tijdperk, dat, in de natuur- en aardrijkskundige wetenschappen, nog vervuld was van de frissche herinnering van mannen als Vesalius, Dodonæus, Mercator, Ortelius, en Cornelis de Jode — dat geleerde diplomaten bezat als Jan Kaspar Gevaerts, Michiel Routart en Lodewijk Vereycken ³⁾ — persoonlijkheden als de stoute fyzioloog J.-B. van Helmont, als de schilder-ambassadeur „Pietro-Pauolo (*sic*) Rubens”, en dan ook op de eerste nederlandsche kunstgeschiedschrijvers, in Van Mander, De Bie en Hemelaer kan wijzen — dat Justus Lipsius, Erycius Puteanus, eene falanx van beoefenaars der staatswetenschappen en van elegante latijnsche schrijvers ⁴⁾ zijne scholen ziet verciëren, dat groote geschiedwerken doet ondernemen, als dat der Bollandisten, waaraan, in Noord-Nederland, niets tegenoverstaat — dat eene onafzienbare godgeleerde bibliotheek voortbrengt, in 't Nederl. als in 't Latijn, — dat land behoeft geen vergelijking met andere landen in het zelfde tijdperk te schromen.

1) Goethals „Lectures”, IV, 94.

2) Foppens, i. v.

3) Verg. Bentiv. „Verh.-B.”, bl. 198, en H. de Groot, „Grol”, Ed. Goris, bl. 7.

4) Men denke, onder de Jezuïeten-alleen reeds, aan Hoschius (1596—1653), Wallius (1599—1680), Wilh. Becanus (1608—1683), Habbequius (1580—1607), Hesius (1634), Libens, vooral aan Herman Hugo, wiens „Pia Desideria” door den niet minder talentvollen Harduinus vertaald zijn — Herman Hugo, die meê ten oorlog toog, om te beter geschiedschrijver te zijn: hij stierf in de vesting Rijnberk. Zie Foppens, i. v., een paar belangrijke artikelen van Mr. Prudens van Duyse, in Dl. II des „Belg. Museums”, en Goethals, „Hist. d. lettres”, II, bl. 140.

Men zegt, de pers lag er aan banden: maar wat beteekent dit verwijt? Zoù men meenen, dat de Andwerpenaar Vondel geen verlot van de zuid-nederlandsche censuur zoù gekregen hebben, om in Brussel te schrijven, wat hij in Amsterdam geschreven heeft? Men zegge niet, dat geen Moerentorf straffeloos een hekeldicht tegen Spinola zoù hebben mogen drukken, — Heeft Abr. de Wees het straffeloos zelfs maar tegen de vervolgers van Palamedes mogen doen? Men weet bovendien wat er is van die censuur — van het oogenblik af, dat niets van hetgeen op den Olympus in eere was, kontrabande bleek in de christelijke maatschappij. Van alles, volstrekt van alles is er in België uitgegeven, ondanks de censuur, en verscheen dat alles in 1600-zoo-veel niet in de zelfde hoeveelheid, waarmee de folio-schotschriften der fransche encyklopædisten en andere Godverzakkers ter XVIIIe Eeuw in Holland verschenen — we vragen of dit zoo groote schande voor Zuid-Nederland is. We willen toegeven, dat, in geval Albert en Isabella de Nederlandsche Taal- en Letterkunde beoefend en beschermd hadden, gelijk zij geleerden aanmoedigden, die in de vreemde literaturen uitblonken, dit gunstig op deze schoone uiting onzer nationaliteit zoù hebben kunnen werken; wij zullen de eersten zijn, om te betreuren, dat ook de Stadhouders uit het Huis van Nassau zich evenmin aan onze letterkunde iets hebben laten gelegen zijn; maar of men in België al slechthoofden gelijk Baudius en Zevecotius en lieden zonder karakter als Heinsius en Barlaeus, of dweepachtige polyglotten als Anna Maria Schurmans in het land gehouden had — ik weet niet, wat men daarbij hadd' gewonnen. Wat deze, wat Van Mander, De Rekenaere, de kosmograaf Jan de Laet ¹⁾ goeds konden voortbrengen, bezitten we evenwel, en gedeeltelijk in de gemeenschappelijke taal. Wie heeft er iets bij verloren, dat de vlaamsche Bijbelvertalers in en voor Holland gearbeid hebben? Men moet ook, bij vergelijkingen, niet eischen, dat twee staten in het zelfde, op de zelfde wijze, uitmunten. Had België den Muider kring en de Dortsche of Zeewsche dichtschole niet: het neder-

1) V. Gaillard, „De l'influence exercée par la Belgique sur les Provinces-Unies”, bl. 144.

landsche geestesleven sprak er zich weêr op eene andere wijs uit: in de rederijerskamers, boogschutters- en andere gilden met hunne prachtige feesten, volksspelen, voordrachten van dicht- en toonstukken, ommegangen, die, om dat ze gedeeltelijk een kerkelijk karakter hadden, niet achterstonden bij de openbare feesten in Holland. In tegendeel: sedert de aristokratische opvatting van het staatsgezag — sedert men het geestelijk leven geheel binnen de wanden van het ontcierde en letterlijk gedooide, van zin en doel beroofde kerkgebouw, of in de spreekwoordelijke „binnenkamer” gesloten had — sedert men met het „duister” verleden alle gemeenschap had afgebroken — de geheugenis van wat den vaderen dierbaar was, met hunne zeden, gewoonten, overleveringen van allerlei aard, achter de bank had geworpen, — was het eigenlijk met alle volksaandeel in het openbaar volksleven, met alle schoone en rijke vormen in het volksvermaak gedaan. Men moge, in de nieuwerwetsche wetten, de H. Kerk tot een nietig ingrediënt onder de maatschappelijke instellingen verlagen, en het christelijk leven beschouwen als de exceptioneele gewoonte om op zekere tijden, half in het verborgen, een paar onnutte, maar onschadelijke handgrepen te verrichten: daarmee is het godsdienstelement, dat hoofdbestanddeel in het volksleven, niet uitgeroeid. Maar dit element kan wel ontkend en begraven worden; en dan zal zulks het volk, onder anderen, te staan komen op het verlies der vatbaarheid en des talents voor openbare feesten, voor volksspelen, voor volkskunst. Dat hebben wij in Holland beleefd. Men is daar de kluts der volksfeesten, der volkskunst, der volksgeestdrift, die zich in rijke, schilderachtige en dichterlijke voorstellingen openbaart, schier geheel kwijt. Vergelijk dergelijke feesten in Mechelen, Gent of Brugge met iets dat daarnaar zweemen zal in Holland!... Niemand zal zeggen, dat onze armelijke zakkelooperijen, dubbeltjenshapperijen, zeepmastklimmerijen, onze voordrachten en danspartijen van zettters en drukkers, onze zwarteroksoptochten, en wat er verder, *à-propos* van nationalen roem en volkswelvaart, geleverd wordt, uit de verte kan vergeleken worden bij de belgische, het zij kerkelijke, het zij waereldlijke ommegangen en bij wat, om den anderen dag, in het volle bewustzijn van

een vurig *esprit de corps*, door de gemeenten, ter eere van een harer leden gedaan wordt. Dat we hierin achterstaan, ligt aan twee hoofdoorzaken. Ten eerste zijn bijna alle openbare handelingen en voorstellingen bij ons tot den rang van *vertooningen* verlaagd; ten tweede ontbreekt ons het historiesch verleden als achtergrond voor het tegenwoordig volksleven. Wanneer de Kerk eene processie houdt, dan is dit geene vertooning; geene dekoratie; 't is eene wezenlijke en zeer ernstig gemeente daad. Als men daar het H. Sakrament, of de overblijfselen eens Heiligen omdraagt — dan is de gebrachte hulde geen zinnebeeld, geen vertooning, maar eene waarachtige levensuiting, en dat leven is zoo vol, dat men ook niet verlegen staat, wat men daar, bij dat H. Sakrament of bij dat reliekschrijn, verrichten zal. Wanneer daarentegen onze zwarte Heeren met witte dassen en ronde hoeden naar het standbeeld van Rembrandt marcheeren, om het in te huldigen — dan zitten zij altijd met de handen in het haar bij gebrek aan bezigheid. Dat beeld staat daar koud, en de Heeren staan er verlegen rondom. Een leest een redevoering, die door vijftig van de drieduizend toeschouwers verstaan wordt, en het muziek der „afdeeling” is niet bij machte eene ziel aan die koude vertooning in te blazen. Zie daarentegen eene eenvoudige inwijding van een lokomotief in een katholiek land: die plechtigheid heeft aanstonds iets volledig en voldoende; om dat de grijze priester, die daar den zegen des Drieënigen Gods over dit voortbrengsel van het menschelijk genie en dit werktuig tot bevordering van den gang der maatschappij inroept, dit niet doet bij manier van spreken, maar zich waarachtig stelt in de tegenwoordigheid van den Schepper en Heiland der waereld, en als gezonden door Christus-zelf.

Zoo dan zullen volksplechtigheden, die een kerkelijk karakter behouden, daaraan slechts een hooger leven te danken hebben.

Het historiesch verleden ontbreekt als achtergrond voor het huidig volksleven in ons Noorden. Bijna geene gemeente in Zuid-Nederland daarentegen, of zij heeft, behalven haar Patroonsmirakel (dat reeds alleen den grondtoon van het volksleven en zijne feesten uitmaken kan) nog eene of andere

herinnering uit de waereldlijke geschiedenis, die alle burgers van ouds kennen, en waarop elke toespeling allen duidelijk en welkom is. Zelfs, al zijn de juiste omtrekken van het geschiedfeit verloren gegaan, of al klimt de oorsprong der feestgewoonte op tot in de dagen der Heidenen, zonder dat iemand zich des bewust is — dan nog zit er in de geheimzinnigheid-zelve van dat onsterfelijk volksbeeld een bezielende adem; met ware geestdrift en volle broederschap neemt ieder aan het feest deel. Toen men echter in Holland een streep door de heiligenlegenden haalde, zett'e men tegen deze herinnering en viering een zekeren uitgestreken geest van meditatie over, en, aan den anderen kant, een zekeren geest van pedanten twijfel en kritiek, die de traditie deed verbleeken, en den stoutste den moed benam aan oude openbare gewoonten te blijven hechten. Sedert men de Meiboomen, de Heemskinderen, de vette ossen, de vastelavondsmommerijen, de Driekonings- en Kerstvertooningen, de geschiedfeiten, waar de burgers der verschillende steden hunne bijnamen aan ontleenden, allengs in het vergeetboek heeft gesteld, is het veel moeilijker volksfeesten te vieren. In Mechelen bijv. zal men aanstonds een punt van uitgang hebben, met het van ouds bekende „Sinjoorken” op te voeren, en het er dezen niet al te best te laten afbrengen. Bij ons in tegendeel, moet elk nieuw onderwerp van openbare belangstelling van meet af duidelijk gemaakt worden voor het volk; en eer het er iets van begrepen heeft — is het oogenblik der geestdrift voorbij. 't Is waar, dat er zich in Holland uit de zaken der XVIe en XVIIe Eeuw een soort van nieuwen historischen achtergrond gevormd heeft: maar voor de twee hoofdafdeelingen des volks, komt die achtergrond in een gants verschillend licht en dat maakt hem bijna onbruikbaar. Wat is, op zich-zelf, schooner dan het Wilhelmuslied — wat wekt bij het algemeen met meer zekerheid de herinnering op van eene bepaalde reeks geschiedfeiten? Maar wat is, intusschen, onbruikbaarder bij nationale feesten in ons land? Die den text van het lied kennen, herinneren zich dadelijk de vaerzen:

„Den Coninc van Hispanien
Heb ick altijt gheëert!”

en welken nederlandschen Katholiek is dat geene bittere ironie? Welken orangistiesch-gestemden geschiedkenner geen beschaming? „Al is ons prinsjen noch soo kleyn” rakelt den twist der Prins- en Staatsgezinden op; zelfs ons voortreflijk „Wien Neêrlandsch bloed” wekt zuchten, bij de gedachte aan het schoone Koninkrijk van het jaar —15, waar het voor gemaakt is, en dat uit elkander geslagen ligt!

Maar als dan ongelukkiglijk de dichterlijke bestanddeelen bij ons volk, reeds van de revolutiën der XVIe Eeuw af, zoo sterk besnoeid werden en er vele verworpen lagen, waarover men in het rijk van Albertus en Isabella beschikken bleef — als daarmee samenging eene geleerdere beoefening der poëzie ten onzent en de ontwikkeling van talrijker persoonlijke talenten — dan moet men uit dien hoofde niet zeggen, dat de som van poëzie en kunst in Zuid-Nederland zoo veel geringer was dan in het Noorden. Bracht de hollandsche XVIIe Eeuw den „Goeden Vrijdag” van De Decker en den „Kruis-triomp” van Vollenhove voort — in menige zuid-nederlandsche kerk werd te Kersttijd de Aanbidding van het Kind met nederlandsche poëzie gecierd, die, in verband met de geheele plechtigheid, de vergelijking met De Decker en Vollenhove, wat dichterlijke waarde betrof, niet behoefde te schromen. Maar ook vaerzen tegenover vaerzen gesteld — is bijv. Poirters volstrekt niet minder dan Cats en heeft eene school gesticht, die meer bekwame dichters heeft opgeleverd dan de Zeeuwsche ¹⁾). We kunnen hier Poirters aanhalen, ofschoon hij niet meer tot het tijdvak van Isabella behoort en zijne geboorteplaats, in zijn bloeitijd tot de win-gewesten van onze republiek behoorde, — om dat de oorzaken, die onder hare regeering de ontwikkeling der nederlandsche poëzij zouden verhinderd hebben, nog niet in mindere mate ten jare 1646 dan 1626 bestonden en omdat zijn invloed vooral in Brabant gewerkt heeft. Men vergete ook nooit, dat Vondel, die alleen méer poëzij in zijne ziel had dan al de nederlandsche dichters van zijn tijd, van oorsprong een Andwerpenaar was en zijne slechtste vaerzen niet heeft geschreven na dat hij tot den Godsdienst van Isabella Clara Eugenia was te-rug-

¹⁾ Zie onze „Littérature néerlandaise”, 1854, bl. 162, 169, 177.

gekeerd. Wij zullen niet langer bij hetgeen de kunst door den Godsdienst winnen kan, stilstaan. Ten slotte wijzen wij alleen op de meesterstukken, door Rubens en zijne leerlingen o. a. voor de driehonderd kerken bearbeid, welke door de Aartshertogen bizonder begiftigd of vercierd zijn; wij merken op, dat een ander gunsteling van Albertus, de beeldhouwer François van Kenoy, dat Fayd'Herbe, de Quellijns en bijna alle nederlandsche beeldhouwers der XVIIe Eeuw Belgen zijn geweest; dat de kunst door Isabella en Albertus niet zoo exkluzief begrepen werd, of hun architect, de ook als schilder vermaarde Wenceslaus Coberger, kon een goed ingeniëur en landontginner tevens zijn ¹⁾, dat de schoonste goutsmit's-arbeid van die dagen, aan de schrijnen van het H. Bloed te Brugge gezocht moet worden, die de Aartshertogen deden vervaardigen, en dat hunne muzikale kapel de beroemdste van Europa was ²⁾. Van hetgeen zij voor de geschiedenis des lands hebben gedaan, herinneren wij alleen de zorg, waarmede zij Adriaen Baltijn de kostumen van 't Vrije van Brugge in 1619 hebben doen verzamelen ³⁾, iets dat voorzeker geen op zich-zelf staanden arbeid geweest is.

Zoo als we, boven, reeds lieten gissen, werd de Duitsche Keizerskroon onzen Vorst, en wel bij herhaling, aangeboden ⁴⁾; één maal bij den dood van Rudolf den IIe in 1612, toen hij ter gunste van zijn broeder Matthias er afstand van deed; een ander maal, ná Matthias' overlijden, in 1619, had hij van alle aanspraken afgezien ten behoeve van Ferdinand, genaamd den IIe ⁵⁾ (zoon van Karel, Aartshertog van Stiermarken, Karinthië, enz. en van Maria van Beyeren), reeds, met bewilliging van zijne neven, tot Koning van Bohemen en Hongarije gekroond, den 19^{en} Juni 1616. De bedenking, dat op deze wijze aan den Koning van Spanje, Philips III, die met Ferdinands zuster gehuwd was, een niet te versmaden bondgenoot werd verzekerd, en dat Ferdinand ook met uitmuntende gaven bedeeld was, heeft hier het besluit onzer

1) Immerzeel, „Levens en werken”, II, 122. Over Wenceslaus Coberger, zie verder den „Messager des Sc. hist.” 1858 (2e livr.), bl. 175.

2) „Mausolée”, bl. 242. 3) Goethals, „Lectures”, I, 101.

4) Coxe, „Hist. de la Maison d'Autriche” (vert. v. P. F. Henry), III, bl. 105, 106.

5) Coxe, t. a. p. bl. 115, 116, 143.

edeldenkende nederlandsche Aartshertogen krachtig bevorderd ¹⁾. Jammer maar dat hunne inzichten met Nederland zoo weinig door de spaansche staatkunde begrepen, geproefd, en goedgekeurd werden. Steeds waren onze Vorsten er op bedacht, zoo mogelijk door de uitbreiding van het Bestand tot een, zoo algemeen gewenschten, duurzamen vrede, hunne menschlievende plannen met het katholieke Nederland verder uit te werken. Zij bereidden in Holland daartoe een en ander voor. Uit de briefwisseling der Aartshertogen, berustend op het Belgiesch Staats-Archief, blijkt duidelijk, dat men op een goeden weg was, om in Holland de zaken geschikt te krijgen ²⁾.

De jaren 1618 en -19 waren al van de belangrijkste in de geschiedenis van Graaf Maurits van Nassau. Hij erfde toen het Prinsdom van Oranje en had zijn grooten tegenstander Oldenbarnevelt het hoofd wel niet gebogen, maar verpletterd. De eerezucht van Maurits, die in zijne vroegere leeftijd zich vooral op het gelukkig oorlogvoeren en slechts in de verre toekomst op eene verbetering van zijn standplaats in den Nederlandschen Staat gericht had, maar die, in dit later tijdperk van zijn leven, den bevelhebbers-staf wel gaarne met den scepter des Soevereins, in vreedzamer staatsorde wilde ruilen, — schijnt samengegaan te zijn met een soort van zelfverwijt over het aandeel door hem in het ten onder brengen van Barnevelt genomen. Reeds den 7ⁿ April 1619 — dus nog twee jaren voor dat het Bestand verlopen was, zeide Balthasar Zuniga, de voorganger van den Kardinaal della Cueva als Spaansch Gezant aan het hof der Aartshertogen, dat men, bij de bekende verandering van Maurits' neigingen, met dezen veldheer eene onderhandeling moest aanknopen, die met meer zekerheid tot goede uitkomsten zou leiden, dan dat men de Staten, onder voorspiegeling van Maurits' heerschzuchtige plannen, van dezen zocht af te trekken ³⁾. Inderdaad kwam het, door bemiddeling der bekende Edelvrouwe, Mevrouw Tserclaes, zoo ver, dat Albertus slechts

¹⁾ V. d. Vynckt, IV, bl. 70 en volg.

²⁾ Verg. „Volks-Almanak voor Nederl. Kath.” 1855 bl. 192.

³⁾ Gachet, t. a. p. bl. XX en volg.

het antwoord des Konings, van Madrid, verwachtte, om den Prins de voordeelen te kunnen verzekeren, die, bij het slagen der vredeteekening, zijn deel zouden worden. Den 2ⁿ Maart 1621, dat is eene maand voor het eindigen des Bestands, schrijft de Aartshertog nog naar Madrid: „Ik heb uwe Majesteit rekening gedaan van de neiging en goeden wil des Princen van Oranje om de oproerige gewesten onder Uwer Maj. en onze gehoorzaamheid te-rug te brengen. Het schijnt, dat het zeer noodig is, dat men hun het voorstel doe. . . .

„Ook van de zijde der Arminianen heeft men ons voorgelouden, dat het tijd is dit voorstel te doen.

„Het belooft ons veel goeds, dat de Prins van Oranje-zelf heeft aangegeven, dat men dit voorstel aan de Staten moest doen; opdat hij hieruit aanleiding neme ze over te halen zich te onderwerpen. En dat de Prins van Oranje ook dit laatste doen wil, is zeer waarschijnlijk: aangezien hij aan Uwe M. geschreven heeft, dat men dit voorstel moet doen en dat hij er van zijn kant zoo veel aan toe zal brengen als hij kan ¹⁾.”

Maar de traagheid van het Spaansche Kabinet verloochende zich ook dit maal niet. Men stelde geene aannemelijke voorwaarden ter verlenging van 't Bestand: de Koning Philips III stierf den 31 Maart 1621; tot raadsman van den nieuwen Vorst werd de bekende Olivares welhaast aangesteld, die de meeningen van den uit Nederland te-rug geroepen Zuniga, welke een tijdlang als *privado* van den Koning gediend had, niet was toegedaan. Even min was dit het geval met den Kardinaal della Cueva, die de plaats van Zuniga bij de Aartshertogen was komen vervullen ²⁾. Eindelijk de politiek van Richelieu, die den 29 April 1624 de leiding van het Fransche Staatsbewind op zich nam, was de zaak van den vrede mede niet voordeelig.

Inmiddels, helaas, was vier maanden na den dood van Koning Philips III ook de Aartshertog Albertus, in 62-jarigen ouderdom, overleden ³⁾. Bij zijn ziekbed en zijn dood kwam Isabella weder uit, gelijk men 't verwachten kon.

1) Em. Gachet, bl. XXIX.

2) V. d. Vynckt, IV, bl. 102.

3) 13 Juli 1621.

De tedere zorg, hem gewijd door haar wier nabijheid, zijn huwlijk lang, hem onontbeerlijk was ¹⁾, eischt geene beschrijving. Zij droeg den slag gelaten. De nacht voor zijn dood, toen hij haar zijn sterfuur als naderend aankondigde, bemoedigde zij hem, wekte hem op tot een zalig afsterven en besloot met de woorden: „hagase la voluntad de Dios”, *Gods wille geschiede* ²⁾. Daarna, het hart vol droefheid, ging ze in haar bidvertrek, om er wat rust te vinden. Ze bleef echter, in hare onderwerping, niet werkeloos. Vele noveenen heeft ze gedurende de ziekte des Vorsten bij Onze Lieve Vrouwe van Laeken gehouden, te voet en vergezeld van slechts eene enkele staatsjoffer, om onherkend te blijven ³⁾. „Na zijn dood,” zoo schrijft een ooggetuige, „vierde ze zijne uitvaart met al de statigheid die hare liefde vereischte. Zijne vrome en laatste wenschen deed zij uitvoeren, en beschikte de opdracht (over de geheele waereld en binnen een zeker getal jaren) van veertig-duizend H. Missen tot verlichting zijner ziele: terwijl ze binnen de eerste dertig dagen zelve dagelijks aan tien H. Missen deel nam ⁴⁾. Hoe lief had ze haren held ook niet gehad: „niet alleen bindt zij hem het harnas aan, maar als eene andere Penthasilæa volgt zij hem in den oorlog en het beleg der steden: getuige de voorbeeldeloze inname van Oostende. Als eene andere Diana volgt zij hem in het onschuldig vermaak der jacht, „se plait à ouyr la Musique des trompes, entendre trantaner un cor, prent plaisir de voir decoupler les chiens, & redoubler les huées pour suyure le sanglier ou le cerf” — „zij schept behagen in het geluid der trompen, in het schetteren van den hoorn, het losmaken der honden en het opgaan der jachtkreeten bij het nazitten van hert of woudzwijn ⁵⁾.” Men verhaalt, dat toen zij eenmaal met haren Albert ter jacht was, in het bosch van Mariënborg, heur gehoorzame klepper plotseling met haar doorging, tot grooten schrik van haren Ridder. Onze Princes verloor hare tegenwoordigheid van geest niet; 't was slechts eene beproe-

1) „Mausolée”, bl. 109, 54; Bentiv. „Verh.-B.” bl. 181.

2) „Mausolée”, bl. 288.

3) T. a. p., bl. 265.

4) „Mausolée”, bl. 63.

5) „Mausolée”, bl. 57.

ving voor hare behendigheid: maar Albertus zag de steilte reeds, waar zijne dierbare vrouw op het punt was in af te storten — toen de moedige Vorstin door de hulp van Boven plotseling gered werd. Een persoon in geestelijk gewaad vertoonde zich op den weg, en hield den verwilderden klepper tegen. De Vorstin dankt hem van zijn moedige heuschheid en noodigt hem te Mariëenberg. De Aartshertog vereenigt zich met zijne geredde gemalin in tranen van erkentelijkheid aan God; hij doet alom den weldoener opzoeken, maar niemand weet er eenig bericht van te geven — zoo erkenden zij in hem den Engelbewaarder van Isabella ¹⁾).

„Bij zijn leven”, zegt de meermalen aangehaalde schrijver, „scheidde de vrome vrouwe nimmer van haren egaâ; en was hij een oogenblik afwezend — dan riep zij hem zich te voren, zijne beeltenis beschouwende, zijne brieven herlezende, de panden zijner genegenheid behandelende ²⁾.”

En toen heur held het loon zijner deugden was gaan oogsten — toen hij ter Brusselsche Hoofdkerk was bijgezet in de kapel van het H. Sakrament van Mirakelen ³⁾ — en toen het volk eenparig zijne gedachtenis met den toenaam van *den Godvruchtige* had gestempeld: een eernaam, dien hij van hun verdiend had, al ware 't maar door het vereeren der relieken van een der grootste van 's lands Heiligen, St Albert, dien hij als zijn Patroon vereerde ⁴⁾ — toen besloot de Princes, ofschoon met onverzwakte hand het staatsroer houdend, ja niet zelden gantsche nachten bestedend aan het overwegen harer oorlogsplannen ⁵⁾, het ordekleed van den H. Franciscus van Assisië te aanvaarden van haren toenmaligen Biechtvader, den Generaal der Franciskanen, Andræas a Soto ⁵⁾.

Van dat oogenblik af, gaf men van haar paleis met meer recht dan ooit de bekende getuigenis van „meer een klooster dan een hof” te gelijken ⁶⁾. Het gevolg der gewone Vorstinnen moge herkenbaar zijn aan de livrei — het hare herkende

1) „Mausolée”, bl. 58.

2) „Mausolée”, bl. 63.

3) T. a. p. blz. 267. 3) „Mausolée”, 276; De Feller, i. v. *Albert*, verg. Peri, bl. 304.

4) „Mausolée”, bl. 105.

5) „Mausolée”, bl. 280.

6) Zie „Mausolée”. bl. 296, naar Bentiv.

men aan de zedigheid. Met nog grooter bezorgdheid dan vroeger, werden uit haar hof de boeken, schouwspelen en schilderijen verbannen, waarin de zinnelijkheid der *Renaissance* te zeer werd gehuldigd ¹⁾. Haar trouw aan den overleden echtgenoot hield ze met zulke uiterste kieschheid, dat ze nooit, bij het in- of uittreden eener koets, op de wandeling, noch elders, zich door de hand eens mans wilde laten aanraken ²⁾. In het jaar 1622 deed zij hare geloften en professie; onderwierp zich aan de tucht der Orde en deed zich Zuster Isabella noemen ³⁾. Hare Godsvrucht was als de zeilsteen, die zijne kracht aan het metaal rondom zich mededeelt; op haar voorbeeld naderden hare staatsie- en kamerjoffers schier elken Zondag tot de H. Tafel ⁴⁾; zij wekte hen op tot werkzaamheid en weldoen; en iederen Saturdag overtuigde ze zich van aller ijver: het werk der vlijtigen prijzende, de tragen berispelend ⁵⁾. Geregeld bezocht zij de gasthuizen en andere gestichten in hare gewesten. Men heeft opgeteekend, dat zij na geleverde veldslagen de soldaten vertroosten ging op het veld en in 't hospitaal; hun hemden en andere klederen medebrengend, die ze door hare Hofdames had laten maken, ja zelfs het linnen en de windsels die noodig waren voor het verbinden hunner wonden: terwijl ze tevens elken gekwetste, die ze met hare koninklijke tegenwoordigheid het harte verheugd had, eene goede aalmoes tot aandenken liet ⁶⁾.

Reeds bij het leven van den Aartshertog had Isabella de Orde der Karmelitessen in haar land geroepen. Der beroemde kloostermoeder Anna de Jesu ⁷⁾ droeg zij de stichting en het bewind dezer kongregatie in heure landen op, ook met het doel om dikwerf hare heilige en zoete gesprekken te kunnen genieten en getroost te worden door de aanraking met een zoo zuiver en schuldeloos leven, terwijl ze bij haar dood met al hare staatsieoffers de voeten van het eerwaardig

1) „Mausolée”, bl. 247.

2) Ald. 3) T. a. p. bl. 280. 4) „Mausolée”, blz. 265.

5) „Mausolée”, bl. 248. 6) Blz. 263.

7) In den „Volks-Alm. voor Nederl. Kath.”, 1857, wordt het sterfjaar dezer hollandsche illustratie (een Jonkv. van der Duyn) wat te laat voorondersteld: hare geschiedenis is echter nog te schrijven. Verg. bij Foppens: „Anna de S. Bartol.”

lichaam ging kussen ¹⁾. Toen zij naar Breda trok, dat voor de wapens van Spinola had moeten bukken, ging zij over Andwerpen en nam daar, tot drie maal toe, den raad in der niet minder beroemde Moeder Anna de S. Bartolommeo, terwijl ze, bij haar heengaan, voor zich en de Vrouwen en Ridders van haar gevolg den zegen dezer kloostervrouwe vroeg ²⁾. Zij bouwde den Karmelitessen een schoon en koninklijk klooster, voorzag de kerk met een rijk bewerkt ameublement en zilveren autaargeraad, met onderscheidene kunstig bearbeide reliekschrijnen en goud-lakenen misgewaden. Zij had nog met den Aartshertog den eersten steen van dit klooster gelegd, woonde de wijding bij, en gaf heur naam aan de klok ³⁾. Ook voor de Paters genaamd *Minimen* was zij zeer milddadig, en keerde te Brussel eene plaats der ontucht om in eene plaats des gebeds: „quæ quondam Veneris fuerant, sunt Virginis ædes ⁴⁾.” „Welke kerk, welk klooster, welke kapel, welk seminarie,” roept Pater Courvoisier uit, „is niet door de Aartshertogen het zij gesticht, uitgebreid, verciërd, verrijkt, of opgeluisterd ⁵⁾.” Wáár is het Heiligdom, dat ze niet met beelden of schilderijen hebben begiftigd; wáár het wonderbeeld, waar ze geen kostbare metalen lamp voor ontstoken hebben; wáár de relieken, die ze niet vereerd, en met schoone goudsmeekunst hebben opgeluisterd! Ontelbaar zijn de heilighdommen in Zuid-Nederland, waar ze der Gewijde Kunst werk hebben verschaft. Ook de dramatische vertooningen, hoewel voortaan van geestelijken aard, ontbraken nimmer aan Isabellaas hof, en te Kersttijd liet zij geregeld in hare bidkamer een *mysterie* der Geboorte Christi voorstellen ⁶⁾. Op groote schaal werd de kunst en nijverheid van bouwmeester, beeldhouwer, schilder, borduurwerker, goudsmit, plaatsnijder, leder-, laken-, wol- en zijdebewerker ten dienste der kerken vruchtbaar gemaakt ⁷⁾ — en nog heden getuigen de kunstwerken van België van den bezielenden invloed, door de Aartshertogen op de Kerk en de kunst aldaar geoeffend.

1) „Mausolée”, 292.

2) Bl. 294. 3) Bl. 154. 4) Bl. 155. 5) Bl. 156.

6) „Mausolée”, bl. 281. 7) Bl. 159, 160.

Rubens is dan ook inderdaad een kweekeling van onze Vorsten, en zijn trouw zoowel als zijn genie was der bescherming en hartelijkheid waardig, waarmee Isabella hem aan zich heeft weten te verbinden. De Fransche Rezident te Brussel, De Baugy, verhaalt den 30 Aug. 1624, dat de Infante het oor leende aan de redeneeringen, waarmede Rubens haren zin tot bevestiging des vredes met de Vereenigde Provinciën wakker hield en kracht bijzette; hij voegt er zelfs bij, dat Rubens niet alleen herhaaldelijk heen- en weêrreist van Brussel naar het kamp van Spinola, maar dat deze zelfs te kennen geeft in verstandhouding te zijn met Frederik Hendrik ¹⁾. De geheime onderhandelingen met Prins Maurits, hadden, bij de dood des Spaanschen Konings en bij die van den Aartshertog, echter nog niet geheel opgehouden. De Infante schreef er in September 1621 nog over naar Spanje aan den nieuwen Koning; maar de zaak had geen voortgang ²⁾. Opmerkelijk blijft steeds een volzin van Rubens in 1628. Hij komt voor in den LVⁿ brief. De Prins van Oranje, Fred. Hendrik, had namelijk in levensgevaar verkeerd:

„Indien de kanonnier”, zegt Rubens, „den Prins getroffen had — dan moest hij volstrekt geene belooning van Hare Hoogheid verwachten, want, behoudends de publieke zaak, acht en eert Ze zijne Exc. en zij onderhouden zelfs de beste briefwisseling, die de ongunst der tijden kon toelaten ³⁾”.

Toen men echter bevond, dat er langs den weg der minnelijke onderhandelingen niets meer te krijgen was, begon men de krijgskaken met meer ernst te hervatten. Daar de oorlogskosten grootendeels door de Kroon van Spanje gedragen werden, konden de soevereine Aartshertogen, waar het aankwam op het treffen van een verdrag, nooit eigenmachtig handelen; maar na de dood van Albertus, waren Isabella de handen nog meer gebonden, aangezien zij zich met het gezach en den titel van Goevernante moest vergevoegen. Zij trok zich 's lands belangen met niet minder warmte aan dan vroeger, en had besloten, daar de vrede onmogelijk scheen, den krijg voort te zetten, zoo ver de

¹⁾ „Bulletin d. l. Comm. d'histoire” III, 37, aangeh. door Gachet, bl. XXXIII.

²⁾ Gachet, bl. XXXI.

³⁾ Gachet, bl. XXXIII.

voor-handen middelen dit toelieten. Isabella trok bij herhaling, in gezelschap van Spinola, persoonlijk naar Duinkerken, om hare zeemacht op een beteren voet te brengen. Het gebrek aan geld drukte echter ook hier. De strijd nam daarenboven met der tijd geen loyaler karakter aan. Hadden, reeds voor vijftig jaren geleden, de Geuzen hunne heldenfeiten ingewijd, met voor het kasteel van Medemblik, de vrouwen, moeders en dochters van de in het kasteel liggende trouwe hollandsche krijgslieden, voor hunne gelederen uit te drijven, en aldus, met deze borstweer voorzien, het kasteel te bestormen ¹⁾ — hadden de hooggeprezen noord-hollandsche gewelddenaars er in 1574 reeds den slag van een ander-half-honderd krijgsgevangenen te gelijk te doen verdrinken ²⁾ — nog heden getuigt Rubens, in zijne briefwisseling, dat bij de kleine scheepsstrijden, die destijds plaats vonden, de Hollanders alle gevangenen zonder genade in de zee wierpen, ofschoon de Infante met de meeste zachtheid de personen deed behandelen, die dezerzijds in handen vielen ³⁾ — hetgeen ten gevolge had, dat het quartier ook hier werd opgeheven.

Tot dit tijdperk behoort de afschaffing van het duël, waar Isabella gemakkelijk in slaagde. „Hier hebben wij zelden zoodanige tooneelen”, zegt Rubens, „en deze soort van dapperheid is hier in geringe achting: *chi ha pretensione d'esser valoroso, bisogna che si faccia valere alla guerra e al servizio del re*” — „als iemand aanspraak maakt op dapperheid, moet hij die laten gelden in den oorlog en in 's Konings dienst ⁴⁾.”

Nog een belangrijk plan woele Spinola door 't hoofd. 't Was dat van de zoogenaamde *Fossa Mariana* — ook wel, ter eere van Isabella, *Eugeniana* genoemd: een ontwerp, waaraan men aanvankelijk eene vrij groote waarde hechtte; maar dat later in den steek bleef. Den 31 Sept. 1626 schrijft Rubens er volgender wijs over. Zijn brief is gericht aan Pierre Dupuy, een fransch rechtsgeleerde en geschiedvorscher van dien tijd ⁵⁾; hij vangt aldus aan:

1) 11 Juni 1672. D. Burger v. Schoorl, „Chronijk v. Medemblik”, 1728, bl. 23.

2) Velius, „Chronijck v. Hoorn”. 3e dr. bl. 242; „Chron.” 1706, bl. 98.

3) Br. XXVIII.

4) Br. XL, verg. Br. XLII.

5) Geb. 27 November 1582.

„Het mishaat mij, dat ik geen den minsten geur kan bijzetten aan mijne voor Uwe Ed. bestemde berichten. Ons hof is niet vruchtbaar aan nieuwtjens, zoo als dat van Frankrijk, 't welk door zijn grootheid nog al eens belangrijke wijzigingen beleeft. Hier gaat alles zijn ouden weg, en ieder ambtenaar dient zoo goed hij maar kan, zonder op hoogere onderscheiding aanspraak te maken dan zijn rang meëbrengt, en zoo doende wordt men oud en sterft men in zijn ambt, zonder eenige buitengewone gunst te verhopē, noch de ongenade der Vorstin te duchten, welke vrij is van allen uitersten haat en uiterste genegenheid, maar in 't algemeen goedertieren voor allen. Alleen de Markies Spinola is machtig, en heeft meer gezach dan al de anderen te zamen; hij is, naar mijn gevoelen, een voorzichtig, werkzaam en allerijverigst man — onvermoeibaar in den arbeid ¹⁾. Na de mislukte onderneming tegen Kildrecht, hebben de Hollanders hunne voornaamste krijgsmacht gelegerd tusschen Retz en Emmerik. Dit jaar zal de oorlog worden gevoerd ter zake van het doorsnijden van den Rijn, dat men, gelijk een kamerling van den Markies mij heden zeide, reeds begonnen heeft, en dat, gelijk men gelooft, van groote gevolgen zal zijn, indien de uitkomst aan het ontwerp beantwoordt. Volgens het plan, dat mij te Brussel getoond werd, zou men de bedding van dezen stroom bij Dusseldorp veranderen, hem, door middel van dijken, in een arm van de Maas geleiden, zóodanig, dat de IJsel en andere uit den Rijn voortspruitende rivieren, die de Veluwe beschermen, droog zouden worden; en op die wijze zou de doortocht naar Holland van alle natuurlijke beletselen bevrijd zijn. Het is echter te vreezen, dat bij het zwellen van Maas en Rijn, hetwelk doorgaands in den winter of ter gelegenheid van zware regens plaats heeft, al deze rivieren het omliggende land zullen overstroomē, tot nadeel der beide partijen: maar — dat de vrienden sterven, mids de vijand tévens onderga!

„De Luikenaars verzetten zich tegen dit werk met pleit en protest: maar veeleer, denkt men, ter handhaving hunner onzijdigheid, dan uit eenig eigenbelang: want het kan voor

1) Verg. brief XXIX en LXI en Bentivoglio, „Verh.-B.”; bl. 201.

hen slechts voordeel en gemak aanbrengen. De Graaf Hendrik van [den] Berghe ruggesteunt de arbeiders met een goed leger, om tegenstand te bieden aan wie ze gewapenderhand zou willen storen. Daarom trekken de Hollanders en de Prins van Oranje in persoon derwaards heen. Ik geloof dat de Heer Markies Spinola zich tot dit werk begeven heeft om vele redenen, en ten eerste om 's vijands landen te ontblooten en de doortocht te openen, zoo als ik gezegd heb — niet met de hoop van Holland door geweld te veroveren, maar om door het geheele land zonder moeite schattingen te kunnen heffen. Ten tweede, ontziet zich de Markies eenige sterkte aan te vallen, zonder zeker te zijn van den goeden uitslag; en toch wil hij het leger niet werkeloos laten, om den schijn niet te hebben het geld des Konings zonder vrucht te verspillen: uit dezen hoofde heeft hij dit werk aanvaard, dat veel beter is dan niets te doen. De Hollanders van hun kant behooren deze afleiding der rivier te beletten, zoowel om hun bijzonder belang en de sterkte van hun land, als om hunnen handel met Duitschland en voor hunne eer ¹⁾.”

Bij dat doorsteken van Rijn en Maas, gelijk Rubens het noemt, maar dat hij later zelf verbeterd, door het een verwonderlijk schoon kanaal te noemen, dat met sluizen aan zijne uiteinden, zich van Rijnberk tot Venlo zou uitstrekken ²⁾ — verbonden Isabella ³⁾ en Spinola nog — het plan der vereeniging van Maas en Schelde door de Demer, en indien verschillende oorzaken de voltooying der begonnen werken hebben belet — kan men het ontwerp geene grootscheit ontzeggen.

Maar inmiddels begon men in België den toestand moede te worden. De algeheele te-rug-keer aan de Spaansche Kroon, die op handen moest zijn, en reeds gedeeltelijk voltrokken was sedert de dood van Albertus — de afkeerigheid om onder de regeering eener vrouw te leven, en de nijd, die men den grooten vreemdeling Spinola toedroeg — de wensch der Edelen om een einde te maken aan den invloed van „personen van uwe soort”, zoo als de Hertog van Aerschot

1) Brief XXVII.

2) Brief XXXV.

3) Zie haar aandeel gestaafd bij Rubens, Brief XXXIV.]

zich vermat aan Rubens te schrijven ¹⁾ — het verlangen der geestelijkheid om eene gallikaansche, ja zelfs jansenistische kerkregeling in België te verkrijgen, — spanden samen, om de Infante, zoo mogelijk te doen vallen. Richelieu roerde daar sterk in, en achtte de waalsche provinciën reeds zijn buit. Robert van Eyckeren ²⁾, Warfusee en Hendrik van den Berghe verkochten zich achtereenvolgens aan Holland. De Staten van België, te Brussel vergaderd, in spijt van den Koning van Spanje, wiens blinde politiek van volharding nu reeds ten tweeden male het lot der Nederlanden op het spel zett'e — besloten over den vrede te handelen, buiten Spanje om. De Aartsbisschop van Mechelen, Jacob Boonen, de Hertog van Aerschot en anderen stonden aan 't hoofd der beweging. Spinola was reeds voor den val van 's Hertogenbosch naar Spanje geroepen, en zedelijk dood. Het schijnt dat twijfel aan de mogelijkheid der redding van de Nederlanden dat groote hart ter neder had geslagen. Ziedaar Isabella, op het einde haars levens verlaten, voor een deel verraden, door hare Edelen, en wel door velen, die, als de diep gevallen Aartsbisschop van Mechelen, de dierste verplichtingen, zoo voor de H. Kerk als voor zich-zelfen, hadden aan de vrome en grootmoedige Vorstin.

Met het republikeinsche Statenbond waarvan men droomde, onder het patronaat der Noordelijke Provinciën! ging het plan om de Kerk in België vrij te maken samen: dat *vrijmaken* was hier, als altoos, een *onderwerpen* aan de waereldlijke macht: men was er in geslaagd het in België onbekende recht van *placet* in te voeren ³⁾ en de stellingen van den scheurmaker Michaël Baïus werden met milde hand alom gezaaid en gekweekt.

De Bisschopsstaf voor Cornelius Jansenius was in de maak, en de Bisschoppen van Mechelen en Gent ondermijnden de Kerk van België, meenende haar op te bouwen.

Inmiddels was Spinola, die, met verdoofde ziel, nog een laatste veldtocht — buiten Nederland — had moeten ondernemen, te Casale gestorven ⁴⁾.

1) Gachet, bl. LX; Alf. Michiels, „Rubens”, bl. 172.

2) Gachet, bl. 140, 141.

3) Goethals, „Lectures” I, 124.

4) 25 September 1630.

De Staatsraad en gezant Rubens, de trouwe vriend van Isabella, werd door de samenzweerders buiten zijne bediening gesteld. De Aartshertogin was niet langer bestand tegen den wassenden vloed. Hare kalmte verliet haar niet; maar zij had hare taak afgewerkt en kon zich niet ontveinzen, dat er menige bittere druppel in haren levenskelk gemengd was geweest.

Hare onpasselijkheid openbaarde zich bij eene bedevaart door mist en regen naar de St. Anna-kapel bij Laken ¹⁾. Geheel overgegeven aan den wil van God, werd zij zich bewust dat zij haar doodbed drukte. Uitgeput door de koorts, hief zij zich toch nog op hare kniën, om haren Heiland ten reisgeleide te ontvangen ²⁾. Daarna scheen het als of zij eene nieuwe jeugd was binnengegaan, en of zij, een herboren adelaar, nieuwe vleugelen uitsloeg, om op te streven naar heuren God. Haar mond ademde niet anders dan vurige gebeden, akten van geloof en berouw. „Heur hart,” zegt een tijdgenoot, „was als een wierook, die versmolt in de vlammen der liefde, en zijn zoeten wadem ten Hemel zond ³⁾”. Te voren had zij reeds alles voor hare begrafenis beschikt: heeft daarover afgehandeld met de kerkbedienaren en met haren bouwmeester; heeft, uit eerbaarheid, verboden haar lichaam te balsemen, uit nederigheid — redevoeringen te houden bij haar graf ⁴⁾. Na het ontvangen van het Heilig Oliesel, vroegen haar de Hertog en Hertogin van Orleans, dat zij hun haar zegen wilde geven. „D'ootmoedigheyd”, zegt de minderbroeder Peri, „dede haer dit ontzeggen, maer de liefde praemde haer 't zelve te doen: „„Heer,” zeide de nederige zuster van S. Franciscus, „daar Ge mij met uwe gebeden dwingt u te zegenen, vraag ik van God en de allerheiligste Maagd dat Gij moogt vervuld worden met hemelsche gunsten. Ik vraag U ook vergeving voor al waarin ik ten uwen opzichte te kort ben gebleven; ik hoop het U in den Hemel met mijne gebeden te vergoeden.”

„En Gij, Mevrouw”, sprak ze tot de Hertogin, die haar den liefdedienst verleend had de kaars te houden bij de laatste balseming, en badend in haar tranen voor het

1) „Mausolée”. bl. 368.

2) „Mausolée”, bl. 260, Peri, bl. 306.

3) „Mausolée”, bl. 309.

4) Peri, bl. 306.

ledekant stond van hare „Moeder”, gelijk ze de Infante plach te noemen: „Mevrouw,” zeide zij, „ik zal God bidden, dat hij U al den zegen geve, dien ik U op aarde heb toegewenscht, om daarna de kroonen te ontvangen, die U voor eene eeuwigheid in den Hemel bewaard worden: in den Naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geests 1)”.

Ook Maria de Medicis, de Koningin-moeder van Frankrijk, woonde heure laatste oogenblikken bij — maar de beide Vorstinnen, die zóo veel doorleefd hadden, vonden geen woorden voor hare droefheid 2).

Ziedaar heur dood. „Haer lichaem bleef dry dagen ten toon staen in de Clarisse kleederen: 't volk”, zegt Peri, „riep haer voor heylig uyt, en quam geloopen om haer te sien en iet, van 't gene sy aen haer lijf hadde gedragen, te krygen, omdat te bewaeren als Heyligdom 3).

Bij het tweede artikel van haar Testament wordt bepaald, dat ze naast haren gemaal in de kerk van St. Goedela te Brussel begraven zal worden, en wel in het ordekleed van St. Franciscus en aan de veel *betreden* ingang der kapel van het H. Sakrament.

Bij haar leven had ze de gewoonte, als vele Vorsten, op Witten Donderdag, geknield, aan dertien arme vrouwen de voeten te wasschen 4); bovendien ontving zij er op Maria Boodschap negen aan haren disch, ter eere der Negen feesten van Maria; zij schonk hun het water tot wasschen der handen, bediende ze, gaf hun een milde aalmoes in geld en kleederen, en omhelsde ze hartelijk 5): en na haar dood deed ze hare lijkstatie bestaan uit 300 armen, gekleed 100 in 't purper, 100 in 't hemelblauw, 100 in 't arbeidersgrauw, ter eere van Jesus, Maria en Joseph 6).

Onder de beschikkingen van haren uitersten wil, komt, naast talloze weldaden aan hulpbehoevenden, de bepaling voor, dat in alle parochiën draagbare baldakijns zullen worden aangeschaft, om het H. Sakrament mede te geleiden naar de zieken.

1) „Mausolée”, bl. 320 en voorg.; verg. Peri, t. a. p. bl. 307. 2) Ald.

3) T. a. p. bl. 307.

4) „Mausolée”, biz. ex. bl. 85. 5) Ald. bl. 263. 6) Ald. bl. 212, 331.

Zoo is dan onze Clara Eugenia Isabella overleden den eersten dag der vijfde maand van het 67e jaar haars levens, zijnde Vrijdag, den 1ⁿ December, 1633: naar dit jaarschrift: „ELISABETA CLARA EVGENIA, BRVXELLIS HOC VERTENTE ANNO LÆTA CŒLVM PETIT 1).”

Algemeen was de deelneming bij haar dood; hare wanhvrienden zwegen — maar onder de scharen ging de kreet op: „zij ging heen tot haar best, maar tot ons nadeel.” In zonderheid de armen, de weezen en weduwen, de kloosterlingen, riepen uit: *Fam non est mater*, onze moeder is niet meer! 2). Talrijke dichtstukken, grammatische vernuftsspelingen, en wat dies meer zij, werden haar toegewijd. Een paar deelen wij hier nog meê:

LETTERKEER.

Isabella, Clara, Eugenia, Hispaniarum Infans,
Vale, fui sana mihi parans alba in Caelis regna 3).

QUATRAIN TOPOGRAPHIQUE:

Valsain, Madrit, Bruxelles, Paradis,
La fit, la tint, l'enterra, la ravis.
Valsain son bers, son honneur eut Madrit,
Ses os Bruxel, le Ciel son ame a pris.

dat is:

Balsano en Madrid, en Brussel, en Gods Hof
Ontvangt haar — voedt haar op — begraaft — en voert haar hene.
Balsano bergt haar wieg; Madrid haar eer en lof;
't Gebeente Brussels vest; de ziel heeft God-alleene.

De dood der Vorstin had ook een weêrklank naar buiten. Onder dezen merkt men op de stem van Neêrlands hoofd-dichter Vondel. De zanger van Frederik Hendrik, die den „Boschdwinger” zoo luide had toegejuicht, werd op eens door de hooge persoonlijkheid van 's Princen tegenstandster en vriendin zóo zeer getroffen, dat hij harer nagedachtenis een lofdicht wijdde; en wel bijzonder, om dat zij steeds naar den

1) Dat is: „Bij het wenden van dit jaar streefde de blijde Elisabeth-Clara-Eugenia te Brussel ten Hemel.”

2) „Mausolée”, bl. 366.

3) „Isabella Clara Eugenia, Infante van Spanje, Heb ik mij welgemoed in den Hemel blanke kroonen bereid. Vaarwel!”

VREDE gehaakt had. Deze vaerzen voor Isabella zijn een der merkpalen in Vondels loopbaan, waarlangs hij naar de Moederkerk werd heengevoerd. Een voorspel van dit stuk kan men reeds vinden in zijn „Vredewensch” aan Huygens. Beter dan met Vondels vaerzen kunnen we dit ons opstel niet besluiten:

OP HET OVERLIJDEN
VAN
ISABELLA CLARA EUGENIA.

AEN HAER SELF.

Godvruchtige ISABEL,
Hoe pijnighde u dees Hel
Des oorlooghs, en ghy socht
Hetgeen, uw leven lang, u noyt gebeuren moght,
Door d' yverighste beê:
Ghy socht de heylge Vreê,
En vond haer al verblijd,
En greeptse, maer helaes! voor eenen kleynen tijd!
S' ontglipte u wederom,
En d' ongeruste trom,
En dolle moordtrompet
Versteurde u, daer ghy laeght in 't vyerigh vreêgebed.
Het schrickelijck geluyd
Van 't heylloos donderkruid
Verdoofde uw stem, en joegh
Alsins door Christenrijck den landman van den ploegh,
Den burger uyt de stad.
De dorpen leggen plat:
De sloten staen in brand,
En 't wreede krijghsgedroght dat weet van boey nocht band.
Doen kreeght ghy een verdriet
In 't leven, en verliet
De wereld, om den Pais
Te soecken boven d'aerde, in 't Goddelijck palleys.
De Pais had van omhoogh
U, doen ghy quaemt, in 't oogh,
En vloogh u te gemoet
Omtrent den manekloot, met eenen heuschen groet
En groenen vredetack,
En kuste uw mond, en sprack:
„O CLARE, mijne vreughd,

„Die heerlijk blinckt door 't goud en purper van uw deughd!
 „Weest welkom, mijn bemind
 „En vreedsaem voesterkind!
 „Wat socht men my om laegh,
 „Daer ick niet duuren kan, als voor een korte vlaegh?
 „Hier is mijn wisse wijck,
 „In 't eeuwigh vrederijck.”
 Soo sprackse en voerde EUGEEN
 In 't saligh rijk des vreds, waerom sy had gestreên.
 Daer wordse niet gestoort
 Door landgeschrey of moord;
 Daer blincktse nu vernoecht,
 Gelijck een nieuw gestarnt, den hemel toegevoeght.
 O Christelijcke lamp!
 Sie neêr in onsen damp;
 Versacht uw NEERLANDS wee,
 En steeck is 't mooglijck, eens het bloedigh swaerd in scheê.
 Op dat men hier beneên
 Van witten marmersteen
 U wijje een vredealtaer,
 Waer voor men u, ten roem, magh singen, jaer op jaer:
 „O Vredemoeder, eer
 „Van NEERLAND, nimmermeer
 „Verwelck uw vredelof!
 „Ghy stond na vrede in 't aerdsch, en sluytse in 't hemelsch hof.” 1)

1858.

1) Ed. van Lennep, III, bl. 189. (Unger, Dl. 1630—36, bl. 124).

JOANNES
STALPAERT VAN DER WIELE.

AAN DE NAGEDACHTENIS
VAN MIJN LIEVEN VRIEND
HERMAN JACQUES CONSTANT
VAN NOUHUYS.

Maart, 1879.

H. J. C. v. Nouhuys (geb. 5 Maart 1821 te St.-Jansmolenbeke bij Brussel, gest. Amsterdam, 22 Novemb. 1853) studeerde in de Rechten te Amsterdam en te Leiden, was medestichter van Thijms „Volksalmanak“, en schrijver van „De Wapensmid en zijn Zoon“ (uitgeg. 1853), een roman; „Heesterplanten, Dichtwerken“ (1844); „De Levens van Gods Lieve Heiligen“ (uitg. 1853), e. a.

JOANNES STALPAERT VAN DER WIELE.

't Was het Feest van de H. Cecilia, de lieflijke Patronesse der Hemelsche Toonkunst. Daar was vrij wat bedrijvigheid ten huize van den Heer en Meester Jacob Stalpaert vander Wiele, die in 's Gravenhage woonde en Advokaat was voor het Hof van Holland. Nazaat van een der oudste en aanzienlijkste geslachten van het Land, had hij den Godsdienst zijner Vaders lief en bleef haar voorstaan en werkzaam belijden in weêrwil aller tijdsberoeringen, in weêrwil van het oproer, dat in zoo vele geesten, ten zijnen dage, zich verhief. 't Was het Jaar 1579. Daar stond eene groote ongerechtigheid voltrokken te worden *): de eigenmachtige afzweering, namelijk, van den wettigen Landsheer, de verdrijving van Koning Philips den Tweede van den Graaflijken zetel dezer gewesten: eene trouwbreuk, waaraan zijne onderdanen zich schuldig hebben gemaakt, deels om dat *hij* zijne eeden had nageleefd, en den Staatsgodsdienst met alle kracht gehandhaafd (1), deels om dat hij op zijne soevereine verantwoordelijkheid genomen had, in het *algemeen* belang, enkele *bizondere* privilegiën, de vruchten van *vroegere* behoeften, in te korten.

Eenige weinigen verrichtten dezen misdadigen handgreep; duizenden waren er aan schuldig, door moedeloze lijdzaamheid, door stilzwijgende toestemming. Hij vervulde vele

*) 26 Juli, 1581.

Verspr. Verh. I.

harten met droefheid en angst voor de toekomst (2). Want door die afzweering werd plechtig het zegel gehecht en de schijn van wettigheid gegeven aan de vergrijpen, die de tegenstanders van het bevoegd gezach, de vijanden der gevestigde Kerk, de bewerkers en volgers van den Nederlandschen opstand zich veroorloofd hadden; de onderdrukking en uitroeying van den aalouden Godsdienst werd op een grooter schaal en met eene voorbeeldeloze koelbloedigheid doorgezet (3); alle soorten van vroeger met de Katholieken gemaakte over-een-komsten en gedane beloften werden geschonden of willekeurig vernietigd; de trouw gebleven zonen der Staatskerk werden uitgedreven, belemmerd in hunne Godsdienstoefening, verkort in hunne tijdelijke belangen, ontzet van alle rechten, en de „ware Gereformeerde Religie” werd met kracht alom ingevoerd. Tot dus verre had men den opstand nog, met zekeren voordeeligen glimp, als een middel tot verkrijging van *gewetensvrijheid voor allen* weten voor te stellen; tot dus verre had men altijd nog, al streed het zonneklaar met de handelingen der opstandelingen, nadrukkelijk beweerd, dat men eigenlijk VÓOR DEN KONING streed, en met tederheid ZIJNE belangen behartigde, als men zijne bevelen overtrad, zijne krijgslieden doodde, hem van zijne bezittingen in Nederland zoo veel mogelijk ontzett’e, en als men wechjoeg uit het land, of kerkerde of ombracht, wie de zaak des wettigen Vorsten nog voorstond (4). Maar nu verdwenen die glimp en dat voorwendsel op eens, men liet bedaard het masker af, en zeide: „Dien wij dezen morgen nog den titel van Zijne Koninklijke Majesteit gaven en wien wij tot het uiterste getrouw en onderdanig zouden zijn — is, in ons oog, niets anders dan een booze, bloeddorstige, van God gevloekte dwingeland. Wij houden het er voor, dat hij geen Heer meer over zijn land is; wij zeggen hem de gehoorzaamheid op; wij zullen den eigenaar en meester van het huis niet meer veroorloven daar in het minst over te beschikken; hij heeft er ons in laten wonen — welnu, wij zijn de machtigste, want hij zit in Spanje, en daarom verklaren wij hem van zijne rechten vervallen, en wij laten hem niet in, al doet hij zich op met den sleutel in de hand. Wij versperren hem de deur; wij zullen huishouden naar onzen

zin, en niet naar den zijne. Wij hadden ons, wel is waar, weêrzijds verbonden, dat er alleen Roomsche menschen in dit huis zouden wonen; wij hebben reglementen bezworen, waarbij het verspreiden van ketterijen verboden werd: maar wij zijn van gedachte veranderd, en zullen ons inrichten naar ons welgevallen. Hier, A, B, en C, hebt gij ieder, hetzij de geldkist, hetzij den wijnkelder, hetzij den boomgaard, hetzij de keuken, hetzij het boekvertrek van den meester ter uwer beschikking; mids gij ons-allen er wat van meê-deelt. En die, onder ons, hier nu geen genoeg en meê nemen, en ons geen trouw willen zweeren, en niet willen beloven, dat zij deze door ons gepleegde handelingen eerbiedigen zullen, die werpen wij het venster uit. Wij zullen ook onze eigen Godsdienstleeraars zijn; onze geleerden zullen wij tot eene soort van Priesters aanstellen, en wij willen van den boël daarbuiten niets meer weten."

Zoo was de openbare denkwijze in de laatste jaren der XVIe Eeuw. Dergelijke gevoelens spraken uit de woorden en daden van hen, die het roer in handen hadden, na dat zij den stuurman over boord hadden geworpen. Een ervaren schipper wilde als kaperkaptein zijn geluk beproeven, en had de binnenloodsing van het schip op zich genomen; maar toen hij wechviel, zaten de matrozen zeer in 't naauw, aan wien men de besturing van het bitter gehavende en ontredde vaartuig zoû opdragen. Na die omwenteling, die zoo veel bloed had gekost, besloten de Nederlanders thands, in plaats van den wettigen Vorst (den Gentenaarszoon), dien men verdreven en den schranderen Duitscher (Willem van Oranje), dien men verloren had, een wildvreemden heerscher over zich aan te stellen. Eerst boden zij het land aan den Franschen Koning aan. Maar deze bedankte er wel hartelijk voor. Toen gingen zij bij de Koningin van Engeland, Elisabeth, de zelfde die hare nicht, de Koningin Maria Stuart (welke volgens de Engelsche Staatswetten eigenlijk op Elisabeths troon had moeten zitten), heeft doen onthoofden. Deze teêrhartige Elisabeth, een dochter van den even teêrhartigen Hendrik den Achtste, had medelijden met onze nood. Althands zij vond het geraden de kwijnende zaak van den opstand in Nederland behulpzaam te zijn, en stuurde hier haren vriend, den Graaf

van Leycester heen, met 6,000 Engelschen, om ons van dienst te wezen. Maar dat viel tegen. Langzamerhand kwam nu ook Prins Maurits al wat aan, en deze wakkere krijgsman werd een lastige vijand, eerst voor de legerbenden van den Graaf, die wel afgezwóren, maar daarmee nog niet afgestrédén was, later voor sommige Nederlanders, die in het Staatkundige of Godsdienstige op de hand waren van Oldenbarnevelt, Hugo de Groot, Hogerbeets, Barlæus, Scriverius, Camphuysen en andere bekende mannen, die men wel onder den soortnaam van „Loevesteinsche Factie” begrijpt.

Bij een landstoestand, waaruit al dergelijke verwarringen geboren zouden worden, vierde men dan, ten huize van Heer Jacob Stalpaert vander Wiele, het feest van de lieve, rustige, harmonische Sinte-Cecilia, die engelachtige maagd, die al het gedruisch der waereld en zelfs de schoonste speel- en zanggeluiden der waereld vergat, om te luisteren naar de Hemelsche Muziek van de Geesten om Gods Throon. Maar men vierde dat feest onder geheel bijzondere omstandigheden. Want de huisvrouw van den waardigen Edelman, Vrouwe Maria Pauw, Jans-dochter, had in de morgenstond den braven man zijn derde kind geschonken *), een jongentjen, dat bij den Doop den naam kreeg van den zachtmoedigen vriend van Jezus, den H. Joannes. Dat waren twee goede patronen: Sint-Jan, die, onder de ingeving van den H. Geest, een zoo schoon, zoo verheven Evangelie schreef, de jeugdige Apostel, die aan de borst van den besten Meester gerust had in het Laatste Avondmaal, en Sinte-Cecilia, de beschermster aller Godverheerlijkende zangers en zangeressen. Dit had Heer Jacob vander Wiele moeten bedenken, toen hij de opvoeding van Joannes begon. Maar de goede vader dacht, hij kon niet beter doen dan dezen zoon, die reeds vroegtijdig blijk gaf van buitengewone gaven des geestes, op te leiden voor de maatschappelijke bediening, die hij-zelf bekleedde; te meer daar zijn oudste, Augustijn, weinig aanleg vertoonde, en er voor Joannes als rechtsgeleerde toch altijd gelegenheid

*) Zie den datum in het Latijnsche *Batavia Sacra*, in f°, Dl. II, bl. 229; het jaartal bij Simon van Leeuwen, *Batavia Illustrata*, en op het door Wilh. Delff, naar de schilderij van Ioh. van Nes, gegraveerd portret.

zou wezen ten nutte zijner medeburgers, en in zonderheid zijner geloofsgenoten, werkzaam te zijn: hetzij, dat eene verandering in de Staatsgesteldheid hem hoop gawe op eenig ambt, hetzij dat hij, bij bevestiging of toeneming der tegenwoordige onderdrukking, met een helder hoofd en krachtige hand de onderliggende partij eenige verlichting zou kunnen toebrengen.

De jonge Stalpaert vander Wiele leerde spoedig en vlug al wat hij ter voorbereiding zijner studiën aan de Hoogeschool zou behoeven, en trok op veertien- of vijftienjarigen leeftijd, vermaand door de tranen zijner moeder, gemoedigd door den handdruk zijns vaders, naar de Hoogeschool van Orleans.

De jeugdige Hagenaar won aller harten, zoo door zijn edel en tevens innemend voorkomen (5), als door zijn vluggen geest en groote zachtmoedigheid. De gaven van hart en verstand spraken om strijd uit zijne heldere blaauwe oogen; de kleur der gezondheid en eerbaarheid tintte zijne wangen; zijne door hoffelijkheid getemperde fiere gestalte deed gaarne in hem een zoon van het geslacht der Vander Wielen begroeten.

Twee voorname Adellijke Huizen vertegenwoordigde hij van vaders zijde: Teisterbant en Chastillon. De eerste Vander Wiele, dien men vermeld vindt, de man, wiens nazaat in het tiende of elfde geslacht onze Joannes was, Cornelis vander Wiele *), leefde omstreeks 1220, en van dezès kleinzoon, Heer Rutger, getuigen de chronijken, dat hij den rang van Knaap had, dat is — iets minder dan Ridder, en behoorde tot een jonger tak van den Huize der Heeren van Altena, die gehouden worden uit de Graven van Teisterbant te stammen. Deze Heer Rutger vander Wiele was Heemraad en Rechter „in den Ambachte van der Opalme †)”. Zijn achterkleinzoon, Heer Adriaen vander Wiele, werd geboren in 1438 en overleed in 1486, eene weduwe, Vrouwe Everarda van Poelemburch, achterlatende

*) Volgens een geslachtslijst in HS., afkomstig van den Heere A. J. Bruinsma te Leeuwarden, die aan dit edel Huis verwant is.

†) Bij Simon van Leeuwen, *Batavia Illustrata*, bl. 1169, Hoogstraten, *Woor-denboek*, aanhangsel op het laatste Dl. bl. 154.

met vier kinderen. Vrouwe Everarda huwde, in tweede echt, met Heer Johan Stalpert of Stalpaert, Rekenmeester van de Graaflijkheidsrekenkamer in Holland, geboren uit het Geslacht der Heeren van Bloys, die uit de Chastillons afstammen, wier wapen Stalpert voerde met een ingekort lazuren St-Andrieskruis in het schildhoofd. De oude Heer Johan Stalpaert, geen eigen kinderen hebbende, maakte in het jaar 1495 een testament, waarbij hij, met voorafgaand verlov van Keizer Maximiliaan, den voorkinderen zijner geliefde gade zijne goederen, titels en rechten naliet, onder voorwaarde, dat ze zijn wapen en naam zouden voeren *). Op die wijze raakte het wapenschild van Vander Wiele, waarvan het blaauwe veld twee zilveren, ruggelings tegen elkaâr gestelde, zalmen vertoonde, in onbruik en werd het getal der Nederlandsche geslachten, die, met geringe verscheidenheid in het schildhoofd, de drie gevareerde palen op het kelen (roode) veld voeren, met menig gezin vergroot †). Van dit oogenblik af behielden de meeste takken der Vander Wielen den vereenigden naam der beide echtgenoten van Vrouwe Everarda. Haar oudste zoon, Jacob, de overgrootvader van onzen Joannes, huwde Maria van Arckel van Montfoort, en was een man van veel aanzien in den lande, ten jare 1530 vermeld onder de Edelen en Welgeborenen van Rijnland; hij was Hoogheemraad van Delfland, Baljuw van 's Gravenhage en Wassenaer, benevens van daaronder staande dorpen, en heeft ook het Rentmeesterschap in 's Gravenhage bediend. Hij overleed in 1537, tien kinderen nalatende, waarvan de oudste, Jan genaamd, Priester werd, en de andere aanzienlijke ambten bekleed (6), of goede huwlijken gesloten hebben. Men vindt aangeteekend, dat Heer Jacob, neven zijne vrouwe, „in volle harnas” in de Kloosterkerk begraven ligt, hetwelk vermoedelijk op een gebeeldhouwden zerk slaat. Ontelbare wakkere, geleerde en godvruchtige mannen en vrouwen heeft het geslacht der Stalpaerts vander Wielen voor Staat en Kerk opgeleverd: vele malen,

*) MS. Genealogie, Van Leeuwen, Hoogstraten, enz.

†) Zie over de plaats, die dit wapen in onze Volksoverlevering en Geschiedenis inneemt, de *Karolingische Verhalen* door J. A. Alb. Th. oorspr. uitg. bl. 357, en ga u in de groote kerk van Nijmegen, noordzijde, vergewissen, dat het geslacht Kanis, Canisius, tot dezen familieengroep te betrekken is.

op de naamrol der Regenten, Rechters, Geleerden *), Geestelijken, en Krijgers in den lande, wordt het aangetroffen. Meer dan één malen komen er Vander Wielen voor als Burgemeesters van Den Haag. In den loop der XVIIe Eeuw maakte een naamgenoot van onzen Joannes zich beroemd als genees- en ontleedkundige †). Niet allen intusschen (het blijkt uit het Burgemeesters- en Hoogleeraarsambt der zoo even bedoelden) bleven Katholiek. Cornelis Stalpert vander Wiele, een oom van onzen Joannes, en grootvader van den Hoogleeraar, schijnt van de Kerk te zijn afgefallen; althands zijne nakomelingen waren Protestant. Daarentegen had Joannes een oudoom, die Priester en Kanunnik in den Haag was geweest: het was die Jan, boven reeds genoemd, en wiens beeltenis in biddende houding geschilderd staat op een venster van de St-Jacobs- of Groote Kerk.

Na volbrachten studietijd en met de bulle van Doctor in de beide Rechten, gedagteekend van 31 Jan. 1598, keerde Joannes in het ouderlijk huis te-rug. Hij aanvaardde, in het jaar 1599, schoon pas negentien jaren oud, de betrekking van Advokaat, heeft zich eenigen tijd met hare praktijk onledig gehouden, en zoû met zijn helderen blik in zaken, zijne onwederstaanbare redeneerkracht, erkende rechtschapenheid en ijver, naar allen schijn de loopbaan van rechtsgeleerde en pleitbezorger met eer en voorspoed ten einde gebracht hebben, ware hem door de Voorzienigheid geene andere en hoogere lotsbeschikking wechgelegd geweest.

Sedert het jaar 1566 was de Hoofdkerk van den Haag, die Gode gewijd was op naam en onder aanroeping van den H. Apostel Jacobus, van hare outers en cieraden beroofd, en al spoedig werd zij gebruikt voor de prediking der Hervormde leer. De Predikanten kwamen er van vele zijden toevloeyen, en van 1579 tot 1600 hebben er zeven vaste leeraars de nieuwe theologie verkondigd. Onze jonge Advokaat, wien ter Akademie het schouwspel der Protestantsche Godsdienst-

*) Ælias Franciscus van der Wilius, die bij Foppens voorkomt en op de lijst der geleerde Delflanders gevonden wordt (*Oudh. en Gest. v. Delft*, bl. 414), behoorde er ook toe; hij was een achterneef en tijdgenoot († 1636) van Joannes.

†) *Professor der Anatomie in den Haag*, elfde kind van Burgemeester Pieter Stalpaert van der Wiele en Maria van Liebert, geb. 1639, † 1683.

oefening geheel vreemd geworden was, kwam, op zekeren voorjaarsdag, te-rug-keerende van eene avondwandeling buiten het vlek, langs de genoemde kerk. De menigte, die de namiddaagspredikatie had bijgewoond, stroomde met hare bijbels en psoutertjens naar buiten en verspreide zich langs Markt, School- en Torenstraat en West-einde. De jonge Stalpaert bleef een oogenblik stilstaan, en toen de laatste personen het gebouw hadden verlaten, trad hij naar binnen, deels uit nieuwsgierigheid, deels gedreven door eene onverklaarbare aantrekking tot die oude boogen, waaronder eenmaal de wierook opsteeg ter eere Gods, en de klepelslag weergalmde in het plechtig oogenblik der afdaling Christi op zijn heilig Altaar.

Stilzwijgend liep de jongeman de holle Noorderzijgang door, en de wanden langs, beroofd van hunne cieraaden. Iedere stap op het vloersteen weêrklonk door de kille en duistere kerk. Des jonkmans gemoed schoot vol bij een zijblik op het afgesloten choor, waarbinnen alle herinnering van de Offerplaats zoo veel mogelijk was wechgevaagd. Hij hield stand in den kruisarm aan zijn linker hand, weleer de Maria-kapel, wendde zijn blikken af van de ontheiligde ruimte en sloeg ze op naar een der spitsboogvensters schuins tegenover zich aan de Zuidzijde der Kerk. De maan wierp hier een sterk licht door de glazen, en tintte den graauwen vloer met het schijnsel van het schilderstuk, op dat venster verbeeld. 't Was een der weinigen, die aan de vernielende hand der burger- en religieoorlog ontkwamen. De jonkman zag een wapenschild in het hoofd des vensters, en herkende met het levendigste genoegen de geslachtsfiguren der Stalpaerts vander Wielen. Thands herinnerde hij zich werkelijk, dat zijn vader hem meermalen gesproken had van een venster in de St-Jacobskerk, dat door zijn oudoom, den Kanunnik Jan, aan de kerk geschonken was, en waarop die Priester, omgeven van eenige andere geestelijken, bijna levensgroot was voorgesteld, in stille aanbidding neêrgeknield, bij een tafereel, dat in het hoogere venster-gedeelte geschilderd was (7). Dit was eene *Maria-Boodschap*. De Engel verkondigde, met uitgespreide vleugelen, der nederige Maagd de heilrijke tijding. Maria hoorde met verwondering en maagdelijken schroom, bij volkomen onderwerping aan

Gods wil, de woorden van den Engel aan, wiens houding te kennen gaf, wat hij gevoelde tegenover de sterveling, wie hij van Gods wege zeggen kwam:

Alle Gratia Plena! *)

Voortrefflijk had de kunstenaar — volgens de overlevering de beroemde Dirck Crabeth, die met zijn broeder ook de meeste vensters der Goudsche Kerk geschilderd heeft — zich van dit werkstuk gekwet. De uitdrukking van oodmoedige vereering en blijdschap tevens op het gelaat der biddenden was treffend natuurlijk. De Heilige personen waren, naar eene verhevene opvatting, voorgesteld. Ja, „de Heer was met die Vrouwe” *), „Gezegende onder allen” *). Eene Hemelsche uitdrukking lag op haar gelaat: Ziehier de Dienstmaagd des Heeren, sprak haar oodmoed; een gevoel van onbeschrijflijk geluk op haar wezen scheen welhaast de plaats der eerste verwondering te zullen innemen; en reeds meende de toeschouwer van hare lippen te zullen hooren: „De Nederigen heeft Hij verheven” †), „de Almachtige heeft groote dingen in mij gewrocht” †), „alle geslachten zullen mij Zalig noemen” †). „Hij heeft zich zijner barmhartigheid herinnerd, volgens de beloften die Hij onzen Vaderen, die Hij Abraham en zijn zaad had gedaan voor alle volgende eeuwen” †).

‘Alle geslachten zouden u zalig noemen, gij, gezegend onder alle vrouwen!’ dacht Stalpert bij zich-zelf en de tranen der aandoening welden in zijne oogen. ‘En hier, in deze kerk, is het bij toeval, dat men uw beeld niet heeft aangeschonden en verbroken. Hier doet men al wat mogelijk is, om de menigte de liefde en vereering tot u te doen afleggen. Gij zijt hun niets meer dan eene gewone vrouw — gij, die bij den grootst mogelijken oodmoed, getuigen kondt: de Heer heeft groote dingen in mij gedaan! Men drijft den spot §) met de hooge waardigheid, waarin gij, van de vroegste tijden, door de uitstekendste leeraars der Kerk erkend zijt **), en

*) Luc. I, v. 28. †) Luc. I, v. 52, 49, 49, 54, en 55.

§) *De Byencorf der H. Roomscher Kercken*, door Marnix, den boezemvriend van Willem van Oranje, Hst. IV.

**) Zie *De H. Rozenkrans*, door H. J. C. van Nouhuys, bl. 12.

hier, van dezen menschelijken kansel, waarop redenaars zonder zending en zonder zalving het woord voeren, ziet men uit de hoogte op de stille Maagd van Nazareth neder en verneert men uwen Zoon, in de schande, die men u aandoet . . .

„Ave Gratia Plena!”

riep de jongeling met luider stem, viel op zijne kniën, en de tranen stroomden overvloedig door de handen, waarmee hij zijn aangezicht bedekte. Geruimen tijd bleef hij aldus bidgende nederliggen, toen hij werd aangestooten door een man met een lantaarn, die hem de koster scheen te zijn, en hem vroeg op het graf van welken bloedverwant hij daar nog zoo laat lag nedergebukt. De man voegde er nog een paar opmerkingen bij over de dwaasheid der vooronderstelling van eenige gemeenschap met de overledenen, en bracht den onthutsten jongeling naar buiten.

Van toen af was het besluit des jongen Advokaats genomen. Hij wilde Priester worden, en bad God een waardig lid van den stand te mogen zijn, waartoe zijn oudoom en naamgenoot, die op het kerkglas was afgebeeld, behoord had. Hij trok naar de Alma Mater van Leuven en woonde daar in het des bestemd kollege.

Den 3ⁿ Juni 1605 werden hem de kleine wijdingen toegediend door den Aartsbisschop Matthias van Mechelen. Des volgenden daags werd hij tot Subdiaken gewijd, en den 24ⁿ September te Brussel tot Diaken.

Hij ontving het Sakrament des Priesterschaps den 25ⁿ Maart van 't volgende jaar, op Paasch-Saterdag; terwijl hij op 2 April, zijnde de Zondag *Quasimodo*, het geluk had zijn eerste Mis te celebreeren, gelijk hij in een Nederduitschen Kalender van het jaar 1606 eigenhandig aanteekende. Toen ging hij een reisjen doen door Brabant en omstreken, en noteert op 29 Juni 1606: „Ik overnachtte te Halle”. Den 30ⁿ: „Ik kwam te Brussel.”

24—25 April schrijft hij: „24ⁿ. Ik ben te-rug-gekeerd in het kollegie, ik heb mijn boedel opgepakt. Den 25ⁿ verliet ik het kollegie.

Den 2ⁿ Juli van 't zelfde jaar trok hij van Brussel naar Parijs, en verder Frankrijk door.

In 1609 bevond hij zich te Rome. Hij is aldaar tot Dr in de Theologie bevorderd en trok de opmerkzaamheid der geleerden tot zich. De Graef (of Gravius), zaakgelastigde van den toenmaligen Apostolischen Vikaris Sasbout van Opmeer, schreef onder anderen aan den laatste: „Mij dunkt, dat ik in Stalpaert iets meer dan gewoons zie uitschitteren: 't zij, dat men op zijn ijver let, 't zij, dat men acht geeft op zijne veelzijdige geleerdheid *).” In een anderen brief aan den genoemden Prelaat, prijst De Graef - Stalpaert over zijne be-gaafdheid in het preëken, zijn keurigen en bevalligen schrijfstijl, en over zijne uitnemende deugden †).

In 1611 naar het vaderland en tot zijne verwanten en vrienden te-rug-gekeerd, toog Stalpaert in den geestelijken wijngaard aan den arbeid, als blijkt uit een eigenhandigen brief van Sasbout, den Apost. Vikaris, van 28 Sept. des zelfden jaars. In een briefwisseling van Stalpaert met dezen ziet men, dat de jonge Priester te Delft, Rotterdam, en Schiedam, verschillende geestelijke bedieningen heeft uitgeoefend; en wel voornamelijk in de twee eerste steden. Sasbout gaf hem de keuze, welke dezer steden hij tot verblijf wilde kiezen, als hem het geschiktst voorkomende ter behartiging der Godsdienstbelangen, en ried hem de eerste aan, wegens den aanvankelijk goeden uitslag, kunnende hij dan de laatste stad des needs tot schuilplaats kiezen.

Bernardus Steenwijk, Pastoor van St Hippolytus te Delft, overleed den 5ⁿ Aug. 1612, en toen werd Stalpaert in zijne plaats benoemd. Dit blijkt uit een brief, door gezegden Vikarius Apostoliek aan Stalpaert den 8ⁿ Oktober te Keulen eigenhandig gegeven. De brief is gericht aan Suitbertus Purmerent, die nog te Delft werkzaam was.

„Terwijl die gene tot ulieden afkomt, welken ik u, van den beginne, tot medehelper bestemd heb,” schrijft de Vikaris, „wil ik niet nalaten, hoe veel bezigheden ik ook hebbe, aan

*) Latijnsche *Batavia Sacra*, Dl. II, bl. 229, en *Oudheden en Gestichten van Delft en Delfland* door H. van R(hijn), 1720, bl. 131.

†) *Oudheden van Delft*, boveng. bl. 132.

uw Eerwaarde deze letteren toe te richten, om daardoor te kennen te geven, dat het mij aangenaam zou wezen, indien hij de plaats van Bernardus, die onlangs gestorven is, met gezach bekleedde: en dat het Z. Eerw. niet ontstemme, dat er meerderen tot dit ambt zijn voorgesteld, daar dit de gewoonte, opdat het volk voldaan worde.

„Ik bid dat Z. Eerw. zoo spoedig mogelijk er toe besluite, ten einde zich mijn wensch vervuld zie, en de droefenis verminderende, die zoo overvloediglijk aanhoudt, zoo lang een ongeruste geest niet toelaat, dat de Kerk rustig zij. Den volgenden keer, wanneer ik uwe letteren zal hebben ontvangen, zal ik er nog meer bijvoegen, en indien iets dat in mijn macht is door u mocht verlangd worden, zal ik het niet weigeren.”

Maar dien geheelen winter hield eene felle derden-daagsche koorts hem in Den Haag en ook des volgenden jaars werd hij er door gekweld, zoo dat hij nog naar de baden van Spa trok, als blijkt uit zijn eigenhandigen brief van eenige jaren later aan den Apostolischen Vikaris Rovenius: „Op gezach van den Hoog-Eerwaarden Sasbout, zal' ged^s, kwam ik het eerst te Delft in het jaar des Heeren 1613 omtrent Quadragesima; van daar dat Makeblijde” [een beroemde Priester van de Soc. Jesu, ook als dichter bekend] „met mij werkzaam was. Om aan de overblijfselen der derdendaagsche koorts te ontkomen, waaraan ik den geheelen vorigen zomer geleden had, trok ik, door de nood gedrongen, naar de wateren van Spa; en keerde na zes weken huiswaards.”

In dit jaar 1613 werd Stalpaert Deken over Delft en Rotterdam, als blijkt uit zijn brief van 19 Okt., 1613 aan Sasbout: „Na de laatstelijk ontvangen letteren van uwe Doorl. Hoogw., kwamen die van Utrecht mij ter hand en daarin uw besluit met deze woorden: *Dat Stalpaert Deken zij van de Delvenaars en Rotterdammers is mij zeer naar genoeg*: waarbij gevoegd werd: *Indien gij meer bevestiging wilt van deze zaak, zult gij geteekende brieven kunnen krijgen van Zijne Doorl. Hoogw.* Waarlijk, gelijk ik door uw besluit mij vermeerderd voel in eere, alzoo ook in laste. Zoo dat ik niet alleen te danken heb, maar ook te bidden.”

Na den dood van Sasbout, benoemde zijn opvolger Rovenius

ten jare 1615, den 3ⁿ Juli, den op bl. 203 genoemden Suitbertus (Hendriksz.) Purmerent tot rektor over het Begijnhof en het doorluchtig St Aagten-Klooster, en geeft hem de macht met herderlijk gezach en naar herderlijke plichten ook de andere ingezetenen van Delft te bezoeken en bedienen. Men moet echter niet denken, dat daarmede nu, in den aanwezigen landstoestand, aan Joannes Stalpaert de macht werd gegeven om de H. Diensten in de Oude Delffsche Kerk te verrichten. Neen; men had gestreden voor de vrijheid van Godsdienst, gelijk men zeide, men leefde onder het Twaalfjarig Bestand, dus in een soort van vrede naar weêrzijdsch genoegen — maar de Katholieke Godsdienst bleef zoo goed als verboden. In het geheim, in schuren en op huiskamertjens, moet Stalpaert voor de geloovigen van Delfland de H. Mis opgedragen en hun de Sakramenten toegediend hebben. Ik vind, in een gelijktijdig handschrift, een losse aanteekening van een der laatste Pastoors, die de kerk op het Begijnhof (toen zij reeds aan de Klerezij behoorde) bediend hebben: „Stalpaert van der Wielen, die in 1612 Pastoor werd, heeft het eerste eene vaste plaats bekommen tot uitoefening van den Godsdienst aan het einde van 't Begijnhof. Voor dien tijd moest men zich aan de huizen der geloovigen behelpen. Johannes Bekom, die in 1631 Pastoor werd, en Stalpardus opvolgde, heeft in twee kamers eene vergaderplaats laten inrichten, waarmeê men zich heeft behelpen tot 1743.”

Een ouder handschrift wijdt den aanvang van *Cap. III, ad I*, aan de beschrijving der uitroeying van de Priesters en berooving der Kerken tijdens de Hervorming in het laatst der XVIe Eeuw *), en gaat verder aldus voort:

„Stalpaert bediende aanvankelijk den Heiligen Dienst in eene brouwerij, die *De verkeerde Weireld* tot uithangbord †) had, alsmede in eenige andere huizen der burgers. Daarna verkreeg hij tot gewone kapel het bouwvallig kamertjen der Begijnhofshuizen, welke in de nabijheid der stadsmuren liggen, en die van ter zijde op het Begijnhof uitzien; welke bij de vernieuwing der verpondings-nommers in 1734 geteekend zijn

*) Vergelijk Volks-Alm. voor Nederl. Kath. 1853, bl. 82.

†) Een niet onaardig uithangbord, naar de omstandigheden.

met 4047. Hij woonde echter in het huis, dat wij nu nog bewonen, zegt de auteur van het H.S., een Pastoor der Klerezij.

Eerst vele jaren later heeft, met groote opofferingen, een van Stalpers opvolgers op het Begijnhof een kerkjen laten timmeren en met het noodige dienstgeraad en verciersels, altoos alleen inwendig, kunnen voorzien; daarin vooral geholpen door de milddadigheid van drie zusters uit een deftig Delftsch geslacht, Maria, Joanna, en Elisabeth *) van der Dussen genaamd. Eerst toen begon men *op bepaalde tijden* den Katechismus te verklaren, te preëken, de Hoogmis, de Vespers, en zoo Donderdaags als Saturdaags het Lof te zingen, de getijden dagelijks in de Kerk te lezen, en de kerkplichten en plechtigheden van den Advent en de Vasten te verrichten †).

In dezen zoo zeer verdrukten toestand der gemeente, was intusschen Stalpaert ijverig bezig om de aan zijne zorgen betrouwde, zij het dan ook uit-een-gejaagde, kudde zoo veel mogelijk ten goede te leiden. Hij werd in zijne herderlijke bediening, toen hem door den beroemden Vicarius Apostolicus Philippus Roöveen het Aartspriesterambt over Delfland was opgedragen, trouwelijk bijgestaan door zijn hooger aangeduiden opvolger: Suitbertus Purmerent genaamd.

Zij maakten veel werk van het Begijnhof. Het was de eenige kloosterlijke instelling, die nog, bij oogluiking, werd toegelaten, en Stalpaert was overtuigd, dat eene plaats, gewijd aan gebed en ingetogenheid, het uitverkoren heiligdom kan zijn, waarbinnen de Geest Gods, in tijden van vervolging, meer bizonder kan vertoeven, en van waar Hij ter zijner tijd lichtende en verwarmende stralen op de menigte kan uitschieten. Dit Begijnhof placht naar vaste regelen door de Priesters bediend en bestuurd te worden §) en was ten allen tijde eene kweekplaats geweest van de uitnemendste deugden. Dáar bood strenge kuischheid, eenvoudigheid in kleeding en spijze, stadig gebed en overpeinzing een tegen-

*) Waren dit Cornelisdochteren, uit den stam der Beukels-Van der Dussen? Hier vinden wij althands de kath. relatiën Honthorst, de Kies, enz.?

†) *Oudh. enz. van Delft*, bl. 125.

§) Zie *Oudh. enz. v. Delft*, bl. 205.

beeld en tegenwicht aan voor de afwijkingen, de weelde en ijdelheid der waereldlingen.

Stalpaert beminde ten vurigste de zuiverheid des harten en afkeer van ijdele praal uit liefde Gods. Hij placht ze te beschouwen als de grondslag van alle deugden niet alleen, maar in zonderheid als het krachtigste tegengift voor de hoogmoedige dwalingen en oplevende zinnelijkheid van zijn tijd.

Zijn voortreflijk dichterlijk talent maakte hij dienstbaar aan de bepleiting der geloofswaarheden, de vereering van God en zijne Heiligen, en vooral aan den lof der zuiverheid en de verheerlijking des levens van het zoo lieflijk slachtlam onder Gods Martelaren, de H. Agnes.

Een zijner dichtwerken, heeft tot titel: *Vrouwelick Cieraet, van Sint' Agnes versmaedt. Hier beneffens gaet bi maniere van Voorreden een Kleed-bericht, innehoudende de Middelmaettigheid, nae de welcke ider mensch zijn Kleed behoorde te fatconneren.* 't Is uitgegeven in 's Hertogenbossche (ten jare 1622) en opgeluisterd met een schoone prent, voorstellende Sint-Agnes, die de kostbaarheden van de hand wijst, welke haar door de gezante eens jongen Heidenschen hoofdmans, worden aangeboden. De teekening tot deze plaat is gemaakt door den kunstschilder Pinas, een der wegbereiders van den beroemden Rembrandt als inderdaad uit deze kompositie wel te zien is, al neemt men niet meer aan, dat Pinas tot de leermeesters van Rembrandt heeft behoord.

De Dichter begint reeds dadelijk, achter den titel, zijn boek met een *Toeëigening* in dichtmaat aan alle *Christelickke Vrouwen, Weduwen ende Maegden*. Hij onderscheidt hierin, wat verplichtend, en wat wenschelijk is, in het stuk van kleding; hij prijst de eenvoudigheid natuurlijk in de eerste plaats aan op het voorbeeld van Agnes.

„De Schoolvrouw van dit les is van zeer jonge jaeren.”

zegt hij, maar men bedenke, dat „in de grize haeren de Wijsheid, niet en leit.”

In de eerste plaats geeft hij de *mannen*, die zich ijdel opschikken aan de bespotting over. Weder op Agnes te-rugziende, zegt hij:

„terwijl een Maegd, 1)
 Zoo Edel van geslagt, zoo schoon, zoo jong bedaegdt,
 Van 't blomjen haerder jeugd het proncken heeft verbannen,
 Die 't nochtans eigen scheen het Voorhoofd te bespannen
 Met Paerlen en rood Goud, en 't lichaem met Satiin;
 VVat zal toch van de Mans dan wel te zeggen siin,
 Indien z' uit geile zucht hen zouckken op te poppen, —
 Dan dat men hen wel mag met goede reën verschoppen
 Van 't Mannelick getal, en stellen bi 't Geslagt
 Der Vrouwen, die misdeeld van starckheid en van kracht,
 Van Riipheid des verstands en mannelicke zeden,
 Niet dan een luttel wits, aen de uitterlicke leden,
 Met weinig bos daer bi, en hebben voor haer lot?"

Zijt geen kinderen, zegt hij, gij de stutten van den Staat.
 Uw ijdelheid stelt u gelijk met de knapen, „die uit hun zak
 gaan snoepen Rozijnen, Fruit of Koek,” of die „met Noten
 gaan spelen op de straat, of voor de deur gaan koten.” „Dit
 's Kinderen-manier.”

De Vrouwen daarentegen, wat dezen aangaat:

„Zoo'n wasser niemant oit zoo heilig of zoo vroed,
 Die haerlui wot verbien met cieren of pareren
 Zoo veel de Re'en toeliet, de schoonheid te vermeerren”;

edoch alles met mate. En de Weduwen en Maagden, die
 zich aan God hebben toegewijd, zij mogen in het minst niet
 trachten door zwier van kleeding den mannen te behagen;

„want waertoe zou toch streckken
 Met Paerlen of korael de oogen nae te treckken
 Van diese nimmermeer te minnen siin gemoedt?
 Verkoopen ze geen wiin — waertoe den Rozenhoed

(den krans, dien de wijnverkoopers uitstaken)

Gehangen voor de deur, gemonsterdt door de oogen?"

Gij wilt God en de waereld dienen — 't zal u gaan als
 de Vlerkmuis, die nu eens het „lopende Gediert”, dan eens
 de „Vlucht der Vogelen” nabootst, van alle beiden wordt
 verstooten en

„noch tot heden toe gehouden is te schuilen;
 En niet dan bi de nacht te vliegen mette Uilen.”

Die twee hazen te gelijk wil vangen, hem ontloopen ze beide. Overigens, hoewel Agnes gaarne zou zien, dat ieder-een

„Om Godes wil de pracht des werelds laten woude,
En matigend' het kleed, verciereu hoofd en haer
Geliick haer is geleerd bi 't Godbevruchte paer
Van Christus eerste Bo'en *): Niet in gedraeide Tuiten
In Paerlen of in Goud, of klederen, die van buyten
Opzichtig ziin gekoort van hoofde totte hiel;
Maar liever nae Goods Woord met deugden inde ziel
Omhangen, als betaemt de vrouwen die van binnen
God in den Hemel meer als d'idelheid beminnen”:

nochtans is Agnes hier voor haar, die in de waereld leven, wat inschiklijk:

„Want deze laetse toe (en willenz' haer met Anna
Niet kleden), datz' haer vri verciereu met Susanna:
Naer eisch doch vande plaets daer inze zijn gesteldt,
Van Adel of van Staet, en n' advenant van geld.”

Dat zij echter altoos, ter matiging, bedenken, dat door de vrouw de zonde en de dood in de waereld is gekomen,

„En dat een ruige vacht
Den eersten Tabbaerd was, daermee haer naeckte leden
De Schepper, inde plaets van Vigeblaen, bekleedde.
Opdat haer zulcken rock

naast zijn gewonen dienst, herinneren zou, hoe

„dat door haer bekoren
De Wereld het cieraet der zielen heeft verloren,
En dat het Lichaem oock, ter wulze Goods geliick
Wou zijn, vervallen is tot haer voorgaende sliick.”

Handelt dus niet als de onbeschaamde boef, die, in plaats van schuw of treurig te zijn in de straf,

Van ziin behaelde schulden
De boeyen, die hii droug, ging kostelick vergulden.”

Enz. Het geheel is, op eenige kleine vlekken na, gelijk men ze in alle gelijktijdige dichters vindt (Vondel en Hooft niet

*) Petrus, *Epist.* I, 3, 3. Paulus, I *Timoth.* 2, 9.
Verspr. Verh. I.

uitgezonderd), een schoon en geestig vaers. 't Wordt gevolgd van een heerlijk „Ghesang” „*Tot lof vande kuische en Godvruchtighe Martelaresse St. Agnes*”, door niemand anders aangeheven dan onzen hoofddichter Joost van den Vondel. Dit gedicht ter eere van St-Agnes is niet het eenige, dat de onsterflijke zanger der *Altaergeheimenissen* aan de beminlijke Heilige gewijd heeft; maar het is opmerkelijk, dat dit „Ghesang” geschreven is minstens negentien jaren voor 's dichters te-rug-keer tot de Katholieke Kerk. Dit gedicht is opgesteld en ondertekend met Vondels bekende initialen I[oost]. V[anden]. V[ondel]., toen de auteur nog in het heetste vuur van den eersten strijd met de Maurits- en Synode-gezinden stond, in het jaar 1621 of 22. Aldus besluit Vondel zijn stukken:

„Heer Iesus geeftse kracht altijd
Die u geheel ziin toegewiid!
Geeft, dat sy op dit voorbeeld *) merken,
En wilt haar heilig opset sterken.
En gij †), die leeft by God verhoogt,
Hoe veel gy met gebeen vermoogt
Verwerftse segen en genade;
En komtse met uw gunst te stadel
Maer hem §) by naem, die met dit dicht
Ziin duitsche Wereld heeft gesticht;
Opdat hem voor dit zoete schriive
Een eeuwigh loon ten Hemel bliive.
Want ánder loon (nae dat ik raem)
En wil hy niet — om dat ziin naem
Alhier, op hoop van meerder zegen,
Zoo ganschelickken is verswegen. Amen. **)

Dit laatste ziet op de omstandigheid, dat Stalpaert, die niets dan Gods meerder eer en geenszins eigen glorie met zijn werken beoogde, dit boek, even als zijne latere werken, zonder zijn naam in het licht gaf. Men mag veilig aannemen, dat Stalpaert met Vondel bekend, wellicht bevriend, is geweest; hij had ook omgang met nog andere dichters en dichtersessen van zijn tijd — dit blijkt uit de lofvaerzen, die, naar het gebruik dier dagen voor zijn boekjen gevoegd zijn.

*) Van Agnes. †) Agnes. §) Stalpert.

**) Zie [Alb. Thijms] *Gedichten uit de Vers. Tijdp. der N.- en Z.- Ned. Lit.* IIe Bund. bl. 159.

Te midden van minder belangrijke Nederlandsche stukjens door I. B., G. D. R., I. D. G., H. D., I[ustus] H[ardewijn (Harduinus)?], G. D. M., komt er ook een Latijnsch gedicht in voor van Anna Roemers, die, gelijk later blijken zal, den vromen Stalpaert zeer hoogschatt'e.

Wél had Stalpaert, naar de uitdrukking van I. H. (die de lieflijke dichter Iustus Hardewyn schijnt te zijn), „het reukwerk voor den Heere ontstoken

„In 's Hemelrijcken sangh, wanneer door liefden cuyt
Hem de yver schier verslondt van Godes heyligh huys.”

Zijne werken leggen er de getuigenis van af.

Aan Stalpaerts eigenlijk gedicht op het *Vrouwelick Cieraet van Sint-Agnes versmaedt*, gaat in duidelijken en geestigen prozastijl een *Kleed-bericht* vooraf, handelende van de gewoonten in kleeding, in verciering, en onthouding van tooisel, bij verschillende personen, zoo uit het Oude Testament als van de eerste Christenen; de Schrijver voegt hier eenige vermaningen aan toe, deels uit de H. Schriftuur en andere Heilige schrijvers, deels uit zijne eigene ziel geput. Hij is doorgaands liefderijk en gematigd; soms echter ook zoo streng als het misbruik noodig maakt. „Ik zeg verder niets,” roept hij, „maar rekommandeer de pronkstters van onze tijd van buiten te leeren en dagelijks achter haar Paternoster op te zeggen, in de plaats van de Engelsche Groet, de Propheetsche Groet, die wijlen Isaías, op den naam van de Dochters van Sion, aan haarlieden van Godes wege gedaan heeft in dezer manieren: Dit zegt de Heer: „Om dat de „Dochteren van Sion verheven zijn, en gewandeld hebben „met opgerechten halze, met wenkende oogen, klappende han- „den, trippelende voeten, en met gemaakten gang — zoo „zal de Heer de schedel der Dochteren van Sion kaal ma- „ken, en van het haar ontblooten. Op dien dag zal de Heer „haar wegnemen het cieraad der schoenen; de maantjens en „de halsbanden, de borstcieraden en armringen, de huiven „en haarpriemen, de scheengespen en brasseletten, de muskus- „knoppen en oorspanselen, de vingerlingen en haarbaggen, „de pronkkleeden en manteltjens, de floersen, de naalden,

„de spiegelen, de schorteldoeken, de vlechtsnoeren en zomer-
„kleeden. En daar zal voor zoeten reuk stank wezen, voor
„den gordel een zeel, voor 't gefrizeerde haar een afgeschrapte
„kruin, en voor de borstlap een haren kleed.” Dus verre
Isaïas, welke, als geweest zijnde een geboren hoveling, ja,
een man van koninklijken huize (gelijk de Hebreëen getuigen),
al de ijdelheden en pronkerijen der Vrouwen met naam en
toenaam duidelijk heeft weten te noemen en op Gods bevel
te bestraffen”.

Op het *Kleed-bericht* volgen eenige belangrijke lofspraken,
door de H. Kerkvaderen Hieronymus, Ambrosius en Augus-
tinus, aan Ste-Agnes gewijd; waarachter komt een latijnsche
hymnus op Agnes van den voortreflijksten Christen dichter
der Eerste Eeuwen — Aurelius Prudentius, door Stalpert in
hollandsche vaerzen overgebracht, en eene homilie van den
H. Maximus (A° 420), benevens woorden over het zelfde
onderwerp van den H. Gregorius den Groote, Sint Damasus,
Beda, Julius Cæsar Scaliger en een paar vaerzen van Stalpert-
zelve, waaronder één, dat hij Vrouw Nederland in den
mond legt, die hem te gemoet voert:

„Hoe mag 't wezen,
 dat geen van all' te mael
 De Dichters, die ik hebb', eens in miin eigen tael
 Den lof van deze Maegd tot noch toe heeft gezongen?

„Is mijne taal er niet in staat toe? of kent men den naam
van Agnes hier niet?

Ach! Neen, van beide geen. De Vaersen en de Spreuckken,
 Die d' eene van den Wiin en d' ander van de Keuckken,
 De derde van Priaep en Venus heeft gedicht,
 Doen hier van ider-een wel grondiger bericht.
 En wie zoud' op miin Tael ter wereld durven smaelen,
 Die schier van alle Tael beslaet de wijdste paelen?
 De oudste is van tiid, de reinste, en die geen
 Van all' de Spraeckken kent voor Moer, als die d'Hebreen
 In d'allerschoonsten Hof van Eden wierdt gegeven.
 Tot hiertoe was, naast Room', de Maged nooit verheven
 Zoo zeer in eenig land als aan den groenen Rhijn.”

Men ziet hieruit, dat Stalpaerts liefde voor de taal, die
hij bizonder keurig schreef en spelde, wel niet ver genoeg

ging om hem in dichtmaat het gevoelen te doen uitspreken der genen, die het Neêrduitsch voor de oudste aller talen hielden, maar dat hij toch alleen aan 't Hebreeuwsch oudere brieven toekende.

Het eerste der achttien „Gedichten”, waaruit de eigenlijke „Lofzanck” bestaat, vangt op deze wijze aan :

„Komt, alderhande Volck! komt, brengt met volle manden
Het blijdeste vanden Hof en 't groenste der Waranden.
Brenge Roosjens versch gepluct, brengt blomjens wit en rood,
Om d'afgeslagen hals en d'ongeraeckte schoot
Daerme'e, ter eeren Goods, eens Mageds te verciereu.”

Uitmuntend is het pleit, dat de dichter aan des minnaars afgezante in den mond legt om het vrome meisje de liefde des jongen Romeins te schilderen, die al stadig dwaalt

„Voor bi de lieve deur, ter wiil hi nu door gaven,
Nu door besmeekte reen, bekoordt de Christen maegd.”

„Hij heeft,” zegt de gezante tot Agnes, „hij heeft

„op u gesteldt zoo vasten minn',
Uw schoonheid in zijn hart, uw deugden in zijn zin
Zoo inniglick gedrukt, zoo grondig in gedreven,
Dat hi nu, voor zijn ziel, door u maer schijnt te leven.
Ghi siit daer hii van spreekt, ghi daer hi staeg om denckt :
Wat voetsel dat m'hem breekt, wat drincken dat m'hem schenckt,
En is het niet gesaust als metten zoetsten balsem
Uws naems — al waert zukaet, het dunckt hem niet dan alsem,
Dan Mijrrh', dan gele gal. Helaes, den jongen held
Toondt overal de kracht, tuigdt om end'om tgeweldt
Vant liefelliike vier', 'twelck hi uit uw bruin oogen
Tot in het diepste toe ziins harten heeft gezogen.
Zijn wapentuig verroest, hi gaet niet meer ter jagt;
Bellone wert weerzien *); Diana blijft veracht;
Minerva noch veel bet †); zijn dagelickschen handel
En is schier anders niet als met gestaage wandel
Te gaen voorbi uw deur, te letten op uw glas.
Gaet maer eens aen den raem; ick weet ghi zult hem ras
Zien komen, of te voet, of op zijn rosch zien riden;
En dat tot geenen eind als om zich te verbliden
Maer eens door uw gezigt.
.....

*) Weerzien, veracht. Verg. 't Lat. *despicere*.

†) Bet, meer.

Men voelt het aen zijn mond, men ziet het aen zijn hand:
 'K en zegg niet van papier — daer werdt naeuw eene wand
 Gevonden in 't Paleis ziins vaders, daer nae 't leven
 Met vaersen niet en staen uw graciën beschreven.
 De planten van zijn hof, de vruchten all' te zaem,
 Bewassen met uw lof, begroeijen met uw naem.
 Jae, kost hi oock de vlucht der vogelen bedwingen,
 Men zou de ganssche lucht uw Loven horen zingen."

Daar is geen Nederlandsche dichter van omtrent 1620, die Stalpaert dit verbeteren zou.

Dan gaat de gezante voort van den rijkdom, het aanzien des minnaars te verhalen, en eindigt met Agnes kostelijke cieraaden en kleederen aan te bieden. Vervolgens vangt er een geestige redetwist aan, en eindelijk behoudt Agnes het woord, en de dichter legt haar eene vloeyend gerijmde pleitrede in den mond tegen de ijdelheden der waereld, grootendeels genomen uit Tertullianus, St-Cypriaan, St-Gregorius Nazianzenus en meer andere wijze mannen. De afgezante argumenteert (in het X^e hoofdstuk des gedichts) hier weder vernuftig tegen in; tot dat Agnes de voortreffelijkheid der geestelijke kleeding en cieraadje eener aan God gewijde ziele beschrijft, en eindelijk de vrouw onverrichter zake staan laat. 's Jongelings vader geeft hem daarop de raad in persoon een poging te gaan doen:

„Spreekt heusch; maar past voor al te smacken in haer schoot
 Een keting twee of drie vant alderfinste rood.
 Siit dan weer als voor heen een amoreuse prater.
 Doch hanckt haer korts daer aen vant lieffelijkste water
 Een vijftig om den hals die Thetis zelfs gesnoerd,
 En nu niet lang geleen van Ormus is gevoerd.
 Vervult de slincker hand met dien Diamanten.
 Vereerd d' ivoire keel met rickdom van Carcanten.
 Hecht aen de gulde Pruick de alder finste Baeg,
 Kiest uit uws moeder kas de kostelickste kraeg
 Die oit Princesse droeg, en werptz' haer om de schoeren."

.

En ziet op deze voet zoo gaet de fijne Jonker
 Gezeten in zijn koets, twee uren voor den doncker
 Bezoucken zijn Jonckvrouw, met Riickdom van gesteent,
 Nae dat hem eerst voor al den toeganck is verleend
 (Omt vaderlick gezag) bi jemandt van de voogden
 Des Mageds die, Helas! zoo rasch als zich vertoogde
 Des Gouverneurs Levrei hem gunde zijn verzouck;

De God-begaefde Maegd, hoe wel z'haer in een houck,
Om niet te zijn gezien, wel heim'lick heeft versteecken,
Nochtans door vrienden dwang, zoo'n durft ze niet gebreecken
Te komen voor den dag, zoo slecht als z'is gewaedt."

De Jonkman houdt zijn toespraak en verzoekt een „preufjen”
van zijn „ontsteecken zin” haar aan te mogen bieden.

„Ghi zult daer vinden in, van 't alder beste goud,
En laecken drie of vier, wel dicht gearoundt *),
Van Purper niet te min een deel volslage rocken,
Gestickt, geboordt, gevoerd met floursen en met Tocken †)
Naer eisch van uw geslagt §)."

„Helaas,” zegt zij, „wat biedt ge mij juweelen aan!

„De steenen van miin lief siin duizend werve clarder!
.....
Uw gommen zijn te doof, uw muscus heeft geen geur,
Bi 'tgeen miin Brugom mi schonck voor een zoeten balsem.
Neen, neen! 'k en hoor u niet! Uw woorden siin als alsem,
Uw wezen niet dan mist, uw adem niet dan pest,
De reste niet dan list.

„Mijn Bruigom heeft,

„Met all te schoonen Ring, heeft hi mi trouw beloofd
En recht gelick een Bruid een Croon gesteldt op 't hoofd,
Geopendt het thresoor van zijn verburgen schatten,
Die noit hier oog of oor of hart heeft kunnen vatten."

De jongeling is voor goed afgeslagen. De vader Symphronius
wordt vergramd, doet Agnes voor zijn vierschaar sleepen en
geeft haar in haar keur óf Christus af te zweeren en in den
tempel van Vesta te gaan dienen, óf met geweld overgeleverd
te worden aan de boosheid in een huis van ontucht.

„Niet anders als een hart, benauwd van allen kanten,
Wanneer het werdt gejaagd en rondom is bezet,
Hier mette honde-jagt, daer mette gare-net,
En tusschen beiden in met vuerken en met speeren,
Zich niet en weet waer heen te wenden of te keeren,
Maer niettemin, door nood gedwongen, zich beraedt
Te loopen daer het meindt te vinden 't minste quaed —

*) Goudlaken, met smaragden bezet.

†) Met fluweel en met... eene andere kostbare stof.

§) Familie.

Zoo ziet men evelleens de zuivere vrindinne
 Des Heeren hier benaauwt en recht als staen verzinne
 Waer langs, dat z' alderbest ontlopen zal de plaeg
 Van d' Afgodinnen-dienst, en d' alderschoonste baeg *)
 Van 't ongeraecte liif noch even wel bewaeren."

Eindelijk roept zij uit: „Ken vier Minervam niet", en de Engel Gods, mijn wachter, bescherm mij! Nu geeft de Auteur, uit de kennis der plaatsgelegenheid, die hij persoonlijk te Rome heeft opgedaan, en uit oude schrijvers, eene schets van het oord, waar men Agnes heenleidt: het *circus agonalis*, „wiens bogen rond-omme niet anders en plegen te siin als bordeelen". Maar niemand kan Agnes naderen, door de kracht des lichts, dat van haar uitstraalt. Van tooverij beschuldigd, wil men haar doen verbranden.

„Dan alles te vergeefs; hoe hoog de voncken rizen,
 Hoe zich den brand verheft van d' aengesteecke vlam,
 Z'en kan verzengen niet vant alder reinste Lam
 Een haertjen van haer hoofd, een nopjen van haer kleren.
 [Zi] beurdt haer handen op en doet de vlammen keren
 Door 'teicken van het Cruis, te rugge, gins en weer. —
 Doedt wel en leidt weer thuis de dienstmaegd van een Heer,
 Die oock met ziin gebod verheersschen kan de vieren!"

roept de dichter uit. Maar de beulen besluiten - haar met het zwaard ter dood te brengen.

„Oh, zeidtzee, God si lof! hier nae ist dat mi lust.
 Siit ghi dan, zalig uir, waerinne dat geblust
 Mi werden zal den dorst, ten lesten eens gekomen?
 Waer is 't geslepe zwaard? waer ist? ken zalt niet schromen.
 Waer is die 't voeren zal? mi lust de hand te zien,
 Van hem, die mi de Croon des Hemel-riicks zal bien.
 Dat hi hem vri vertoon! 'ken zal hem 't hoofd niet keren
 Zoo 'ek lestmaal heb gedaen, aen die met gulde kleeren
 Dat is met Venus beuit, en met Cupidoos roof,
 Mi stelen quam de ziel, en nemen wou tGeloof.
 Maer deze niet alzo. Dit is miin rechte Vrijer,
 Die met ziin blancke zwaard miin ziel zal maecken blijer
 Als of hi 't Roomsche Riick met Caesars gulde staf
 Jae zelfs daer me'e gelick, mi gansch de wereld gaf! ...
 Dus spreekt de reine blom."

*) Bagge, kostlijk cierraad.

Schoon is de beschrijving harer vervoering naar de strafplaats: even schoon haar aanspraak tot den scherprechter; daarna zegt zij:

„En ghi, miin Heer, miin God, en Bruigom daer en tusschen
Ter wiil den Rechter nu het leven uit zal blusschen,
Zoo maeckt de Croon bereidt voor miin onthalsde hoofd,
Die ghi mi voor altijd gecierd hebt en belooft.
Ick geef met eene slag u hier twee offeranden —
Miin ziel in uw gena'e, miin maegdom in uw handen.
En dit ist leste woord, twelck uit haer lieve mond
Ter wereltd werdt gehoordt.

De dichter heeft voor deze geheele beschrijving veel gebruik gemaakt van de poëzie, door den H. Ambrosius en door Prudentius aan dit onderwerp gewijd. Dus besluit hij zijn XVIe Gedicht:

„Het lichaem ziigt ter aerd. De Ziel vaerdt op om groeten
Haer Bruigom voor den Throon; maer wel met zoeter kus
Van honig en van melck dan was daer van g' haer flus,
Int afslaan van 't verzouck haers minnaers, hoorde rommen.
Geluckige Princess'! versmaedster van de blommen,
Die hier 'tbetraende dal van Babylonen baerd't!
Hoe wel hebt ghi 't ciraet der kle'eren nu gespaerd't!
Hoe wel ist nu geluckt, dat ghi hier zonder p'ruicken
Gegaen siit, om aldaer weer eeuwig te gebruiken
Tot ongemete troost een twederhande Croon —
Geleliedt en geroost, die ghi, tot wederloon
Van 't rein geslachte liif, ten dancke zult ontfangen:
Met paerlen niet te min en lov'ren zoo behangen
Als d'hooge staet vereischt; doer me'e dat, nae uw naem *),
Het onbevleekte Lam u heeft gemaectt bequaem
Om, in gelicke schiin, met onbesmette leden
Al waer Het komt te gaen, Ziin sporen nae te treden;
En zingen nog daer toe een al te zoeten lied,
Dat d' and'ren hooren wel, maer kunnen zingen niet
Als ghi, en die met u hier in dit aerdsche leven
Om Christus wil besneen en Maegden siin gebleven †)

Het XVIIe Gedicht is gewijd aan de begrafenis, de marteling der H. Emerentiana en eene verschijning van Agnes. Het XVIIIe en laatste vangt volgenderwijze aan:

*) Agnes: *lam*, in 't Latijn (*agnus*) *rein* in 't Grieksch.

†) *Apoc.* XIV, 3, 4.

„[Tot] De Tempelen, die Gode gesticht siin, zoo buiten als binnen Romen, op den naem van St.-Agnes [behoort voor]eerst, aen de Nomentaensche weg, [die] over haer Graf, . . . en [wel] in de plaets van den Tempel Bacchi, daer van noch opden dag van huden zeeckere overblijfselen te zien siin; in zonderheid een Marmere Tombe, die de inwoonders noemen: Sepulchrum Bacchi.

.
 „O Bacche Iacche Io! waer zaldi noch vervaeren
 Met u verdroogt gebeendt, 'twelck hier, gelick men zeidt,
 Bi 'tGraf van Christus Bruid van ouds begraven leit?
 Verhuist! ghe'en siit de rust van zulcken plaets niet waerdig.
 Helaes! ten liidt niet lang, of Cæsar maeckt hem vaerdig
 Uw wiin-verzopen Romp, met al wat dat hi vindt
 Of rots *) of aschs van u, te stroije in de wind,
 Te werpen in den dreck, te smacken inde goten:
 Uw graf te maecken le'eg, uw Autaer te ontblooten
 Van al 'tverdroncke tuig: end' in de plaets van dien
 De afgepeuinde grond met meer gelucks te bien
 Aen Christus, Godes Zoon, in d' eer van deze Maged."

Het stuk sluit met het herdenken der overvoering van de beenderen der H. Agnes van Rome naar Utrecht, door toedoen van Otto, Koning van Italië, in het jaar 966. Welke bevoorrechtiging van ons land, gelijk de Schrijver aantee kent, door het gantsche Bisdom van Utrecht de oorzaak eener geheel bijzondere waardeering der nagedachtenis van de H. Agnes is geweest.

Aan de 200 4°-bladzijden, ter eere van St Agnes, waren reeds in 1621, nog twee andere dichterlijke quartijntjens van eenigszins minderen omvang (ca 150 blz.) voorafgegaan: het eerste getiteld *Hemelryck, Dat is Lof-sangh van 't Rijke der Hemelen 'twelck eertijds beweeght heeft* ADRIANUM *Rechter van Nicomedien tot het Gheloof ende Martyrie ons' Heeren IESU CHRISTI, Ende nu yder Godvreesend Mensch behoort te beweeghen tot een Godsaligh leven*, [uitgegeven] *Tot Delf, By Adryaen Claesz Vryenberch In Salomons Tempel*; het andere *Evangelische Schat, van CHRISTUS JESUS ondeckt, van LAURENTIUS gepredickt, van HIPPOLYTUS verkregen, Ende nu van nieuws ider Christen mensch ten toone gestelt; omme vande bedriegelicke Riickdommen Mammonis te onderscheiden; Ende als wezende 'thoogste Goed, met kosten van alle Geschapen Dingen*

*) Verteeds.

te betrachten. [uitgegeven] *'t Hertogenbossche, By Jan Fansz. Scheffer, inden Goeden Herder.*

Het eerste werk bestaat uit 26 Gedichten, in alexandrijnsche voetmaat. Ziehier wat de dichter, in zijn „Portael” of voorreden, den „goedhartigen Leser” ten beste geeft omtrent doel en aanleiding van dit stuk: „Alhoewel de voorsichtigheyt Gods [’t Rijkke der Hemelen] ooc voor zijn beste vrinden verborgen houdt, — wesende oock onse gelegentheyt al hier soodanich, dat gheen verstand verdraghen en kan [die] onsprekelicke klaerheyt, niet meer als een Vlerckmuys het licht der Sonnen, — soo heeft het nochtans beliest de Goedheyt Gods in zijn H. Schriftuyren (de welcke desen aengaende niet anders en sijn als een deel troostelijke Brieven, ghesonden aen het Ballingschap zijnder kinderen) ons voor te houden sekere ghelijckenissen, door de welcke hy ons menschelijcker wijze voor ooghen stelt de wellust van onse eeuwighen salicheyd. De desen, na dien ick die, door andere occasie by malkanderen vergadert sijnde, in Rijm hadde ghestelt, om t’avond of morghen te verstrecken een ghedeelte van een meerder Bouck, ende de selve onder-tusschen tot een eerlijck vermaeck soo d’een als d’ander eenvoudelick hadde vertoont, — heb ick mijn ten versoucke van vrinden, die daer smaeck in hadden gevonden, laten bewegen, omme t’ontgaen de kosten ende moeyten van copieeren, by provisie ende by manier van Extract de selve te laten drucken.”

De stof van het werk is alzoo de martelie van den bekeerden Nicomedischen rechter Adrianus, met de hem daarbij toegeschreven overwegingen.

De andere reeks gedichten, onder den titel van *Evangelische Schat* uitgegeven, moet dienen „tot waerschouwing ende meerdere verzeekerheyd vande Passagiers [op den weg naer ’t „uiterste Einde” — met andere woorden „’t Hemelrijk”], henluiden met dezen tweeden Lofzang te vergezelschappen, op dat ze door den eersten begerig gemaect, iae op Réis geslagen (dat is: getogen) siinde, naer een zoo vermaeckelicken uiterste Einde, wederom door dezen [Lofzang] geleerd mogen werden wáer voor zi hen onderwegen zullen hebben te wachten.”

Van de drie gevaren, die zij loopen, wordt hier echter voor-eerst alleen maar op den Mammon of de gierigheid gewezen, en de geschiedenis der HH. Laurentius en Hippolytus daarbij behandeld, om dat de eerste een kerkelijk schatbewaarder geweest is, die, gekerkerd door de Heidenen, zijnen stokbewaarder Hippolytus tot het christen geloof bekeerd heeft.

Ter zake dezer hagiografiesch-homiletische zangen is Stalpaert met verscheidene lofdichten vereerd, onder welke een in 't Latijn, en in 't Hollandsch, met den titel *Gulde Vlies*, dat hem door zijn „besten Vrind” is opgedragen. Deze schijnt wel een muzikus geweest te zijn, want Stalpaert richt hem het volgende Rondeel toe:

Danck moet uw' Orgel hebbe'
 En Musa die 't zoo blies
 Tot wasdom van miin Ebbe.
 Danck moet uw' Orgel hebbe':
 Want ['t] maeckt miin Snuitig Webbe
 Tot een *Vergulde Vlies*.
 Danck moet uw' Orgel hebbe'
 En Musa die 't zoo blies.

Ongetwijfeld heeft Stalpaert zich als lezers in de eerste plaats de geloovigen der Delfsche Hippolytus-parochie voorgesteld. Hij draagt het werk dan ook op: „Aen allen Christegelovigen, die onder de Parochien der HH. Laurentii ofte Hippolyti, door 't geheel Christenriick gezeten, de voetstappen haerder Patronen, in zonderheid, behoren nae te volgen.”

De gunst, waarmede Stalpaerts werk over St Agnes door zijne landgenoten werd aanvaard, mag den bosschen drukker wel aanleiding gegeven hebben den auteur te verzoeken nog een ánderen arbeid bij hem in het licht te geven. Dit boek is getiteld: *Roomschen Reys, t'zaminspraecks gewijs tusschen Pieter de Reyser ende Abacuk, sijnen broeder*; 't draagt het jaartal 1624 en is versierd met een fraai frontispies, geflankeerd door de H. Petrus en Paulus, en in welks lijst eene afbeelding van de St-Pieterskerk is bevat, tegenover welke *Pieter de Reyser* en zijn vriend Abacuk gezeten schijnen. Dit boekjen is grootendeels proza, in een geestigen, vloeyenden, stijl geschreven, daar waar de Auteur in zijn redetwist niet verkozen heeft de formulieren der Rechtbank te gebruiken.

Sinjeur Abacuk, zegt de Schrijver tot zijn vriend, Sinjeur Abacuk, sijne broeder! Zie hier en herken de samenspraak, die wij niet lang geleden onderling gehad hebben op het stuk van mijn aanstaande Roomsche Reis. De Schrijver houdt zich dus of hij eene Reis naar Rome ging ondernemen. Men zal uit het volgend staaltjen zien, dat de tot heden schier geheel onbekende Stalpaert den „XIII Augusti, Anno 1624, uyt zijn Tuyn-huysken”, gelijk hij de Voorreden dateerde, zoo goed proza schreef als zijn beste tijdgenoten, en althands minder onhollandsch dan „Kornelis Tacitus” (anders gezegd P. Cz. Hooft) twintig jaar later „uit zijn Torentjen” op het Muider slot.

*) „*Abacuk*. Godt groet u Pieter, mijn goede Mede-borger! Wat is 't, dat ick u aldus sie toe-gherust op sijn reysens? Wat hebt ghy in de zin, of waer wildy heenen?

„*Pieter*. Ick houde my vast dagh aen dagh ghereedt, om met de alder-eerste voorspoedighe windt over te schepen na *Havre de grace*, wesende een haven van Normandijen in Vranckrijck.

„*Abac*. Wat hoor ick? Zijt ghy dan van meyninghe dese onse stadt, ende 't goede gheselschap, 't welck ghy daghelijcks met groot ghenoeghen pleeght te hanteeren, alsoo te verlaten?

„*Piet*. Ja ick: maer niet dan voor een jaer of ander-half, ten alder-langhtsen.

„*Abac*. Wel, dat is lang genoegh voor soo korten reys. Of wildy verder?

„*Piet*. Ja ick: door Vranckrijck na Italien.

„*Abac*. Na Italien? Voorwaer, 'k en ben niet weynigh hier inne verwondert. Ja werwaerts ik my wende metter ghedachten, 'k en kan niet bevroeden in alle mijne sinnen wat u tot dese reys magh beweghe. Want hier toe en plaght hem niemandt schier te begeven, dan om eenige van dese vier oorsaken: Te weten, winning van koopmanschap, leeringe van konsten ofte talen, curieuse besichtingh van landen ofte volcken, ende eyndelijck hanteeringhe van wapenen. Geenige van dese en kan ick in u bevinden; als zijnde vooreerst een Rentenier, sonder ommeslagh van negotien, daer-en-boven een man van

*) Men heeft hier den letterlijken inhoud der „Eerste Handelingh”.

letteren, nu al over lange jaren gekomen ten eynde uwer studien. Hier toe ervaren inde bysonderste Landen, ende ter eeren ghenoech bespreeckt met de cierlijckste talen van Europa; ende eyndelijcken van uwe jeughd af goedgunstigher lief-hebber van de kunsten van Pallas, als van de oeffeninghen van Bellona. Ten waer sake dat u van de voorgaende Reysen, 'tzy in Vranckrijck, 'tzy in Italien, wat liefs waer overghebleven, 'twelck u, noch wesende een Vrijer van uw' ambacht, 'k en weet niet met wat verborghe koorde, nae haer moght komen te trecken. Dan dit en kan ick niet wel vermoeyen, ten aensien dat ghy al u leven eenen koelentroeve, ende daer-en-boven nu een Lubecks-vrijer geworden zijt.

„*Piet.* Monsieur Abacuk, uL. is een neerstigh ondersoecker der saken; maer doet my middelertijdt ghedencken, ende metter daedt waerachtig vinden het spreekwoord, 't welck ick wijlen in Italien hebbe gheleert: *Più fa il Matto in casa sua, che il Savio in casa d'altri*, dat is: Meer weet een Sot in fijn eyghen huys, als een Wijsen in 't huys van een ander. Behalven dat ghy schijnende te willen argumenteeren *à sufficienti partium enumeratione*, ende ettelijcke *partes* nalatende, geen bundigh besluit en kundt maken. Want boven de vier of vijf oorsaken van reysen, die ghy verhaelt hebt, kunnen der noch meerder aenghewesen worden. Ende om niet te seggen van den genen, die om oorlogh, dieren tijdt, pestilentie, ofte dierghelijcke plagen vertrecken, en hebby noyt geweten dat wel somtijds de devotie aen iemandt een wettighe oorsaek geven kan om aen te nemen eenighe reysen?

„*Abac.* Ja ick, harde wel: maer niet dan by den genen, die door Pauselijcke superstitie verblindt, de Afgoderije gebruycken voor devotie: terwijl dat sy-lieden, door middel van goddeloose Beevaerden, verdragen de eere van den levenden Godt, 'tzy op doode rompen van S. Jacobben, of Bastianen, 'tzy op houte blocken, van Loretten, of Monseraten, 'tzy op schaduwen en schimmen van S. Jorissen ende Christoffelen, ofte dierghelijcke gespoken; die of noyt ter werelt gheweest en zijn, of immers nu tot asch vervallen, van ons niet meer en weten als andere ghemeene dooden:

ende in alle geval met groot onghelijck van de Majesteyt Godts, by de Paepsghesinde Bee-vaerd-ganghers, worden besocht, ende aenbeden. Dan aldusdanighen grooten misgreep, en kan ick van uwe gheleertheyt ende uytstekende deugdsaemheydt niet vermoeyen.

„*Piet.* Ick dancke u seer van u goed gevoelen te mywaerts; 'tis onverdiendt. Doch met soodanighen beleeftheydt, die versaemt is met soo grooten injurie van mijn Moeder de heylighe Catholijcke Kercke, ende met soo leelijcken schennis van de vrienden Godts en ben ick niet seer vermaect. 'k Weet wel dat meester Jan Calvijn in deser manieren plagh te droelen met de Apostelen, Martelaren, ende andere lieve Godts Heyligen; maer laet my voorstaen, dat de Gereformeerde Kercke hare saken beter soude vervorderen, waer 't dat sy haer van soodanighe petulantien wat liefde te matighen; ten minsten by den ghenen, die noch niet t' eenemaal inghenomen en zijn van de nieuwigheydt haerder leerlingh, ende noch niet gantschelijcken vergeten en hebben 't gene datter geschreven staet van de vrienden Godts, „Die u versmaet, versmaet my; die u-lieden raeckt, raeckt den appel mijnder ooghen,” etc. *). Want men moet weten, ghelijckerwijs het geloof ende de deugden in de menschen alleynskens aennemen, dat eveneens het ongeloof ende de boosheyd oock haren tijd moeten hebben om aen te groeyen: *Nemo enim repente fit improbus; et successive fit motus*. Eenen goeden man en wort niet al teffens de quaedste.

„*Abac.* Wel laet ons de questie nu laten varen; ende segt my belieft het u, uyt vriendschap, wat het voor een oorsake is, die u, in dese rijpigheyd van jaren, is beweghende, tot den aenvangh van een alsulcken verden, moeyelijcken, ende kostelijcken reys?

„*Piet.* Neen Abacuk: uwe voorgaende manier van spreken maeckt my scrupuleus, ende geeft my een nadencken van u de mont wederom te doen openen tot meerder scheldingh, ende snoder laster als te voren. Doch op hope van beter. Indien ghy immers soo belust zijt om te weten 't voornemen van mijn reys; Ick wil na Romen.

*) Luc. X, 16. Zachar. II, 8.

„*Abac.* Na Romen? Ey lieve! seght my toch tot wat eynde?

„*Piet.* Seer geerne: maer op conditie, dat ghy niet beschimpen of beschelden en sult het gene ghy niet en verstaet. Ick ga na Romen, *) om aldaer met eene nieuwe devotie den Heer te aanbidden: om aldaer de Graven van de heylighe Apostelen *Petrus* ende *Paulus* te besoecken: om aldaer door hun-lieder voorspraecke, meerder genade te verkrijgen; ende eyndelijck, om aldaer van den oppersten Dispensier der Hemelscher thresooen, in dit aenstaende jaer van gratien, benevens andere sondaren ende penitenten, wat quijtscheldinghs te verwerven van de menighvuldige ende wel-verdiende boeten mijnder sonden. En dit zijn de redenen van mijne voor-genomen reys; niet streckende, gelijk als 't meerendeel der huylendaegsche reysen, tot iet tijdelijcks: maer tot iet eeuwigs; danckende de voorsichtigheyt Godts over de occasien, so van mijn eensaem leven, als van andere gelegentheden, hier toe bequaem, die 't sijn Majesteyt my belieft heeft te geven.

„*Abac.* Wel: alle ding laet hem seggen. Maer meyndy dit alles ter goeder trouwe, of segt ghy dit alleen by maniere van tijd-kortinghe? Want hebbe ick u anders tot noch toe niet onbekent versleten, so dunckt my dat ghy beter behoort te weten; ende dat ghy in soo helderen licht des Euangeliums, als ons door de ghenade Godes in dese Landen ende tijden is verschenen, niet langer en behoort te blijven sitten onder den tastelijcken duyster des Pausdoms, ofte om plat uyt te seggen, 't gene ick gevoele, onder de verdoemelijcke slippen van den Roomschen Antichrist.

„*Piet.* Al sacht Abacuk, al sacht! Ick hadde anders van u verwacht: maer ick sie wel, den Exter en kan sijn hup-pelen niet laten: ende die met den duyvel gescheept is, die moeder mee over. Ick hebbe u terstondt, terwijl ghy my inportuneerde, vier motiven ghegheven van mijn Reys; welcke is 't nu van dese vier, die u dunckt te verdienen aldus ont-haeldt ende besmaeldt te worden?

„*Abac.* Vraeghdy dat? Alle vier ghelijck. En wat uytver-

*) Vier motiven van de Roomsche Reys, die in dit Tractaet worden gedisputeert.

kooren of suchtdragent kindt Godts en soude sich niet ontstellen, in vier soodanige grouwelijcke ende lasterlijcke pointen! van de welcke het eerste den Almachtigen Godt berooft van sijne ongemetentheydt; het tweede in-voert eene gheformeerde Afgoderije; het derde, met onverdraghelijcke injurie Christo onsen eenighen Middelaer noch andere middelaren toevoeght, tot voorspraken onser saligheydt; ende eyndelijck het vierde, van het seven-hoofdighe Beest, ende den waren Antichrist, maeckt den oppersten Dispensier van de Schatkamer Christi, onder 't decksel van sijn beroemde ende bedrieghelijcke Aflaten.

„*Piet.* Soo, soo, als een man, gaet vry voort met u snorcken. Maer weet, dat ick de spreeuwen niet en slacht, om my van een weynigh gheruchts te vervaren. Roept vry noch luyder; opdat men u ende uwe leeringhe te beter magh kennen. Dit is toch van oudts het merck-teecken van alle ketterijen, haer bij gebreck van redenen met spijtigheyden te behelpen. Ende hier inne gheve ick my geeren gewonnen. Maer indien 't u belieft bescheydelijck te handelen; ick make my sterck, u tastelijcken te bewijzen, dat dese vier pointen, daer ghy soo luyde ende leelijck over roept, Catholijck, oprecht, welghevoeligh, ende in de Kerck van de eerste vier-hondert jaren, min noch meer alsoo ghelooft, beoeffent ende beleeft zijn geweest.

„*Abac.* Daer wilde ick wel een bancketjen aen verhooren van tweemaal vijf-en-twintigh guldens. Helas, mijn vriend, ick soude veel eer kunnen bewijzen dat swart wit ware, dan ghy dese vier pointen met Schrifturen ende Oudt-Vaderen sult verdedighen. Och! oft Godt gave, dat uw' verwachte voor-Winden noch een dagh dry ofte vier moght vertucken, om middelertijdt, hier van onderlinghe sprekende, u de waerheydt aen te wijsen, ende u ongelijck te doen erkennen. Ende om tijdt te winnen, belieft het u, beginnen wy van 't eerste.”

Het boekjen is verdeeld in *Handelinghen*; achter ieder van welke een *Redelijck Bescheydt* in rijm gevonden wordt tot oplossing der gerezen zwarigheden. *Redelik Bescheid* komt ook voor als devies van Pieter de Reyser. De *Handelinghen* loopen achtereenvolgens, naar aanleiding van het reisplan, over

de *Bedevoarten*, over *Petrus te Rome*, de *Reliquiën der Heiligen*, *Aanroeping der Heiligen*, den *Paus*, de *merkteekens van den Antichrist*, zijne *voorloopers*, den *Aflaat*. En dat alles is met fijnheid en strenge logika in een levendigen stijl behandeld. Het boekjen sluit „alzo hier over-schoot een deel ledighe bladeren”, met een gebed, in proza en rijm medegedeeld, „te spreken in tijden van Af-laet”. Men mag er vrij met G. Balemus (mede een door Witsen Geysbeek niet gekend poëet) van zeggen:

Amen: zegt: Dit moog zoo wezen!
 Wilt dit Boek dan naerstig lezen
 En wenscht voorspoed, vrede, peis,
Pieter met zijn Roomsche Reis.

Wenscht, dat *Pieter* wel moog varen;
 Wenscht, dat God hem wil bewaren;
 Wenscht, dat *Pieter* eeuwigh leef
 Die den *fijnen Broeder* schreef.

Het leed niet lang of onze brave en ijverige Aartspriester nam in zijne gemeenten de behoefte waar aan eene reeks goede geestelijke liederen, gezongen op de verschillende feestdagen des jaars en bij andere gelegenheden. Hij was een groot liefhebber van de muziek, en schijnt er ook een gelukkig beoefenaar van geweest te zijn. Niemand beter dan hij-zelf kon dus in de bestaande behoefte voorzien. Daar bestonden wel liederen, vóór dat hij handen aan het werk sloeg — want geen tijdperk onzer letterkunde is daaraan rijker geweest dan de XVe en XVIe Eeuw, en van de talrijke liederbundels waren nog exemplaren genoeg onder het volk verspreid: maar vele liederen waren verouderd van uitdrukking, zij waren ook in den loop der jaren verminkt geworden, en bij gebreke van behoorlijke noteering, waren de wijzen, met de omwentelingen der XVIe Eeuw, of vergeten, of vervallen geraakt. Bovendien, al hadden eenige geliefkoosde Kerst-, Paasch- en Maria-liedjens de beroeringen overleefd, al waren zij schier onuitwischaar in het gemoed des volks geprent en weêrklonken nog bij de viering der Hoogtijden — daar

bestond geen feestliederboek, dat op eenige volledigheid aanspraak mocht maken. Stalpert had, behalve de algemeene bekende zangwijzen, die hij in muzieknoten had opgeschreven, nog menigte van schoone melodiën uit het zangrijk Italië medegebracht, en deze wilde hij mede dienstbaar maken aan de glorie des Heeren en het welzijn zijner broeders, door er nederlandsche woorden op te zetten. Al arbeidende bracht hij eene uitgebreide verzameling liederen bij-een, die eindelijk zijn aangegroeid tot een volledig Kerkelijk Jaar waarvan al de Hoogtijden en Heiligen-feesten hunne gezangen hadden. Het schijnt, dat die liederen eerst bij kleine gedeelten, misschien wel stuksgewijs, op losse blaadtjens ('t zij afgeschreven, 't zij gedrukt) in handen van de geloovigen gekomen zijn. Zij vonden een grooten bijval, en voor dat zij nog bij-een-gedrukt en volledig uitgegeven zijn (hetwelk eerst na des schrijvers dood plaats vond), werd de vrome Dichter er door zijne kunstbroeders in vaerzen voor gedankt.

Was Vondel, in het lofdicht op Sint-Agnes, zijne eigene openlijke bekeering, om den wille van Stalpert, vooruitge-loopen — een ander uitstekend Katholiek genie vlocht mede den waardigen zanger een dichtkrans. 't Was de boven reeds genoemde Anna Roemers[dochter] Visscher *), eene vrouwe, uitmuntend in deugden, in kennis en talenten, de gevierde vriendin van Hooft, Cats, en Huygens, sinds eenige jaren gehuwd met Mr Dominicus Booth van Wesel. Steeds in aanraking met de bloem der Nederlandsche geleerde waereld, was „Roemers oudste kind” met den genoemden aanzienlijken Dortenaar in 't huwelijk getreden: maar de „wijze Anna”, gelijk Hooft haar noemde, had daarom de uitspraken der Dortsche Synode niet als geloofsregel aanvaard; haar vader behoorde tot de Katholieke Kerk, al heeft hij haar, helaas, weinig eer aangedaan, en zij heeft haar zonen in den Roomschen Godsdienst, waaraan zij onwrikbaar getrouw bleef, opgevoed. Ziehier, hoe zij Stalpert huldigde, ter zake van eenige zijner *Lof-sanghen van de Heyligen*:

*) Roemer Visscher, de vriend en kunstgenoot van Spieghel.

Die te Romen of t'Atheen	Maer ghy, o eerwaerde Man!
Hadden vroomelijck ghestreen,	Die de groote daden van
En met seegen keerden weer,	Goodes dapp're Helden singht,
Sangmen vaersen tot haer eer,	Daer de heldre waarheydt blinkt,
Die een vloeyende Poët	Brenght al by dat ghy vermooght:
Met een ruyme mate meet —	Want hoe seer ghy haer verhooght
Want ter wereldt is gheen stof	Met u deftich soet ghedicht
Die soo weynich cost als — lof.	(Dat mijn ziel van d' aerde licht),
	Noch al meer verdient de deughd
Soomen iemant hooch verheft	Van die eeuwigh zijn verheucht.
Selden men de waarheydt treft.	Wert van loven nimmer moe!
	Loof haer tot den Hemel toe!
't Is een gheest, die hooghe vliecht	Daer g' alree tot danckbaerheydt
Als hy meesterlijcken liecht.	Van hun-allen wert verbeydt.

De ijverige dichter bereikte zijn oogmerk, met de gezangbundels door hem bewerkt, in zoo verre dat er zelfs vele zijner schoone liederen in het volksleven zijn opgenomen, met stukken, uit andere pennen gevloeid, herhaaldelijk zijn saamgevat, en wellicht honderd maal of meer herdrukt, zonder dat of drukker of verzamelaar of zanger geweten heeft van wien de liederen afkomstig waren.

De bekende bundel *O. en N. Lofsangen* bevat, vooral in zijn derde deeltjen (*O. en N. Geest. Liedekens op de Heylige Dagen van het geheele Jaer*), verscheidene stukjens van Stalpaert. Mr J. C. W. Lejeune heeft in zijn *Letterkundig Overzicht en Proeven van de Nederl. Volkszangen* een der schoonste liederen van Stalpert medegedeeld, zonder te weten, wie er Auteur van was. Het is een lied, alwederom aan Sint-Agnes gewijd. Aan deze Maagd en Martelaresse, het voorwerp eener bizondere vereering van den vromen dichter (gelijk boven aangemerkt is), werden op XXI Jan., in zijnen bundel *Gulde-Iaers Feestdaghen* een drietal liederen gewijd. De Heer Lejeune heeft het middelste (getiteld *S. Agnes Bruyloft*) overgenomen uit de *O. en N. Lofsangen* bovengenoemd. Het begint aldus:

„Hoe sie 'k 't aensicht dus blymoedigh
 Van de reyne maegd Agniet?
 Waernae gaat sy toch soo spoedigh
 Midde door 't gemeen verdriet?
 Strooit roô Roos' en Lelij-blaen —
 Agnes sal te Bruyloft gaen.” *)

*) Het is ook opgenomen in de *Gedichten uit de Versch. Tijdperken der N.- en Z.-Ned. Letterkunde*, verz. door J. A. Alb. Th. IIe Bundel.

De muziek voor deze drie liederen is niet naar bestaande melodiën gevolgd, maar kon wel van Stalpers eigen hand zijn.

Die *Gulde-Iaers Feest-daghen* en, naar het schijnt, ook 't *Gulde-Iaer ons Heeren Jesu Christi*, waarvan het eerste meer bijzonder de H. Dagen, het laatste de Evangeliestoffen behandelt, zijn (als ik boven aangaf) aldus geordend eerst uitgekomen ná Stalpers dood, en hebben meer dan éenen druk beleefd, ofschoon het kostbare bundels zijn van 12 à 1300 bladz. vol muziek.

In het begin der Achttiende Eeuw begon men intusschen de wijzen van vele liederen te vergeten. Men was echter zeer aan Stalpers schoone texten gehecht en zoo kwam iemand (op den titel de Eerw. Hr C. V. M. P. V. Sw. genoemd) er toe, „tot Geestelijk voordeel van den gemeene man, namentlijk, van de Godvresende Land-luyden, de pen op papier te stellen, en dese Gesangen so uit te drukken, en haer zulke *stemme* (wijzen) te accommoderen, die Jan en alle man bekend zijn; niet als willende de Kunst van mijn Heer J. Stalpert verbeteren, noch om mijn penne met een ander mans eer te vereeren, en also te meriteren uyt J. Stalpers doode mond te hooren: „*Hos ego versiculos feci, tulit alter honores*” (Ik heb deze dichtjens gemaakt, en een ander gaat er met de eer van heen): Neen, maer als tragende hier door zijn Eer te meer aen de man te brengen, en mijn onwetentheit met zijn konst en wetenschap te suppleëren.” — 't Is maar jammer, dat deze welmeenende poging, ten gemeenen nutte en ter eere van den Delfschen Aartspriester, over het geheel zoo bedroevend uitviel. De man, die zoo vele van Stalpers „zeer geleerde, stigtige, ende vermakelijke liederen, uytmuntende door korte klarigheid, of klare kortigheid” naar andere, meer bekende, wijzen verstellde, heeft daarmede aan de nagedachtenis des Dichters, en, wat meer zegt, aan de stichting der zangers, die met het Godverheerlijkend Kunstschoon niet in strijd behoort te zijn, een slechten dienst gedaan. Hij heeft een bundel gegeven in twee deelen, getiteld 't *Ronde-Jaars Liedeboek* *), waarin de meeste

1) In 1754 verscheen „te Leyden bij Pieter de Does, in de 5 Vocalen” reeds de Elfde Druk.

liederen van Stalpert op de jammerlijkste manier verwrongen, verminkt, aangelengd en vaak tot onzin-wordens toe verknutseld zijn. In de *O. en N. Lofsangen* daarentegen, en in menige Handschriftelijke kopie van de XVIIe en XVIIIe Eeuw, zijn enkele van Stalper's liederen bijna woordelijk getrouw aan de eerste uitgaven (van 1634 en 35), bewaard gebleven. Hier volgt geene reeks van proeven uit de beide oorspronkelijke bundels van Stalpert; ik heb altijd nog hoop zijn schoonste stukjens, met en zonder de wijzen, in een bundeltjen ter perse te leggen. Inmiddels heeft Dr van Vloten tot een zekere hoogte mijn wensch ten dezen reeds vervuld, door zijn bundeltjen, getiteld: *Het Leven en de uitgelezen Dichten van Joh. Stalpert van der Wiele* (Schiedam, 1855). Een tweetal liederen, gekozen uit die, welke aan minder populaire Heiligen gewijd zijn, en die daarom nog niet zoo spoedig herdrukt zullen worden, vinde hier een plaatsjen:

SINTE ISIDORUS, *Patroon vande Lant-bouwers.*

Stem: *Tobias tot sterven genegen.*

„Door 't bidden ginck noyt tijd verloren,”
 Sprak Isidoor, Gods uytverkoren,
 Wanneer
 Sijn Heer
 Hem hinder dede „aen sijn ghebeden.

Den goeden knecht had, om te leven,
 Hem in een bou-mans dienst begheven, —
 Hy wrocht *)
 Maer socht
 Den dienst der Kercken, „voor all' sijn wercken.

Waer over 't Heerschap, seer verbolghen,
 Ginch Isidorum eens vervolghen;
 Maer vand
 Hem 't land
 Wel flucks gaen eeren †) „naer sijn begheeren.

Drie ploeghen sagh hy even wacker
 Gaen dryven over sijnen acker;
 Daer van
 Den man
 Verbaest ghelaten „wierd boven maten.

*) Werkte.

†) Ploegen.

„Wie sie 'k daer?“ riep hy, „vriend des Heeren!
 „Gaen ploeghen met soo witte kleeren?
 „Bid vry,
 „'k Zal dy *)
 „O Isidore! „niet meer verstoren.”

Het waren Eng'len, wildy 't zinnen †),
 Die hem den tijt weer holpen winnen,
 Tot merck
 Dat Kerck,
 Noch Mis, noch Metten „geen wercken letten.

Hier mee, leeft eeuwich, Isidore!
 En doet ons volgen op uw' sporen!
 't Ghebed
 Windt met
 De handen t'samen „den Hemel. Amen!

SINTE DOROTHEA.

Stem: *Het viel een Hemels douwe, &c. of Verlost ons van den boosen.*

„'t Moet reghenen of vriesen;
 „Dat brengt de Winter mee,
 „Wie soud 't hier anders kiezen?“
 Sprack Sinte Dorothee,
 Wanneer sij hingh ghetoghen
 Voor Christus aan de pley §):
 „Nu moet men wat ghedoeghen,
 „Hiernamaels komt de Mey;

„De Mey van 't eeuwich leven,
 „Daer ons een stagen Lent'
 „Van sweten en van beven
 „Sal houden ongeschendt.
 „De Lelieën en Roosen
 „Zijn in dat landt ghewoon
 „Te blincken en te bloosen
 „Altijt al even schoon.

„Men siet daer, om end'omme,
 „'t Geboomt' met sijn ghewas,
 „De Hoven met haer blommen
 „De velden met haer gras,
 „Met vloeyende cristallen
 „Door-adert: en de lucht
 „Vol Hemelsche geschallen
 „Van d' aldersoetste vlucht.

„Wie sou dan niet wat winters,
 „Wat haghels ofte sneeuws,
 „Wat bancks, wat pleys, wat splinters,
 „Wat gapens, wat ghegeeuws,
 „Ten lieven danck verdraghen,
 „Voor een soo lieven Lent',
 Die sich te gheen en daghen
 „Verandert noch en endt.

„O Lent', o soete Somer,
 „Naer u verlangt mijn geest,
 „Uw wensch maeckt my veel vromer
 „Als iemant, oyt gheweest
 „In d' aldergrootste lusten
 „Des wereldts, hebben mach:
 Want eeuwich sal ick rusten
 „Voor éenen harden dagh.

*) U.

†) Wilt (gij) 't bedenken!

§) Folterpaal.

De Rechtsgriffier, die de woorden van Dorothea gehoord had,

.	„Gheluck moet u gheschieden,
Sprack: „Wilt ghy soo vertrecken,	„En voorspoed op de reys:
„Schoon-kindt na d' open schoot,	„Maer laet toch niet t' ontbieden *)
„Uw's Bruygoms? daer de hoven	„Van 't Hemelsche Palleys,
„Haer vruchten alle maend	„Hoe daer al is geslaghen †)
„Soo draghen als beloven,	„Den ougst, op dat men magh
„Ghelijck den Christen waendt?	„Hier sien wat daer te draghen
	„De koude Winter plagh.

„Ja seyndt ons, is 't ghelegghen,
 „Een proefjen drie of vier,
 „Van dien gheblonden segghen.”
 „En sij: „'k Salt doen, Griffier!”
 En gingh daer mede henen
 Nae 't bloedighe schavot:
 Om hem te doen verleenen
 Genade voor de spot.

En op wonderdadige wijze deed God de belofte van Dorothea gestand; en de Griffier vergoot zijn bloed voor Christus.

O Dorothee, des Heeren
 Getrouwe Martelars §),
 Laet ons u voorschrift leeren,
 Al wat hier suers of hards
 Te draghen valt, te draghen,
 Gelijck men is ghewent
 Des Winters, op 't behaghen
 Van d'Hemel-rijksche Lent'!

Uit het meerendeel van Stalpaerts liederen blijkt nader de waarheid van hetgeen door een bevoegd beoordeelaar **) getuigd is, wegens zijne geleerdheid en grondige kennis der Grieksche en Latijnsche Auteurs. De vindingrijke, de onuitputtelijke Zanger, wiens liederen wellicht opklimmen tot een getal van twee-duizend, zoo niet méer, was toegerust met een grondige kennis der H. Schriftuur en vertrouwd met den rijken boekenschat der eerwaardige Schrijvers van de eerste Christen eeuwen. Die geleerdheid geeft iets oorspronkelijks aan zijne wendingen in de liederen; hij vindt gelegenheid een verrassend verband te brengen tusschen verschillende

*) Aanzeggen. †) Geslaagd.

§) Voor Martelaarsche, d. i. Martelares. **) Dr C. R. Hermans.

feiten en personen, hoezeer de aloude geest en gewoonten der Kerkvaderen, bij verklaringen en verdedigingen, steeds den grond zijner betoogen uitmaken. Zijne liederen zijn dikwerf ongemeen aanschouwelijk van voorstelling, en, als hij zich overgeeft aan zijn gevoel, altoos warm, en volkomen van vaersbouw. Dit laatste is niet altoos het geval met zijne andere dichtvruchten. Vooral wanneer hij kontrovers-liederen maakt, noodzaken de loop van zijn betoog en de aanhalingen uit schrijvers, die hij doen moet, hem dikwijls de schoonheid van het vaers hieraan op te offeren. Van de kontrovers-liederen heeft Stalpert nog een belangrijke verzameling voor de pers bereid (vermoedelijk pas ná zijn dood voor 't eerst verschenen), onder den titel van *Extractum Catholicum tegen alle Gebreken van Verwarde harsenen* *). De titel vertoont een cierlijken apthekerspot, staande op de toonbank van een goed voorzienen kruidenwinkel.

De Dichter dient zijn *Extractum* of theologischen likkepot in CLXX *Doses* toe. Ieder dier *doses* is een lied, gesteld „niet [op] de raerste, ofte curieuste, maer [op] de zoetste ende bekendste Toonen ofte wijzen.” Bijna alle argumenten, door de Protestanten den Katholieken tegengeworpen, worden er in opgenomen en bestreden. Doorgaands heeft, in de eerste koepletten des lieds, Calvijn of een andere vijand der Kerk het woord, en beantwoordt hem de Auteur in de volgende. Zijne argumentatie, hoe weinig, naar onze tegenwoordige muzikale vorming ook voorbeschikt om *gezongen* te worden, is doorgaands geestig, satyriek, soms scherp, en platter van uitdrukking dan het hedendaagsch fatsoen veroorloven zou; zij is altoos streng logiesch en steeds gestaafd met aanhalingen uit oude schrijvers. I. Cassianus zegt, in een berijmde Voorreden, dat het *Extractum* van Stalpert goede genezingen heeft te-weeg-gebracht.

„Proeft het eerst vrij met een kleintje,
Jae al waert maer schier een greintje
Van gewichte vijf of ses
Op een puntje van een mes!
En ghy sult met Godes segen

*) Tot Loven, bij Bernardinus Masius. *Int groene Cruis*. 1631.

Zeggen: zeker, dats te degen
 Wel een goede Medecijn
 Tegen alderhande pijn.
 Och gepresen sy de winkel
 Die voor Eélman, die voor Kinkel,
 Die voor alderley geslagt
 Zulken pot te voorschijn bragt.
 't Moet wel een expert Apteker
 Wesen, die zoo starken beker
 Tot een Algemeine boet *
 Mengde met zoo lieven zoet.
 Nu, wy kunnent hem niet lonen:
 Dat dan God en Hemel kronen
 't Welverdiende hoofd des Mans
 Mette groenste Lauwer Krans".

Slechts een te groot getal aanhalingen zoû volstaan om voldoende de verschillende eigenschappen van den dichter in het licht te stellen. Ziehier eenige greepen †).

Over het Bijbellezen, door onbeschaafden:

Een Wever moet op 't touw
 Eerst lang gezeten hebben,
 Eer dat hij durven zou
 Vergaären aan een webbe.
 De Smid moet leeren smeden,
 De Snijder n'advenant.
 Beschaamt, mids deze reden,
 Dan vrij uw plomp verstand.

En zegt met goed bescheid,
*"Indien Gods woord zoo klaar is,
 Weg Universiteit,
 Wiens onderhoud zoo zwaar is.
 Waartoe zoo voedt men Praters,
 Daar 't geld ons komt zoo kort?
 Waarom vergaart men Paters
 In 't Synodus van Dort.*

*Daar hoeft geen Predikant
 (Dat meer nog is) te wezen;
 Is 't zaak dat ons verstand
 Genoeg is om te lezen
 Den text der Prophecijen.
 Laat dan tot kruis en lood
 De kost voortaan gedijen
 Van Preekstoel en Synood."*

Over 't Vasten:

*Van waar komt deze harde wet?
 De Apostlen hebben ze ons gezet.
 Bezwalkt de ziel dan van de spijs?
 Dat zag je wel in 't Paradijs.*

*) Beterschap.

†) In deze en de volgende proeven van Stalpaerts dichttrant is (bij gebreke van een exemplaar des oorspronkelijken) de nieuwe spelling gevolgd.

Beeldstormerij:

„Man Gods, uw ijver heeft gemist *),
 „Wanneer gij 't heilig Beeld te quist
 „Doen brengen hebt, om dies wil dat
 „'k En weet niet wie het beeld aanbad.

„'t Is waar, dit was afgoderij:
 „Maar daarentusschen weet, dat gij
 „Daarom gesteld waart op den stoel
 „Om hem te leeren 't recht gevoel;

„Te leeren, zeg ik, door Schriftuur,
 „En niet door hamer of door vuur
 „Het Boek der Leeken, 't Beeldewerk,
 „Te nemen weg uit Godes Kerk.

„Wie heeft nog ooit de Schrift verbrand,
 „Wanneer hij eenig misverstand
 „Daaruit zag rijzen? Och, men deê
 „„Alzuiks nog nooit te geener steê.”

Aldus schreef over duizend jaar
 Gregoorjus, tot een teeken klaar,
 Dat Christus' Tempel t' aller stond
 't Gebruik der Beelden dienstig vond.

Van de aanbidding des H. Sakraments:

Gij vraagt ons: waar geschreven staat,	Waar was 't bevel, waar was 't gebod
Dat wij 't aanbidden mogen:	Van haar geschenken mede?
Wij vragen weêr op de eigen maat	Gij, plompert, vraagt niet meer zoo zot,
Waarmeê gij kunt betoogen	't Zijn al te klare reden.
De last, die God gegeven had	Want alwaar God gevonden werd,
Als Madian †) het Kind aanbad	Eischt hij van ons met mond en hart
Ter aarde neêrgebogen.	Te worden aangebeden.

Over de verklaring van 't boete-doen door bloot „nadenken”.

<i>Papoutjes, gaat al zoetjens</i>	Ik laat den Griek beduiden,
<i>Waarom zoo streng gevas?</i>	En u ook niet te min,
<i>En matigt wat uw boetjens,</i>	Eerzame fijne luiden,
<i>De zaak en lijdt geen last.</i>	De texten naar uw zin,
<i>Vergeefs u dus te krenken:</i>	Maar ik kan niet bevroeden,
<i>De Penitentie luidt</i>	Of Penitentie moet
<i>Toch enkel Nabedenken;</i>	De gramschap Gods vergoeden
<i>Zoo ons de Griek beduidt.</i>	Met straf van rouw en boet'.

*) Zendbrief van St-Gregorius, aan Serenus, Bisschop van Marseille, *Greg. lib. 7 Registri Indict. 2. Epist. 109.*

†) Matth. II, 11.

En tegen de ARGUMENTEN
 Van Griek en van Latijn,
 Stel ik de PENITENTEN,
 Zoo menig als er zijn.
 De Exemplen kunnen 't toonen
 Van David, Job, Manass',
 Van Tyrus en Sidonen
 Door zak, door haar, door asch.

Leest Joël aan zijn tweede,
 In 't Grieksch of in 't Hebreewsch,
 Leest Jonas oude reden,
 Leest Lucas en Matteus *)

Maar 't zijn de volle buikjens,
 De ketel en de pot;
 De vaatjens, maatjens, kruikjens;
 't Is Epicurus' schot
 Hetwelk u heeft doen vinnen †)
 Dit ongehoord fatsoen
 Van niet als door BEZINNEN
Boetvaardigheid te doen.

Priesterzending :

Wat zijn de reën, dat vader Robijn §)
 Noch Goris, noch Floris, vermogen te preëken? —
 Om dat ze niet gezonden en zijn
 Want Banken en Classen en zijn niet dan leeken,
 En niemant en geeft
 Meer als hij en heeft.

Celibaat der Priesters :

*Hoe kan de Kerk het trouwen
 Verbieden een Prelaat?
 Gelijk een Prins het brouwen
 Verbiedt een Magistraat.*

Na de toegediende bittere medicijnen, zet de drukker den zanger „in de resterende bladeren papiers, als in een Peperhuysken” voor: vijf-en-twintig liefelijcke ende aengename Lofzangen”, onder den naam van „Bygevougde Confijten” — mede door Stalpert bereid. De tot volksliederen overgegane

*) Lucæ X, 3; Matth. XI, 22.

†) Alom voor vinden.

§) Zekere Predikant.

schoone zangen *Sulamite, keert weder, Als Jola de onberaden maagd, De Leeuwerk klimt omhoog, Gauwe miertjes, Hoe en werk je niet Leeuwerk* (8), en andere, bij de ouden van dagen, onder de Nederlandsche Katholieke Familie, nog zeer wel bekend, behooren hiertoe, en zoo mogen zij nu gelegenheid vinden den naam van den vromen Stalpert, den bij hen onbekenden Auteur in zegening te gedenken. Als eene laatste proeve deelen wij nog mede:

JUTFAES.

De meulens moeten malen Hetgeen men daar in stort: Maar och, mijn zinnen dwalen En doen mijn ziel te kort. Houd op dan, malle meulen, Uw spot met mij te speulen: Uw meel en is toch niet Als iëlheid en verdriet.	Tot op den avond kijf. Houd op eens, etc. 't Is wind van murmuratie: „Ai my! de dèze staat Veel dieper in de gratie Als ik, van zijn Prelaat.” Houd op eens, etc.
't Is snoodheid van bekoring, Die mij de rust verslijt; 't Is krankheid van verstoring; 't Is ingebeelde spijt. Houd op eens, etc.	Och! wat al goè gedachten, Wat rijkdom van gewin, Doet in mijn ziel versmachten De zucht van eigen zin! Houd op eens, etc.
't Zijn scrup'len van konsciëntie (Voorwaar een groot gequijn!) 't Is boet' en penitentie, Die mij verboden zijn. Houd op eens, etc.	Bedaart u dan, mijn zinnen! En tracht te malen Dengd: Daardoor gij eens moogt winnen De Hemelrijksche vreugd. Houd op dan, etc.
't Zijn vliegen, muggen, motten; 't Zijn kleedren, linde of wol; 't Zijn vaten, kroezen, potten, Die 't hoofd mij blazen vol. Houd op eens, etc.	Wie kan 't de meulen wijten? De Meulenaar is dwaas. Of laat dan dus te krijten, Of komt mij te Jutfaes Beschuldigen met rede: Want dat is de eigen stede, Daar 't malte-meulen-recht Bepleit te worden plecht. *)
't Zijn noodeloze zorgen, 't Is anderlui bedrijf, Daarom ik van den morgen	

„Gewis, Stalpert bracht zijn leer in uitvoering:

„'t Is reden, dat de Christen nu verdoove
Het oude woord: *Principium a Jove*.

*) Dit moet op een vervallen rechtsbijzonderheid te Jutfaas slaan.

Jupijn is wind, en daarom moet, na dezen,
 Van Jesus' naam al ons beginsel wezen :
Principium a Jesu!

Al wat hij deed, werd door zijne brandende liefde tot Jesus, en door zijn onvermoeiden ijver voor de H. Kerk te weeg-gebracht. Bij den aanvang zijner lofzangen en bij de opdracht „AEN DEN OPPERSTEN KONING CHRISTVS JESVS” riep hij, in verrukking, David na :

„Rijst mijn zinnen! rijst mijn zang!
 Rijst mijn zinnen! rijst mijn Psouter!
 Om te loven 't heilig Outer
 Van mijn God uw leven lang!
 Van den vroegen dageraad
 Spant uw snaren, klinke uw dichten,
 Tot dat weér de Zon verlichten
 't Weder-rond des Aardboóms gaat.”

God heeft hem kracht gegeven zijn arbeid voort te zetten en gunde hem dertig achter-een-volgende jaren, waarin hij zich onverpoosd aan de zaak des Heeren wijden mocht. Hij zal juist zijn vijf-en-twintigjarig Priesterschap gevierd hebben, gesteund door de eerbewijzingen van zijne Geestelijke Overheid, bekleed met de waardigheid van Protonotaris van den H. Stoel en met de hoogste kerkelijke ambten in Nederland (na het Apostoliesch Vikariaat), omringd door zijne vrienden en kinderen in Christus, die hem vurig lief hadden — toen hij in den winter van 1630—1631 den laatsten adem uitblies op den leeftijd van een-en-vijftig jaren.

Wij kunnen den vromen dichter, in den geest, naar zijne laatste rustplaats vergezellen: want wij hebben bevonden, dat de waardige man in 'het vrouwen-choor der Oude Kerk te Delft begraven werd, en zijn zerk, er, gedeeltelijk althands, nog te zien is. De Noorder deur, in de Kerkstraat, binnentredende, vindt men ter rechter hand, vóór de ingang van — het stovenhok, den eenvoudigen blaauwen steen, die het navolgende te lezen gaf:

Siet hier de plaets van
 rust
 Van die sijn levens lust
 Was deucht met vreucht te soecken

Het lichaem leydt hier
doot
De ziel in Abrhams schoot
Sijn geest leeft in zijn
boecken.

Posuit A. ROM.

VIR CLARISSIMUS
EXIMIUS
MR JOANNES STALPARDUS
NATUS
S. CÆCILIAE DIE 1579
OBIIT
IV CALEND. JAN.
ANNO SALUTIS 1630. *)

Aldus wordt het opschrift van den steen medegedeeld in het aangehaalde boek. Thands heeft echter de zerk niet meer dan eene lengte van 3 voet en staan Stalpaerts naam van onder en de eerste vaersregel van boven, onmiddelijk op den kant. Bij eene verschikking van den kerkvloer, zal men dus waarschijnlijk van Stalpaerts grafsteen, die wel de gewone lengte van 6½ voet zal gehad hebben, het hoofd en de staart hebben afgenomen; zoo dat de datum van Sinte Cæcilia, een naam die zich misschien ook niet in zijn element voelde ter hervormde kerk, verdwenen is. Op grond echter van de getuigenis der aangehaalde *Verzameling van Gedenkstukken*, dat de woorden „IV Cal. Jan.” werkelijk in een zerk gegriffeld zijn geweest, welke datum, beteekenend 29 December, ook om het gegraveerd portret van den dichter staat aangeteekend en opgegeven wordt in den *Necrologus Eccl. Bat.*, vermeen ik, dat Nicolaus Broedersen, vasthoudende aan den bovengenoemden 21ⁿ, zich vergist, en dat Stalpaert inderdaad daags na Onnozeler-Kinderendag dezer wereld overleden is.

En wie was het, die, in teérheid eener eerbiedige liefde, den waardigen man de hulde bracht van het meêgedeelde grafschrift? — Wie was het, die blijkends de onderteekening, Stalpaerts gedenksteen gelegd heeft?

*) *Verzameling van Gedenkstukken in Nederland*, 's Grav. 1777, Dl. I, bl. 27.

A. Rom., onder een goed vaers, in 1630 door eene katholieke en nederlandsche pen geschreven, beteekent ANNA ROMERIA; de latijnsche naam van ANNA ROEMERS, Tesselschades edele zuster. Anna Roemers was het, wier christelijk en dichterlijk gemoed den Priester en Dichter Stalpaert van der Wiele „*posuit*” *tumulum* — eenen zerk en grafschrift wijdde. Zoo is Stalpaerts gedachtenis onafscheidbaar aan die der voortreffelijke zusters verbonden. Trouwens zijne vrienden en vijanden waren eenparig in de getuigenis wegens zijne uitstralende deugden.

Mr Simon van Leeuwen, een Protestantsch geschiedvorschcr, schrijft van hem:

„Hy was een man van groote deugden en geleertheit, spreekende menigerley talen *), die hy buytens Lands, so in Italiën als in andere oorden vande Christen werelt, op sijne reyse geleert hadde, en was in sijn tijd de soet-vloeyenste Poët, die Holland doen maal hadde; veele van sijne Boeken, meest die in Versen gemaakt zijn, gaan in druk uyt, die onder de Roomsgesinde in een bysondere estime gehouden werden †).”

Zijne vrienden en verwanten, die zeer verlangden zijne beeltenis te bezitten, bezorgden het door Joh. van Nes, een Delfsch schilder en leerling van Miereveld, gemaakt portret ter graveering. Met een Latijnsch omschrift en het volgend welgemeend vaersjen werd het uitgegeven:

„Stalpard, die waerde man, op dese plaet gesneden,
Vermaerd in Eer, en Deughd, en Christelijke seden;
Die in sijn leven was in Goddelijcke tucht §)
En Rechts-geleerdheyd meê een Doctor wel berucht;
Taelwetend', Constrijk, wijs, voorsightigh in sijn daden;
En voor zijn naeste-mensch een hulper wel beraden.
Hy heeft sijn naem, en beeld, gelaten op de Aerd',
En 't lichaem: Maer de ziel die word by God bewaerd.

Voor zijne Uitvaart had hij-zelf, als één die hoop had in de Genade Gods, een lied vervaardigd, dat met deze woorden besloten wordt:

*) Hij heeft ook in 't Latijn geschreven: o. a., op verzoek van den Ap. Vikarius, zekere toelichtingen op een geschrift, te Rome verschenen van wege de PP. Jezulieten, *Batav. S. t. a. p.* en Foppens, op den naam.

†) *Batavia Illustrata*, bl. 1173. Dit „werden” beteekent „worden”.

§) Dit zal Theologie moeten beteekenen.

„Vaart dan wel! Adieu, beminden!
 Tot dat wij malkandren vinden,
 Daar de zwarte Dood ontbinden
 Ons zal kunnen nimmermeer.
 Hiermee sluit ik oog en monde.
 Trekt gij op, en laat uw zonden
 Zinken in de roode wonden
 Van uw Heiland, van uw Heer!
 Zoo zal ons beiden
 Na 't hier verscheiden
 Doen geven God
 Al zulken lot
 Als naar zijn Woord
 Aan elk behoort.
 Amen!” *)

Ioannes Stalpaert van der Wiele was geboren op den Feestdag der H. Cecilia, de Patronesse der Zangers; hij stierf daags na Onnozeler-Kinderendag †), en waarlijk, zoo ver het den mensch gegeven is het innerlijke naar het uiterlijke te beoordeelen, zijne ziel was als eene van die kleinen, wien het Rijk der Hemelen is toegezegd.

Het is niet meer geheel waar, wat Van Leeuwen zegt, dat Stalpers werken onder de „Roomsgesinde” „in byzondere estime” gehouden worden: althands niet met het bewustzijn, dat ze Stalpers zijn. Dr Hermans uit 's-Hertogenbosch strekt het ten roem het eerst de aandacht der Nederlanders op Stalpert, na een eeuw vergetelheids, te hebben gevestigd §). Den Auteur van de tegenwoordige schets is het een zoete, eene streelende voldoening zich met fierheid een van die „Roomsgesinde” te mogen gevoelen, welke den naam van Stalpert in eere houden, en met een dankbaren traan in het oog naar den man opzien, wien, voor Gods Throon, de belooning van zijn arbeid op aarde niet ontgaan kan zijn.

Omstreeks het jaar 1580 kwamen er in Nederland twee knappe mannen ter wereld: in 1579 Ioannes Stalpaert van der Wiele; in 1581 Pieter Corneliszoon Hooft: Stalpaert de Edelman, en Hooft de burger zoon (9): Stalpaert de nazaat

*) 't Lat. *Batavia Sacra*, Deel II, bl. 229, en *Extract. Cathol.* bl. 628.

†) Foppens, *Bibliotheca Belgica*, doet hem sterven den dag vóór Onnoz. K. en geeft hem 49 levensjaren, hetwelk op 1581 als zijn geboortejaar wijst.

§) *Gesch. Mengelwerk v. Noord-Brabant*, D¹ I, blz. 179 en 347.

Verspr. Verh. I.

en erve der Graven van Teisterbant en Chastillon — Hooft de zoon des revolutieburgemeesters (10): Stalpaert de vrome en geleerde Priester — Hooft, die de Hollandsche Tacitus genoemd werd, en tot geen Christelijk Kerkgenootschap behoorde: Hooft, de gastvrije Drost van Muyden — Stalpaert, de liefderijke Begijnenvader te Delft: Stalpaert en Hooft, die gelijktijdig Italië bezocht hebben, en er beide eene verhoogde poëtische gave meê van daan hebben gebracht: Stalpaert en Hooft, die gezamenlijk de Hollandsche lyriek van het eerste derde der XVIIe Eeuw kunnen vertegenwoordigen. Mr Simon van Leeuwen zegt, dat Stalpaert voor den „soetvloeyensten Poeët” van zijn tijd werd gehouden: wat mij aangaat, ik voeg er den Zanger van „Klaere, wat heeft 'er uw hartjen verlept” bij, en zeg: Stalpaert en Hooft waren de zoetvloeyendste poëten van hun tijd, en zijn, met Jan Jans Starter, als de scheppers onzer XVIIe-eeuwsche ieder-poëzij te beschouwen.

(1852.)

St. Linus-dag.

AANTEEKENINGEN.

(1) „Anno 1601 hebben [intusschen] twee Vriesche Predikanten, J. Bogerman en Geldorp in duyts over-geset en in druck uyt-gegeven het tractaet von T. Beza *Van 't Ketterstraffen*, leerende dat de straffe over de ketters oock de wereltlijke overigheden toe-komt, ende datse oock aen den hals gestraft mogen worden: met een voorreden aen de Magistraet van Sneek, om de selve daer door te doen letten op de Mennonieten of Doops-gesinden.”

On-partijdigh Chronijcken, 1600—1658, (5e Dr.) 1698.

(2) „Omtrent deszen tijdt wasser een Predikant van de Aughsburghsche Confessie tot Woerden, die, in sijn predication, tegens de Staten seer hevigh uitvoer, over 't verwerpen en af-sweeren van den Koningh van Spanjen.”

De Pred^t G. Brandt, *Kort verhael van de Reformatie*, enz., 3n Dr., bl. 122.

(3) Ten selfsten dage (20 Dec. 1581) quam 'er in den Hage, op den name van den Prins van Oranjen, als wien nu de Hooge Overheyt was opgedragen, een placcaet uyt; verbiedende... de exercitie der Pausselijke Religie, en 't houden der openbare en heymelijke vergaderingen, op verbeurte van 100 guldens... Dit was het eerste Placcaet dat in Hollandt, tegens de Papisten, is gepubliceert.”

G. Brandt, t. a. p. bl. 122—123.

(4) Zoo werd b. v. Den Briel door de Watergeuzen opgeëischt IN NAAM DES KONINGS; de Leidsche Akademie, ten loon voor de afweering van 's Koningsheirmacht en ter vorming van prædikanten, gesticht IN NAAM DES KONINGS; ja, hoe ongelooflijk het schijne, de Unie van Utrecht gesloten IN NAAM DES KONINGS.

(5) Zijn levensgroot geschilderd portret (een kopstuk) berust bij den Heere Pastoor der Klerezij te Delft.

(6) Adriaen was Ambachtsheer van Ruyven, Heer van Rosenburch, Raad en Rentmeester generaal van zijn Keiz. Majesteit over Kennemerland en West-Friesland, enz. enz. Zie de *Chronijk* van Gouthoeven, 1636, de ingev. bl. 82, en Eikelenberg en Boompkamp *Alkmaar en zijne Gesch.* II, bl. 145. Maria werd non en priorin eener geestelijke stichting. Jacob was eerst Raadshoofd in het Hof van Holland, later Prokureur-generaal in den Grooten Raad te Mechelen. Frans en Cornelis bekleedden een Rentmeesterschap over uitgestrekte Graaflijke domeinen (Van Leeuwen, t. a. p. Eikelenberg, bl. 137). Augustijn (de grootvader van onzen Ioannes) was in maatschappelijke bedieningen te 's Gravenhage (De Riemer, Dl. I, blz. 502). Anna huwde Mr. Willem Wz. van der Meer, Prokureur-Generaal van 't Hof van Holland. Geertruyd huwde in tweede echt een Kortrijksch Edelman; Agatha deed mede een aanzienlijk huwelijk.

Ziehier nog een niet onbelangrijk uittreksel der Haagsche Archieven:

Wy Schout, Burgemeesters, Schepene ende Regeerders der Steede Schravenhage in Hollandt, Certificceere ende verklaare by desen, ten versoeke van den Heer Pieter Piersmans Heer van Fleckers *), ons kennelik en waragtig te wesen, dat in de Parochie- of, Sint Jacobs-Kerk alhier, gelegen is een blouwe serk, daar op gehouwen zijn aght quartieren, waar af het eerste quartier is het wapen van Van der Wiele, alias Stalpert, het tweede De Jonge, het derde Arckel en het vierde Heemskerk, invoege deselfde in margine deses staan Gefigureert, mede dat aan de Zuydt Syde van 't Choor van deselve Kerk, in een Glas, gegeeven by Hertogh Albert van Beyeren, onder anderen het selfde wapen van Van der Wiele, is staande; dat het selfde wapen insgelijk gehouden staat aan de Noordside van 't Choor van de selve Kerk, ende dat ook verscheide Blasoenen van de voornā: Familje in de selve Kerk hangen, daar af eenige ook zijn gequartileert, met Snoekhart, Teylinge, Hanneman, Ruygrock, Nobelaar. Wyders dat voorts 't wapen van Van der Wiele, so alhier ter steede als ook in verscheiden durpen op Sluysen Bruggen en publijqque werken in steen gehouwen staat, ende want men gehouden is der waarheid Getuigenis te geven daar toe versoght zijne, so hebben wy, ten Oirconden, het zegel deser steede op 't Spatium gedaan drukken en desen by onsen Secretaris doen onderteikenen, op den 19 August. 1659, ende was onderteekend: W. VAN DER HOEVE.

Naar gedane Collatie is deze met de minute berustende ter Secretarie van Schravenhage accordeerende bevonden, desen 12 July 1677, by my Secretaris der selve Steede. ANTONY D. VEER.

(7) In het jaar 1730 bestond dit venster nog: De Riemer, *Beschryf. van 's Gravenhage*, I, bl. 254 en 283; zie ook bl. 281. Sedert zijn de stukken, die aan hagel en storm en aan den moedwil der, niet meer door het middeleeuwsch geloof betoomde, straatjongens ontkomen zijn, met andere fragmenten in een der ramen achter het choor, schier onherkenbaar, verzameld.

(8) Den lezer, die dit lieve volksliedjen niet kennen mocht, zij 't, in deze noot, welkom.

't Klaverzoodtjen.

Hoe werk je niet, Leeuwerk!	„Hoe zou 'k ellendig dier
Hoe komt dat niet en orgelt	„Vermaken met mijn zangen
In deze tien kerk	„'t Gehoor van mijn Cippier
Uw strotjen, dat zoo gorgelt?	„Die mij hier houdt gevangen?
Daar 't niemant hoort te velde,	„En wilt u niet bedriegen;
Welaan dan, laat uw gunst	„'k En acht noch brood noch zaad,
Aan ons gehoor ook melden	„Eer dat men mij laat vliegen
't Mirakel van uw kunst.	„Te velde voor weldaad.
Toont dat gij dankbaar zijt	„Den aardboôm was mijn vloer,
Voortaan te blijven leven	„Den hemel mijn verwellef!
Van 't brood dat gij verslijt,	„Al 't groen gewas mijn voër,
Van 't zaad dat wij uw geven;	„Mijn tafelwaard God zellef,
Van zoo veel klaver-zootjens,	„Hoe zouden mij de kruimen
Van zulken verschen nat,	„Verheugen van uw prooi,
Van zoo veel groene lootjens	„Nu ik den Hemel ruimen
Als gij wel hebt gehad.	„Moet voor een naauwe kooi?

*) Gehuwd met een achternicht van I. S. v. d. W.

„Mijn schepper had mij vrij	„Wilt gij dan met genucht
„Doen baren van geveugelt;	„Mijn gorgeltjen doen quelen,
„En uw geweld heeft mij	„Zendt mij weêr na de lucht,
„De vrije vlucht beteugeld.	„En 't orgeltjen zal spelen,
„Ik hippel en ik wemel,	„Voor Hem, die alle dingen
„Mijn zang dijd tot geschrei;	„Schiep met een enkel oog:
„Want kooi en is geen hemel,	„Dies plagt ik niet te zingen
„En 't zootjen is geen wei.	Dan als ik klim om hoog.

„Het zal u dunken nieu
 „Als ge u zult hooren nooden
 „Door mijn adieu, dieu, dieu!
 „Te God, te God, te Gode.
 „En tusschen 't tierelieren
 „Dieu, dieu, weêr telkemaal;
 „Om u te leeren vieren
 „Uw Schepper met uw taal.

(9) 't Is een grove dwaling, bij onze romanschrijvers, schilderijmakers en leeraars der letterkunde, dat zij Hooft als Edelgeboren voorstellen. Eerst toen hij omtrent 60 jaar was, bezorgde de broeder van zijn neef Joachim de Wicquefort hem een adelbrief en de ridderketen van St. Michel. In den eersten brief, door Hooft aan dat onderwerp gewijd (Van Vloten, N° 684), herinnert hij zijn neef, dat tusschen hen daaromtrent onlangs zekere „redenen gevallen” zijn. In-gevolge een wenk, hem toen door den even eens nieuw geridderden Wicquefort gegeven, zendt hij dezen, die zich te Parijs bevond, „de veirsen van den Heere Barleus in Latijn ende van Zuylekom (Const. Huygens) in Franchois op [zijn] Henrik de Groote, oft zy misschien te passe quaemen, om [zijn] ijver, in 't verbreiden der gloorie van dien koning, yetwes te doen gelden tot vordering van gunst in dat hof.” Hij zegt ook te hopen, dat de aanstelling niet alleen inhield, dat de „eere van Ridderschap” hem-zelfen was toegekend, maar „ook de waardigheid van edeldom [hem en zijn] naakomelingen vergunt wert.” In den tweeden brief bevestigt hij, dat hij wel eenig geld voor de zaak over heeft, maar hij „[sa] propre vanité” niet te duur betalen wil... zoo'n „dix au douze cents francs”. In den derden brief zegt hij, dat zijn neef hem werpt „dans un abisme d'obligations”. Reeds zijn drie exemplaren van zijn „Henri le grand” in binders handen, „et les adresseray a Mr. Abraham de Wicquefort vostre frère, l'un pour trouver quelque place dans la bibliotheque Royale; l'autre pour Monseigneur le Chancelier de France; et la troisieme pour Monseigneur le surintendant des Finances de France.”

(10) De wakkere Cornelis Pietersz. geraakte op het Burgemeesterskussen, na dat in 1578, volgens Wagenaars naïeve uitdrukking, de Regeering in Amsterdam „op eene buitengewoone wyze ontslaagen” was.

MARIA
TESSELSCHADE ROEMERS.

„D'onnozele en gæstige Tesselschade.”

JACOB VANDER BURGH.

„Komt, koele Tesselschae....

treckt d'oude goetheyt aen.”

CONSTANTIN HUYGENS.

„Tesseltjen is noch dat ouwde even jonge zoete-melxhart.”

PIETER CZ. HOOFT.

„Tota matrona mihi miraculum est.”

CASPAR BARLÆUS.

„Eusebia, nu treck, op Godts bazuinen,
Met my, niet om den Jerichooschen muur,
Mear om de Stadt. . met. . zeven kruinen.”

VONDEL.

Aan Mevrouw REEKERS,

geb. ELIZA BARGE.

Vreemd aan de sfeer dier leeraars en poëten,
Die meenden zich te kwijten van een plicht,
Als, bij wat lofs voor Tessels lief gezicht,
Zij voor een schoolsche blaauwkous haar versleten, —

Vreemd aan die sfeer, haar geur althands vergeten,
Geeft gij uw hart en arbeid aan 't gesticht
Dat, van den naam van Tesselschaâ doorlicht,
Vooral de Vrouw in haar doet welkom heeten.

Sta, dies, mij toe, ofschoon ge van nabij
Ervaren hebt wat hulde en eer beteekent,
Dat u mijn hand dit needrig offer wij.

Is 't ook den rijken gavenschat onwaard,
Waar God u meê begunstigd heeft, — aanvaard
Het van een vriend, die op uw goedheid rekent.

1879.

J. A. A. TH.

Mevrouw Reekers—Barge, toen voorzitter van de Algemeene Nederl. Vrouwen-Vereeniging „Tesselschade”, de echtgenoot van Mr. F. J. M. A. Reekers, Lid van de Eerste Kamer, vroeger Wethouder van Amsterdam en Lid van de Tweede Kamer.

MARIA TESSELSCHADE ROEMERS.

I.

De Eeuw der Princen Maurits en Frederik Hendrik van Oranje wordt, door de noord-nederlandsche Geschiedschrijvers, te recht een „Gouden Eeuw” genoemd. Ook onze broeders van het Zuiden mogen roem dragen op het zelfde tijdvak: want in de eerste helft waren de onvolprezen Vorsten Albertus en Isabella de tijd- en strijdgenoten van Maurits; in de tweede waren Rubbens en Van Dijck en Teniers de waardige mededingers, de meesters van Rembrandt, Van der Helst en Jan Steen. Vondel, de grootste der nederlandsche dichters, was Andwerpenaar, wat de afkomst, Amsterdammer wat de woonstede betrof. De onzuiverste, ja berispelijkste daden leveren niet zelden de heerlijkste en roemrijkste gevolgen op. Het bedrog van Jacob lei den grond tot den bloei van een stam, waaruit de Messias zou geboren worden. Lykurgus’ onmenschenlijke wetten deden helden ontstaan als Leonidas en de zijnen. Dat het pas gestichte Rome ter vrijplaats voor boeven gesteld werd en verder bevolkt door een sabijnschen maagdenroof, belett’e niet, dat er een der grootste volken uit voortkwam, die ooit op aarde geleefd hebben. Toen de bevelhebber van het gallische leger den Rubicon overtrok, om tegen zijne lastgevers-zelfen het zwaard te voeren, besliste hij over de toekomst van Rome, en breidelde

de regeeringloosheid, die het met den ondergang bedreigde. De ongeoorloofde omgang van Pepijn van Herstal met Alpais heeft dien Karel Martel het leven geschonken, aan wiens kleinzoon, den grooten Christen Keizer, Europa hare tegenwoordige beschaving verschuldigd is. Trouwens het Menschdom vindt met afschrik onder de middelen, waardoor het Verlost is en Zalig gemaakt, het gruwzaam verraad van den leerling, die zijn Meester overlevert. Deze voorbeelden toonen genoegzaam aan, dat, door de nimmer rustende goedheid Gods, uit het slechte en doemwaardige dikwerf het goede en heilrijke geboren wordt. Maar daarmee zijn de stellers van de laakbare oorzaak niet gerechtvaardigd. God liet de zegenrijke waterbron stroomen, ook toen Mozes, in hoogmoed en mistrouwen, tegen Gods voorschrift aan, op de rots *geslagen* had; maar daarmee verviel niet de laakbaarheid van zijne daad. Luid sprekende bewijzen voor de diepe domheid of verregaande kwade trouw der genen, die zeggen, dat, als men zich verheugt in de gevolgen eener omwenteling, men die omwenteling-zelve met hare drijfveeren behoort goed te keuren! Al keurt men dus met mij den meinêd af, waarbij men den wettigen Vorst over Nederland vervallen verklaarde van zijn bewind en bezit, ten jare 1581 — men hoeft niet blind te zijn voor de nieuwe opluiking, de versche krachtsontwikkeling, den grooten bloei, de roemrijke staatskunst, den voorspoed des handels van ons volk in de XVIIe Eeuw. Vele groote mannen, die onzen roem in den vreemde, gelijk onze kracht van binnen, in die dagen bewerkt en bevestigd hebben, zouden mogelijk niet zijn opgestaan, ware Holland een Graafschap gebleven; althands onder de voortdurende handhaving der monarchale en katholieke stellingen zouden in Holland waarschijnlijk die nieuwe bestanddeelen des volks niet aan het licht zijn getreden, welke thands door de Revolutie waren opgeworpen en aangespoord tot vruchtbare werkzaamheid, gelijk de vette slibbe der verwoestende overstromingen den landen vaak ten zegen wordt.

Ontzaginboezemend was die strijd van dat kleine maar krachtige volk, op een onaanzienlijken driehoek aan een der kusten van Midden-Europa geworteld, tegen de eenmaal machtigste Monarchij der waereld. Stout en grootsch waren

de ondernemingen dier heldhaftige zeelieden en bedachtzame handelaars aan de beide zijden der onmeetbare waereldzee. Geen vak van studie bleef door dat kleine volk van breedgeschouderde mannen onbeoefend; geene krijgs- of handelsonderneming bood hun afschrikkende moeilijkheden aan; en, ik erken volgaarne, dat, ten spijt der treurige Godsdienstdwaling, die zij in bescherming genomen en ten grondslag hunner gebrekkige kerkinrichting gesteld hadden, vele hunner, en van de werkzaamste, door eene oprechte christen vroomheid beziel en gesterkt werden. Onze katholieke vaders verkeerden inmiddels in een zeer gedrukten toestand. De aanzienlijkste geslachten, die hunne trouw aan het katholiek geloof niet verzaakt hadden, werden geheel te-rug-gedrongen in de vergetelheid, en vonden eene wijkplaats buiten hun vaderland of te midden der mindere standen. Bedrijf en leering, die er eenigszins katholiek uitzag, werd doorgaands verboden. Derhalve heeft de XVIIe Eeuw, wat de openbare handelingen en publieke personen in Holland betreft, eene protestantsche tint. Deze tint komt intusschen het meest uit in het openlijk kerk- en staatsleven der Noord-Nederlanders van die tijd. In het oorlogsleven van de tweede helft der Eeuw althands is die tint minder duidelijk zichtbaar. En het kordate en opene karakter der Hollanders deed in het handels- en nijverheids-leven die tint schier geheel niet opmerken. Wel ziet men der beeldende kunst van die dagen aan, dat zij Sint Lukas niet anders dan in naam tot beschermer had behouden, en dat de Gelukzalige Fiësole niets bij den God des Lichts met zijne beden in den Hemel voor de zaak der heilige kunst in Nederland vermocht had.

Der poëzije in Nederland was de H. Geest Gods gunstiger. Hij daalde neder in onzen hoofddichter en werkte in eene andere verhevene ziele genaden uit, waar ik mij in deze bladen meê wil bezighouden.

Een volk kan moedig, welvarend, rijk en aanzienlijk zijn, als het helden, wiskunstenaars, en zedelijke wijsgeeren heeft; maar zijn welstand klimt niet tot geluk, zijn aanzien niet tot roem, zijne geschiedenis wordt geen vruchtbaar voedsel voor het nageslacht, zoo'n volk is geen volk in den vollen zin des woords, als het geen DICHTERS heeft. De Letteren zijn

voor een Volk wat de Kroon voor den Koning, de Trouwing voor de echtgenote, het Vaandel voor de legerbenden is. De Poëzij is voor het volk als de Benjamin des gezins, als de lieflijke Joannes onder het Twaalfstal.

Zonder de Letteren sterven alle daden oogenblikkelijk wech en alle grootheid verzinkt gelijk een kei in het water en laat naauwelijks eenige kringen ten teeken van de plaats.

De Letteren zijn het, die de daden in hare grootheid doen kennen, door ze te vertoonen in verband met het verledene en in het licht van den roem; in de Letteren spreekt zich het geestrijkste deel van het volkscharakter volkomenst en volledigst uit.

Geen wonder, dat onze Vaderen steeds prijs op de Letteren gesteld hebben, en op hen die ze beoefenden.

De letterkundigen en dichters van de helft der XVIIe Eeuw waren zich het aanzien niet onbewust, waarin zij bij hunne medeburgers stonden. Zij waren ook onbekrompen genoeg om elkander niet uit afgunst de eer te weigeren, waar zij aanspraak op hadden. Intusschen de menschelijke hartstocht liet ook toen niet na de dichters en letterkundigen somtijds van elkaâr te verwijderen en te beletten, dat alom de hulde gebracht werd, waar ieder aanspraak op had. Zoo hadden Hooft en Cats bijv. weinig met elkander op; Cats en Vondel bewonderden elkander lange na niet; Westerbaen en Vondel, Huygens en Laurens Bake, even min, en Hooft en Vos hebben Vondel dikwerf de welwillendheid onthouden, die ieder aan zijn gadeloos talent verschuldigd was.

Maar welke geleerde of dichter door zijne gildebroeders ook miskend mocht worden — wie hunner, om deze of gene reden, niet bemind of niet gehuldigd werd — daar was één persoon, waaraan ieders bewondering, ieders geestdrift, veler vriendschappelijke verknochtheid en de liefde van meer dan één te beurt viel: die persoon, die geletterde, dat kind der Poëzij, was eene vrouw, eene Katholieke jonkvrouw, gade, moeder en weduwe: MARIA TESSELSCHADE ROEMER-VISSCHERS Dr.

Zoolang er een Holland en Hollandsch volk bestaat, dat de stem had, die men Letteren heet, om zijn gevoel en gevoelens uit te drukken, is er, behalve de Heiligen, nooit

eene vrouw geweest, zoo hoog, zoo dichtterlijk, tot overdrijvens toe zoo luide geprezen als de twee katholieke dochters van den Amsterdamschen koopman Roemer Visscher: ANNA en MARIA TESSELSCHADE.

Die groote roem had zijne oorzaak. En deze dochteren Roemers kochten zich dat aanzien in het Hervormde Nederland toch niet door opoffering van haren Godsdienst. Verre van daar. In het stukjen over Stalpaert van der Wiele is reeds een woord van Anna Roemers en hare trouw aan de H. Kerk gezegd ¹⁾. Wij voegen er nu bij, dat hare nog méér gevierde zuster, in de sterkste beproevingen, even onwrikbaar bleek, en dat zij aan den sterrenhemel van het katholieke Nederland eervol schittert naast de vrome dichtersessen, die haar, ter XIVe, XVe en XVIe Eeuw waren voorgegaan.

Maar waarom spreken wij hier van het „katholieke” Nederland? — Laten wij liever die afscheiding, waar geen leerstuk behandeld wordt, ter zijde stellen, en bewijzen de verdiensten niet te miskennen onzer andersdenkende broeders, maar gaarne vereenigd te willen streven om dat gene uit te werken wat ter eere en ten welzijn van het dierbaar Vaderland strekken kan. De Hollandsche boekenmakers van de vorige en het begin dezer eeuw echter, die bijna alle Protestant waren, deden steeds hun best de geschiedenis geheel protestantsch te behandelen, en te vergeten of te miskennen of af te snijden, wat er katholieks in voorkwam: maar als zij de dochters van Roemer Visscher hadden willen verbannen, dan zouden zij, volgens hunne eigene opvatting en in hunne eigene oogen, het schoonste gedeelte onzer letterkundige geschiedenis bitter verminkt hebben. Haar-beider beminnelijke figuren zijn zoo diep geworteld in den toenmaligen grond, dat men, door het om-ver-werpen van dien beeldgroep, den geheelen hof, waarvan zij het middenpunt waren, zoü omgewoeld hebben, en dat de meeste omringende beelden daardoor van hunne beteekenis zouden beroofd zijn.

Gewis, het moet eene ongewone deugd en even schitterende als minzame begaafdheid wezen, die den cijs des eerbieds en der hoogst geklommen geestdrift weet af te dwingen,

1) Blz. 211 en 227.

hier van een deftigen Jacob Cats, dáar van een luchtigen en kluchtigen Breëroô; nu, van den Ridder Hooft en 's Princen sekretaris Constantijn Huygens, dan, van den dichterlijken glazenmaker Jan Vos; heden van latijnsprekende geleerden als de ernstige Vossius en de lustige Barlæus, morgen van bevallige en begaafde vrouwen als de dochters van Hooft en zijne gade Heleonora Hellemans; van den zeer „roomschgezinden” Vondel, en van den Predikant Geeraardt Brandt; van toonkunstenaars als Ban en Swelinck, van krijgs- en staatsmannen, van geneesheeren en magistraten, van taal- en zede-meesters, van Zeeuwen en Hollanders.

Moeten de Princen te Muyden onthaald worden, men kent geen zoeter banket om hun voor te zetten dan den lieflijken zang van Tesselschade, gepaard aan dien van hare brabantisch-fransche vriendin Francisca Duarte. Het leven op het slot te Muyden, waar de dichter en geschiedschrijver Hooft als Drossaart zijn verblijf hield, was treurig en onvolledig als de tegenwoordigheid van Tesselschade er aan ontbrak. En voor eene der plechtigste feestvieringen, door Amsterdam, in de helft der XVIIe Eeuw, ter eere der Koningin Maria van Medicis aangerecht, nam men alweêr zijne toevlucht tot de poëtische veder en lieflijke zangstem van de nooit volprezen Tesselschade. Die de beroemdste dicht- en prozawerken der XVIIe Eeuw doorbladert zal alom de schaduw vinden van de edele gezusters; zal weinige bladen kunnen opslaan zonder hare namen te ontmoeten, steeds omgeven van een luisterrijken eerekrans. Die tot deze werken geen toegang heeft, kan onze voorstelling bevestigd vinden in de volgende boeken van minder of meer letterkundige waarde, maar om het zeerste bevoegd getuigenis ten deze te geven.

1°. *Pieter Corneliszoon Hooft geschetst met zijne eigene woorden of Redevoering over de brieven van denzelven*, door Mr. Jacobus Scheltema, in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, Dl II, St. I.

2°. *Anna en Maria Tesselschade, de dochters van Roemer Visscher*, door den zelfde.

3°. *Geschiedenis van het slot te Muiden, en Hoofts leven op hetzelfde*, door Jacobus Koning.

4°. De historiesch letterkundige werken van Mr. J. de

Vries, P. G. Witsen Geysbeek, Prof. M. Siegenbeek, Prof. P. N. van Kampen, Mr. J. van 's Gravenweert, Dr. F. A. Snellaert, Prof. W. J. A. Jonckbloet, J. W. Hofdijk, Dr. J. ten Brink, en anderen.

5°. *Gedichten van C. van Baerle, J. van der Burgh, J. van Heemskerk, L. Reael, Anna en Maria Tesselschade Visscher en anderen* (verzameld door D. Groebe).

6°. *Gedichten van Anna Visscher en Maria Tesselschade Visscher*, uitg. door den Heer De Bruyn, Theol. Kandidaat.

7°. *Tesselschade Roemers en hare vrienden in 1632—1649*, door Dr. J. van Vloten.

Al deze schrijvers zijn, op één na, onkatholieken, en nochtans eenstemmig in den lof van Anna en Tesselschade.

't Is zelfs te beklagen, dat de geestdrift van eenige hunner zoo buitensporig geweest is, dat zij de figuur der arme Tesselschade geheel versnijden en verminken naar hunne eigene inbeeldingen, en zich niet ontzien dingen te verzinnen of elkander na te schrijven, die niets historiesch aan zich hebben dan hunne misgeboorte uit de geesten van Jacobus Scheltema en Anonymus de Bruyn: ik noem deze beide droge Heeren, om dat de eerste, in zijn *enthousiasme* voor zijn „doode vrijster” (hij sloot zich, zegt men, soms uren lang op met een levensgroot portret, dat hij, misschien te-recht, voor dat van Tesselschade hield), zoo véel over de familie Roemer Visscher gefantazeerd heeft, en den anderen om dat hij de verdichter is van Tesselschades overgang tot de Hervormde Kerk ¹⁾). Niet ten onrechte beklagde zich de goedhartige schoone, dat de „armen der geleerde luyden” zich niet ontzagen haar voor „een ballon” te gebruiken, om meê te kaatsen. Er was in dat verheffen van Tesselschade ook een goede hoeveelheid eigenliefde. Barlaeus en Huygens hadden de dwaasheid haar, die geen woord Latijn verstond, op vaerzen in die taal te trakteeren, die zij zeer te-recht aanduidde als een vossenmaal voor den kraanvogel ²⁾).

Tot het oprechte en redelijke huldebetoon is te rekenen, dat Potgieter, zeker een der beste kenners en talentrijkste

¹⁾ T. a. p., bl. 44, 45.

²⁾ Van Vloten, *Tesselschade Roemers en hare vrienden*, bl. 34.

voorstanders van de Republiek der XVIIe Eeuw, in een jaarboekjen eene navonkeling van het licht dier dagen voor Neêrlands jufferschap in onze tijd willende doen uitschijnen, aan dat jaarboekjen den titel van *Tesselschade* gaf, en dat de beoordeelaar in het beste letterkundige tijdschrift dat Nederland in 1838 bezat (*de Gids*), schreef: „Het was een gelukkige inval, om dit Jaarboekje den naam van Tesselschade te doen dragen, den naam van haar, die door schoonheid en talenten boven de schoonen en talentvollen uitblonk, die het voorwerp was van de zangen van bijna al de Dichters van hare eeuw, en welk eene dichterlijke eeuw!” — Nu ik heb gezegd hoe hoog de voortreffelijke vrouw, van wie wij spreken, bij de bevoegdste en, zeker, in dit opzicht onpartijdigste beoordeelaars van Nederland staat aangeschreven, wil ik mijne lezers wat nader met haar bekend maken.

II.

Als men de Kennemer Poort van het vriendelijk Alkmaer uittrad, en den Steêwegh hield, zoo dat men den buitencingel ter weerszijde liggen liet, dan had men aldra aan de linker hand een deftig en aangenaam huis en hof, uit welks hooge kruisramen men een ruim uitzicht genoot op den in 1607 aangelegden Stadshout, de vest, de cingel, en poort. Dat huis, met zijne geestig geschakeerde roode en witte steenen, droeg den, vooral ten jare 1639, zeer on-alkmaersch klinkenden naam van *Bel-Vedere* ¹⁾. Mij dunkt de Italiaan, die dit opschrift las, moet in Holland nagenoeg een indruk ontvangen hebben, als mij gewierd, toen ik, in Lombardije, aan den oever van het verrukkelijk *Lago Maggiore* gastvrijheid genoot in een ander huis en hof, dat den dáar even vreemden naam droeg van *Rust-lust*. Daar in Lombardije was het een dankbare Italjaan, die in Holland vele jaren van levensgeluk gevonden had, welke, met zijne hollandsche vrouw, naar zijn geboortegrond te-rug-gekeerd, het hollandsche opschrift met gulden letteren ten toon stelde, in het gezicht

1) Schoon-Zicht.

der Borromæische Eilanden. Hier te Alkmaer was de eigenaresse der woning eene Hollandsche naar geboorte, naar verwantschap, en naar gemoedsneiging; maar zij, ook zij, had vele gelukkige dagen in Italië's lucht gesleten — althands naar den geest. Was zij nimmer inderdaad buiten de grenzen van haar geliefd vaderland getreden — zij had Italië en het Oosten bezocht in gedachten, in verrukkende gevoelsbewegingen, aan de hand van een verheven leidman, aan de hand van Tasso-zelfen. *Bel-Vedere* te Alkmaer werd bewoond door Maria Tesselschade, met haar eenig overgebleven dochter; en de vertaling, die zij van Tassoos beroemde heldendicht in neêrduitsche vaersmaat maakte, behoorde tot de zoetste troostmiddelen, die zij had, sedert de veel beschreide dood van haren braven echtgenoot Allard Crombalch, die haar, schier te gelijk met haar oudste kind, ten jare 1634 ontvallen was.

Tesselschades vader was die bekende Roemer geweest, de schrandere koopman en reeder, die, met zijn vriend Hendrick Laurensz Spieghel, als letterkundigen, den overgang van het rederijkers-leven op de dichterlijker tijd van Hooft en Vondel bewerkt had. Niets, in zijn leven en bedrijf, getuigt ons, dat zijn voorgelacht zitting had bij de Stiermarkensche Ridderschap en toch het wapen, dat Jacobus Scheltema verklaart op het portret van Anna Visscher gevonden te hebben komt met dat der Steyermarkensche Vischer treffend overeen ¹⁾. 't Is een rechts geschuind schild, met palen in de benedenhelft, terwijl een dier met dikken staart in de bovenhelft langs de snede loopt ²⁾. Toen Roemer Visschers tweede

1) Mr. Jac. Scheltema verzekert dat hij het wapen, door hem aan het portret van Roemer Visscher verbonden, heeft afgenomen van eene teekening „van Anna's gelaat naar eene schilderij van Nic. van der Heck[e], Alkmaarsch schilder." Uit het bijwerk viel werkelijk af te leiden, dat die schilderij Anna Visscher voorstelde. Zie Scheltema, *A. en M. Tesselschade*, bl. 148. Het is volstrekt onaannemelijk, dat Jan Stolker in Sibmacher dit wapen zou hebben opgespoord. Had hij zulk eene *fraus* willen plegen, dan zou hij eerder het wapen aan den vader gegeven hebben, wiens portret hij naar Frans Hals gekopieerd heeft.

2) Verg. Sibmacher, *Desz H. Röm. Reichs Ern. u. Verm. Wappenbuch*, Nürnberg. 1605; (bl. 48) „Das übertheil am Schildt gelb, der Biber darinn an seiner farb; das unter feld schwartz, darin 3 weisser Wasserflüsz" (*pals ondés*). Auff den belm das Männlin halb schwartz und halb gelb getheilt, der Hut und federn schwartz, d'stulp vund knopst gelb, die helmdeck schwartz und gelb," met Scheltema.

dochter, Maria, op den 25ⁿ Maart van het jaar 1594, geboren werd, had Roemer Visscher haar den toenaam van *Tesselschade* gegeven, ter gedachtenis der schade, die, bij den storm van Kerstavond des jaars 1593, aan honderd-en-veertig zeilreë liggende schepen overkomen was ¹⁾. Roemer Visscher bewoonde toen een groot huis met tuin en vijver aan de Buitencingel, „Londensche Cay”, ter hoogte van onze Roô-molensteeg. Later verhuisde hij naar de tegenwoordige Geldersche Kaai; niet ver van den Schreyerstoren. Tesselschade heeft binnen Alkmaer gewoond, eerst in de Korenstraet ²⁾, later in Langestraet ³⁾; men zegt in *De blaauwe Papegaey*, tegenover de Pastoorssteeg; welke huis later door den Pater Dominikaan Theodorus Hyacinthus tot eene katholieke kerk is ingericht.

Anna, wier echtgenoot reeds overleden moet zijn eer hare beide zonen nog ter school waren gelegd, heeft als weduwe weder te Alkmaer gewoond ⁴⁾; ook de eenige broeder van

1) „Wie weet niet van de schaden, die, op de Kars-avond van 't jaar 1593, aan omtrent 140 scheepen, leggende in het Texel zeylree, door een afgrijselike storm, is geschiedt. Waar na den aartigen Roemer Visscher een van sen dochters, omtrent die tijd gebooren, met de woorden Texel-Scha heeft benaamt. Waar aan hy, mijns oordeels, hoe wel het van zommige mugge-zifters al vry wat nauw is gesift, heel wel heeft gedaan: want de kooplieden leeren, mit als se deese dochter hooren noemen, twee dingen. Eerst: op het aardsche goedt, dat niets meer dan een windt-spel is, geen vertrouwen te zetten. Ten tweeden: niet meer te wagen dan sy, zonder andre te verkorten, konnen verliezen.” Jakobus Viverius (gezegd Philologus Philiatros à Ganda), *Wintersche Avonden*, enz. 1665, bl. 324—325. Scheltema geeft eene uitg. v. 1615, bl. 230, op. In de uitgave van 1636 leest men intusschen, op bl. 242, dat van de c^a 140 schepen, die „reeds by Texel in 't Vlie op hare ankeren” lagen, „al geladen met alderhande waren om Westwaert te varen,” „meer dan veertigh van hare anckers geslagen, vele verdroncken zijn met haar Volck, en vele gestrant tot onschattelijke schade”; waarbij Van Meeteren, B. XVII, fol. 101, aangehaald wordt. Die druk zegt ook, dat de naam van Texel-schade beter is „dan datmen de menschen (als ghebeurt) den name van onredelijke dieren geeft.”

2) Hooft, *Brieven*, I, 376.

3) Aldaar II, 13; III, 103.

4) Zelfs schijnt uit een brief van Hooft van 5 April 1636, dat Anna in de laatste jaren van haar huwelijk, nog met haren eegaâ te Alkmaer verblijf heeft gehouden. 27 Mei wordt er echter van den man niet gesproken door Hooft, N°. 507. In het jaar 40 ging zij-zelve hare zonen te Brussel bij de PP. Jezuïeten terscholen leggen, en had dus toen zeer waarschijnlijk haar echtgenoot verloren. Ik vermoed, dat Anna met haar gezin na den dood van Crombalch binnen Alkmaer is gaan wonen, wellicht in het huis van Tesselschade, die eerst omtrent Mei van het jaar

heur gemaal, Johan van Wesel, heeft, na veel reizens, zich te Alkmaer neêrgezet en is aldaar, in 't jaar 1650 ongehuwd gestorven ¹⁾. Ofschoon Anna, ter voltooying van de opvoeding harer zoons, omstreeks 1645 zich met der woon te Leyden heeft gevestigd.

Aan deze wijze en beminnelijke zuster heeft Tesselschade zeker een grooten steun en trouwen raad gehad in heuren jongeren weduwstaat. Het zal later blijken, dat zij, hoewel geene openbare vijanden hebbende, dien steun en dien raad, tegenover al te gediensstige vrienden, wel eens heeft kunnen behoeven.

Tesselschade sleet haren vrijen tijd op *Belvedere* voor- eerst met hare geliefkoosde dichtoefening ²⁾, en verder met

36 *Belvedere* schijnt betrokken te hebben. Hoofts *Brieven*, N°. 506 (V. Vloten, 583) Id. 507. (V. Vl. 584: III, bl. 121). Verg. N°. 199 (V. Vl. 232: II, bl. 13) en 696 (V. Vl. 833: IV, bl. 75.)

1) Balen, *Beschrijf. der Stad Dordrecht*, blz. 1271. Licht is het deze Heer „Wesel”, van wien Hooft spreekt, *Brieven* ten jare 1639.

2) Tot eene proeve van haar vernuft strekke dit stukjen, hetwelk niet tot de genen behoort, die Hooft wat „verstelt” had en „betuttelt naa zijnen zin” (*Brieven*, II, bl. 286).

ONDERSCHeyDT TUSSCHEN EEN WILDE, EN EEN TAMME ZANGHSTER.

Ter eeren van de Jonckerouwe Maria Pilt, uytnemende Zanghster.

[Op de] *Wilde Zanghster* [den vogel].

Prijst vry den *Nachtegael*
[Als hy uw' menighmael
Verlust, en schatert uit:]
„Een zingend veedertje
en een gewieckt geluyt;
Wiens quinceler zoet
De oore luystre doet
Gaeuw, nae het tiereliertje
Der vlugge luchtigheyt
van 't oolijk vrolijk diertje,

Wiens tijlpend schril geluyt
Gelijck een orgel fluyt,
Veel losse toontjes speelt,
En met éen tongh alleen
als duyzent tongen queelt!
Zijn hoogh' en laege zwier
Met liefelijck getier
Van 't helle schelle zoetje,
Vermeestert al 't gezang
van 't zingend' springend' goetje.

Een diertje, wiens gelaet
In zelaemheydt bestaet;
Om dat het niet en heeft
Als zangh, die maer een maent
In 't gantsche jaer en leeft.
Maer 't meeste wonder, dat
Zijn roem ooit heeft gehad,
Is, dat zoo kleynen leden
Herbergen zulk een kracht
van die luytruchtigheden.

[Op de] *tamme Zanghster* [de jonkvr.].

Maer, wilde Zanghster, zwijgh
En nae uw' adem hijgh,
Uw' tjuken heeft geen klem;
Noch komt niet by den aard
van *Rosemontjes* stem,
Die na een liever trant,
Doet luyst'ren het verstandt,
Met wisse maat, en snikjes,
Die vriend'lijkheytjens sluyt
in vaster toone-strikjes.

de ontwikkeling en toepassing van al de verschillende talenten, die haar vercierden. Ten huize haars vaders te Amsterdam, het „zaligh Roemers huis”, zoo als Vondel het in 1621 noemt,

„Wiens vloer betreden wert, wiens drempel werdt gesleten
Van Schilders, Kunstenaers, van Zangers, en Poëten,”

en later op het Muyder-Slot, bij den geestigen en gastvrijen Hooft, was zij in aanraking gekomen met verschillende mannen van kunst en geleerdheid, en had uit dien omgang veel nuts getrokken ter vorming van haar karakter, en beschaving en verciering van haren geest. Hare moeder, Aefgen, Jacobsdr van Campen was hervormd, haar vader, hoewel tot de Katholieke Kerk behoorende, van een luchtigen en kluchtigen gemoeds-aard. Van een innig en vruchtbaar samenleven op godsdienstig gebied kon er bij deze echte-lieden, — van wier verstand-houding ons geen treffender bewijs is overgebleven dan hun akkoord om de kinderen om en om roomsch en gereformeerd te maken, — dus wel geen spraak zijn. Deze omstandigheid, gevoegd bij eene zekere ruwheid en losheid in het spreken, die haren vader eigen was, werd wellicht oorzaak, dat wij, in de eerste helft van Tesselschades leven, als jonkvrouw en echtgenoot, meer het vrolijk vernuft, de schrandereheid en de kloekheid der frissche hollandsche vrouw bij haar opmerken, dan die fijnere gevoeligheid, dat tedere waas van den zielen-adel (als een lichte bloes om de vrouwelijke koonen spelend), welke de vrucht zijn van eene meer godsdienstige opvoeding.

Wiens reden-stem vertaalt,
En waerdiger onthaalt,
De geesjes van 't gehoor,
En hipp'len doet de ziel
van 't hertje tot het oor;
Als zy, met grof gedreun
En dan met teer gekreun
Van minnelijke treken,
Doet onderscheidelijk
verscheide tongen spreken.

Geen veelheit ons verveelt
Hoe veel haer keeltje queelt:
Maar eenen versschen lust

Bekoort het grage oor,
als 't maer een snikje rust.
't Is zeldzamer geneught,
Die staegh op nieuw verheugt;
Geen stemmigheyt zoo lustigh,
Als deez' die zoomers is,
en 's winters even rustigh.

Oordeel (tot de jonkvrouw):

Een ieder oordeel nu,
Van *Nachtegael* en uw,
Wat een gelijkenis
Het ydel galmen by
dit woorden zielen 1) is.

1) *Zielen* voor *bezielen*.

Intusschen al schijnt er bij de kinderen Visscher niet veel gedaan te zijn om de ijdelheid neêr te zetten, om de vrijheid tot ingetogenheid af te stemmen, om, door zedenlust, de zinnenlust op te wegen, — wij zien toch uit alles, dat Tesselschade, o.a. ook aan de hand harer tien jaar oudere zuster? als meisjes en jonge vrouw steeds een voorbeeld van oprechte plichtsbetrachting is geweest. Daar is haar véél hulde gedaan — maar de schoonste hulde, de sprekendste voor de nakomelingen, is zeker wel de naïef brutale opmerking van den amsterdamschen tooneeldichter, den losbandigen, maar niet gants verdorven Brederôo. Deze geestrijke kwant kon zich namelijk niet ontszeggen een zijner tooneelwerken aan de geprezen en geliefde Tesselschade toe te wijden. En wat zegt nu de gast, in zijne *Toe-eygeninge*? Zijne eerste woorden zijn aardig:

„Wilt, Minnelijke Maegt, dit lieve Minne-Spel eens overstralen met die blinkende Starren, die in de Hemel van u voor-hoofd staen en tintelen. En gebiedt de luyt-slagher van u lieffelijcke mont mijn harde woorden wat te matigen en versachten, soo sal ick u mijn leven langh danck weten. Gelijck ick van herten doe, overmits het u belieft heeft dit selvige Spel met u waerdigheyt te vercierren, en de sit-stede met U. Eerwaerde tegenwoordigheyt te vereerlijken, ons verleenende een soo aendachtigen en nechtigen gehoor, dat de beroerelijke redenen, door yemant beweghelijck uytgesproken, ter nyverer ziele innebraken, sulcks dat de weerslagh van de wint der droever woorden, ten blyen oogen met sulvere paerden uytborsten.... Wederom, by wijlen” vervolgt hij, en hier zit de grofheid, „by wijlen mengelde de grilligheyt der boerteriyen dat kostelycke en Koninghelijcke Purper onder 't Lely-witte vel van u maegdelijcke wangen.” Zeker, dat was Koninklijk en vereerend purper — de bloes die Tesselschades kaken betoog bij sommige tooneelen van Breêrôo, zoowel als de tranen princelijcke paerden waren, die het geroerd gemoed haar „ten blyen oogen” deed uitbarsten: maar om in dien schaamtebloes over zekere boerterijen, voor zich-zelfen, als auteur, een punt van glorie te vinden — daartoe was alleen een lichtmis van slechte opvoeding als Brederôo in staat.

Vele jaren later kwamen Anna en Tesselschade uit Alkmaar over, om weder te Amsterdam eene tooneelvertooning bij te wonen. En voorwaar, bij die voorstelling hebben geene ongepaste boerterijen de schoone Tesselschâ verlegen kunnen maken. Men speelde voor het eerst den *Gijsbreght van Aemstel*. Het was de feestviering der opening van den nieuwen Schouwburg op de Keizersgracht te Amsterdam. En daar dit juist viel omtrent de Kerstdagen, had Vondel gemeend niet beter te kunnen doen, dan een onderwerp te kiezen, dat paste bij den Kersttijd. De vertooning, zegt de geschiedschrijver Brandt ¹⁾ geschiedde „niet zonder tegenmorren van eenigen, die 't zochten te weeren, en etlyke daaghen ophielden; om dat hy de Roomsche kerkzeden, naar eisch des tydts daar in ten toon stelde.” Maar ter „zitstede” van Anna en Tesselschâ, in wier gezelschap zich waarschijnlijk Hooft met zijn gezin en Prof. Barlaeus (Van Baerle) zullen bevonden hebben, zal zeker het zeggen van Brandt ten volle wâar zijn gemaakt, dat, „naa 't vertoonen de dichtkundige liefhebbers bekennen [moesten], dat ze groot genoeg en schein, en dat hy 't in de kunst ver had gebragt.”

Het lijdt geen twijfel, dat onder de zoetste voldoeningen, die Vondel van dit beroemd en nog altoos populaire stuk gesmaakt heeft, de goedkeuring van Tesselschade heeft behoord. Het moet haar eene aangename verrassing zijn geweest, ter kloosterkerk, ten slotte van het 3^e Bedrijf, dat „Kersnachjen” ²⁾ te hooren aanheffen, waarmede zij de Muyder slotgasten reeds in vroeger dagen gesticht en gestreeld had, en waarbij Hooft had uitgeroepen :

„O lofrijk keeltjen, nae dat ghij
Al' 's wereldds stemmen waert verbij
Gestreeft, en zat der aerdsche dingen;
Ontbrak er meer niet, dan parthij
Met 's hemels engelen te zingen.” ³⁾

Zou zij, bij de voordracht in choor van het lied door Aemstels nonnetjens, niet aan die Engelen des Hemels gedachtig

¹⁾ *Leven van Vondel*, bl. 40 [Hoeksma, bl. 65].

²⁾ Zie den text met de muziek van Dirck Swelinck († 1652) in onze *O. en N. Kerstliederen*, N°. LXIX en XXI.

³⁾ Ten jare 1632. Zie Leendertz, *Ged. van P. Cz. Hooft*, I, bl. 335. [Stoett, I, 306].

en daarvoor Vondel, den dichter, dankbaar geweest zijn?

In 't algemeen is ons eigenlijk weinig bekend van de tijd wanneer en de omstandigheden waaronder Vondel met Tesselschade in kennis is gekomen. De dichter behoorde ongetwijfeld tot de „Poeeten”, waarvan hij-zelf getuigt, dat zij toegang bij de familie Visscher hadden — want hij stelt in zijn gedicht „Het Lof der Zeevaart” voor, bij „Schreijershoeck” het anker te laten vallen:

„Hier open ick mijn reys in 't zaligh Roemers huis.”

Wij vinden hem ook met een uitvoerig dichtstuk op Tesselschades bruiloft. Te gelijker tijd beoefenden beiden Tasso, en Vondels vertaling, door Oudaen ter sprake gebracht, is allerwaarschijnlijkst geene andere geweest, dan die van Tesselschade, welke de *maestro* (in eene latere levensperiode) zal opgetoetst hebben ¹⁾; zeker is het ook, dat Constantin Huygens, de vernuftige haagsche dichter, Secretaris en „Reeckenmeester” van den Prins, door Tesselschade eerst betrekkelijk laat met Vondel in kennis is gebracht. Het blijkt uit Huygens' dichterlijk briefjen van 4 Aug. 1633, dat een verrassend licht werpt op de verhouding tusschen onzen hoofddichter en de schoonste vrouw van zijn tijd.

Constantin Huygens, die waarschijnlijk door Cats met Anna Visscher in aanraking was gebracht ²⁾ en alzoo ook Tesselschades kennis gemaakt had, ofschoon, vreemd genoeg, de laatste eerst in een later levenstijdperk en wel als weduwe den grootsten roem genoot, had in de jaren 1621—1633 weinig werk van de zusters gemaakt. Of het Dorothea van Dorp was, die hem voor Anna had afgestemd? Althands deze oude vrijster had het gewaagd Anna zeer belachelijk bij haren jongen vriend te maken ³⁾; maar ook Tesselschades huwelijk had Huygens, naar 't schijnt onopgemerkt laten voorbijgaan. Eindelijk werd hij door een anderen Muyder vriend, Jacob Brosterhuysen, oplettend gemaakt, dat Tesselschade en Franchoyse Duarte zoo lieflijk op het Hooge Huys te „quincke-leeren” zaten van „aen gheen groen heyde”, een bekend volksliedjen. Dit deed bij Huygens oude herinneringen her-

¹⁾ *D. Warande*, D. X. ²⁾ Zie *Portretten van Vondel*, bl. 14. [Hier Dl. IX, bl. 18].

³⁾ Zij noemde haar een „ouwen crijng (*kreng*)”. *D. War.* VI, 485.

leven en den wensch ontstaan weêr eens met Tesselschade in aanraking te komen. Wat doet hij nu, met dat oogmerk? Geeft hij zijn wensch aan Hooft te kennen, op hoop, dat deze hem naar Muyden verzoeken zou? Verre van daar. Tot zoo iets gaf de voet van onverstoorbare hoflijkheid, waarop Hooft met zijn vrienden verkeerde, volstrekt geen aanleiding. Neen, in het denkbeeld, dat Tesselschade nog te Muyden vertoeft, stuurt hij voor haar aan Hooft bovenbedoeld dichterlijk briefjen, „In menigh jaer is my 't geluck niet geworden van haer te sien,” zegt hij en, zeker niet met het oogmerk om haar onaangenaam te zijn, informeert hij, bij haar, naar Vondels tegenwoordig leven en bedrijf:

„Slaet Vondelen noch vier en vat sijn vonck noch vonck?
En stelt hy noch wat vlams ter eewigheit te pronck?
En voert hy noch wat lichts ontrent Oranges waghen
Nu top-swaer van Laurier? of wil hy 't niet meer wagen
En reket liever t'huys sijn klare kool in d' asch
Dan dat de nijt van tijt sijn vierigheyt bebass'?
Geeft reden, Tesselschâ, die d' eerste vriendschap knoopte,
Daer ick den dichten duer versuereeloos af hoopte:
Waerom onthouwt men my het spel-werck my-alleen,
Dat anderen verheugt en andere vertreen?”

Dat „spel-werk” (speldewerk, borduurwerk) wordt hier met een woordspeling op dicht-, of rijmwerk toegepast, als georthografieerd opstel. Had Anna - Hóoft met Huygens doen kennis maken ¹⁾ — uit dit vaersjen blijkt, dat Tesselschade de eerste vriendschap tusschen Huygens en Vondel „geknoopt” heeft; en Huygens betuigt haar, dat hij zich geveleid had, dat de duur dier vriendschap niet „verzuren” zou. Nu, wij weten, dat Vondel, met de hem niet minder dan Tessel eigene goedhartigheid, den Haagschen Ridder reeds vóór jaren zeer vriendelijk bezongen heeft, in zijn eerst onlangs door mijn vriend Mr A. D. de Vries Az. ontdekte en aan 't licht gebrachte zoo lieflijke „Wellekomst” [binnen Amsterdam], gejaarmerkt 1625 of -26 ²⁾.

Wij weten ook, dat Huygens meermalen op lofdichten voor zijn werk bij Hooft, Van Baerle, Mostert, Reael en

¹⁾ Zie *Gids*, 1871, blz. 282. [Zie deze uitgaaf, Dl. XIV, Verspr. Verh. V, bl. 234 en bl. 274, noot 7.]

²⁾ Zie *Ned. Spect.*, 1879, N°. 19, blz. 151. [Unger's Vondel-uitg, Dl. 1626—29, geeft het vers op 1627; bl. 57.]

Vondel heeft aangedrongen ¹⁾, maar dat Vondel dan somtijds „een quaedt oogh hadt ende in 2 oft 3 pooghingen geen rijm-lujm treffen” kon ²⁾; maar dat over het geheel, Vondel door de „Heeren” altijd met eene toeneiging behandeld werd ³⁾, die de edelaardige man bereid was den Heere Hooft nog zelfs ten goede te houden, na dat deze hem om een „onnoozel Ave Maria” zijn tafel ontzegd had ⁴⁾. Hoe 't zij, op de vriendschappelijke gezindheid van Huygens ten opzichte van Vondel valt niet te roemen, — de dichterlijke diplomaat moet dus eene overwegende reden gehad hebben, nu hij een voorwendsel zocht, om met Tesselschade weder in betrekking te komen, haar juist over Vondels doen en laten te onderhouden. Ongetwijfeld wilde hij Tesselschade aangenaam zijn: wat doet hij? Hij richt een berijmde vraag tot haar omtrent Vondels tegenwoordigen kunstarbeid; hij spreekt met vereering over Vondels „klare kool”, met strengheid over de „nijt”, die Vondels „vierigheyt” aanbast; hij doet uitkomen, dat hij gehoopt had met Vondel bevriend te blijven, en er gevoelig aan is, dat van het onderstelde nieuwe dichtwerk van Vondel aan hem geen meêdeeling is gedaan, zoo als aan zoo vele anderen, waarvan een deel er meê in zijn schik is, maar een ander deel het verwerpt. Als men het vaersjen onbevangen leest, van den eersten tot den laatsten regel, kan het niets anders beteekenen. 't Is waar, dat wij uit Huygens' briefwisseling met Hooft weten, dat de Hagenaar eigenlijk

¹⁾ O.a. voor zijne *Otia* (April, 1625): zie Hoofts *Brieven*, II, bl. 454, I, bl. 449, 238; daarna voor zijn *Dagh-werck*, [Hoofts *Brieven*] III, 307. Huygens, de ijdele man, was zóo begeerig naar zulk lofdicht, dat hij Hooft er zelfs om vervolgde, toen deze in rouw zat over zijne eerste vrouw en twee zijner kinderen. „Gelieve,” roept Hooft eindelijk wanhopig uit, „hierinne te verschoonen my, die gaerne een tydiger geboorte soude ter werelt brengen om den lof te zingen [van de dochter die UEd. staet om uit te geven], zoo mijn ramp en onbequaemheid van aerdt daer toe geen gespan en maekten tegens mijne genegenheit.” 3 Nov. 1624. *Brieven*, I, bl. 247. Dit alles neemt echter niet wech, dat Huygens voorwendt zijn eigen werk zeer laag te stellen, waarvan hij „qualick één regel sonder berouw [kan] uytschrijven”. Hoofts *Brieven*, I, bl. 261. Hoe lief en oprecht!

²⁾ Hooft, *Brieven*, III, 707.

³⁾ Zie dit ten overvloede aangetoond, in strijd met de welmeenende maar botte voorstellingen van Jacobus Koning, Jacobus Scheltema, en anderen, door Ds. H. Prins de Jong, *D. War.*, IX, bl. 245—276, bl. 301—318.

⁴⁾ Geeraardt Brandt, *Leven van Vondel*, bl. 48. [Hoeksma, bl. 77.]

niet het minste belang in dat alles stelde. Hij noemt het zelf een „opgeraapte vraegh”; maar dat doet niets tot de zaak: voor ons is van belang middagklaar in te zien: dat Tesselschade in een levendig en sympathiek verkeer met Vondel stond ten jare 1633; daar Huygens haar anders dit briefjen niet geschreven zoû hebben.

Bij de ontvangst, door bemiddeling van Hooft, schrijft Tesselschade terstond aan Vondel, en deelt hem de vraag van Huygens meê. Zij schrijft ook aan Hooft om een opheldering van Huygens' dichtjen, en meldt hem, dat zij ook aan Huygens geschreven heeft. „My is lief,” antwoordt Hooft, „dat U.E. den swakken Huighens met een tooghjen inks gelaeft hebt. Wat hy meent met het topswaer van laurier, en kan ik niet anders vatten, dan [van] 's Prinssen triomfwaegen” ¹⁾).

't Is jammer, dat wij den brief van Tesselschade aan Huygens niet kennen. Daaruit zoû ons blijken, of Vondel misschien door hâre bemiddeling aan Huygens uitgesproken wensch voldaan had; want het schoone gedicht, dat hij, ten gevolge van dezen, schreef, adresseerde hij aan haar, namelijk aan de „Eerbare Joffrouw Krombalck, huisvrouw van den heer Alard Krombalck tot Alkmaer” ²⁾). Het kan echter ook zijn, dat Vondel slechts een afschrift aan Tesselschade zond: want een tweede autografesch exempl. van 't gedicht werd in Dec. 1878 te Parijs verkocht in de kollektie Laurent Veydt.

Het gedicht van Vondel vangt aldus aan ³⁾:

VREDEWENSCH.

AEN

CONSTANTIËN HUIGENS,

Ridder, Heer van Zuilichem.

O Ridder, die den noit verwonnen held
Gestadigh volgt in 't bloedigh oorlooghsveld,
En saeght hem kort, in 't oude worstelperck,
Versengen mijn' geboortstroom, voor Rhijnberck;

¹⁾ *Brieven*, II, bl. 331.

²⁾ Zie *Catal. der Vondel-Tentoonst.* 1879, bl. 22, N°. 223.

³⁾ H.S. op het Stads-archief.

Wat portghe my dat ick den leeu ophits,
 Die, al te heet, op 't sorgelijcke spits
 Sich selven waeght in veldslaghe en voor vest
 En sleept den roof in sijn doorluchtigh nest?

't Is veylighst dat ghy den Nassauer stuyt
 Op synen toght: dus stel uw gulde luyt
 En streel den held dat het gemoed bedaer
 En vre verkies voor oorloogh en gevaer.

De vreë, een schat by velen onbekendt!
 Die overtreft triomfen sonder end.
 D' olijf behaeght my boven den laurier.

Huygens schreef aan Hooft, hem zijn vaersjen voor Tesselschade ter bezorging zendende: „ick soeck [Joffrou Crombalch, die ick altoos neffens U.E. in hooghe achtinge blijve houden] aen de spraek te brengen, met een opgeraepte vraegh, diens voldoeningh my min waerd is dan haer antwoord.”¹⁾ Het is gelukkig, dat de goede Vondel geen kennis gekregen heeft van de rol, die de Ridder Huygens de goedheid had hem wel te willen laten spelen; dan toch ware onze letterkunde zeer vermoedelijk niet met het fraaye gedicht verrijkt, waarvan ik hierboven den aanhef mededeelde. Men mag het er ook stellig voor houden, dat de hoflijke Hooft, wien het ook niet aan hart ontbrak, aan Tesselschade geene inzage van Huygens' uitlegging gegeven zal hebben: want dan zou zij-althands zeker Vondel hebben weêrhouden deze „opgeraepte vraegh” zoo boven verdienste te beloonen. Tevens blijkt uit een en ander, dat de vriendschap, waarin Vondel met Tesselschade stond, ook voor Hooft geen geheim was, al vermijdt hij steeds met de schoone vriendin over Vondel te spreken.

Deze kleine korrespondentie, waartoe Van Lennep en Van Vloten de elementen in handen hadden, maar die heden voor het eerst in haar verband wordt erkend, levert eene nieuwe bijdrage tot beoordeeling van den aard der betrekking tusschen Vondel en eenerzijds Tesselschade, anderzijds Huygens en Hooft.

Reeds in dat tijdperk schijnt in Tesselschades gemoedstemming de vroomheid krachtig veld te winnen, die bij ge-

1) V. Vloten, *Tess. Roemers e. h. vr.*, bl. 8.

legenheid van Vondels overgang tot haar geloof zulke sterk geteekende lijnen aannam; want na dat inderdaad Huygens in het heraanknopen der betrekking met de schoone vrouw geslaagd is, vindt hij al spoedig (reeds in het zelfde jaar 1633) aanleiding haar nadrukkelijk te berispen wegens het aanraden tot het „geestelick leven”, dat zij zich op de persoon van eene harer jonge vriendinnen, eene Juffer Van Veen, dochter van Mr Pieter, rechtsgeleerde, schilder (ook dichter?) en Advokaat van den Haag, onderstaan had.

De beroemde Otto Vænius, leermeester van Rubens, was een in Andwerpen gevestigde spruit uit oud-ridderlijk geslacht, dat o.a. te Leiden belangrijke ambten bekleed heeft; hij had, onder meerderen, tot broeder den genoemden Pieter, die den 22ⁿ Nov. 1611 in de St-Jacobskerk als peet stond over zijne dochter Catharina ¹⁾). Met die familie Van Veen doet zich weêr het ingewikkelde vraagstuk voor, dat in het tijdperk 1570—1630 zoo moeilijk is op te lossen, hoe het toch met de belijdenis van sommige lieden stond. Uit de bijzonderheid, dat Pieter van Veen peetoom over zijn katholiek gedoopt nichtjen was, valt af te leiden, dat hij den zelfden godsdienst beleeed; maar al hebben de rekeningen van 's-Gravenhage uitgewezen, dat Hooft hem verkeerdelijk als „Pensionaris” van die plaats betitelt, zijn advokaatschap brengt ons niet verder. Hij was bezoldigd Advocaet van den Haag ²⁾ en er wordt zelfs gegist, dat Laurentius van Veen, die voor rekening van den Haag voor prædikant studeerde, zijn kleinzoon was ³⁾). Hoe zit dat dus in elkaar? Den Haag zal toch geen Katholiek tot advocaat hebben gehad? En is hij Hervormd geworden, dan zou Tesselschades bloote raad aan zijne dochter gegeven, niet zoo licht waereldkundig geworden zijn. Uit de registers der Groote kerk van 's-Gravenhage blijkt, dat hij, die in 1560 geboren werd ⁴⁾, den 4ⁿ Dec. 1629 aldaar begraven is. Vreemd is dan echter de uitdrukking van Huygens: „een' Dochter van Mr. Pieter van Veen, vermaert oock vande Schilderkunst”: men zou niet denken, dat men hier met het kind van een overledene te doen had.

¹⁾ Kramm, *De Levens en werken* (V), bl. 1684, 82.

²⁾ *Navorscher* (1862), XII, bl. 244, 245.

³⁾ Ald.

⁴⁾ Kramm, i. v.

Ik spaar mijn lezers het sonnet, waarin Huygens betoogt, dat Tesselschades vriendin geen non moet worden; de slotregel bevat eene der platste dubbelzinnigheden, die ooit in onze taal geschreven zijn ¹⁾). Huygens noemt deze Juffer van Veen Tesselschades *speelnoot*; dit zal eene woordspeling zijn: vermoedelijk maakten zij samen muziek. Door speelnoten verstaat men anders de bijstandstertjens eener bruid. Vondel heeft Apollonia van Veen in een fraai gedicht geprezen, als „geestige teekenster en sanggodin” ²⁾). Als déze ’t vriendinnetjen van Tesselschade was, en zij heeft den gegeven raad gevolgd, — dan zal haar het talent van zangeres en van miniatuur-schilderes misschien nog van pas zijn gekomen.

Vondel zinspeelt ook op haar naam:

„De milde Apollo jaegde noyt
Soo schoone bloemen in de lent,
Als ghy, op suyver parckement
En hagelwitte bladen stroyt.
Al wat ghe treckt, ’t zy mensch of dier,
Dat heeft een goddelijcken swier.”

Jammer, dat de genealogie dier Veenen ons nog niet veel meer is dan een gesloten boek. Wij kennen dan ook den kring niet, waarin zij zich bewogen en voor als nog blijft de vraag onopgelost, of Huygens, toen hij zijn eerste strafdicht aan Tesselschade richtte, dit deed onder de oogen der betrokken persoon, ja of neen. Voor beiden maakte hij er geen geheim van; dit blijkt uit den openbaren druk.

De meeste gedichten van Huygens dragen het kenmerk gemaakt te zijn met het doel er een grooter of kleiner publiek meê te vermaken of te stichten.

Reeds in 1630 was Huygens bezig geweest met het vertalen van eenige gedichten van Dr John Donne ³⁾), beroemd zegt Huygens, om „sijn gadeloos vernuft ende noch onver-

1) *Koren-bloemen*, 1658, bl. 623.

2) V. Lennep, III, 189. [Unger, *DL*. 1630—36, bl. III.]

3) Geb. te Londen in 1573; hij werd opgevoed in de katholieke leer, die hij later verzaakte. Hij doorreisde een deel van Europa en maakte zich in zijn land bekend door lustige gedichten en satyres. † 1631. Deze poëet was ook kontroversist, prediker en stichtelijk auteur. Zijn bekendste werk is eene kontrovers-verhandeling, getiteld *Pseudo-martyr*, 1613, in 4°. Ter belooning maakte Jacobus I hem Deken van St Pauls en hofkapelaan. Verg. een brief v. Huygens v. 17 Aug. 1630, bij Hooft, *Br.*, II, bl. 59. Walton, zijn levensbeschrijver, zegt, dat hij stierf met de woorden op de lippen: „Thy kingdom come, thy will be done.” Chambers, *Book of days*, I, 377.

gelijkelicker welsprektheit" ¹⁾). Hooft betoonde zich met dat „Engelsch ooft in Hollantsch suiker gezult", wel wat ingenomen ²⁾). Ook Barlaeus bewonderde Donnes dichtwerk zeer: „Als ik *den Droom* lees, of *de Vereering* raak ik buiten mijzelf, en de *Dry-Dubble Geck* heeft mij bijna tot een vierden gemaakt ³⁾). Behalve hen wenschte Huygens nog dat zijn werk ter beoordeeling aan Baeck ⁴⁾, Reael ⁵⁾ en Vondel zou worden voorgelegd. Het schijnt dat Tesselschade Huygens om die vertaling gevraagd had ⁶⁾. Toen het werk op reis naar Alkmaar was, en aan de amsterdamsche vrienden getoond werd, voegde Vondel er een hekelvaersjen bij voor zijne vriendin, waarvan het gezond verstand haar zeker zeer zal getroffen hebben. Zie het hier:

OP DE DIEPZINNIGE PUNTDICHTEN VAN DEN ENGELSCHEN POËT JOHN DONNE;
VERTAELT DOOR C. HUYGENS.

De Britsche DONN',	Of laet het u bedienen 8):
Die duistre zon,	Want dit zijn hooger lieden (liederen)
Schijnt niet voor ieders oogen,	Dan 't Hooge-Liedt van Salomon,
Seit Huygens, ongeloogen.	Dat geen vernuft ooit vaeten kon
Die taelgeleerde Haegenaer,	Dan hooghgeleerde Smouten 9)
Die watertant naer kavejaer 7),	Van langer handt gezouten.
Naer snoftobak en smooken,	Maer waerom of mijn oordeel laekt
Die raeuwe herssens kooken.	Hetgeen mijn saus, mijn Mostaert 10) smaekt,
Maer dit is ongemeene kost:	Die zich niet kan verzaden
't Is een banketje voor den Drost,	Met zulleke saladen!
En voor „ons kameraetje,	Nu, mannen, eet u zelve moe;
Het zoete Tesselschaedtje".	Gebruikt 'er eek 11) en peper toe:
O lieve nymfje Tesselschaë,	Want wy dees lekkernyen
Verstaetje 't niet, zoo slaet 'er nae,	U geenzins en benyen. 12)

Onmiskenaar is in dit geestig vaersjen een lichte graad van geraaktheid over den gemeenzamen voet, waarop Huygens

1) Hooft, *Br.* II, bl. 58. 2) Ald. bl. 67. 3) Van Vloten, *Tess.*, bl. 68.

4) Zwager van Hooft, vriend van Vondel.

5) Laurens Reael, Oud-Generaal in O.-I. „De dwingeland van 't Oost, de geestige Reael". 6) Zie koeplet 10 der Opdracht.

7) Een russische lekkernij van tranige donkergroene vischhom. Vondel wil zeggen naar *vreemde snuffens*.

8) Uitleggen, gelijk Dr Pauw Barlaeus' latijnsche stukjens en Barlaeus-zelf die van Huygens soms voor haar deed.

9) Smout, geruchtmakend prædikant uit die tijd.

10) Daniël Mostart, sekretaris van Amsterdam, latinist, die Vondel niet ongenegen was. 11) Azijn.

12) *Poëzy*, uitg. van Brandt en Vollenhove, II, 246. [V. Lennep, III, 208; Unger, *Dl.* 1630—36, bl. 140.]

zich, zoo kort na de hernieuwde kennismaking, weêr met het „zoete kameraetje Tesselschaë” gezet had. Ik heb zelfs somtijds getwijfeld, of Vondel het wel ooit aan zijne vriendin had meêgedeeld.

Alleraardigst bespot hij de pedanterie der geleerde Heeren, hij, die van de heerschende smaak voor het vergezochte, eene aankondiging der toekomstige „précieuses”, door zijne onafhankelijker vorming meer vrij was gebleven. Hooft en Huygens waren, in hunne vernuftige zetten, dikwijls kernachtig tot onverstaanbaarheid toe, hoewel Hooft zelf getuigt ¹⁾, dat hij er (althands op het gebied der „uitspraeck”) kent, „die de duisterheit voor de Duitsheit verkooren, om te beter geesten te schijnen”; en Barlæus, die wel het meeste werk van Tesselschade maakte, had de dwaasheid haar meestal het woord toe te richten in latijnsche vaerzen, die zij niet verstond. Het meest te betreuren is nog wel, dat die gemaaktheid ook Tesselschade in haar letterkundige proeven dikwijls het eenvoudige vermijden deed. Ware zij meer uitsluitend onder Vondels leiding geweest, wij zouden waarschijnlijk eene groote dichteres méer bezeten hebben. Of zij met Vondel meêging in zijne veroordeeling van Donne is ons niet bekend.

Toen de vrienden niets van haar hoorden na de opzending van Huygens' werk, vernamen zij weinig later met schrik, dat haar eenig dochttertjen en haar geliefde man Allart Crombalch haar bijna ter gelijker tijd door de dood ontvalen waren.

In zonderheid als weduwe, gelijk ik boven reeds aangaf, maakte Tesselschade grooten opgang. Tot hare vurigste aanbidders behoorde Barlæus, en de schoolverwaandheid, waar ik zoo even op wees, gaat zeker al ver, als zij, gelijk hier het geval was, de geleerdheid in spijt van het gezond verstand laat handelen, waar men het grootste belang heeft, om niet geleerd, maar beminnelijk te schijnen. Barlæus, een man van meer dan vijftig jaren, weduwnaar met zeven kinderen, was, als ik zeide, smoorlijk verliefd op de schoone alkmaersche weduwe. Eene reeks van beurtelings zoetsappige, hoogdravende, onkiesche, doch somtijds ook zeer lieflijke

1) *Brieven*, I, bl. 203.

uitboezemingen heeft de bedaagde minnaar aan de beroemde vrouw gewijd; gelukkig, met betrekking tot de harer onwaardige, dat zij geen Latijn verstond!

Ook Huygens, weduwnaar geworden zijnde, was meer dan gevoelig voor de bekoorlijkheden van Tesselschade. De beide dichters plaagden elkaar weêrkeerig, en beweerden ieder, dat de weêrpartij de meeste kans tot slagen had. Intusschen hadden zij een hart, van twee pijlen doorboord, tot zinnebeeld aangenomen van hetgeen zij de *Tesselsche vriendschap* noemden ¹⁾. Maar beiden beklaagden zich over Tessels koelheid ²⁾.

„Huygens was geweldig verliefd op Tesselschade,” zegt Bilderdijk, „en alleen zijn afkeer van de Roomsche Kerk, waar zij zeer aan gehecht was, verhinderde hem haar hand stellig te vragen, schoon zijn geheele gedrag omtrent haar.... dit een ieder in het oog deed stralen. Hier van een aantal plaatsen in de Latijnsche verzen van Van Baerle, die zelf even zoo door haar ingenomen was. Om één eenig blijk bij te brengen, zie hier het volgende 't geen ik naauwkeurig overzette:

Na Barlaeus Latijn.

„'t Uitmuntendst vrouwelijn zeilt Amstels haven binnen;
 Zy 't werk der Hemelgoon en de afgunst der Godinnen!
 Zy lacht den Dichtrenrei, zy smeelt haer vrienden toe,
 Zet broeders zelfs in roer, als met een tooverroe'.
 Het Hof benijdt de School, de School de Hovelingen,
 Om kille kuischheids gunst, om naar heur lonk te dingen.
 Ach, Huygens! 't is vergeefs. Die kuische kent geen min;
 Het schuim van Alkmaars vloed smoort Pafos schuimgodin ³⁾.
 Zy spinn', graveer', en maal', en zing', en smelte in beden,
 En speel' de Duitsche Lier, naar onze of vreemde zeden:
 Zy kent geen minnaarszucht, geen kus van louter vuur,
 Of wat den balsem stort in 's minnaars hart-kwetsuur;
 Ze is Gode-alleen gewijd, en ademt, teedre moeder,
 Voor 't Kind dat, aan haar schoot, geen vader heeft of hoeder;
 Of, Huygens, ze is aan u! Uw dicht behaalt dien prijs;
 't Is heilig als haar hart, en warsch van moordgekrijsch.
 U leest ze, en, Constantijn, uw heilge en arbeidsdagen,
 Met d' indruk eens gemoeds, den Hemel opgedragen.

 Gy wint het, Ridder, ja!”

¹⁾ Van Vloten, t. a. p. bl. 22.

²⁾ Huygens in zijne opdracht van *Donne*: „Komt, koele Tesselschae.”

³⁾ Venus.

Huygens had Tesselschade namelijk zijn *Dagh-werck* en *Bijbelstoffe* ter lezing gegeven, en meer smaak dan in Van Baerles minnepraat, al werd die ook door de plagerijen van Hooft aangedrongen, vond Tesselschade in sommige schoone plaatsen dezer gedichten.

Intusschen, zij was daarom het gezellig leven en der vreugde niet afgestorven. Had zij eenmaal op een roemer voor Mevrouw Hooft het devies *Altijts vroo* ¹⁾ gegraveerd, de slag des afstervens van man en kind, hoe zwaar hij ze had neêrgedrukt, had haar toch de vrolijkheid niet voor altijd benomen. In tegendeel: het ongeluk, dat haar nader tot God gebracht had, deed haar in het gebed eene rust en vrede en opgeruimdheid en helderheid vinden voor oog en hart, gelijk zij mogelijk nimmer in het bruisend vuur der onbedachtzame jeugd gekend had.

In deze stemming moet de oude, en, naar het mij toeschijnt, sinds de uitvoering van den *Gijsbreght* weêr levendiger ontwaakte vriendschap met Vondel het hare hebben bijgedragen tot Tesselschades geluk in dat tijdperk van haar leven. Zij was nu vijf-en-veertig jaren; maar, gelijk zij jong reeds geheel volvormd en ouder dan haar leeftijd had geschenen, zoo was zij lang op het zelfde punt van middelbaren ouderdom blijven staan, en het schijnt, dat zij, tot op de koortse, die in hare laatste levensjaren haar gekweld heeft, altoos den frisschen bloesem en lieven lach had behouden, „dien zij,” naar de uitdrukking van Hooft, „Mingods moeder had ontdraeghen”; nog altoos staken haar bruine oogen helder en sprekend af bij het blonde haar, en de bevalligheid van gang en houding als

„Op het eêlste van haer daeghen”,

bleef haar eigen.

Boven heb ik gemeld, dat men gehoopt had de Koningin-Moeder van Frankrijk op den zang van Tesselschade te kunnen onthalen; eene ongesteldheid van de „Vorstinne”, niet der Franschen, maar „der overvliegende geesten”, gelijk Hooft onze dichteresse noemde, belett'e dit echter ²⁾.

1) 1633, Hoofts *Brieven*, II, 330.

2) Zie het briefje aan Barlaeus, bij Van Vloten, bl. 33.

Verspr. Verh. I.

Maar met den Meye van het volgende jaar, zijnde het jaar 1639, was zij volkomen hersteld, en opgewekt en bekoorlijk als vroeger.

Een kostelijke schat voerde de beurtman uit Amsterdam naar Alkmaer over in den morgen van den 19ⁿ dier Bloei-maand. De schipper kende wel dien krachtigen mansbouw van middelbare lengte, die bruin-zwarte haren en kleene baard met knevels, die gelaatskleur, tuigend van inspanning des geestes, dat open voorhoofd boven arendsoogen welvend, welker vuur men, het eens gevoeld hebbende, nooit weêr vergat. Zijn vriendlijke gemeenzaamheid, schoon nu of dan door afgetrokkenheid vervangen, de geestigheid van enkle uitvallen, de kracht en eenvoudigheid, die in zijn geheele voorkomen, naast het vernuft en diep gevoel, lagen uitgedrukt, kenmerkten onmisbaar den grootsten onder de beroemde Amsterdammers van zijn tijd: JOOST VAN DEN VONDEL.

„Je gaat toch tot Alkmaer, sinjeur Vondel?” vroeg de schipper.

Vondel knikte van ja.

„Zoo! dan ga-je zeker de deur van je ouwe kennis, jufvrouw Crombalchs, niet voorbij”.

Vondel voelde, ten spijt van zijn leeftijd, de lichte verlegenheid die passen kon bij zijn nog onvergrijsd uitzicht en goed gemoed. „Zeker niet, zeker niet!” stemde hij toe.

„Nu, dan kun-je nog eens opsnijen met mekaâr Jelu! kunt er, geloof ik, allebei wat mee — wat blief je? of ik heb het mis”.

— „Een schrandere vrouw,” zeide Vondel.

„’t Is wel ongelukkig,” zei de schipper, „dat ze zoo achter mèkander haar dochttertjen en haar man verloren heeft!”

— „Ja!” zeide Vondel, half mijmerend.

„Nu,” sprak de schipper; „ze is nog jong genoeg, om nóg een reis een deuntjen te trouwen? wat zegt *gij*, sinjeur Vondel?”

— „Te oud is zij er zeker niet voor,” was het antwoord.

„Weet-je wat *ik* geloof,” ging de spraakzame schipper met de kalme gemeenzaamheid voort, die deze pijpjenrookende roerpenhouders in hun bloeitijd onderscheidde: „ik hou het

er voor, dat Professor Van Baerle, weet je Van Baerle, van het illustre school op d'achterburgwal ¹⁾ dat die, om zoo te zeggen, weet je, wel zoo wat kwiksigheid tot 'er heeft opgevat."

Vondel vroeg eenigszins ontstemd: „Zoo? — en waar zie-je dat an?"

— „O, hij is een heel aardig Heer, weet je? Altijd heel best te spreken En dat 'i dan zoo wel eens zei: Jongens, schipper, ik ga naar een vrouwtjen dat meer verstand in haar pink heeft, dan jij en ik in ons heele hoofd. Zoo, Professor, zei ik dan; en wie is dat? Dat moest jij wel weten, schipper, zei hij dan het wonder van Alkmaer! En dan smet hij er dâmeê, in zijn eigen, zoo'n woord of wat Latijn onder deur. Wel zoo, Professor, zei ik dan: maar de wijsste bennen niet altijd de mooiste. Mooi, man, zeid' 'i dan, en hij keek puur zwart; mooi? en dan wierd 'i nog wel eens zoo rood als 'i anders is. Dat verzeker ik je, dat ze mooi is Wel zoo, Professor, zei ik dan; en gaat er dat dan maar zoo op los? Hoe meen je dat? vroeg hij dan. Wel of je er na toe gaat, zei ik dan. O zoo, zei 'i dan zoo; ik docht of je soms meende, dat er een vrijaadje, of het een of het ander, voor de mooye weduwe in 't vet was En dat zei hij dan net als of hij meende, dat ik zeggen zoû: 'God bewaart je, Professor!' Maar daar paste ik wel op. En ik had gelijk ook. Want als 'i weêr naar de stad voer, dan was hij altijd in gedachten. En dan schudde 'i zoo raar met zijn hoofd. Nou willen ze wel zeggen, weet je, dat de Professor bij buyen als 'i het in zijn kop krijgt, dat 'i 'em dan verbeeldt, dat zijn beenen van strooi, of van glas, of, wat weet ik 'et, van vriesche botter bennen ²⁾, weet je? Maar dat is nie' wáar, hoor je Dat weet die geleerde knaap wel beter; en anders zoû ik 'em dâmeê met de haak maar eens tegen zijn scheenen slaan om 'em er heelendal van te genezen Maar, bij het weêwtjen, daar loopen zijn scheenen geen gevaar, hoor-je Ik geloof, dat dat wel gaat Maar âs 'i dan zoo oolijk zit te kijken, weet je, en met zen

1) Van Baerle woonde schuins over het Athenæum, bij 't Oûmanhuis.

2) Wagenaar, *Amsterdam*, D III, bl. 228.

hoofd te draayen, dan zeg ik, om hem te plagen, Professor, maken de studentjens het zoo bont? En dan kijkt 'i me met oogen an — hae! En als het dan weêr op de aardige weêuw neêr kan komen, dan is 'i in zijn schik."

„Maar Vondel", zegt Brandt ¹⁾ zijn levensbeschrijver, „was een groot zwyger, stil en zwaargeestig van aardt, doch diependenkende," zoo „dat hy, in 't gezelschap der menschen [soms] bijna spraakloos was, en zelden geluidt sloeg;" en dit had ook plaats, nu die schipper aldus op zijn praatstoel zat.

De dichter had een pakettjen onder den arm. Het „goên dag, schipper!" was bij de aankomst te Alkmaer nooit met ruimer ademhaling geroepen. De dichter spoedde zich de stad door, ter Kennemer Poort.

„Daar wordt geklopt," zeide Tesselschade tot haar dochtertjen; „wie mag dat zijn?" Maria Crombalchs, de jonge, trok even het raam open en zag het venster uit; toen — het hoofdtjen weêr naar binnen. „Een Heer, in het zwart, moeder! een deftige Heer!" — „Zoû mijn Heer Barlaeus daar alwêder zijn!" sprak Tesselschade half voor zich-zelve en half te onvrede. Zij kon niet nalaten behagen te scheppen in Van Baerles beschaafden en soms leerrijken omgang; maar zonder dat zij er zich recht rekenschap van gaf, was zijne zinnelijkheid haar toch zeer tegen de borst. Uit vriendschap zocht zij hem soms heuschelijk aan ²⁾ om haar te komen bezoeken; maar ik onderstel toch, dat zij liever briefwisseling met hem hield, dan van aangezicht tot aangezicht met hem te verkeeren. Dit meen ik te mogen afleiden uit de bijzonderheid, door Van Baerle-zelf (in 't Latijn) aan Hooft geschreven, dat, toen hij haar eens eene aardigheid uit de natuurlijke historie verhaalde, die naar eene min betamelijke scherts smaakte, zij zich met haren stoel vrij ver van hem verwijderde ³⁾.

Evenwel danken wij Van Baerle-zelfen eene aardige beschrijving van Tesselschades huis en hof, die wij, door de meesterhand van Bilderdijk vertaald, hier gedeeltelijk opnemen,

1) Bl. 83, 84. [Hoeksma, bl. 132].

2) Als in haar briefjen bij Van Vloten, bl. 35—36.

3) Longius sedem a me removit." *Epist.* p. 849, aangeh. bij Van Vloten, bl. 25.

OP TESSELSCHADES HUIS EN TUIN.

Kunstenzetel, wijsheidsdrempel,	'k Zag haar Dichten, Godenval,
Phoebus haardsteê, Pallas' tempel,	Die geen tijd verknagen zal.
Heiligdom vol achtbaarheid,	'k Zag haar Tassoos stoute tonen
En paleis vol majesteit,	In haar duitsche maat verschonen,
Dat in luister Vorstenhoven,	En Itaaljes minnelust
Koningszalen, kunt verdoven,	Heiligen aan Hollands kust.
En de rijkste bloem omvat,	'k Zag de logge ganzenpennen
Beï van geest- en letterschat!	In haar hand het oog ontrennen
Neem mijn tederst hartegroetjen!	Op den doolhof van 't papier
En gij, kunstig, zinrijk goedtjen,	In gestrikten Letterzwier.
Boeltjen voor geen goud gekocht,	'k Zag het broze glas der bekeren
Maar door Tessels hand gewrocht!	Haar der Eeuwigheid verzekeren
Tessel, schepster van die schoonheid,	Door het oogverbijstrend schrift
Die haar zinnlijk ¹⁾ huis ten toon spreidt,	Van haar diamanten stift.
Daar haar ziel zich in onthaalt;	'k Zag haar hand de cyther grijpen,
En haar geest te rug uit straalt!	't Trillend koper kunstig nijpen;
'k Mocht aan Tessels schilderyen	En der Zanggodinnen rij
Mijn betooverde oogen wijen;	Hupplen op haar melody.
Psyche zag ik in de lucht	'k Zag gehorent' en koralen
Op haar bonte vlindervlucht;	In festoen en kransen pralen,
'k Zag de Muyder torenttransen,	En haar hand een krijgstrofee
Havenmond, en waterschansen,	Stichten van den roof der zee,
Waar de nooitgelijkbre Hooft	En op 't keurigste verbonden
Zich het stadsgewoel ontroof.	Wat verdeelde stranden zonden.
'k Zag tapijten, die zij weefde,	
Waar het schoonst gebloemt' in leefde.	'k Zag ook u, o Zefyrs bruid!"

En met deze wending op Flora, komt de dichter tot den tuin en gaat over in eene viering van Tesselschades deugden en gaven, en het genot haars gezelschaps.

Maar terwijl wij hiermede bezig zijn, heeft de Heer in het teffens „needrig en deftig” zwart gewaad, gelegenheid gehad om binnen te komen. Maria, de jonge, heeft hem opengedaan en, hem herkenkend, verzocht zich bij hare moeder op de voorkamer te begeven.

Tesselschade zit bij het venster, dat met een uitgebouwd bloemdrager voorzien en rijk gestoffeerd is met vriendelijke potten. Zij zit te schrijven. Het papier is wel niet met een meesterstuk van pennekunst, gelijk zij er wist te trekken, verciert, maar draagt toch kenmerken van zorg. Wat drogens behoevende, wordt het in het midden der tafel geschoven. De deur gaat open.

„Vondel!” roept Tesselschade uit.

¹⁾ Aardig.

De dichter heeft den breedgeranden hoed afgenomen en nadert haar, met eene lichte verhooging van het „blankbleek” zijns gelaats.

„Op zoo welkom bezoek was ik niet voorbereid!” sprak de schoone weduw met blijde gulhartigheid.

„Altijd de heusche Tesselschade! riep de dichter, die hare uitgestoken rechter in zijne beide handen gevat hield. „Hoe gaat het thands met den welstand van u en de uwen?”

— „O nu veel beter, Heer Vondelen!” was het antwoord. „Ik heb anders, van den winter, veel gesukkeld.”

— „Dat ik u niet aanzie,” sprak Vondel; „gij blijft jong; maar *zijt* het ook nog.”

— „Wel,” zeide Tesselschade, „ik vermeen, dat ik op dit eene punt niet ver áchter u sta.... Ik ben van het jaar 94....”

— „Dat weet ik goed,” antwoordde de dichter, en had er wel bij willen voegen: ‘ik zoû des noods al de datums van uw leven wel kunnen meêdeelen;’ maar hij zeide: „en ik, van 89....”

Intusschen had zij zich neêrgezet: Tesselschade op hare plaats bij het venster; Vondel vóór de tafel.

„Alle bei oud genoeg, om rijke herinneringen te hebben,” zeide Tesselschade.

„Wij hebben menig een mij verkwikkelijk uur te Muyden samen gesleten!” sprak Vondel. „Maar dat is voorbij....”

Tesselschade zag hem aan.

„Ja,” zeide Vondel, „ik heb op het hooge huis mijn meeste voetstappen al liggen....”

Tesselschade was te weinig eene gewone vrouwe, om daarop te antwoorden ‘hee, waarom?’ Zij wist maar al te goed, dat haar vernuftige, gulle en over ’t algemeen urbane vriend de Drost niet best over-een-stemde met den vurigen, krachtigen, adelaarsgeest van den bijtenden hekeldichter, stouten lierzanger en ernstigen tooneel-poëet Vondel. Voor Vondel was de kunst levensadem; voor Hooft schier nooit meer dan liefhebberij, wier eigenaardig taalgeknutsel zich zelfs niet ongelijk werd in zijn zeer schoon en prijslijk werk der *Nederlandsche Historiën*.

„De Drost heeft toch zoo veel goeds,” zeide zij.

„In gantsch Neêrland,” antwoordde Vondel, „ken ik niemant, die machtig is slechts één blad te schrijven, gelijk de Drost het heele werk zijner *Historiën* uitvoert. . . .¹⁾”

— „En hij acht u hoog,” vervolgde Tesselschade. „De Drost is voorzichtig; maar toch — wat uw doen en laten in de letteren betreft, wat staats- en kerkbelangen aangaat, hij past een latijnsch vaers op u toe, dat uitkomt op de duitsche regels:

„Het geen daer alle man om swijcht
Te temmen — is manhaftheits pijght.”

Vondel: „Ik weet het — in een brief aan Baeck; ²⁾ Baeck heeft hem mij laten zien; maar dat is negen jaar geleden, en er is sedert veel gebeurd. . . .”

Vondel zag Tesselschade, beteekenend aan. Zij sloeg voor zijn hecht, helder oog de hare neder. 't Was Tesselschade zeker niet onbekend, hoe het Hoofts geringe sympathie voor Vondel, bij bestendige waardeering van den dichter, weinig bevorderlijk was geweest, dat men in den *Gysbreght van Aemstel* eene vrij sterke „waggeling” op het stuk van 't protestantsch geloof bespeurd had ³⁾.

„En er zal eerlang nog meer gebeuren,” zeide Vondel. „Wensch mij geluk, Tesselschade! Ik hoop, door Gods genadigheid, binnen een niet al te lang tijdverloop in den schoot der H. Kerk te worden opgenomen. . . .”

Tesselschade hoorde nog het verwijl eener sekonde toe, om te vernemen of zij wél hoorde; zij verbleekte, hare oogen vulden zich met tranen, hare handen grepen bevend die van Vondel. „Tesselschade, oude goede vriendin!” zeide hij, en voegde er met halve doch geenszins weeke stem bij: „zult gij wat voor mij bidden? — Ei, wil bizonder uwe heilige Patronesse, de Moeder Gods, met mij aanroepen, dat langs deze gulden deure ⁴⁾, waardoor het Heil in de waereld is gekomen, ook de Geest Gods uitstrale over mijn hoofd, en Jesus' troost in Maria mij aanblikk’.” ⁵⁾

¹⁾ Brandt, *Vondels leven*, bl. 79. [Hoeksma, bl. 126]. ²⁾ Hoofts *Brieven*, II, bl. 24.

³⁾ Brandt, bl. 45. [Hoeksma, bl. 71].

⁴⁾ *Janua cæli, domus aurea*.

⁵⁾ Vondels *Maeghdebrieven*, A 3, v°.

Beiden waren opgerezen. Terwijl Tesselschade met hare rechter hand die van Vondel nog steeds vasthield, bedekte zij met de linker zich de oogen, en stond gebogenes hoofds.

Fluisterend, zoo als haar gants ongewoon was, zeide zij, terwijl ze Vondels hand met een lichten laatsten druk losliet: „Ik ben het niet waard, Vondel.”

— „Niet waard!” zeide deze:

„Ontbrak er meer nog dan partij
Met 's Hemels Engelen te zingen?”

vroeg hij. „Wat zijn we wel gesticht geweest, door uw zang!”

— „Ik heb mij te veel aan iedelheden vergaapt,” zeide Tesselschade.

„Foei,” sprak Vondel, wees nu beter dan een Gommersche katechizeermeester. Wat meent gij — dat ik van uwe Godvruchtigheid niet gehoord heb, en niet weet, hoe gij de vrouwelijke Sweelinck van Alkmaer zijt, als gij onder den H. Dienst het orgel speelt ¹⁾.”

Tesselschade had zich reeds weder vermand. „Maar ik zal beter mijn plicht gaan doen,” zeide zij. „Nu God mij die weldaad doet, van ons uwen te-rug-keer te verleen! . . . Edele man!” ging zij in verhoogde geestdrift voort. „Wat moet dat een spoorslag zijn! Gij, die niets te hopen hebt, veel verliezen kunt, bij uwe aansluiting! O vriend! wat zult gij nog giftige addersteken te verduren hebben . . . Niet van de achtenswaardigen,” zeide Tesselschade, „maar . . .”

— „Welnu,” zeide Vondel kalm, zijner kracht zich bewust: „de vrienden zullen mij helpen. Ik ben al vast eene schutse bij u komen zoeken,” sprak hij vriendelijk.

— „Wat ik doen of geven kan — met al mijn hart,” was het antwoord op den zelfden toon.

Hierop haalde Vondel zijn pakjen voor den dag, maakte het touwtjen los, en bood den inhoud, een deel geschrifts, aan de vriendinne.

Met de snelheid van aandoeningsverwisseling eens kinds,

¹⁾ Barlaeus, *Poëmata*, 1655 (bl. 432): *In Tessellam cymbalum in templo pulsantem te canentem.*

nam Tesselschade, aangenaam verrast, het quarto-boekjen aan, en sloeg den titel op. De blankte van het papier verhoogde met haar weerschijn den allerliefsten glimlach van welgevallen, waarmede zij las:

„*Elektra van Sophocles.*”

toen wees zij met haren blanken spitsen voorvinger op het motto —

„Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.”

en reikte Vondel de plaats over, ter vertaling. „Dat verstaat gij immers wel!” zeide de dichter, en liet er terstond op volgen:

„Uw dichten zijn de broos van Sofokles slechts waardig.”

Zij sloeg den titel om — het genoegen was ten top; het heimelijk voorgevoel was waarheid: eene zeer bescheidene toe-eigening aan háár:

„*Aen de wijze en vernuftige Ioffrouw*

MARIA TESSELSCHA ROEMERS,

Weduwe van wijlen Heer Alard Krombalck.

„„*Wijze en vernuftige Ioffrouw,*

„Gelijck een vryer met overlegh en oordeel zijn hart en liefde zet op een jonge vryster” (Tesselschades glimlach bewees, dat zij tot zoo ver met de lezing in stilte gevorderd was, „die, om haere natuurlijcke schoonheid, aengebore bevaligheid, en voegelijck cieraed, bekoorlijck is; eveneens kreegh ick een’ treck tot deze Princes Elektra, of liever *Electa*, een *uitgeleze* dochter, uit dien naemhaftigen Koning en gezongen veldoverste Agamemnon geboren”; hier werd Tesselschades lezing bijna onhoorbaar, zij vervolgde de opdracht, waar gesproken wordt van Mr. Joan Victorijn, een katholiek rechtsgeleerde, die Vondel vroeger van dienst was bij ’t vertalen, en van den hooggeleerden jongeling „Isaak Vossius, een loose vos, en wacker vernuft, om het grieksche wild, hoe diep en duister het oock verborgen zy, op te snuffelen.” Vervolghends

komt Vondel op den inhoud des treurspels. „Men hoort hier klaere vertellingen, gewichtige beraedslaegingen, gezonde gezoute leeringen, en goude spreucken. Dit vervat inzonderheid het geen den sterflijcken menschen ten allerhoogsten oirbaer is, namelijk, dat Gods uitgestelde straf eindelijk schelmen en booswichten rechtvaerdighlijk achterhaelt; welk leerstuk het zout en een van de zenuwen der godvruchtigheid streckt.” Bij het woord Godvruchtigheid zuchtte Tesselschade naauw hoorbaar. Zij las, zij las, tot dat ze op de volgende bladzij weêr zachter voortging, maar blijkbaar toch welgevallig nasprak:

„Yet van d'eene tael in d'ander door eenen engen hals te gieten, gaet zonder plengen niet te werck: een zaeck die ghij, wijze en vernuftige Joffrou, magtig zijt te oordeelen, door ondervinding in 't vertaelen van uwen Tuscaenschen Tasso, zoo menighmael ghy voor Jerusalem, met zijnen dapperen Buljon, dien Christen oorlogh voert; waerover wy, met anderen vast verlangende, eens hopen te vieren, zoo dra uwe hand het Heiligh Graf, met d' yverige pen gelijk Godefroy met den gewijden zwaerde, hebbe bemaghtight.”

„Ik zál die weêrbarstige stad bemachtigen”, zeide Tesselschade, de hand op het hart leggende. Zij ging voort:

„Uwe bezigheid ondertusschen by poozen wat uitgespannen zijnde, om de snede van vernuft en zinnen, door het al te stadigh blocken, op een zelve werck niet te verstompen, verquickt en zegent zomtijds den Hollandschen Parnas met eenen lieflijcken en aengenamen dauw van aertige spitsvondigheden en geestige bloemen, en druckt uwe schrandere gedachten, in verscheide taelen, gelukkighlijk uit, en kooft zelve op welgestelde toonen van lekkere poësy al zoetelijk en zachtelijk aen, gelijk het luisterende hart naer den kittelenden galm van luiten en fluiten; waarom wij onze Elektra, voor uwe voeten, als aen eene der hemelsche Zanggodinnen, offeren, en wenschen te blijven,

*t' Amsterdam, 1639,
den 19^a van May.*

Wijze en vernuftige Joffrouw,
Uw E. allermiste dienaar,
J. V[ANDEN] Vondel.

Terwijl Tesselschade aan het lezen was, had Vondel al

eens een blik door de kamer geslagen, en zag, naast den hoogen op twee rood marmeren kolommen rustenden schoorsteen, een geteekend portret hangen, waarin hij zonder moeite de glimmende tronie van Van Baerle herkende; hij verheelde zich echter niet, dat het ter weërgaā strekte aan eene generzijds hangende beeltenis van Hooft. Hier een oogenblik op indenkend, liet hij zijn oog onwillekeurig over de tafel weiden, en las boven den door Tesselschade bij zijn inkomen verlaten brief:

„Mijn Heer Barlæus!”

Al had hij geen recht hierdoor onthutst te wezen, Vondel kreeg een lichten schok bij dat andwoord op zijne onwillekeurige vrijpostigheid. Tesselschade scheen dit niet te bemerken.

„Ik dank u, vriend,” zeide zij, „en ik neem uw hulde, hoe onverdiend ook, met hart en ziel aan. Ik weet in oprechtheid niet, waardoor aangelokt, de schranderste geesten van Holland mij zoo goedwillig tot hunne gunsteling maken.”

— „Waardoor?” andwoordde Vondel, „dat kunt gij van een bevoegden kant vernemen:

„Waardoor de hand van Roemers kind
In roemers *suum cuique* 1) print,
Waardoor de *Schaad* van *Tessel* leeft
En boven alle vrouwen zweeft . . .”

— „Dat zijn vaerzen van mijn Heer Barlæus, over *De Ziel*,” zeide zij, een weinig kleurende; „hij bewijst mij veel vriendschap . . .”

— „Gelukkig, van wien deze welkom is!” sprak Vondel, en zag naar Baerles portret.

„Dat heeft hij mij geschonken, met eenige regelen dichts 2),” zeide Tesselschâ.

„En de Professor weet zich altijd met zoo veel gemak van de sprake der mantuaansche zwaan 3) te bedienen,” zeide Vondel; „wat zeker zijnen lieflijkheden geen geur te minder moet bijzetten . . .”

— „Ja?” zeide Tesselschade al lachende, „dit kan ik nu

1) Elk het zijne.

2) Door Bilderdijk uit het Latijn vertaald.

3) Virgilius.

juist niet zeggen, dat mij zoo bijzonder bevalt. Soms denk ik wel, de Heeren moesten een weinigjen meer schoenen naar voeten geven, en met domme lieden wat dommelijker praten... dikwijls moet ik anders vreemde hulp inroepen."

— „Maar wat ons van vriendenhand gewordt, spreekt dáardoor reeds eene tale, die men verstaat," antwoordde de dichter.

„Toch lijdt het soms wel wat toelichtens," vervolgde de schoone weduw: „ik was juist bezig Mijn Heer Barlaeus te bedanken voor het nieuwe groote latijnsche boek dat hij mij gezonden heeft, op de blijde intocht der Koninginne te Amsterdam..." Vondel veinsde luchten zin, maar kon niet nalaten een tweeden blik op den brief te werpen. Tesselschade beseftte met die gaáloze gevoeligheid, die beminde vrouwen, en haar bijzonder, kenmerkte, dat Vondel nieuwsgierig was naar dien brief; en hij was het: nieuwsgieriger dan naar het belangrijkste der duizenden boeken, die hem ooit voor 't eerst in handen kwamen. „Dit schreef ik hem," zeide Tesselschaa, en nam den brief op ¹⁾:

„Beeter spaede als nimmermeer koem ik UE. bedancken voor het Koninklijck boek, my van UE. toegezonden, en, dat hoewel ick het Latijn niet wel en kan begrijpen,

De schaduw sie ik nu met een veel schoonder dagh
En een gesonder ooggh, dan ik het leven sagh,

van weege mijne gesontheyt.

„Nu koem ick versoecken op UE. mildadige, beleefde geleertheyt, doch als stout op den lichten adel van mijn leersughtigen geest, dat UE. believe die moyte te neemen van het gedicht van onsen standvastigen Vastaert ²⁾ [op de dood zijner weêrhelft] my in proza over te setten of wat te beduyen, opdat ickt daernaer in rijm mag verkeerren; al souwd' het niet veel deugen; *in magnis* — ³⁾. Ick derf my onderwinden, indien ghy den grond leght, het mal ⁴⁾ daerop te setten; het

¹⁾ Van Vloten, bl. 33.

²⁾ *Constantin Huygens*.

³⁾ *In magnis voluisse sat est*. In het groote is de wil genoeg. ⁴⁾ Vorm.

begint *Coelum receptum sidus immenso sinu Aeternitatis*. Het licht van dees ster ¹⁾ behaeght mij, voor sooveel als ick door de donckere wolk van mijn onervaerenheit kan zien. Ick heb een heel festoen van vrucht en bladeren van zijn handt, en ben daerop als by de Vos en Kraen te gast."

Tesselschade wilde zeggen, dat het haar met de latijnsche schotels, die de vrienden haar voorzettekeden, ging als der kraan die bij den vos van geen platte schaal, en den vos, die bij de kraan uit geen enge flesch kon eten.

„Dit heeft haer tot in 't hart verdrot en gespeten,
Doch heeft zy 't ongemerckt voor suycker opgegeten,"

sprak zij, met de vaerzen uit Vondels *Warande*, ²⁾, terwijl zij het afgelezen blad neêrlei.

„Maar zal de geleerde en gelukkige briefontvanger dat niet als een steek onder water opnemen? en tevens zich verwonderen, dat gij hem de verklaring van *zijn* Latijn niet vraagt?" vroeg Vondel glimlachend.

„Vreest gij dat?" was de schalke weêrvraag. Ik behoefde Barlaeus de vertaling der vaerzen uit de Blijde Intocht van Maria de Medicis niet te vergen; want ik heb gehoord, dat zich alreê een meesterhand geleend heeft, om ze over te zetten..."

Vondels oogen namen in glinstering toe, bij dit met heusche blijheid uitgesproken compliment: „Gij zijt te goed," sprak hij dankbaar. „Ben ik de eere waard, dat Tesselschaâ een exemplaar van het vertaalde boek ³⁾ van mij aanneemt? — Maar gij weet:

„'t Vertaelde scheelt zoo veel van 't onvertaelde dicht
Als lijf en schaduwen..." ⁴⁾

— „Zoudt ge er mij waarlijk een willen geven?" zeide Tesselschade. „Ongemeen zal het mijne verplichting aan Heer

¹⁾ Hooft en Huygens noemden Susanna van Baerle eene *sterre, stella*.

²⁾ N° VII.

³⁾ Te gelijk met het latijnsche verschenen. De vaerzen staan ook in Vondels *Poëzy*, D^l I, blz. 162.

⁴⁾ Huygens, in zijn opdracht van *Donne* aan Tesselschade.

Caspar van Baerle verhoogen, . . ." voegde zij er half ondeugend bij; en het was misschien de laatste reize, dat ze in het recht der schoonheid een oogenblik vermaak schepte. De goede Vondel durfde dit zerpoete woord niet geheel in zijn eigen voordeel uitleggen, en eene wending zoekende, zeide hij: „Gij hebt zelf toch ook, ofschoon ge niet bij de feesten tegenwoordig waart, iets gemaakt op de mediceesche Vorstin?"

— „Een kleinigheidtjen," zeide Tesselschaâ; „een italiaansch vaersjen, . . . het geboorteland der Koningin indachtig. Doet gij nog veel aan 't Italiaansch? . . .

— „Gij weet, dat ik maar hier en daar een greep uit den Tasso vertaald heb," antwoordde Vondel; „maar ik hoop toch wel, dat uw vaerzen mij geen vossenmaal zullen zijn. Mag ik ze eens zien? . . .

— „Van harte gaarne," zeide Tesselschade. „Ze zijn op een heel groot vel gedrukt — eene beleefdheid van de Heeren Blaeu . . ." en ze kreeg een in 4ⁿ gevouwen blad uit haar lessenaar.

„Het zinspeelt óók op Berecynthia „la madre delli Dei" net als het vaers van Mijn Heer Barlaeus, dat gij vertaald hebt:

„Als eertijds Berecynth, zoo wijd befaemt door 't baeren
Van zoo veel Goden, reed door Phrygiaenschen steen . . ." 1)

Vondel werd aangenaam gestemd, om dat Tesselschade zijne dichtregels opzeide, maar hoe klom zijne vreugde tot geestdrift, toen Tesselschade met een stralend gezicht, wetende dat zij hem verraste, hem een fraayen plano-druk voorleef, waarop twee ruim gedrukte strofen voorkwamen: de eene onderteekend TESSELSCHA, de ander I. V. VONDEL. De Heeren Blaeu hadden hiervoor uitgekozen de vaerzen, waarmee Vondel Amstels Stedemaagd de Koningin had laten toespreken bij de vertooning in het Rokin, waar de vercierde kogge van Amsterdam de sloep te gemoet voer, die Maria de Medicis en vele aanzienlijken droeg. De Koningin kwam uit de Grim, „Zy, die als Keizerin de kroon draeght van Europe" uit de Ossesluis. Daar had de laatste de eerste aldus gehuldigd:

1) Zie *Blyde Inkomst*, enz. 1639. bl. 31.

Met welck een offerhand zal ick den hemel dancken,
 Dat my bezoeken komt de grootste Koningin,
 Die bey de Weerelden beschaduw't met haer rancken,
 En my een Voorspraec streckte en trouwe Noodvriendin
 By Vader en by Zoon, in hare heerschappye.
 Weest overwellekom, gezegende MARYE. ¹⁾

En Vondel, de goed- en groothartige, bloosde van voldoening, toen hij zich met Tesselschade op dit drukkers-gedenkteeken in zulk een naauw verband zag gebracht.

De dichteres nam het blad in handen en noodigde haren vriend te zamen het stukjen te lezen:

IN HONORE DELLA CHRISTIANISSIMA REGINA,

dat ik aldus vertaal:

Ter eere
van de allerchristelijkste Koningin
 MARIA VAN MEDICIS,
bij hare blijde inkomste ter stede van Amsterdam.

Als eens, voor het volk, in de frygische streken
 De zalige moeder der Goôn trok voorbij,
 Zoo ging thands door Holland, bij 't huldegroetspreken,
 Doorluchte Maria. Doorluchtre dan zij,
 Naar grootere goden uw vaderen bleken,
 Zoo zegent ge onze eeuw met een Godhedenrij.
 Neem, hooge Vorstin, onze needrige hulde:
 Zoo deed steeds de Hemel, die 't harte vervulde."

Zij waren allengskens wat nader bij elkaâr geschoven en terwijl Tesselschade met den blanken vinger de woorden aanduidde, naar gelang zij ze uitsprak, en met haar blik Vondel omtrent de juistheid der uitdrukking ondervroeg, gevoelde ze aan de zijde van den edelen en reinen dichter niets van hetgeen haar van Barlaeus had doen afschuiven.

Vondel was gelukkiger dan hij 't zich bekende. Toch wenschte hij zich nog éene vrucht van dit bezoek. Hij had de hoop, dat het nimmer tot een huwelijk tusschen Huygens en Tesselschade komen zou; al was het denkbeeld den Ridder

¹⁾ Zie *Blyde Inkomst*, bl. 53. Van den (zeldz.) plano-druk der vereenigde stukken bezit ik een exempl. [Nu in het Vondel-Museum].

niet vreemd, Huygens zou geene katholieke vrouw nemen: maar Tesselschade — stond zij vast genoeg in het geloof, om zich door den voortdurenden omgang met begaafde protestantsche vrienden niet langzamerhand van hare plichten te doen aftrekken en, aldus, berooven van de hoogere middelen tot standhouden? Men had er, in hare jónkheid, de schoone nimmer zoo dadelijk meê lastig gevallen, maar in 1622 had Huygens toch al aan het adres der gezusters eene gezochte schimpscheut losgelaten op den „glazen vinger en 't vervloekende gedreig van Rome", en later had hij, gelijk we boven zagen, Tesselschade bestraft, over den raad aan Juffr. Van Veen gegeven:

„Ghy voert uw' speelnoot mis, Lijdt, dat men u weerom trekk'
En wuiv' en wenck' en roep', stae, Tesselscha, waer heen!"

En al had Vondel geweten, dat Barlaeus aan Huygens geschreven had: „gij weet, dat ik voor die vrouw veel achting en vereering koester, maar er is iets dat mij mishaagt, welks teeken een † is" ¹⁾, Vondel zou niet-te-min overtuigd zijn geweest, dat de minzieke Professor, die voor jaren den domineesmantel aan den wand had gehangen, over dat bezwaar lichtelijk zou heenstappen. Hij putt'e zich uit in het zoeken eener form, om Tesselschade op het punt eener hertrouw met Van Baerle te polsen: de gedachte was hem ondraaglijk dat Tesselschade ooit aan de borst van dien verwaanden en lustigen ex-prædikant rusten zou, en worden misschien eene halve renegaat. Hij kende immers het vaersjen, door Anna onder een *Zinnepop* des vaders geschreven ²⁾:

„Soeck ghy bemint te zijn? — bemint: want d' eene min
En voorbewezen jonst brengt noodtlijk d' ander in."

En dat Barlaeus beminde, stond boven allen twijfel. — Het toeval diende Vondel.

Maria, de dochter, kwam binnen. Het was of er een nieuwe zonneshijn opging over Tesselschades hart. Zij ontving het kind in hare armen en sprak er in moederlijke teêrheid van

¹⁾ Van Vloten, bl. 21.

²⁾ 2e Schock, n°. XX.

tot den vriend. Zij kuste en streeelde hare dochter met aandoening.

„Dat is nu voor 't vervolg mijn levenstaak,” zeide zij, „dit kind met Gods hulp groot te brengen.”

— „Bij uitsluiting? vroegde Vondel. Gij hebt het in uw hand meér gelukkigen te maken — dan deze eene: hoor Phoebus-van-Baerle slechts,” voegde hij er met een lichten glimlach bij.

„Dat nooit!” zeide Tesselschade zeer ernstig en met nadruk. (Het dochtertjen huppelde inmiddels de kamer weêr uit). De blik, dien zijne vriendin op Vondel vestigde, moet al zeer zoet en sprekend geweest zijn. Des dichters borst verbreedde zich, hij haalde adem als in den morgen van een eersten lentedag. „Nu heb ik nog één onbescheiden verzoek te doen,” zeide hij. „Spreek, vriend!” was het heusche wederwoord. „Of gij, als 't zoo ver is, mijne belijdenis des geloofs en aanneming met uw bijzijn zult willen verheerlijken?” — „Ik zal er gaarne, heel gaarne tegenwoordig zijn,” antwoordde Tesselschade. „Gij zult er de eerste persoon wezen,” sprak de verrukte dichter. Tesselschade liet dezen uitroep niet opgemerkt; maar Vondels hand vattende, zag zij hem nogmaals veelbeteekend aan: „Ik moet u, mijn vriend, eene vertrouwelijke bekentenis doen. Gij hebt mijn Adelaert niet gekend . . . niet genoeg, . . . niet zoo veel als hij 't verdiende. Ik ben heel gelukkig met hem geweest; maar steeds kwelt mij de gedachte, dat ik mijne Moeder, de H. Kerk, mijne troosteres in veel lijden, mijne hulp en steun, bedroefd heb door dit huwelijk. O, het was een onwaardige handel, een zielenverkoop, dien ik heb aangegaan, toen ik, op verlangen van mijn goeden maar dwalenden man, heb toegegeven, dat de helft der kinderen hervormd, slechts de wederhelft katholiek zouden zijn . . . Ik heb kunnen goedvinden, dat eene mijner dochters leeren zoû eene vervloekte afgoderij te zien in mijne en der andere hoogtijd en zielenbruiloft. Dáar vriend, daar moet ik voor boeten, en daarom” (en dit zeide zij, terwijl ze haar gelaat met haren neusdoek bedekte) „moet het overige van mijn leven der afzondering en der voorbereiding van mijn dood door het gebed gewijd zijn.”

Een wolk ging over 's dichters gelaat; hij sloeg de oogen

neder en vroeg, de hand naar Tesselschade uitstekende; „Is dat uw onherroepelijk besluit?”

De schoone vrouw nam zijne hand, zij verbleekte lichtelijk, terwijl opwellende tranen haar oogleden rooskleurig tintten; fluisterend andwoordde zij: „Een heilig besluit!”

„Nieuwe, treffelijke Eusebia!” borst Vondel uit: „Gods- en kinderliefde: Ik bewonder u... helaas!” En hij overdekte hare hand met zijne kussen en zijne tranen.

III.

Omtrent het jaar 1640 schijnt Tesselschades hart al meer en meer tot het bovenaardsche te zijn opgetrokken geworden, en ofschoon zij niets van hare blijgeestigheid verloor, werd zij al minder en minder wat Barlaeus gehoopt had in haar te vinden. „Zij verstaat alles, behalve minnekozen,” plach hij te zeggen, en aan Huygens beklagde hij zich, dat zij de „droge dichters droog vereert¹⁾”. Van dit tijdvak zal vermoedelijk dagteekenen haar gedicht *Maria Magdalena aan de voeten van Jesus*.

Ontoyt of toyt ghy u, Maria Magdalene,
 Als ghy uw hayr ontvlecht, verwerpt de luyster-steenen,
 Verbreekt het Perlen-snoer, versmaet het schijnbaer goet,
 En keurt voor vuyl en vals, al wat dat voordeel doet
 Om deez' uw malsse jeucht het Eeuwich te beletten,
 En op een stronckel-steen uw toeverlaet te setten?
 Godtvruchte Vrouw, ghy haect vast nae een stalen muyr,
 Die niet beswijcken kan door tijt oft droevig uyr;
 En van het laegh begint te slaen u krulde rancken
 Ront om een vaster voet, en wilt den Heylandt dancken,
 Die u heft uyt het slijck. Een innerlijck verstant
 Verstaet (al spreeckt ghij niet als met het ingewant)
 Die Paerden van uw oogh (ten toon op root scharlaecken),
 Die carmosijne smet der sonden suyver maecken.
 Dies spiegelt u, mijn ziel', veracht het vals cieraet,
 Of hecht het aen een zuyl van Hemelrijcke Raedt,
 Welck u altijds in 't oogh sal tot berouw verwecken;
 Soo kan de ydelheydt u tot vergevingh strecken
 Van dat u oyt behaecht heeft weerelt, eer of staet;
 Schept moedt uyt deses schets beduydelijck gelaet.

1) Van Vloten, bl. 37. Op bl. 38 zal Tesselschades schrijffout te verbeteren zijn: „Hetwelck den schotel weet met sijne veer te raecken.”

O Sonden-wanhoop-weerster!
 Stilswijgend' deugden-eerster!
 Stilswijgende verkrijgster!
 Meer dan bespraecte swijgster!

Ghy toont bewijs, dat God belooft der sonden soen,
 Aen yder, die soo *doet*, maer niet die 't *woude doen*. 1)

Met deze verheffing van Tesselschade in een hooger geestelijk leven, gaat Vondels volkomen overgang tot het Katholicisme samen. Do. Brandt zegt: „Zeeker Rechtsgeleerde van goeden geloove, die langen tydt gemeenzaam met hem verkeerde, plagh te verhaalen, dat Vondel [omstreeks dezen tijd] zyn oogh hadt geworpen op een welgegoede weduw van de Roomsche gezintheit, en anders geen kans ziende om haar te behaagen, by zichzelven begost 't overleggen, of hy haar met geen goedt gemoedt in dat stuk zou kunnen volgen.” Men heeft niet veel scherpzinnigheid noodig, om onder dit koude verhaal den polsslag van het sympathiesch leven te herkennen, waarin de zielen van Vondel en Tesselschade elkander ontmoetten. De met Vondel bevriende „rechtsgeleerde”, hier bedoeld, zal wel niemant anders zijn dan de eerzame, vlijtige, goedhartige Latinist en Stadssekretaris Daniël Mostert, door Brandt meermalen met zijne hoedanigheid van rechtsgeleerde in het licht gesteld. Brandt spreekt van deze verhoudingen, toen zij sinds 40 jaar tot het verledene behoorden. Dat hij dus Tesselschade aanduidt gelijk hier geschiedt, behoeft ons van hem, die haar nooit gekend heeft, niet te verwonderen. En wat zijn oordeel over Vondel ten dezen aanzien betreft, hij is rechtvaardig genoeg om te „bekennen”, dat de dichter „niet geveinsdelyk, maar in goeden ernst het Pausdom heeft aangehangen, de regels en ceremonien des zelveu stip onderhouden, en buiten opspraak, naar de leere van de Roomsche Kerke [heeft] geleefd: haar met zyne pen en kunst dikmaals ten dienste staande, en altydt yverende om ook anderen te trekken.” 2)

Ofschoon dus Vondels bezoek bij Tesselschade in mijn vorige hoofdstuk niet door het geschiedboek vermeld wordt, meen ik aan iets meer dan eene toevalligheid de klimmende

1) *Versch. Nederd. Gedichten*, 2^e deel (1653), bl. 237.

2) Brandt; *Joost v. Vondel's Leven*, bl. 45, 46. [Hoeksma, bl. 71, 72]

over-een-stemming in Godsdienstijver en liefde tot de H. Kerk bij Vondel en de „Zanggodinne”, wie hij zijne *Elektra* wijdde, te mogen toeschrijven. Een ander feit wettigt, dunkt mij, ten volle mijne opvatting. In het jaar 1641 verscheen namelijk een nieuw meesterstuk van Vondel — het treurspel *Peeter en Pauwels*. De dichter had de gewoonte zijne voortbrengselen van eenigen omvang toe te wijden aan eenig persoon, die om de behandelde stoffe of om het oogenblik des bewerkens daarop aanspraak scheen te hebben. Doorgaands waren dit in de staats- of lettergeschiedenis bekende figuren. Omtrent de tijd zijner bekeering nu wijdde hij een treurspel aan Hugo De Groot, de eenige beroemde geleerde, die recht vriendschappelijk was ten opzichte van den edelen dichter; maar De Groot helde ook over tot het Katholicisme. Zijne *Gebroeders* droeg hij op aan den rechtschappen Geeraert Vossius, wiens geleerdheid hij bijzonder hoogschatte, en wiens „leerling” hij zich teekent. „Scribis aeternitati,” *gij schrijft voor de Eeuwigheid*, voegde de onpartijdige hoogleeraar¹⁾ den katholieken dichter toe. Zijn *Joseph in Egypten* wijdde hij aan Victorijn, platter-Jan Vechters, een der weinige katholieke geleerden van het toenmalig Amsterdam. *Elektra* legde hij neder aan de voeten van *Tesselschaede*, of, gelijk Hooft, bij vernuftigen letterkeer, haar noemde, *Sachte Sedeles*; en zijne tragödie van Sint Ursula, *de Maeghden*, aan het Rome van het Noorden, zijne geboortestad Keulen. En wien offerde hij zijn *Peter en Pauwels*? AEN EUSEBIA.

Vondels overgang — in hare voorbereiding of voltrekking — trok veler blikken en maakte, onder de aanzienlijkste geletterden, meer wrevel gaande, dan zij openbaar bekennen wilden. Ongetwijfeld hebben zij elkander afgevraagd — „Wie mag die Eusebia toch zijn?” Wien mag dat treurspel gewijd wezen, hetwelk, volgens Brandt, „minder genoeg gaf, omdat het te Roomsch was in veeler oogen”? Wij, die ons herinneren, dat in het jaar 40 Barlaeus van Tesselschâ getuigde

„Ze is Gode alleen gewijd en ademt, teedre moeder,
Voor 't kind, dat, aan haar schoot, geen vader heeft of hoeder,”

1) Dat deze vriend van De Groot het Katholicisme niet kwalijk gezind was, zie men in den *Katholiek*, Dl XIX (1851), bl. 76.

voor ons die bedenken, dat Eusebia bij de Grieken de Godsvrucht, maar ook de Piëteit, de allegorische Godin der liefde ook van ouders voor hunne kinderen was, voor ons die het gesprek aannemen, tusschen haar en Vondel gevoerd, wij aarzelen niet, alleen Tesselschade te houden voor de Eusebia, die Vondel, in vaerzen, welke gloeyen en stralen van heiligheid der Godsvrucht en het edelste vuur der verknochtheid tusschen dichter en muze, toesprak. Men oordeele:

„EUSEBIA, nu treck, op Godts bazuinen,
 Met my, niet om den Ierichooschen muur,
 Maer om de Stadt, die, met haer zeven kruinen,
 De donders tarte, en terghde al 't blixemvuur.
 Nu leer met my zachtzinnigh oorelogén,
 En Rome zelf bestormen op zijn kracht,
 Niet met geweld van schildpadt, ram en bogen,
 Waer me het fel al 't aertrijck t'onderbraght,
 Maer met gebeên, en tranen, en twee tongen,
 En wonderheên, en afgepynight bloet.
 Wat Caesar dwongk heeft Christus dús gedwongen:
 De doornekroon beschaemt den lauwerhoet.
 Omhels dan dit paer helden, echte Vaders
 Der Roomsche Bruid en Godtverloofde maeght,
 Die, op het bloet van hun doorluchtige aders,
 Meer moedts dan op Anchises' afkomst draeght.
 Die afkomst 1) quam den gryzen stroom oproeien,
 En plante daer, door 't zwaert, vervloecte Goôn.
 De Apostelschap, bekneelt in ijsre boeyen,
 Verhief'er 't Kruis, gezegent in Godts Zoon.
 Ghy kust en leest de blaen die eeuwigh leven;
 De lelien met roozen overstroit;
 Spierwit satijn met martelinck beschreven,
 En bloedkoraal op sneeuw, dat niet ontdoet.
 Daer ziet men druck het padt tot blijerschap banen,
 Daer puft de stanck des kerckers 't weeligh hof.
 Daer kiest uw lust geen perlen voor die tranen.
 Daer veecht men kroon en scepter uit, als stof.
 Terwijl de jeught, met ydelheên geladen,
 Den oogenblick des levens wulpsch verquist,
 Leert d'aendacht hier de tyranny versmaden,
 En d'ydelheên, noch ydeler dan mist.
 Zy leert 'er naer Godts strenge Ridders aerden,
 Die 't hemelpadt op purper niet betreên,
 Maer op de punt van spiickers, sne van zwaerden,
 Gekloncken en geknarst door vleesch en been.
 Wat is ons vleesch, dat toch in 't graf moet rotten?

1) Æneas, eerste bevolker van de romeinsche streken.

Wat is het lijf, vermast van snoode pracht?
 Der wormen spijs, en voetsel voor de motten;
 En hindernis van 'tgeen Godt dierbaerst acht:
 Dat 's 't Wezen, uit zijn aengezicht gesneden,
 De hemelsche en in klay gevange Ziel;
 Die haect te spoën, met wyde en wisse schreden,
 Naer 't zaligh honck, waer op haer liefde viel.
 Geen Labyrinth der weerelt kan verwarren
 Haer opzet, zoo zy volgt den marteldraet,
 En 't licht der beide in bloet vergulde starren,
 Waer voor het kroost van Tyndar ¹⁾ onder gaet.
 De Tiber komt ten Apennijn afbruizen,
 En schijnt verheugt, daer hy hun graven schuurt;
 Geviert van zoo veel Keizerlijke Huizen,
 En Koningen, wier eere als Christus' duurt.
 Hoe dus? ick raeck geen aerde: myne veder
 Verruckt den geest naer d'Apostolische asch.
 EUSEBIA, laet los! ghy treckt my neder,
 Die reede al uit den damp der weerelt was,
 En liet u, na mijn afscheit, hier geen beter
 Geheughnis, dan Sint Pauwels en Sint Peter."

Wat zegt men daarvan? — Wat van de klimming, die er ingetreden is, tusschen de opdracht der *Elektra* op 19 Mei 1639 en die van de *Peter en Pauwels*, in den zomer van 1641. — In die twee jaar is er wat gebeurd. De hoffelijke vereerder van schoonheid en kunst, die zijne blikken naar de „wijze en vernuftige Joffrouwe" behoedzaam opsloeg, is een belijder geworden, de zielsverwant, de meester eener geliefde leerling, die hij het recht heeft aan zijne zijde naar Rome te voeren en wier onwederstaanbare schoonheid hij wel zijne diep gevoelde hulde brengt, maar in den vorm van een zoet verwijt: „ghy treckt my neder."

Want neen, niemand anders dan Tesselschade is Vondels Eusebia; zij-alleen is de „zanggodinne" gebleven, die hem niet slechts bij de toewijding van *Elektra*, maar bij al de dichtwerken bezielde heeft, die hij tot aan het oogenblik van haar dood vervaardigde. En die dood-zelve slaat den verheven dichter drie jaar lang met sprakeloosheid.

En zij — Eusebia — zij geeft hem gehoor; onwillekeurig is de afleiding, waarover hij zich met de aanhankelijkheid eens Ridders beklagt. Eusebia wil niets liever dan met hem

¹⁾ Het sterrebeeld van Kastor en Pollux.

„meê trekken”, als hij er haar toe oproept: dit stuk is niet van een afgewezen of koel beandwoorden vriend; het is van éen die heerscht in het hart, welks rustig bezit hem gelukkig maakt. Van hem klinkt het niet, als uit Huygens' mond: „Kom, koele Tesselscha!” Barlæus, met den snellen blik eens minnaars, kwam op het spoor van den geheimzinnigen band, die Vondel en *zijne* Tessela vereenigde. Wat overmoed — van dien †-geloovigen poëet, die geen ciceroniesch Latijn schreef, wiens zwaar bearbeide Virgilius in neêrduitsch proza daar staan zoû „zonder leven, zonder mergh, en de lenden gebrooken ¹⁾”!

Welke de inhoud van den *zwaarmoedigen* brief geweest is, door Van Baerle over Vondels openlijke handhaving van zijn recht op het hart van Eusebia aan Tesselschâ geschreven, is niet bekend, maar heur andwoord heeft de Heer Van Vloten ons medegedeeld ²⁾.

„Mijnheer! — Naer dat ick in het diepste memoryhol van Tessela gekomen was, om de Alkmaersche Eusebia haer oordeel af te eyschen, soo heeftse geantwoort, in *lughtighe* zin:

„Wat wonder is 't — een glas geslepen naer de Kunst,
Doerluchticht met de gunst
Van mijn poëten gloor en naerstig onderzoeken
Der Griexsche tooverboecken, —
Dat dat vergroven kan, en brengen aen den dagh
Hetgeen daer scherp in lagh;
Als door een kloecken bril geslepen en gevreven
Om blinden ogh te geven.
Doch soo daer ijts an die doorluchte schijn ontbreeckt,
Dan ist dat sij te klaer mijn hoofd-orakels spreeckt.”

Vraagt men mij, wat ik hieruit versta? — Dit: „inderdaad, mijn goede vriend Van Baerle, Eusebia, de Alkmaarsche sybille, ben ikzelve, en denk niet te wijken van de eigenschap, die mij dezen naam deed toekennen. Het opschrift, dat ik op den door u bedoelden roemer gesteld heb en dat ik ontleende aan de inlichtingen en meêdeelingen mijner dichterlijke met het Grieksch vertrouwde vrienden, heeft deze meening, tot

1) *Leven van Vondel*, bl. 52. [Hoeksma, bl. 83, 84.] De *Virgilius* was opgedragen aan Huygens. „Gy hebt Vondels Virgilius gelezen, of ten minste *gezien*,” zeide de Professor, minachtend, aan den Hagenaar.

2) Bl. 38.

grof wordens toe, laten blijken — *om blinden oog te geven*; verdient het opschrift eene aanmerking, dan zou het zijn dat Eusebia er te klaar voor haar gevoelens in uitkomt." Kan de roemer ook een geschenk van Eusebia aan Vondel geweest zijn, in erkenning der opdracht van *Peter en Pauwels*? Ook Hooft bewees zij gelijke oplettendheid, in dank voor de aanbieding zijner *Ned. Historien*.¹⁾

Tesselschades gelatenheid werd in het jaar 1642 nog op eene harde proef gesteld, door het verlies van een harer schoone oogen (het linker). Toen zij te Amsterdam voorbij een smidswinkel ging, werd het haar door eene uitspattende vonk voortaan onbruikbaar gemaakt. Huygens schreef op dit ongeval een onbeleefd vierregelig rijmtjen²⁾, Van Baerle een sentimenteel dichtstuk, waar echter lieve trekken in voorkomen: van twee moerende kiezen schreef Tesselschade ronduit aan Van Baerle³⁾:

„Myn Heer! — De geleerde pleyster", alwederom een *latijnsch* gedicht, „over myn oogh is goet, en soet, en saght, en troostelyck, en goddelyck⁴⁾, maar 't schynt of daar een herder en strenger Heer wil seggen: 't is altyt niet te doen met oly inde wondt.

Het nerpēd heyl 5) van ons hoogh Hofwijckse Poet,
Behaeght my echter noch, het sy dan koudt oft heet:

Zijn reeden wel gegrondt,
Hoe welse schier een graw is,
Is smaecklyck in myn mondt,
Om datse nimmer lauw is.

Elck sijn waerom."

Intusschen, toen Huygens de „welgegrondheid" zijner redenen bij Tesselschade op eene ernstige proef begon te stellen, leed hij bitter schipbreuk. Hij had het er bepaald op gezet haar gereformeerd te maken; hij schreef aan Barlaeus, dat hij haar met strengheid behandelen zou⁶⁾, „zonder schade of gevaar trouwens voor onze oude vriendschap, zoo zij slechts gevoelt, dat ik dit doe om in eene ernstige zaak van geen verzuim beschuldigd te worden, hetgeen mij tot schande en haar tot schade zou verstrekken. Gij moet," gaat hij voort tot Van Baerle, „waar-

1) *Brieven*, IV, bl. 75. 2) Verg. Van Vloten, bl. 41, 42.

3) Faksimile bij Mr. Jac. Scheltema, bl. 210.

4) Namelijk in de grieksch-latijnsche beteekenis des woords.

5) Bijtend heel[middel].

6) Van Vloten, bl. 43 en volg.

toe ik u ten zeerste aanspoor, het zelfde doen uit de bronnen eener zuiverder godsdienstleer, en haar, die afdooft van den weg der waarheid, door de liefde der deugd-zelve te-rug-brengen; ik zal met hekelend en bijtend dicht blijven aandringen, en daar zij zich tot dus verre niet boos-maakt, hebben wij alle hoop niets onmogelijks ondernomen te hebben. Zie hier dus weder eenige nieuwe beten van hollandsche eek, die gij haar, zoo 't u goeddunkt, moogt overmaken:

„Sy neem' het soo sij wil, mijn' Weduw', 't sij voor baffen
 Voor baffen als ick spreek, voor quetsen als ik salv,
 Of my voor herten-beul, voor argher als Duc d'Alv;
 Barlaë, wijser vriend, ick wil, ick moetse straffen.

Soo lang haer' siecken mont, soo voddigen, soo laffen
 Zoo vuylen spijs smaeckt, soo langh sy 't Roomsche Calf
 Behippelt of bestuypt 1), en eert het heel of half,
 En heeft mijn vriendschap niet als Gal en Eeck te schaffen.

Gesonde Gal en Eeck, die rotte wonden kuyst.
 Den oorboor 2) moet van 't hooft in 't hart door d'ooren booren.
 Sy neem' het soo sy wil; ik sny wel in een' puyst,
 Daer 't leven locht vereischt en onder dreight te smooren.
 Het vleyen is een' gunst van doodelick gerief:
 Ick spaer de roede niet, ik heb het kint te lief. 3)

„Dat is een bitter woord, zult gij zeggen, maar bitterder is het, mijn vriend, om die aller liefde en deelneming waardige Tessela, in het gezicht van verstandige vrienden, die haar alle kunnen bijspringen, die schipbreuk des geloofs te zien lijden. Wat gij dus doet; doe dat haastelijk, bij tijd en ontijd, en wees mij, die op mijne wijze werkzaam ben, behulpzaam. — — — Het gedichtjen op 's Heeren Avondmaal, dat ik hier bijvoeg, en dat ik onlangs, pas van den Heiligen Disch opgestaan, ontboezemde, kan ook tot Tessels dienst strekken; daar ik namelijk weet, dat zij door de majesteit der oude Kerk getroffen is, tracht ik er haar tot dezer oudsten en oorspronkelijken eenvoud in te-rug te brengen.”

Ik geloof, dat mijne lezers, in ons klein bestek, geene mededeeling zullen vragen van al de uitgegeven minder of

1) Er om heen danst of voor buigt.

2) Het nut.

3) *Korenbl.*, bl. 652. [*Worp*, III, 180.]

meer hatelijke vaersjens, door Huygens tegen Tesselschade en hare Kerk gericht. Wel moeten wij, bij het zien dier aanvallen, met Van Baerle Tesselschades lankmoedigheid prijzen, dat zij zulke gispingen en hekelingen wilde doorstaan, en, om den wille der bedoeling, hem die ze zich veroorloofde hare vriendschap niet onttrok. Intusschen Van Baerle getuigde van Huygens' bekeeringsijver¹⁾: „'t Is den doove gepreëkt; zij verdedigt zich met haren eenvoud; en haar geloof in de Kerk staat onwrikbaar als op eene rots." Een ander maal schreef hij aan Huygens²⁾: „Zij stelt, dat er maar weinig bepalingen voor het geloof noodig, en die der Roomsche Kerk naar de wijze en wet der oudheid zijn, en dat de overigen buiten de zorg en het onderzoek van een vrouwenleek liggen. De verklaring van De Groot," vervolgt van Baerle, „komt haar in hare dwaling zeer te stade."

Dat Tesselschade krachtig in haar geloof was, dat zij niet uit traagheid des geestes en weekheid des harten zich al enger en enger bij de katholieke eenheid aansloot en behagen vond in die daden en voorwerpen van devotie, welke de dichter van het, soms toch vrij flauw daarheen beuzelende, *Hofwijck* zich onderstond „poppe-goet" te noemen, blijkt uit den kordaten toon, dien zij tegen hem voerde. Hij (Huygens), zinspelende op haren overgang uit wat men thands noemen zou *liberaler* begrippen tot de leer der H. Kerk, riep uit:

„Is Tessel op het pad na Roomen van Geneven?
Is d' afgelockte ziel in 't poppe-goet verwart?
Heeft menschen-mijmeringh bekropen 't hooge hart?
Heeft Papen-duyster-licht Gods licht er uyt gedreven?

Is haer wel-wetenheit in 't doncker uyt gewreven?
Is, in haer dampigh oogh, de witte reden swart,
Het rechte spoor te slecht 3), het sachte jock te hard?
Is Roemers Roomens kind? o Roemer, die dit leven,

Dit slijck gewisselt hebt voor 't eeuwige besit
Van 't eeuwige besien, wat toenaem geeft ghy dit,
Dit *schip*- en goetsverlies 4), eer 't anckere of ontlade?

Sy zoekt u; maer een mal, een stal-licht leidt haer *mis*
Haer naeld is 't *Noorden* quijt; zy *zeilt* maer *by de gis*.
O min als Tesselscha, o meer als Tessels schade!"

1) Van Vloten, bl. 46.

2) T. a. p., bl. 45.

3) Eenvoudig.

4) Zinspeling op de Tesselsche schade. [Worp, III, 169].

Gold de spreuk niet — „het ware-alleen is schoon” — men zoù dit vernuftig en aandoenlijk klinkdicht, den naam van voortreffelijk niet mogen onthouden. Jammer, dat de geestige en gemoedelijke Huygens geen betere zaak verdedigde. Tesselschades andwoord luidde aldus:

„Claes 1) seyde tegen Trijn 2); wat doeje weêr te *mis*
By dit brodroncken volck, de schatters van de visch? 3)
Trijn zey: mijn lieve man, zij hebben 't *rechte Noort*
Van Sinte-Pieters *schip*; daar raekt niet buyten boort.
Zy hebben 't roer en stuur; u volk *zeilt by de gis*;
Ick hoor de waarhey, Claes; en ghij hoort altijd *mis*.” 4)

Een paar jaar schijnt men haar vervolgens met vrede gelaten te hebben. 't Is opmerkelijk, dat gedurende het heetste van den strijd, tusschen haar en Huygens gevoerd (tevens het tijdperk van Vondels terug-keer tot de Moederkerk) haar omgang met de familie Hooft eenigszins schijnt afgebroken geweest te zijn. Bij de brieven, door den Drost aan haar geschreven, die elkander soms vrij snel opvolgden, vinden wij er geen tusschen den 8ⁿ Mei 1640 en 13ⁿ Januari 1643. Ook op andere tijden vinden wij somtijds eene vrij lange schorsing in de briefwisseling; maar de laatste en eerstvolgende brieven sluiten zich altoos in een toon van hartelijkheid bij elkander aan; en dat is thands het geval niet meer. De brief van Mei 40 is nog hartelijk en geestig, maar de eerstvolgende, van drie jaar later, is niet vrij van stijfheid, hoewel hij ten andwoord strekt op een vriendelijk schrijven van Tesselschade. Daar is aan den anderen kant een godsdienstige ernst in, dien men vroeger bij Hooft niet waarnam. Dat trouwens Hooft ook wel eens met Tesselschade over het punt van den Godsdienst keef, getuigt Van Baerle 5): „De Drost is gewoon hare roomsche etterbuilen met een scherp mes te snijden en met bijtend zout in te wrijven.”

Het schijnt mij toe, dat de opdracht aan *Eusebia* ook aan Hooft niet gesmaakt heeft. Wellicht is het onderwerp door hen behandeld bij haar verblijf te Muyden in Oogstmaand

1) C. constantijn.

2) Tesselscha.

3) Om 's Pausen visschersambt.

4) *Versch. Ged.*, II, bl. 30.

5) Van Vloten, bl. 49.

van 1641 ¹⁾; althands Hooft geeft te kennen, dat Barlaeus weinig kans meer heeft bij Tesselschade. Inmiddels stichtte Vondel het hart zijner vriendin met zijne *Brieven der H. Maegden Martelaressen* (1642), die Tesselschades verheven Patrones, Maria, worden toegeheiligd met zoo schoon een gedicht, als er ooit haar ter eere in het Nederlandsch geschreven was.

Met den 1ⁿ Januari van 1643 moet Vondel ook aan Hooft dat verwijtend briefje geschreven hebben, waarin hij zegt, dat hem, om een onnoozel *Ave Maria*, des Drossaarts „geuse tafel” verboden is, en waarin hij betuigt nog somtijds een *Ave Maria* voor Hooft te zullen lezen: „opdat hy sterve zoo devoot Catholyk, als hy zich toont devoot Polityk ²⁾.” Ongetwijfeld was het zeer voorzichtig, om niet te zeggen politiek, dat men den roomsch-geworden vriend aan zijn lot overliet.

Vondel heeft niet-te-min later gedaan wat hij mocht, om de veete te slissen. ³⁾

Intusschen draagt de koele brief aan Tesselschade de dagteekening van 13 Jan. 1643; uit de jicht, waarmede Hooft gekweld werd ⁴⁾, staat me zijn stroeve toon niet volkomen te verklaren. Zijn schrijven van 5 Mei daaraanvolgende is weder vriendschappelijker. Tesselschade (zoo schijnt het mij toe uit de verdere brieven van Hooft), hoewel met hare trouwhartige goedheid steeds vriendschap aan den Drost betoonende, is echter minder „met heeler harte” aan hem gehecht dan vroeger ⁵⁾. In Juni 1644 had Van Baerle echter weer aan een „koninklijk festijn” bij den Drost aangezeten, tusschen haar en eene rotterdamsche weduwe, „haar in alles ongelijk” ⁶⁾. Op eene fruitschaal voor Hooft had zij gegraveerd *Mai senza noi mense festanti* (geen feestelijke tafels zonder ons — slaande op een druiventros); en toegepast op Tesselschade-zelve, drukte dit Hoofts overtuiging bij vernieuwing uit: *zonder haar geen vrolijke disch*. De baatzuchtige Van Baerle was ook van dit

1) *Brieven*, IV, bl. 32, 33. 2) *Leven van Vondel*, bl. 48. [Hoeksma, bl. 77.]

3) Zie Hoofts *Brieven* (IV), N° 938. 4) *Brieven* (IV), N° 838.

5) Hoofts *Brieven* (III), N° 737 en (IV), N° 881.

6) *Brieven*, N° 881, en Van Vloten, bl. 46.

gevoelen, mids hij Tesselschade slechts verrukking, geen ernstig meêdoogen te wijden had. In September schreef hij aan een zijner haagsche vrienden: „Ook Tesselschâ is hier [te Muyden] met haar dochter en dienstmeid, maar ziek; zij lijdt aan de derdendaagsche koorts, en niet zij alleen, maar ook haar dochter en meid. De Drostin zou dergelijke onpasselijke gasten kunnen missen ¹⁾.”

Wil dit zeggen, dat Helionora Hellemans op dergelijke gasten niet gesteld was? of dat Barlæus-zelf dien overlast zoo hoog aansloeg? Uit een brief, dien wij hieronder meêdeelen, blijkt dat Mijnheer de Drost althands niet in hartlijke verzorging zijner vriendin te-kort-schoot. Was dit Mevrouw Hooft minder aangenaam, en is het daaraan toe te schrijven, dat Tesselschade zich al spoedig naar Amsterdam liet overvoeren ten huize harer nicht Van Buyl ²⁾? Wie zal het ons zeggen? Hier „lag zij op een rustbed te zuchten en stenen,” meldt Van Baerle; „zij lijdt aan nieren en keel; de goede God moge haar bijstaan!” voegt hij er aan toe ³⁾.

In November daarop was zij weder hersteld naar Alkmaar gekeerd. Omstreeks deze tijd moet de strijd over den Godsdienst weêr begonnen zijn, als blijkt uit den onderstaanden brief, door haar aan Van Baerle gezonden. De daarin genoemde neef Sammer schijnt Tesselschade nog al vele beleefdheden bewezen te hebben; hij verleende zijne waardschap, toen Van Baerle Tesselschade bezoeken kwam, en geleidde haar later over Amsterdam naar Muiden te gast. „Haar eeuwige leidsman,” noemde hem Van Baerle aan Huygens, „niet zoo zeer de draak als wel de wachter van het Gulden Vlies, die zorgen moet dat niet de een of andere Jason of Amsterdamsche Argonaut haar wechkape ⁴⁾.” Tesselschade schreef dan het volgende:

„Mijnheer! — Mijn neef Sammer verwacht UE., doch met de moeyten van wachten ⁵⁾. Het gedicht [in antwoord op den nieuwen aanval] is gemaek(t), doch op tweederley manier;

¹⁾ Van Vloten, bl. 46.

²⁾ Jufvr. Voscuyl, geb. van Buyl, woonde op den N. Z. Voorburgwal over de Kolk. Verg. *Gids*, 1879, bl. 324. Tesselschade schijnt op de Kolk-zelve gewoond te hebben. Zie *Ned. Spectator*, 1869, Aug.

³⁾ Van Vloten, bl. 47. ⁴⁾ Id. bl. 56. ⁵⁾ Ge zijt niet op een dag bepaald.

het sal u komst verbeyden, om geboeren of gewraecht te werden. Ick dacht dat die quaestie al lang doot was,

Want soo door „Godts genaed” de keur niet aen ons staet,
Soo is 't vergeefs gepreekt: doet goet en laet het quaet.”

Dit was de leer der Gereformeerden en derhalve ook van Huygens: dat men niet machtig was tusschen goed en kwaad te kiezen; maar bepaaldelijk voorbestemd ter zaligheid of ten verderve. Daarom zeide Tesselschade dit, en liet er op volgen:

„die tot *preeken* bequaem is [als Huygens of Barlaeus], die vat dat wel;

Maer bij 't geloovich *volk*, wat raet te maecken jock
't Geen waarheyt is verklaert bij Testament van Hoc?
En soo veel *jae* en *neen*
Mijn hooft en lijdt het niet te brengen overeen.”

Ik heb gedacht, of er hier ook, bij Tesselschade, reeds sprake kon zijn van het dusgenoemde *Grotius' Testament*, door Vondel in 1645 uitgegeven, in de zinnebeeldige „Vredestadt, by Gerusthart de Witt”, waaruit Vondel afleidde, dat De Groot volmondig de waarheid van het Katholicisme erkend had. Bij Barlaeus moest het aanhalen van De Groot eenig gewicht hebben, want de eerste was, zijn leven lang, een halve Arminiaan geweest. Het briefjen gaat aldus voort:

„Een ieder Kerck-kint kent sijn vader, soo het seyt, maer dat sijn vaeder en moeder kent [gelijk de Katholieken] en is er niet qualijck aen; want een moeder en kan geen bastaert maecken, nae de gemeene wet. Hier wach(t) ick u oordeel af, ten waer wij beter te swijgen hooren.

„Groet mijnheer Hooft en al de vrinden van u huys ¹⁾. Gelieft mijn vrouw Hooft [het behoud van] haer man van mijnentweege te voorseecken voor een tijd: want de koorts van haer beminde, naer mijn wedervaeren van man en vaeder, is moeyelijck, maer niet dootelijck. En seght, dat al het bitter [der geneesdranken], dat ick van sijn hand heb inghenomen op Muyden, my nu vergolden is met een volkomen gezondheid, die ick hem van herten oock toewens, en blijf

UE. beyder Vrindinne.”

¹⁾ D. i. familieleden.

Indien onze gissing omtrent de gemoedsstemming van Mevrouw Hooft ten opzichte van Tesselschade juist is, moet men zeggen, dat de schoone weduwe zich met veel takt daar-tegenover handhaafde. De laatste alinea van dit briefje is dan een meesterstreek. Er is van alles in, wat Tesselschade als eene schrandere, oprechte en toch handige vrouw, met een gepast gevoel van eigenwaarde, kan kenmerken.

Wat haar vraag wegens dat vader- en moederschap betreft, Huygens beantwoordde die met een vrij ruw punt dicht, dat in zijne *Korenbloemen* is opgenomen. De strijd ging voort. Tesselschade schreef een nieuw punt dicht, dat Barlaeus geestig en scherp ¹⁾ noemt. 't Is ons niet bewaard gebleven; maar allerwaarschijnlijkst heeft Tesselschade er in uitgedrukt, hoe soms staatsbelang of staatsbetrekking een groote steun onzer Godsdienstdwaling is; en hoe zij Huygens, om den wille van zijn ambt als Sekretaris van den Prins, sparen wilde. „Tesselschade is niet geheel zonder gal,” schreef Barlaeus, „wat gij ook van dien twist zonder gal roemen moogt” ²⁾. Wij vinden dan ook een op zijn standpunt aardig en waardig klinkdicht, door Huygens haar toegericht, en dat dus in antwoord zal gediend hebben op Tessels verbloemde beschuldiging ³⁾:

Mijn' Tong en was noyt veil, mijn' Penne noyt verkocht;
Mijn' handen noyt in strick van Gout of Diamanten;
Mijn' vryheid noyt verlooft, om met fluweele wanten
De waarheid aen te gaen, en anders dan ick docht.

Ia, Tong, en Pen, en hand, en vryheid zijn verknocht
Aen 't Vorstelick bevel dat onse Vryheid plantten
En tegen 't spaensch geweldt zijn weer-gewelt dorst kanten,
En Babels (lijdt noch eens mijn' rondheit!) vuyl gedrocht.

Maer 't wereldsche gesagh en gaet niet aen de wortel
Van 't heilighe Gewiss'. 'T en is geen strijdigh' eer —
Een' eeuwigh' God t' ontsien, en een' bescheiden' Heer,

Die lijden kan en moet wat uyt de waarheid bortel'.
Dus eisch ik U streng recht; geen' gunste, geen' gena',
Beroemde, maer, eilaes! beRoomde Tesselscha.

Men ziet hieruit ten overvloede, hoe zeer Huygens zich illuzies geschapen had, toen hij drie jaar ⁴⁾ vroeger de roos

¹⁾ Van Vloten, bl. 50. ²⁾ Id. bl. 50. ³⁾ *Koren-bl.*, bl. 671. [Worp, IV, 23.]

⁴⁾ Het HS. draagt namelijk het jaartal 1642, verg. echter Hoofts Brief van 13 Jan. 1643, waarin ook nog van die roos gesproken wordt (IV, bl. 75).

in Tessels aangezicht op geestige wijs verklaarde door eene onderstelde beschaming der onverbeterlijke *papiste*:

„Een ongeveinsde vriend heeft suchtende bewezen
Sijn mededoogend leet in haer verstuyckt gemoet:
En 't heeft haer hert geroerd, en al dat *schaemte* doet
In eerbar' aderen is in haer wang gerezen.”

„Gij hebt met Tessela een harden strijd begonnen,” schreef Barlaeus; „ik heb u aan den gang gebracht; moge een hulpvaardige Godheid u weêr van elkander brengen. Zij heeft een wakkeren tegenstander en gij geen onwaardige Camille gekregen. Gij trekt tegen gantsch Babel te velde, en dringt in al zijne schuilhoeken door. Zoo ik Tessel wel ken, zal zij niet andwoorden; zij houdt van weinige woorden.”

Maar Tesselschade liep moedig op het vuur in, en ging eenige dagen in het gezin van Huygens binnen 's-Gravenhage doorbrengen. Barlaeus beklagde 't zeer, dat hij, volgens Huygens' uitnoodiging, haar derwaards niet had kunnen vergezellen, en schertsende werd aan Tesselschade van Hoofts wege een brief vertoond van de hooger genoemde rotterdamsche weduwe, waarin deze laatste blijk gaf van bijzonder met Barlaeus ingenomen te zijn. Laat Tesselschade dus „toetasten,” eer 't te laat is, schreef Hooft, want zij ziet nu, gekscheerde hij, „dat de H. Barlaeus van die waaren is, die ter greepe weg gaan ¹⁾.” Maar Tesselschade tastte niet toe. De waereld gewaagde intusschen van haren strijd met de beide protestantsche weduwenaars. „Thands hebben wij hier met de Jezuiten te doen,” schreef Barlaeus, „misschien om dat er van niets dan Tessel gesproken wordt,” vervolgde hij lachende; „zoo trekt de bijl de steel na zich, en mengt zich Bitus in Bacchius' zaken ²⁾.” Tesselschade was wel in vriendschap tot Huygens *weêrgekeerd*, „maar niet door hem *bekeerd*,” zeide Van Baerle ³⁾, met een gevoel van genoegdoening:

1) *Brieven*, IV, bl. 164.

2) Van Vloten, bl. 52. „Het Latijnsche spreekwoord *Bitus contra Bacchium* wordt gebezigd van twee moedige strijders, die voor elkander niet willen wijken.” Prof. H. J. Allard, *Vondel's Ged. op de Soc. van Jesus* (1868), bl. 23. Deze studie is een der zoodanigen, waarvan onbedreven Vondelverguizers, als de Heeren Jorissen, Banck, Loffelt en dergelijken, in hunne vooringenomenheid, meenen geen kennis te moeten nemen.

3) Id. bl. 52.

want vroeger had Huygens tegen hém triomf geroepen, om dat Tesselschade niet, zoo als Barlaeus gevreesd en gedreigd had, de stekelige vruchten van des Hagenaars „rouwe hersens”, als Vondel het noemde, kwalijk had opgenomen.

Wat er precies van die Jezuïetenzaak is, blijkt niet; wel, dat Barlaeus Tesselschade verdacht door een of „anderen Priester of Mispaap aangedreven te worden” met hem in het strijdperk te gaan ¹⁾. In 't geheel is de wijze van strijdvoeren van Van Baerle met Tesselschade voor ons, die op een afstand de zaak kunnen overzien, veel minder stuitend dan die van Huygens. Is de Professor wat week en zoetsappig, — de hoveling is bij al zijn scherpste, die somtijds tot de grootste onhoflijkheid overslaat, een *fat*; en het is alleen Tesselschades al te groote goedhartigheid, die Huygens zijne dwaze aanmatiging ten goede heeft kunnen houden. Als men daar den toon en houding van Hooft bij vergelijkt, zal men den Drost, den burger zoon, den lof niet kunnen weigeren van in kieschheid ver boven den princelijken Sekretaris uit te steken. Wat zegt men van de praetensie, neêrgelegd in hetgeen hij een „aengedoopt Maetschap tusschen” hem en Tesselschade noemt: ²⁾

Wel voeld' ick van der jeught, daer was een dieper gront
Die my aen Tesselscha oorspronckelick verbont:
Wel tuyghde my mijn hert, daer was wat meer als sterren
Dat hem in Tesselschaes dee twijnen en verwerren:
C. H. hanght TesselsCHa allom, in, aen, en na,
En sonder C. en HA. bestaet geen' TesselsCHa.

Hij zegt, dat het niet alleen de oogen (de „sterren”) zijn, die zijn hart in die van Tesselschade verstrikten en verwarden; maar dat TesselsCHa zonder C. en H. (dat is zonder C.onstantin H.uygens) niet denkbaar is.

Dit is evenwel nog niets bij de sommatie, door hem bij Tesselschâ ingebracht, na dat hij al zoo dikwijls zijn hoofd had gestooten. 't Was in 't voorjaar van 1645 ³⁾. Reeds vroeger had hij haar toegebeten ten opzichte van „'s Heeren Avondmael”:

1) Hoofts *Brieven*, IV, bl. 375.

2) *Koren-bloemen*, bl. 66r. [Worp, III, 168.]
Verspr. Verh. I.

3) Van Vloten, bl. 43.
20

„Wie u 't mirakel, Heer, of aenschrijv' of ontschrijv',
Houd ick voor even boos van opset en van snater.” 1)

Toen liet hij haar zijn stukjens „ten haren dienste” nog maar door Barlaeus' bemiddeling geworden. Maar met de aanbieding van zijn klinkdichten op de „Heilighe Daghen” richt hij haar 5 bladzijden alexandrijnen toe en zegt haast met zoo veel woorden: 'Kom, treed maar tot het Calvinisme over, en wij worden een paar. Vindt gij in Gods Woord, wat uw Kerk u leert, 'k wil met u meê, met u in het Vagevuur';

„'k Wil met u in dat Vier,
'k Wil koken neffens u, tot dat wy gaer gebrouwen,
Als afgebluste Calck, in koeler lucht verkouwen,
En dienen stichtelick ten bouw van 't heilig werck
Van Scherpenheuvels kluyts en van Lorrettos Kerck.
Of gaen uw' oogen op, en voelt gy onderwegen
Uw aengestoken Hert ter rechter zy bewegen,
Als of Hy ongesien naer Emaus met ons quaem
Die gaerne is tusschen twee vergaert in sijnen naem?
Gebeurden U 't geluck, gebeurden my 't vermaecken
Van uw' mismaecktigheid door my te sien vermaecken
(Vermaeckelicke reis, die ick soo geeren sagh'!)
Wat maeckten ick van U een' nieuwen Heil'gen dagh
Maer ons gety verloopt, 't gety van onse jaeren,
Wij moeten flux van Land, soo gy meent mé te vaeren.
Ey, meent het! Siet, ick meen 't. Hier is mijn her en hand;
Komt, Tessel! uyt de Mis en uyt het misverstand.” 2)

Geen twijfel of voor deze „declaratie” heeft Huygens blijk gegeven de tusschenkomst van mede-minnaar Van Baerle te kunnen missen.

Vondel gaf intusschen zijn *Eewwgety der Heilige Stede* en zijne *Altaer-geheimenissen* uit, tot groote ergernis van Hooft, Westerbaen en andere ongeloovige poëten, die het den onvermoeiden kampvechter niet konden vergeven, dat hij ze kwam wakker schudden, waar zij te rusten of te schransen lagen op het mollig grasbed of eiderdons hunner Heerenhuizen en -hoven. Vondel, zich in de Mariaas behagende, schreef in 1646 zijne *Maria Stuart*. Tesselschade had twee nieuwe dichtstukjens aan *Maria Magdalena* gewijd. Waarom die bijzondere

1) *Koren-bl.*, bl. 311. [Worp, III, 181.] 2) *Koren-bl.*, bl. 310. [Worp, IV, 34.]

vereering der boetende? Kon de arme Tesselschade de fout van het geloofs-arrangement, in zake de Aanneming harer kinderen, nog niet vergeten? ¹⁾

Als ghy Maria smelt in tranen,
En wast de voeten van den Heer,
't En is geen raedtsel, maer een leer,
Die uw door Godes heil'gen Geest
Is ingestort, die 't al geneest
En stiert, op 's Hemels rechte banen.

Ghy zijt een zinne-beeld der deughden,
Dat met een levendigh geschrift,
Veel meer als pen of stale stift,
Beduyt liefd'rijke sonden boet',
Gesticht met Jesus' heylig bloet,
Die bron van heil en 's Hemels vreugden.

De Heilandt Jesus op 'sijn voeten
Leest, uyt uw letter traen crystal,
„De liefd' vergeeft de sonden al.”
Hoe meerder liefd' hoe meer gewin;
Vergiffenis zoo groot als min ²⁾;
Zoo kan de ziel haer sonden boeten.

O Magdalene, beeld vol stralen,
Van vier en water, liefde en boet'!
Verkrijgster van het hoogste goet!
O zielen! volgt haer deugd gewis;
Toont liefde, soeckt vergiffenis;
Liefte Jesus: ghy sult niet verdwalen.

Het Vuur en Water suivren bei:
Dat 's liefd', en rouwich sond beschrei:
Dat liefd' was in een tranen vloedt,
Dat siertze met het hoogste goet.

Het vlamigh vuur, in liefd'-ootmoet, ³⁾
Maeckt tranenvloed der sonden boet'.
Dit was in Magdaleen alleen:
Och, was in ons het oock gemeen!

In een brief van den 1ⁿ September 1646 schrijft Hooft:
„Tesseltjen quijnde gister. Wie weet,” zegt hij plaagziek tot
Barlæus, „oft het om UE. was?” Maar „zy is deeze bedroefde

¹⁾ *Versch. Nederd. Ged.* (1653). ²⁾ Liefde.

³⁾ In den oodmoed der liefde. Vroeger sprak men uit — oodmoed.

bedorvene wereldt [reeds] half gestorven". In dezen zomer zat ook Vondel in ziekenzorg, en schrijft aan de gezusters Hinlopen, op wier hofstede, even buiten Naerden, hij zich vaak ging verademen:

„Maer och, de damp van eene koorts,
Die 't naeste bloet gelijk een toorts
Zoo vierigh blaecht, benijde my
Dat schoon gezicht en zomertij." 1)

In December schrijft Barlaeus aan Huygens: „Tesselschade leeft enkel in heilige betrachtingen." 2)

In het begin van het volgende jaar had „Neef Sammer" Van Baerle nog eens te logeeren gevraagd; maar de ziekelijke toestand van Hooft gedoogde het afzijn van Van Baerle (die ook geneeskundige was) niet lichtelijk. Tesselschade schreef nog eenige vaerzen, waaraan zij zeide zich „schier vertilt te hebben, om dat het [haar] werk niet en was kercken te stoffen en schoon te maken 3)". Waarschijnlijk had men dus als bewijsgrond tegen haar geloof de bekende beschuldigingen laten gelden wegens de zonden en nalatigheden van sommige kinderen der Kerk.

Ik laat mij voorstaan, dat Vondel omtrent deze tijd zijne Eusebia nog al eens bezocht zal hebben. Wat ik, bij eene vroegere gelegenheid 4), zeide, sta men mij toe te herzeggen: Zij hadden veel samen te spreken: want werd Tesselschade gehinderd om haar trouw aan de Kerk — de vervolging, waaraan Vondel blootstond, werd op veel grooter schaal gedreven. Wegens zijn treurspel *Maria Stuart* werd hij in eene boete beslagen, en Hooft rekende een toelag op zijn leven niet onmogelijk, toen Vondel zich aan het onvergeeflijk vergriep had schuldig gemaakt het *Altaer-geheimenis* te bezingen. In de *Voor-reden* van het thands zeldzaam geworden Tweede Deel zijner *Poëzy* 5) wordt hij grovelijk mishandeld. Het feit is bekend uit Brandts *Leven*, die er schande van

1) *Poëzy*, Dl. II, bl. 128. 2) Van Vloten, bl. 57.

3) Van Vloten, bl. 58.

4) *Tijd*, *N.-H. Courant* van 19, 21 en 22 Jan. 1853.

5) Schiedam, 1647, maar gedrukt te Rotterdam bij Joannes Naeranus, drukker ook der *Gedichten* van Brandt.

spreekt, en daarmee eene boetedaad volbrengt: want hij was zelf de schrijver dier Voor-reden. Vondel wordt daarin genoemd een „mensch, die niet als *Roome, Roome!* roept, die uit godtsdienstigheid niet naar 't autaar gaat, maar kruipt; die (altoos) yvert om de afgedwaalde leeden der Roomsche Kerk in de schoot van haar lieve Moeder te leiden; die schrijft, en wrijft, en zweet, en draaft, dagh en nacht, om al zijn vrienden te bekeeren, die meedoogen met hem hebben; die moedtwillig bedriegt, en in de toemeloosheit van zijn ongebonde pen, de goude vrijheit misbruikt, die Hollandt voor vrienden en vyanden bevochten heeft" (!). Al was nu de kloeke Vondel de man juist niet, die, om zijne Kerkleer, het „meêdoogen" behoefde, neen, zoû hebben kunnen uitstaan van vriend of vreemd — ik stel mij toch voor, dat het oogenblikken van schaars genoten kalm geluk moeten geweest zijn, die Palamedes-Vondel ¹⁾ en Eusebia-Tesselschade omtrent den jare 1640 en later in elkaars geestrijk gezelschap doorgebracht hebben. Ik verbeeld mij, dat Tesselschade bij den onakademischen Vondel ook van tijd tot tijd recht goed zal uitgerust zijn van den latijnschen woordenvloed, waarmede zij door de Patriciërs in het Gemeenebest der Letteren bij voortduring overstelpt werd.

Den 24 Mei 1647 stierf Hooft. De volgende vaerzen zijn door Tesselschade onder zijne beeltenis geschreven:

[*Aan de rij der Dichters.*]

Siet hier u heerlijk hooft! Dit is de schets in 't klein
 Van al u groote leên!
 Geen duistre profecy en heeft hy voorgenomen
 In 't licht te laten komen;
 Maer doet u meenich eeuw' de Son te rugge gaen
 Door zijn histori-blaen.
 Dit is u hooftman, siet, dit is hy die bedreven
 Op blinde klippen is, om andre licht te geven;
 D' onsterflijke poëet, doorwatert in de vloet ²⁾
 Van steyle tweelingstop, die duysent echoos voet.

„Sendt my eens," schrijft zij nog aan Van Baerle, „het sonnet

1) Hij teekende zich wel P. V. K., Palamedes van Keulen.

2) De hengstebron of Hippokreen.

[door] my gemaect op St Stevens dagh, dat ick noyt anders geschreven heb als in klad; en dat is verloren. Ick heb het beloofdt te geven aen de nieuwe Musin Alida Bruno, die soete dichjes dicht; ghy sult my vrintschap doen." 1)

Die Alida Bruno had een broeder, die taalmeester was, en eenigen tijd bij Huygens gewoond heeft, om diens zonen onderwijs te geven 2). Hij blijkt, uit de van hem bekende gedichten, eenigszins een rare snaak geweest te zijn, die zijn geld zoo min als zijn zeden goed bewaren kon 3), en later als konrektor te Alkmaer gefungeerd heeft. Omtrent Tesselschades laatsten levenstijd doet hij aan zijn voormaligen patroon Huygens eenige mededeelingen, die wij hier, volgens de vertaling van den Heer Van Vloten, opnemen, liever dan de feiten in een meer verciërd verhaal uitvoeriger te beschrijven:

„Maria Krombalchs, dat schrandere meisje, Tessels dochter en eenig kind, en daarbij naar hare moeder Tessel aardende, is, in den bloei der jeugd, onder de omhelzingen harer moeder en harer moei Anna, heden, in eene hevige koorts overleden; een sterfgeval, dat mijner zuster vele tranen en mij vele zuchten gekost heeft, zoo dat het mijne ziel heeft geschokt, en ik naauw mij-zelfen meester ben." Die brief draagt de dagteekening van 31 Augustus, 1647.

Den 4ⁿ Feb. van het volgende jaar schreef de zelfde Henrick Bruno aan Huygens: „Ik moet u de groete overbrengen van Tesselschade, onze heldin, die, hoewel steeds door koorts gekweld, haar ziekte en leed, door haar standvastig dulden, verwint. Ik ben gisteren bij haar geweest,..... en heb haar

1) De onderteekening luidt: TESSELA.

Soo ghy myn acht,
Al wout ghy my Negenen.

Als aanleiding tot deze woordspeling, ver dicht ik het volgende *quatrain*:

Aen Tesselscha.

Barlæum sietmen u met godeneer bejegenen,
Als hy op Pindus' top u stelt in 't Musen-choor;
Niet enckel Acht hy u, men siet hy wil u Negenen.
Ay, *sachte sedeles*, leent hem een willigh oor.

CONSTANTER.

2) Van Vloten, bl. 55.

3) Zie den *Herstelden Apolloskarp*, 1663, *b*, bl. 83 en volg., en verg. *Portretten van Vondel*, bl. 219. [Deze uitgaaf Dl. XI, bl. 281.]

mijne *Tranen* vertolkt bij de dood van onzen, ja vroeger onzen, Van Baerle." Barlaeus was, namelijk, den 14ⁿ Jan. overleden. „Zij hield", zoo vervolgt de pædagoog, „hare aandacht zoo op mijne nietige vaerzen gespannen, dat zij de koorts toen of niet voelde, of niet kreeg." Hoe 't zij — Tesselschade werd weêr zóo veel beter, dat ze, als eene hulde aan haren zwakken, doch door den dood, in hare gedachte, heradelden vriend Barlaeus een klinkdicht voor den poët Boëtius van Elslandt kon schrijven, waarin zij, onder anderen, zegt, dat deze met het „geurig pit" van Baerle gevoed is, en dat Baerles „klaerheit" niet is uitgedoofd. Baerle, zegt zij,

„.... heeft hem wel gequeten
Na dat hy was van Hooft, zijn vrindt en zin berooft;
Zoo vrindtlijk was zijn aart, zoo trouw zijn vrindtlijkheeden,
Dat s' hem met zoet geweld van hier verhuizen deeden.
Is hy verhoogt van plaats, wat dient' er dan geweest?
Verbetert zijn geluk, met oogten uit te weenen?
De wijsheit wil dat niet; het Amsterdams Athenen
Dat neem u voor hem aan, als zuyg'ling wel gespeent." 1)

Men ziet: Tesselschade troost zich nog al licht, dat Baerle liever zijn „vrindtlijkheden" aan den dooden Hooft dan aan de levende Alkmaersche weduwe gaat bewijzen.

Vondel bezong de dood van Van Baerle ook; maar, zoo 't mogelijk is, in nog kouder taal dan Tesselschade. Nimmer had hij iets gemaakt, waarbij hij blijkbaar minder door het voorwerp van zijn dicht was bezielde geweest dan in dit gelegenheidsvaers:

„Nu daelt de gansche Helikon
In rouwe en schreit een Hengstebren
Van tranen op Apolloos zoon.
Apollo treet zijn lauwerkroon
Met voeten, en verteert en smilt
Tot water. Och, wie paeit, wie stilt
Den vader, die zoo root beschreit
Zijn goude stralen nederleit
Om dien herboren Claudiaen?"
Enz.

De laatste regels zijn:

1) Zie [D. Groebe] *Gedichten v. C. van Baerle*, etc. I, bl. 161.

„Hier sluimert Baerle neffens Hooft :
Geen zerk hun' glans noch vriendschap dooft.”

En ook Tesselschade werd door hare laatste ziekte zachtjens ten grave geleid. Een weinig bekend dichter van die tijd ¹⁾ schreef, op de wijze van haar lievelingslied het „Kersnachjen”, eenige *Zuchten tot God in een brandende koorts*, die zij met welgevallen gehoord kan hebben.

„Mijn Huis, het maakzel dijner handen,
Staat, Heer, gereed, om af te branden,
De vlam smeult boven in het dak:
't En zy Gy 't wilt te hulpe komen
Met geestelijke waterstroomen;
Der menschen bystand is te zwak.

Doch of het, Heer, dijn wil niet ware,
Dit Huis voor nederval te sparen,
Mijn will' gelijk dijn wille zy!
'k Beveel het alles in uw' handen;
En bidd', na 't tijdelijke branden,
Maak het van eeuwig branden vry.”

Bizonderheden van het sterfbed onzer vriendinne zijn niet bekend. Dat zij zich in haar laatste levensjaren nog druk met de bewerking van Tassoos *Jerusalem verlost* heeft beziggehouden, van welke Vondel een volledig afschrift schijnt gemaakt te hebben, heeft Jan Vos ons geboekt ²⁾. De eenige vaerzen, die ons van hare vertaling van Tasso bewaard zijn gebleven, zijn die, welke zij, onder het „uyschrijven”, aan Van Baerle toezond; vaerzen, waarin wij den afdruk van haar eigen gemoed in haar latere levensjaren herkennen:

„Wye ist — daer ghy, o Godt, met duysent beecken bloedich
Het aardrijk liet besproeyt — die niet ten minste souw
Om sulcken wrang gedacht uytstorten, gans weemoedich,
Maer twee fonteinen van een bitter klachtendauw?
Ghy, mijn bevrozen herdt, waerom, door d' ooge heenen,
En druppelt ghy niet af heel tot een tranen-vloet?
Ghy, mijn verherde hert, breekt en wilt u ontsteenen,
Waert, dat ghy altyt weent soo ghy 't nu niet en doet.” ³⁾

¹⁾ I. Schrijver, in de *Versch. Ned. Ged.*, II. Verg. mijne *Ged. uit de Versch. Tijd.*, II, bl. 443.

²⁾ *Alle de Gedichten*, 1726, II, bl. 338, 340, 342. Verg. *D. Warande*, X, bl. 366, 519—20.

³⁾ Van Vloten, *Tesselsch. Roemers* enz., bl. 36.

Op Zondag, den 20ⁿ Juni 1649, is zij te Amsterdam ontslapen; den 24ⁿ werd zij begraven in de Oude Kerk, en, als aanzienlijke vrouw, „2 uyren beluyt met de groote clock”. Dat jaar heeft Vondels vruchtbare pen geene bekende vaerzen opgeleverd. „In de drie volgende jaaren gaf [hij] niet dan eenige korte dichten uit,” zegt Brandt. Behalve eenig verhaalwerk, was het eerste stuk van omvang, waarmede hij weêr te voorschijn kwam — zijn *Lucifer*, dat onsterflijk meesterdicht.

Huygens bracht eene schoone en diep gevoelde hulde aan hare nagedachtenis:

„Dit 's Tesselschades Graf:
 Laet niemant sich vermeten
 Haer onwaerdeerlickheit in woorden uyt te meten:
 Al watmen van de Son derft seggen, gaet haer af. 1)
 Hoe dats' om 't leven quam
 Verhael ik even noode.
 Wat dunckt u, moeders? 't was haer dochter, die haer doodde;
 En die sy 't leven gaf, was die haer 't leven nam.
 Maer 't kint had weinigh schulds:
 De Moeder sagh het sterven,
 En stierf — om dat sy 't haer geliet 2) te konnen derven:
 Soo berste Tesselscha van wat te veel gedulds.

Tesselschade teekende zich wel met de zinspreuk *Elck zijn waerom*; in Roemer Vischers *Zinnepoppen* komt deze zinspreuk voor 3); er is een plaatjen aan verbonden, voorstellende een kat, die het smeer van den kandelaar likt. Anna schreef er onder:

„Niemandt doet wat om sunst; 't heeft altijdt zijn waerom,
 Al lijckt het somtijdts aers; want yder gaet vermom.”

Voor mom gaan is zich maskeeren.

Dat Tesselschade met haar devies evenwel somtijds iets anders bedoeld heeft dan deze algemeene aanklacht van het menschelijk egoïsme, blijkt bijv. uit het briefjen, dat Jacobus Scheltema in plaatdruk van haar meêdeelt, en waar zij tot

1) Gaet haer af: verliest T.; m. a. w. wordt aan Tesselscha ontleend.

2) Den schijn aannam. 3) 1678, bl. 71.

Barlæus zegt: dat een strenger Heer, GOD namelijk, met het ongeluk, aan haar oog overkomen, wel een ernstiger doel zal gehad hebben, dan haar vleyende pleisters van zoetsappige vrienden te bezorgen... ELK ZIJN WAAROM; het *waarom* van God den Heer is een gants ander dan dat van ons, menschen. *Elk* [geval heeft] *zijn waarom*; niets geschiedt van Gods wege dan met hoogere inzichten. Neen, Tesselschade was zelve te goed, te vroom en te oprecht, dan dat zij, voor alles had kunnen bedoelen te zeggen: wacht u voor de menschen, want hun doel ligt steeds buiten hun daad; of wel: ik heb mijn bijzonder *waarom* — vraag mij niet.

Men kan veilig zeggen, dat, in een land waar gezond oordeel en degelijkheid vrouwendienst verhinderen tot vergoding over te slaan, nimmer eene vrouw zóo gehuldigd is als Tesselschade, en daarbij zoo goed, vroom en beminnelijk is gebleven. Als een klein staaltjen deel ik ten slotte nog iets meê uit een reeks aardige punttdichten, door Huygens op een profielportret van Jacob van Brosterhuysen gemaakt:

Quam de Paus in gout en sy
En 't scharlaken volck daerby,
En thien Coningen in Ly
En te loef een Prins twee, dry,
Quam'er alle, rijck en bly;
Brosterhuysen, stil en vry
Stond gelijk sijn schildery,
Met sijn aensicht over zy,
En saghs' allegaer verby.

Siet om. — „Wat isser?” — Ick. — „Wie?” — Vander Burgh van Leiden 1).

— „Dat mocht my noch verleiden,
En door mijn schildery
Doen laechen over zy:

Maer quam al 's werelts moy, en all' de blinde bollen
Die naer den wellust hollen,

En waer ick dat ick schijn, en moght ick dat ick wou',
'K kroop in dees olyverw, en liet my daer bestollen,
Eer ick my wenden sou."

— Of Tesselscha verscheen? — „Ay, dat 's te teeren zeer;
'K voel dat ick met pannel en verwen staen en keer:

En sagh [eens] of sy „jae" sey?
O treedt my daer niet weer,

'K waer de eerste die 't haer nae sey." 2)

1) Groote geestige vriend van Brosterhuysen. 2) *Koren-bl.*, t. a. p., bl. 628—29.
[Worp, II, 297.]

Men hoeft niet te vragen, of Huygens wist, hoe *allen* over haar dachten, en of hij, ten deze, ook zijn eigen hart raadpleegde. Maar hij heeft gelijk:

Laet niemant zich vermeten
Haer onwaerdeerlickheit in woorden uyt te meten.

Heffen wij liever den treurzang aan van Vondel, eener andere, even katholieke, Maria ter eere; waarvoor wij gelukkig niet meer als de dichter in ban of boete geslagen worden, maar waartoe, in tegendeel, een onkatholiek letterkundige, de Heer Van Vloten, met even loflijke als zeldzame waarheidsliefde, ons in de mogelijkheid heeft gesteld, — door het éerst te bewijzen, hoe standvastig Tesselschade bleef in het geloof.

Zang.

„Ontfang ons klaghte en lijckgebeden,
O Roomsche Roos, noch versch gesneden
Van uwen steel, hoe knap 1)
Verliest gy geur en sap!
Hoe ras verwelcken en verflenssen
Uw bladers! Sterfelijcke menschen,
Het schoonste, dat gy ziet...
Wat is het schoonste? Niet.
.....
Een buy ontkleet die bloem
Van al haer pracht en roem.
Een nevel, och! voor ons te duister,
Berooft die zon van al haer' luister,
Benijt ons droef gezicht
Dat hartverquickend licht.
Die flonckrende oogen zijn geloken,
't Aenminnige gezicht gebroken!
.....
O gaven van 't geluk,
Hoe smelt gy wegh in druck!
't Is al vergeefs wat wy vermaenen 2);
Vergeefs gestort een' dauw van tranen;
De lentetijt komt weér —
Dees telge nimmermeer.
.....

Toezang.

Triomfe volgt het lijden
Van hun, die WETTIG strijden.
Men wisselt wijsselijck
Het aertsche om 't eeuwigh Rijck.”

1853.

1879.

1) Dra.

2) Ophalen.

NAREDEN.

Het is hier misschien de plaats en het oogenblik om iets te zeggen van een grief, die men in vriendelijke bewoordingen tegen den auteur heeft laten gelden, sedert zich ook bij hem de behoefte geopenbaard heeft, in zijne tafereelen, van zoogenaamde 1) *realistische* verwen gebruik te maken: „men kan waarheid en verdriching niet meer onderscheiden”. Vroeger, toen het historiesch-romantische *genre* in den trant van Sir Walter Scott aan het woord was, wist men, wat men aan zoo'n boek had: het was een romantische plant, hier en daar besproeid door een historiesch regenbuitjen. De verdriching was dermate schering en inslag, dat de historische personaadjes, de Koningen en staatslieden, de echte kinderen der geschiedenis, zich overal te-huis-gevoelden, behalve in den kring der gestalten, door den romandichter geschapen. Men voelde, dat de personaadjes van geheel verschillende stof waren; doch sedert de nieuwere kunst er op uit is niet alleen zoo veel mogelijk het bloed der verdrichte personaadjes te assimileeren aan dat der historische, maar zelfs de levensgeesten uit werkelijk geleefd hebbende menschen, zonder eenige mogelijkheid van verdamping, over te hevelen in boetseersels van roode aarde, door den schrijver met grooten eerbied voor de natuur en oneindige inspanning zijner opmerkingsgave gebouwd, — zoo dat ieder-een uitroept: aldus was mijn broeder, mijne nicht, mijn knecht; sedert die manier van doen de kunst hoe langer hoe meer beheerscht, wordt het steeds moeilijker voor de liefhebbers na te gaan wat nu *waar gebeurd* en wat verdriching is.

Wel beschouwd, is bij een *goed* historiesch kunststuk het onderscheid van het *waar gebeurde* en het andere slechts hierin gelegen, dat het laatste in zijn onderdeelen van de zelfde stof is als het eerste, maar dat het verband verdricht is; bij het eerste is ook het verband uit de natuur genomen. Het eerste is, zoo doende, speciaal, het tweede algemeen; het eerste individu, het tweede type.

Maar men is er op gesteld, een kunststuk ook als leerboek te gebruiken, en dan niet alleen om er algemeenheden, maar ook om er bijzonderheden uit te leeren; en daarom wenscht men te weten: wat al of niet materieel waar is, in de voorstelling.

Om aan dezen loflijken kennisdorst te gemoet te komen, zal ik even aangeven, wat, gelijk men het noemt, *historiesch* is in mijne verhalen; wat verdricht: ofschoon ik niet mag nalaten mij te vleyen, dat in den hooger en zin alles op den naam van historiesch aanspraak mag maken.

1) De Heeren filozofen begrijpen, waarom ik hier het woord *zoogenaamde* bezig. Abeilard en Duns Scott zouden raar opkijken, als zij onze dillettantjens het woord, zonder blozen noch verbleeken, in de tegenwoordige beteekenis hoorden gebruiken.

In de *Chronijcken van Berkele* is de stof verdicht. De 4^e noot handhaaft het historiesch gedeelte. De afstamming der Van Berkels uit Cilley is overlevering.

Het historische van *Geertruide van Oosten* vindt men in Rosweydes verhaal; hierboven bl. 64—69.

Van den *Organist van den Dom* is, behoudends het uit 's lands alg. geschiedenis bekende, niets historiesch dan zijn grafschrift.

De liefdesgeschiedenis in *Dirck Dirczen Bommer* is verdicht; men kent namelijk den naam niet der maagd, die, op de verhaalde wijze, den zoon van Bommer het leven redd'e.

In *Isabella* is alles historiesch.

De wandeling van Stalpaert in de S^t. Jacobskerk is verdicht: het overige is historiesch.

In *Tesselschade* is alles historiesch, behalve Vondels bezoek. De stoffeerende vaerzen en brieven zijn alle letterlijk uit de bronnen ontleend; met uitzondering van het vaersjen, dat ik in de noot op bl. 309 Huygens in den mond leg.

En nu alweër tot nader, den Lezer heil!

A. TH.

Opdracht van „De Organist van den Dom.” (Zie bl. 74).

Aan Mevrouw Wed. den Heer A. M. HENDRICHs, geb. MOORMAN.

Vergeef mij, Mevrouw, dat ik den moed heb U deze studie op te dragen. Ik gevoel wel, dat de toewijding bijna den naam van hulde niet verdient, en dat hier (bij eene gunstige opname) de verplichtingen van hem, die de hulde brengt, er slechts door vergroot worden; maar ik wilde toch zoo gaarne een form vinden voor de Erkenning van het *goede*, door U gedaan, en waarvan ik getuige heb mogen zijn; ik achte mij de gelegenheid zoo wenschelijk, om U een blijk te geven van mijn levendigen eerbied en hoogschatting. Aanvaard het patronaat over mijn blinden kunstenaar met de goedheid, die U kenmerkt; opdat zijn gebreken verschooning vinden bij een kunstsmaak, die het recht heeft streng te zijn.

[1848.]

De Schr.

Opdracht van „De Chronijken van Berkele.” (Zie bl. 2).

A MADEMOISELLE JULIE VAN BERKEL.

Chère cousine,

Comme je traite un sujet de chevalerie et de *bon air*, vous me permettrez de rester fidèle à notre habitude et de faire parler français à notre correspondance. Que la dédicace de ce petit travail vous soit un de ces résumés de pensées et de sentiments, comme il n'est pas inutile d'en faire de temps en temps: il n'y a, ce me semble, rien d'humiliant pour la fleur de l'amitié, qu'on l'arrose parfois d'une eau fraîche.

Si mon sujet ne vous intéressera pas autant qu'il me l'a fait, il a néanmoins quelque droit à votre curiosité. Je ne Connais pas au juste le rapport généalogique des armoiries d'azur, aux trois étoiles d'or, avec l'écu qui m'est plus cher et plus proche: l'écartelage de ce célèbre blason avec le *mouton d'or* dans le *champ de sinople*; mais je connais d'autant mieux votre affinité de caractère avec les nobles Sires et Dames, dont je relève les *faits et gestes*.

Souvenez-vous, en parcourant ces pages, lesquels je voudrais avoir pu faire écrire par le secrétaire Péro 1) sur une feuille de beau velin du XIIIe siècle, de celui qui sera toujours

Amsterdam, ce 6 Déc. 1869.

Votre très-affectionné cousin,
JOSEPH A. ALBERDINGK THIJM.

1) [Zie bl. 4.]

AANVULLING.

Bl. 269, Noot 1, bij te voegen: [Worp. II, 252.]
